

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 10—11
Година 54

Редакциони одбор:
Лушан С. Николајевић, Богдан Крекић, Павле Кара-Радовановић
Уредник:
Слободан Ж. Видаковић

Октобар
Новембар
1936 године

Октобар : новембар 1936

- Национално-социјални значај Конгреса Савеза градова — Душан С. Николајевић, претседник Културног одбора града Београда 679
- НАША АНКЕТА: ШТА ТРЕБА МЕЊАТИ У ЗАКОНУ О ГРАДСКИМ ОПШТИНАМА:
- О Закону о градовима од 22 јула 1934 год. — Д-р Стеван Сагадин, претседник Државног савета Краљевине Југославије 682
- Са каквом општинском самоуправом можемо рачунати? — Радован М. Драшковић, виши инспектор Министарства финансија 687
- ВЕЋНИЧКА ТРИБИНА:
- Санитетско-хигијенски проблеми Београда (II) — Д-р Тихомир Симић, професор универзитета и већник града Београда 694 ✓
- Болница за смештај и лечење туберкулозних Београђана — Д-р Љуб. Д. Стојановић, већник града Београда 704
- ЧЛАНЦИ И СТУДИЈЕ:
- Проблеми уређења Београда и његове околине — Инж. А. Крстић, шеф Отсека за паркове и пошумљавање Београда 710 ✓
- Градски организациони статут — Нег. Оцокољић, саветник Министарства унутрашњих послова 717
- Снабдевање београдског становништва млеком (III) — Инж. Дан. Јовановић Д-р Едуард Бенеш — Д-р Милорад Станојевић, начелник Министарства у пенз., већник града Београда 723
- НАША ПРЕДАВАЊА:
- Предавања г. Душана С. Николајевића: „Мигуел де Унамуно и Шпанија“; „Гледиште Хермана Кајзерлинга на душу“; „Песма о Бановић Страхњи из Вукове збирке“; „Песма о глави нашега Косовског Кнеза“ 725
- ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ БЕОГРАДА:
- Развој здравствених и хигијенских прилика Београда и градова Србије — Д-р. Стеван З. Иванић, директор Централног хигијенског завода у Београду 748
- Турски споменици за историју Београда и Србије — Проф. Глиша Елезовић, начелник Министарства просвете у пензији 747
- Неостварени зајам Општине београдске у 1840 год. — Први општински прирез пре 95 год. — Први почасни члан Београдске општине — Драг. Ј. Ранковић 751

И
В
Е
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Душан С. Николајевић
претседник Културног одбора
града Београда

Национално-социјални значај Конгреса Савеза градова

20 прошлог месеца одржан је на Цетињу конгрес југословенских градова. Конгрес је расправљао питања од чијих правилних решења зависи развитак наших, југословенских градова.

Још на седници пленума управе Савеза градова, одржаној 19 пр. м-ца у Дубровнику, показале су се тежње, да се ова значајна организација упорније залаже за социјалну правду. То треба подвући, исто као што треба тачно знати путеве којима градови морају ићи да би се беди и беспослици учинио крај. Писац ових редова са задовољством бележи, да је његово уверење о неодложној потреби увођења социјалног приреза прихваћено на седници пленума Управе и да је у резолуцији, донетој на Конгресу, то мишљење формулисано као захтев југословенских градова.

Овогодишњи Конгрес југословенских градова показао је, не само сву добру вољу, да се социјално питање што пре и што ефикасније решава, него — и разумевање социјалног питања. У нас се врло често заборавља да се у једном систему, који почива на приватној својини, не смеју чинити уступци ономе што, по својој суштини, води комунистичком систему. Ти и такви полутански уступци, чињени из демагогије, у ствари ништа не поправљају. Они су, с гледишта правилно схваћених привредних потреба и социјалних дужности грађанског друштва, *реакционарни*. Реакционарни и опасни, уносе пометњу, разбијају могућност систематског делања позитивних елемената. Чување од демагогије мора бити спојено с једним пречишћеним уверењем, да држава не сме сретствима, која јој стоје на расположењу, фаворизирати било појединце било и редове који неће да ускладе своје интересе с генералним тенденцијама привредног живота *целе* земље. Не сме држава стајати по сваку цену иза њих, а најмање сме то да чини и онда када они своје незајажљиве профитске интересе хоће да сакрију иза — националних разлога! Интерес огромнога дела народа треба да буде једини мотив опредељивања државе према свима покушајима, да се профит појединаца и картела правда паролом: национална привреда.

Југословенски градови су правилно схватили, да се начело приватне својине мора скрупулозно поштовати. Не сме се нимало крњити

Београд

оно што је битно у томе начелу, а мора се, и мора се неодложно, приступити широким реформама.

Несумњиво да све класе ваља да буду прожете осећањем врховне вредности целине, али, мислим, да се наш грађански ред неће ни мало огрешити ни о своје интересе ни о свој

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

позив у нашој југословенској државној заједници, ако би, признајући право радничкој класи на самостално развијање, свестраним социјалним мерама радио на томе да уклони беду и да не да маха рушилачким елементима.

Загреб

Треба избегавати у подједнакој мери и сопствено рушење и дезорганизацију раднога народа. Он је, све док се нормално развија и док не постане комунистички, један од позитивних чинилаца социјалнога прогреса нашега друштва и један од сигурних остваривача интегралног југословенства.

Конгрес југословенских градова био је, дакле, значајан по томе што је показао да има сасвим јасне погледе на социјални проблем. Исто толико, и још више, овај Конгрес је важан и по томе што је испољио високу националну свест југословенских градова. Глас национални наших градова требало је да се чује баш на Цетињу.

Кад наиђу периоди, који носе у себи могућност моралних поремећаја, и када су активни и они чија је веза с историјом, с иманентном вољом историје, олабавила, — дужност је интелигенције да нетремице гледа у велики циљ нације. Интелигенција нека разгања маглу која увија тај високи циљ. Треба

све учинити да се што пре доспе до њега. Југословенски градови морају показати да се животном интересу југословенске државе све потчињава. Велики пример нам пружа Црна Гора. Наш народ, који живи у тим посним брдима, имао је одувек неизмерну националну душу. И одувек је уживао част независне државе. Независна држава је огромно вредност и, ипак, су Црногорци то огромно добро радосно приложили југословенској држави. Територијално мала, Црна Гора извршила је велико дело и југословенски градови су, одржавајући свој Конгрес на Цетињу, били прожети поштовањем према примеру црногорског југословенског чојства. Југословенски градови су показали дубоку оданост југословенској мисли и југословенској држави. Влада г. др. Милана Стојадиновића прилази остваривању једног здравог демократског програма. Комуналне самоуправе условљавају привредни развратак наших градова, полет наше духовне културе и еволуцију демократског начела. Показује се сва добра воља да се сасвим уђе у један режим који би потпуно одговарао демократским осећањима нашега народа, али, да се та жеља свих честитих синова наше југословенске земље дожели, потребно је да се о ју-

Љубљана

јословенску свест наше здраве интелигенције разбију сви било ретроградни било рушилачки покушаји.

*

Конгрес југословенских градова, одржан на Цетињу, био је сав у знаку југословенства. За све учеснике Конгреса беше јасно као дан да је југословенска државна заједница једна историјска нужност. И сваки је од конгресника био начисто с тим да нашу државну заједницу нико, ни споља ни изнутра, не може ослабити, али Цетињски конгрес југословенских градова беше прворедног значаја по томе што је, прожет националношћу и социјалношћу, поздравео мирну и сигурну еволуцију југословенске заједнице.

Наше доба мора бити поштеђено и од уских шовинистичких и од левичарских потреба. Они не би могли тешко наудити држави, али би њихова разузданост могла нанети штете појасу, који већ настаје, и бол југословенској мисли.

Конгрес је гласно, из пуних груди, рекао своју оданост југословенској држави и југословенској монархији. Своју оданост и упорну готовост југословенских градова, да са своје стране допринесу националном и социјалном напретку Југославије.

Југословенске градове ће, нарочито после тако лепог Конгреса на Цетињу, и даље водити дух Његоша, који је у своме црногорству носио Југославију, и дух Штросмајера. Југословенски градови сигурно ће бити увек југословенски. Ако буду стално одржавали везу с народом, с нашом племенитом народном масом, уколико је не заводе људи мале памети

и мале савести, југословенским градовима поћи ће лако за руком и да буду безусловно југословенски и социјално праведни.

Ми хоћемо једну југословенску државну заједницу, која би била исто толико јака колико и социјално праведна. И од југословенских градова доста зависи: хоће ли у души наших благородних најширих народних слојева и у свету заузети наша држава место које јој припада.

На Цетињу су угледни претставници југословенских градова показали колико су способни да унесу у своја срца један југословенски национализам широк као Ловћенски видик и колико, исто тако, умеју и знају да мисле социјалну мисао. И било би више него добро, и по нашу државу и по нашу културу и по нашу социјалну правду, ако би Савез југословенских градова и даље показивао досадашњу и одушевљену и смишљену неуморност.

Наша анкета: шта треба мењати у Закону о градским општинама

Др. Стеван Сагадин

претседник

Државног савета Краљевине Југославије

О закону о градовима од 22 јула 1934 год.

Пошто сам као члан комисије сарађивао на изради нацрта закона о општинама и закона о градовима у год. 1926 и 1927, а тада израђени нацрти су служили као основ за предлоге закона који су у 1933 и 1934 г. предложени Народном представништву и постали законима, тешко се решавам, да се одазовем жељи уредништва „Београдских општинских новина“, да нешто допринесем од Канцеларије Савеза градова покренутој анкети о закону о градовима, јер могућно нисам довољно објективан, бранећи односно критикујући донекле дело за које носим и сам нешто одговорности.

После одличног чланка г. Оцокољића у 8 броју „Београдских општинских новина“, са којим се потпуно слажем, не бих имао ништа нарочито да кажем. Сем тога ми нацрти из 1927 год. — доцније се моја сарадња није више тражила — нису при руци, да би их могао упоређивати, шта је све у оним нацртима „поправљено“.

Ипак ћу покушати, да изнесем неке своје мисли о извесним питањима која су покренута анкетом Савеза градова, да се проблеми са свију страна осветле и разјасне.

1) Први покушај унификације, законодавства о градовима учињен је већ, мислим, још 1922 год. О тада израђеном нацрту дао је проф. Полић поразан суд у своме предавању о нацрту закона о градовима из 1927 у правничком друштву у Загребу. Ствар је, срећом, заспала, све до 1926 год. Нацрти, израђени у 1927 год., опет су почивали све до 1933 год., Већ из тога се може видети, да се унификација ове правне материје није осећала као нека хитна, неодложива и насушна потреба градова самих. Ма које од затечених правних подручја узели, свуда су били градови законима уређени и у могућности, да врше своје самоуправне и наложене им задатке и да раде на напредовању своме и својих становника. Напредак који су учинили неки градови у времену од уједињења па до доношења закона о градовима, речит је доказ, да се разлике у уређењу градова нису од самих градова осе-

ћале као неки недостатак, као нешто, што треба што пре уклонити и по сваку цену. Те разлике биле су продукт живота, историског развитка, одговарале су фактичким разликама у степенима цивилизације. Биле су сувисне од многобројних околности, нарочито и од целокупног правног поретка. Правно уређење градова у појединим затеченим посебним правним подручјима датирало је махом од пре много деценија; становништво и чиновништво се је на то уређење било навикло, а у колико је у опште било са те стране жеље, да се дође до унификације, било их је увек под прећутном претпоставком да се правно уређење дотичног подручја из којег жеља за унификацијом долази, прошири као „најсавршеније“ на остала подручја. Унификација законодавства о градовима има више свој извор ван самих градова него у њима самима. Она је само једна карика у ланцу унификације нашег правног поретка уопште, а потиче, у колико није само последица опште тежње наших законодавних и политичких чинилаца — *morbus egalicus* — највише из потребе наше централне управе, која је имала надзорну власт над органима градова, па је вршењу те власти разноликост организације градова била на сметњи.

Могло би се поставити питање, да ли је, у очиглед толике разлике у степенима цивилизације између појединих покрајина, — да упоредимо само наш северозапад са југоистоком —, а ова се разлика најречитије испољава у градовима, њиховом уређењу, њиховом животу, у осећању њиховог становништва за комуналне потребе, било у опште индицирано, претежно ради интереса централних надзорних власти и због „јединства државе“, „стварање југословенске психе“, „интегралног југословенства“ итд. приступити већ сада доношењу једног закона о градовима и шта се је, под претпоставком, да сам закон одговара у главном свима постулатима једног модерног уређења градова, могло стварно тиме доброг за наше градове постићи. Свако изједначење је у земљи толиких разлика културе и ци-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

вилизације у суштини једно нивелисање, егалитивно, угушивање месних самониклости. Коликогод се имало при изједначању најбоље намере, да се од постојећег очува и прошири најбоље, стварност је увек јача од добре воље. Због једнакости се морају често жртвовати врло добре ствари које никоме нису сметале, а на другој страни се није постигло оно што се хтело, наиме да се унификацијом закона подигне ниво онде где је било заосталости. Унификације за које није било довољно предуслова у стварним приликама, остају великим делом мртва слова. Ни стварних прилика које постоје у градовима наших разних покрајина, а које су резултат једног исто толико стогодишњег развитка колико постоје сами градови, нећемо моћи ни у генерацијама изменити и изједначити.

Но, како је унификација законом о градовима од 22 јула 1934 ипак извршена, и може сада бити само говора о усавршавању тога посла, то горње напомене имају само сврху, да се укаже на сву тешкоћу и тежину проблема унификације нашег градског права и да се нађе разумевање за захтев Савеза градова, да се једва донешен закон тотално измени и допуни, као и за тако оштру критику тог закона у досадашњој анкети.

2) Нацрт закона о градовима из 1927 год. био је брижљиво израђен. Не само да се узимало у обзир дотадање уређење градова по свима нашим затеченим правним подручјима, већ се упоређивало и уређење градова у другим земљама и односне реформне пројекте. Нацрт је публикован, и проф. Полић је у једном своме предавању о њему у правничком друштву у Загребу имао нацрту само мало шта замерити; његов резиме о томе нацрту пак је гласио, да ако се оно, што је замерио, исправи, моћићемо бити поносни, да ћемо имати један од најмодернијих закона у Европи. (Види „Месечник“ год. 1928). Замерке које се сада од стране Савеза градова и од учесника у анкети чине закону, морају се дакле, у колико их је објективно сматрати оправданим, односити поглавито на оно, што је на томе нацрту доцније „поправљено“ и из било којих разлога преиначено. Али, ако апстрахујемо норме о избору градских претставништва и градских управа, онда остале допуне и измене не могу бити од толиког значаја, да би се могао сматрати оправданим онај оштри суд који је од неких страна изречен о закону, а нарочито, да би требало цео закон одбацити и заменити га новим још пре него што је добро у живот уведен и опробан. То су претераности. Како је пак једна новела закона потребна већ због прописа о избору градских представништва, то је сасвим на месту, да се њоме обухвати и оно, што се је већ сада у примени показало као погрешно. Само при овој последици треба бити веома о-

презан, да се недовољно оправданим поправкама не направи већа штета него корист. У постепеном примењивању, нарочито у управној пракси око спорних питања, показало се, да се може у самом закону наћи за таква, привидно нерешена или криво решена питања сасвим рационална решења, да не постоје празнине зато, што се тако једноме или другоме у примењивању чини. Не смемо изгубити из вида, да начин примењивања зависи од самог текста норми. Тек после једне вишегодишње праксе моћи ће се за извесна решења легислативних проблема градског права поуздано казати, да ли су добра или не.

3) Прелазећи на нека појединачна питања, покренута у току анкете, ограничићу се само на ово.

Питање, да ли је било потребно донети један посебан закон о градовима, за разлику од закона о општинама, имало се решити на основу решења претходног питања, шта се има сматрати градом. Разни моменти, као што су традиција (да је насеље до сада спадало у ред „градова“), компактност и густина насеља, број становништва, њихово претежно занимање, и др., сваки за себе не могу дати критериј за обележје града за који треба различита организација од других општина. Са организаторно-политичког гледишта, сматрам за једино меродавни критериј, да ли је једно насеље, имајући у виду све горе наведене моменте, такво, да му се може поверити потпуна, тотална самоуправа, тако да град на својој територији, по својим изабраним и од њега постављеним органима врши све послове јавне управе. Само за она насеља, где је то случај, изискују односно правдају се оне посебности у организацији, због којих треба издвојити градове из закона о општинама. Која су таква насеља, да могу у овом смислу бити организована као градови, не може зависити од њихове воље, нити само од броја становништва и др. већ од тога, да ли су, према свима овим и још другим моментима, таква, да су зрела за потпуну самоуправу. О томе може одлучивати само било врховна извршна, било законодавна власт. У Закону о градовима су градови на које се закон односи, таксативно набројани и друга насеља могу постати градови само законом. Друго је питање, да ли се може за све у закону набројене градове узети, да су за такво одликовање „зрели“. Јер повишење једног насеља у град мора значити за њ стварно једно одликовање, признање, да је град достигао онај степен у своме развитку који оправдава да му се повери потпуна самоуправа и тиме најшира власт над својим грађанством. Насеље које је добило то одликовање, па га због „трошкова“ враћа, показује тиме само, да за њ нису постојали или не постоје више предуслови. Друго је питање, да ли је у правилно схваћеном државном интересу да

се од стране државе градовима налажу терети за државна надлештва и слично и тиме слаби финансиска моћ градова за самоуправне задатке. —

О проблемима градског заступства, праву гласа, систему избора већника и управе за правника који се не бави активном политиком тешко је дисати, јер се код нас сва та питања третирају са чисто политичког становишта. Истина, сваки избор је politicum. Ако овде уложим своју реч „деполитизацију“ градова (и општина), имам у мислима само одвајање комуналне од опште државне политике. Други су проблеми које имају решавати локална комунална тела, нарочито градови, а други које решава држава. У циљу деполитизације градова може се у самом закону о градовима много штошта учинити. Ту долази на првом месту питање самог права гласа. За изборе народних посланика (и доцније за изборе бановинских већника) је опште и једнако право гласа ван питања. Код комуналних тела ствари стоје друкчије. Несталност оног дела становништва које за град није везано непокретним иметком, занатом, индустријом, службом, већ сама по себи умањује ако не сасвим угушује интерес тога дела за просперитет града. А код општег и једнаког права гласа је баш овим масама дата често у руке судбина животних питања града. Не мислим на укидање или сужавање општег права гласа. Коректура се по моме мишљењу може наћи само у увођењу плуралног система на тај начин, да се осталим, стабилним слојевима становништва признаје још по један глас. Што се тиче права гласа жена, крајње је време, да се неодатим, разведеним и женама удовицама, које управљају некретнинама, занатом, индустријом, или су, бар оне са средњом или вишом школском спремом, у јавној служби; признаје право гласа. Пропорц је у нашим приликама апсолутно потребан, а веће градова треба за изборне сврхе поделити на квартаве. Обнављање заступства не треба да се врши један исти дан у целој држави, чак нити у целој једној бановини, јер и то доприноси да се у локалне изборе уносе политичка гледишта која су или треба да су им страна.

У вези стиме је питање избора општинске управе, нарочито претседника. Изравним његовим избором од стране бирача уносе се и овде више општи политички моменти. Да се то избегне, треба да претседника бира само веће.

Што се тиче питања, да ли колегијални систем градске управе заслужује предност пред монархичким системом који је у нашем закону усвојен, мора се признати, да је колегијални систем свакако ближи идеји чисте самоуправе него монархички. Али мора се имати на уму, да је колегијални систем постојао само у једном делу градова, да послови

градске управе у наше доба изискују један добро извежбани бирократски апарат и да би завођење колегијалног система имало за последицу, код нашег менталитета, за нашу јавну управу, у колико се врши по градовима, само још повећање политичког утицаја, а не његово смањење.

Од многих страна замера се закону, што се је ограничио на егземпликативно набрајање оних послова који сачињавају природни, самоуправни делокруг града, а није прописао које дужности припадају граду као његов облигаторни делокруг. Држим да ове замерке и односни предлози нису на месту и да су у опреци са самом идејом самоуправе. Самоуправа баш значи, да се оном телу којему се признаје, оставља, да оне интересе који су му остављени у самоуправу, задовољава само по својој увиђавности и са својим средствима, и да се држава у тим стварима одриче своје ингеренције. Самоуправни принцип је већ довољно окрњен са такозваним пренесеним делокругом и не би требало, да се систем налагања управних задатака на туђа леђа и средства проширује још на самоуправни делокруг. За осигурање, да ће градови вршити у своме самоуправном делокругу своју дужност онако како то савремени комунални живот захтева, потпуно је довољан пропис § 136 који даје надзорној власти могућност интервенције, а да сама идеја самоуправе не буде директно компромитована. За постигнуће пак оног, што се таквим предлозима стварно хоће, стоје јавности друга средства на расположењу, као што су критике, подучавања, и слично путем штампе, јавних предавања, информативних путовања, и уопште све, што служи дизању нивоа цивилизације и културе а нарочито свести грађана о социјалним и комуналним дужностима.

Одредбе закона о градским службеницима исто тако су предмет многе критике. Колико се тиче само оних одредаба које се налазе у одељку VI (§§ 99—112), мислим, да су замерке неосноване, сем одредбе у § 100 о висини припадности, и у § 104 о рачунању времена у државној служби. Закон поставља само најглавнија начела, а све друго оставља градским статутима, што је потпуно у смислу идеје самоуправе. Противи се овој идеји само пропис § 100, јер се ограничује самоуправно тело, да даје веће, место да се обавезује, да не даје мање припадности него што их уживају државни службеници. Прописом § 104/2 безразложно се отежава прелаз државних службеника у службу градова. Одредбе закона о чиновницима у прелазним наређењима, коликогод су за критиковање, не спадају у овај оквир.

Најтеже и најболније питање за наше самоуправе, а нарочито још за наше градове, јесте питање буџетирања и финансија. Сваки искрени пријатељ праве самоуправе мора би-

ти у начелу за највећу слободу самоуправних тела при буџетирању и за то, да им се оставе издашни финансијски извори на располагање. Али баш на овоме пољу долазе најчешће интереси и жеље самоуправних тела до колизије са управљачима државних финансија, пошто и самоуправе и држава црпе своје приходе из истих извора. Ту наћи праву линију веома је тешко, а нарочито код нас, где цео наш порески систем не одговара савременим схватањима. Док се у том погледу не дође до корисне реформе која се мора кретати само у правцу, да за државне финансијске сврхе служи поред царина и такса порез на чисти доходак са високом прогресијом, а да сви остали порези, нарочито порез од земље, зграда, радњи, буду препуштени самоуправним телима, извори комуналних финансија ће бити у главноме прирези на државне порезе. Тај начин финансирања комуналних тела је, истина, за њ најкомотнији, али и за државне финансије најосетљивији. За жаљење је стога, што су у § 116 Закона о градовима изостављени самостални порези. Од неког закона о самоуправним финансијама ја не очекујем ништа, јер без опште пореске реформе такав закон на постојећем стању не би могао ништа прописати, пошто се држава не би могла одрећи својих пореза од горе наведених пореских објеката у корист самоуправа.

У погледу прописа закона о буџетирању може се при правилном и у духу праве самоуправе разумевање тих прописа мало што шта замерити. Свакако је требало, као што је то учињено у закону о општинама, и овде увођење или повишење приреза за 50% оставити на слободу граду без потребе одобрења Министарства финансија. Исто тако није потребно за накнадне и ванредне кредите и за вирмане прописати одобрење Мин. финансија, ако се не ради о сумама које би по својој величини могле имати утицаја на државне финансије или пореску снагу грађана. Довољно би било, да се за такве случајеве до извесних износа тражи само, да се надзорна власт обавести и да се њој призна право неодобравања у кратком року, ако нађе за потребно.

Надзорна власт је по закону у погледу буџета тачно ограничена на то, да мотри, да је буџет састављен онако како треба, и да су у њега унесени сви издаци који по закону или уговорима морају бити подмирени и у довољном износу, и да даје одобрења за увођење нових градских дажбина или њихова повећања. Само ове радње и компетенције обухвата „одобрење“ буџета по надзорној власти. А то је довољно за најсавесније чување државних финансијских интереса. Ако се не тражи повећање затечених приреза и дажбина, то је већ знак да је све у реду. Ако пак град са овим приходима не може излазити на крај и тражи одобрење за повећање истих, Министру финан-

сија је дата прилика, да прегледа градско господарство и ако нађе, да оно није рационално и да се са дотадањим приходима може изићи на крај, он ће одобрење одрећи. При томе ће моћи у образложењу своје негативне одлуке указати на нерационалност градског господарења са евентуалним саветима итд. Град ће, кад не добије одобрење за повећање на иста, морати да подвргне свој прорачун ревизији и да смањењем издатака онде где налази да је најцелисходније, или проналажењем неких нових извора, смањењем режије у својим предузећима и слично, доведе буџет и са дотадањом висином намета у равнотежу. При таквом начину вршења надзорне власти над градском самоуправом у погледу финансија остају обе стране у границама своје надлежности. Признати се мора, да овај начин вршења надзора изискује много више него обичну буџетско-техничку и рачунску спрему органа који тај надзор врше. Из тога разлога држим, да би било много боље, да се тај надзор повери бану, којему су прилике у градовима бановине много боље познате и који је уопште у много ужем контакту са самоуправним телима него што су органи Министарства финансија.

Овде на кратко изложено гледиште о проблему међутим није гледиште Министарства финансија. Оно мисли да може из у закону употребљене речи „одобрење буџета“ извући за себе право и дужност, да мења буџет, брише позиције које сматра за нецелисходне, уноси место њих друге. За илустрацију само један пример: један град је унео у свој буџет позицију: плата за вртлара у градском парку. Позиција је брисана, јер да „вратар“ (!) у парку није потребан.

Државни савет је у пленарној седници заузео по овом проблему правилно гледиште и исцрпно га образложио. Ово гледиште је обавезно за сва одељења Државног савета, а пресуде одељења обавезне су за управну власт. Али, кад не иде по закону о градовима, и кад измена самог закона у правцу који заступа Министарство финансија, није у изгледу, мора се помоћи финансиским законом. И тако је дошло до овлашћења, да се може обим надзорне власти Министарства финансија уредбом одредити. Међутим, у анкети о закону о градовима настојава један орган Министарства да докаже, како поменута одлука пленарне седнице Државног савета нема онај смисао и значај, да се ради само о форми, и да су „примедбе“ надзорне власти (тј. разлози које надзорна власт наводи у своје решењу којим не одобрава нових намета) за самоуправно тело обавезна! Из овог се види да борба за неокрњену самоуправу код нас није баш лака.

Преостало је још да се са неколико речи осврнемо на замерке које се чине глави VIII надзор државне управе. Једне самоуправе

комуналних тела, па чак и покрајина, без надзорне власти, па било да је то државна власт или пак самоуправна власт вишег степена, код нашег уређења државе не можемо замислити. Може се дакле радити само о томе, да су односни прописи закона такви, да је њима надзорној власти осигуран онај минималан надзор који је у циљу хармоничног рада целокупне јавне управе потребан, и то на ефикасан начин, а да се не даје надзорној више права залажења у самоуправни рад, него ли је потребно, да се не би цео тај надзор претворио у туторисање.

Држим, да се односним прописима закона о градовима не би могле у том погледу чинити са становишта самоуправе оправдане важније замерке. Али тежина проблема и не лежи у томе. Вршење надзорне власти се код нас сматра као политикум па се може и злоупотребити за постизање не административних већ чистих партијско политичких циљева. А ако и није увек баш *détournement de pouvoir* по среди, навике из прошлости оних којима је вршење надзорне власти поверено, чине да се оно не креће у духу и правцу законодавчевих интенција. Против овог последњег моћи ће се

наћи лек у усавршавању административне праксе, у административно-судској јудикатури, научном пречишћавању појмова, интервенцијама Савеза градова. Много теже је борити се против злоупотреба. Ма како заклаузулирали поједине параграфе, увек ће се наћи могућности, да се закон мимоиђе или злоупотреби. Могућно да би се дало неким изменама и допунама нешто у том погледу постићи, као што су на пр. допуне, донете по иницијативи Сената у последњем финасиском закону. Много ја од тих ствари не очекујем. Но, видећи како криво и неисправно се од стране надзорне власти примењују прописи §§ 138 и 139, предложио бих, да се доношење одлука одузме од управне власти и пренесе на Државни савет, наравно по предлогу надзорне власти.

*

На крају својих излагања о предлозима за измену и допуну Закона о градовима хтео бих само још једном да подвучем, да и најсавршенији закон неће дати добрих резултата, ако га не буду примењивали савршени људи. Дакле у првом реду људи а не мере, по познатој енглеској изреци: *men not measures*.

Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Радован М. Драшковић

биши инспектор Министарства финансија

Са каквом општинском самоуправом можемо рачунати?

— Поводом анкете за измену Закона о градским општинама. —

Закон о градским општинама од 22 јула 1934 одговара у свему приликама и времену у коме је донет, те је сасвим природно, да се, с обзиром на схватања која данас владају, — и ако је он свега две године у примени — јавља потреба за његовом изменом. Време коме идемо у сусрет и у коме се назире нова политичка стремљења несумњиво захтева радикалне корекције како политичких, тако и осталих одредаба поменутог закона.

Изјаве које су пале од стране данас владајућих фактора о новим путовима у нашем политичком животу, који ће бити постављени на пуним демократским начелима, дали су маха, сасвим је разумљиво, и жељама о самоуправама у опште, а о општинским самоуправама посебно, које једино у том случају и могу доћи до свог пунијег изражаја. С обзиром на то неопходно је потребно пре свега рашчистити појмове о самоуправи, који су врло разнолики, не само у народу већ и у градовима, што ствара збрку а необавештене доводи у заблуду. Тежиште овог питања налази се дакле у томе, да ли општинска самоуправа (кад је реч о њој) може бити само једног типа, или, пак, она може и нијансирати. По једнима самоуправа није оно што се обично назива самоуправом, ако се она не јавља у правом смислу те речи, тј. ако општинска управа, кад је у питању она, није потпуно независна у свом раду и не подлежи ма каквој контроли од стране државе, док други веле, да се о самоуправи може говорити и онда кад она нема потпуно неограничену слободу делања. Па и код правних писаца има у томе извесне диференције. Тако на пример, једни држе да општинска самоуправа постоји, ако општинска власт стоји под надзором централне власти али не и под њеним заповестима, тј. кад је општинска власт дужна држати се само закона, али не и упуштава централне власти. Дакле у том случају, кад је надзор који централна власт врши над општинском срачунат само на то да општину држи у границама закона, разуме се, кад је реч о пословима, које општина врши самостално, у својој надлежности, пошто за пренесену надлежност, тамо где она постоји, у сваком случају подлежи и заповестима, односно упут-

ствима централне власти. Други писци сматрају да у општинској самоуправи може бити градације тј. да од политичких прилика једне земље зависи да ли ће она бити ужа или шира, према томе, да може бити више типова општинске самоуправе.

Говорећи о томе (у својој књизи „Локална управа Србије у XIX и XX веку” стр. 353) Федор Никић овако претставља стање у предратној Краљевини Србији (треба напоменути да је овде реч о регионалној самоуправи): „Сам појам самоуправе није био довољно јасан, ни довољно одређен. Либерали су „вештаствену” суштину самоуправе гледали у томе: 1) да народ може слободно бирати своје локалне органе, 2) да надзор не буде ни сувише велики да претставља туторство, ни сувише мали да претставља такву самосталност у којој би локална тела добила карактер „државица у држави”, него толики колико је потребно да се очува јединство државне управе и одржи „енергична” власт државе. Напредњаци су исто тако били неодређени. Код њих са самоуправом могло се и то сложити, да државна власт увек мора имати одлучујућу и решавајућу власт у локалној управи. Стојући под утицајем теорија немачких либералних државно-правних писаца Блунчлија и Л. Штајна, који су учили, да су локална тела делови државног организма, а локални органи, извршне власти, либерали и напредњаци, са својим појмом самоуправе, били су врло блиски централизму, а у најблажу руку деконцентрацији. У тежњи радикала за самоуправом, они су гледали нешто неприродно, усиљено, један скок, који не одговара стварности и у њој не налази потребних услова за живот. Св. Марковић под самоуправом подразумевао је федерацију; његови следбеници, социјалисте, група М. Ценића, и народњаци, сељачка група А. Богосављевића, под самоуправом су опет подразумевали аутономију. Радикали у почетку под самоуправом су подразумевали аутономију, касније су делили та два појма и код самоуправе поставили тежиште на избор локалних органа и надзор државне власти. Народ није уопште знао прави појам самоуправе. Он је под самоуправом ра-

зумевао такву управу, која би била независна од полиције и бирократије, у којој би били смањени терети и у којој би он сам управљао уз помоћ, на најпотребнију меру ограничене и понародњене бирократије, која би у свом целокупном раду стајала под његовом влашћу и надзором”.

По Слободану Јовановићу („О држави” стр. 430) општинске самоуправе има тамо где је општина организована као јавно-правна корпорација, где се вршиоци општинске власти сматрају као општински органи а не као државни, и с тога стоје само под надзором а не под заповешћу централне власти. Што значи, да општинске самоуправе нема тамо где општина не стоји према држави као нижа јавно-правна личност према вишој, него као ужи круг територијалних надлежности према ширем, где вршиоци власти нису ништа друго него државни органи чија власт не излази из граница једне општине и који као уопште сви државни органи стоје под заповешћу централне власти. Према томе, да ли је општина организована као самоуправно тело или не, одређује се да ли је у једној земљи управна власт организована по начелу централизације, или по начелу децентрализације. У другом случају, дакле, организација општине као самоуправног тела могућа је, док у првом не.

Међутим, од децентрализације треба разликовати једну сличну ствар, која се у француском административном праву назива деконцентрација, и по ком је начелу отприлике организована наша управна власт. А деконцентрација значи прелаз од централизације ка децентрализацији. Управо, оваквом се мером ублажава систем централизације, јер се повећава самосталност једног локалног и ако иначе државног органа, и ствара јача могућност да се државна управа, и ако централизована, прилагоди локалним потребама. Слободан Јовановић не каже изрично да ли би организација општинске управе као самоуправног тела била могућа под деконцентрацијом, али из онога што вели, излази да не би. По Лази Костићу (Административно право стр. 120), према опсеги задатка и према гарантованој независности од мешања централне власти, могу се извести читаве градације самоуправа, могу се образовати ступњеви и установити нијансе. Никакве утврђене формуле не могу се дати напред: колико држава и система управе, толико и типова самоуправе, односно аутономије.

Федор Никић („Локална управа Србије”, стр. 354 и 355) о томе још и ово каже, мислећи на наше прилике (реч је о регионалним самоуправама): „Поред све наше хвале, ми никад нисмо имали прави парламентаризам, јер схватајући власт као превласт, ми смо из једне крајности ишли у другу крајност, из превласти управне власти у превласт скупштине. Међу-

тим, искуство је показало, да без правог парламентаризма нема ни праве самоуправе, јер на крају крајева парламентаризам и није ништа друго него самоуправа централне управе. Што значи, да парламентаризам и локална самоуправа једно друго условљавају и допуњају. Код нас Ст. Протић је увек говорио: „Развијена локална самоуправа је корелатив парламентарне владавине. Без самоуправе нема истинске парламентарне владавине. Истинска парламентарна владавина претставља самоуправу”. Немајући услова за прави парламентаризам ми нисмо имали услова ни за праву локалну самоуправу. Радикали су тражили и дали локалну самоуправу, али у њиховим законима, надзор управне власти и Државног савета, био је такав, да је постепено све више изблеђавао самоуправу. Укратко, код нас у нашој средини, није било ни објективних, ни субјективних услова, — ни правних, ни политичких, ни економских, ни културних, ни географских — за праву самоуправу, него само једно неодољиво расположење и тежња народа за локалном самоуправом, верујући, да ће помоћу самоуправе доћи до свога благостања и препорођаја политичког и економског. Ради тога ми смо уместо праве добили једну сасвим избледелу самоуправу. Истина, ми смо покушавали да се приближимо у погледу локалне самоуправе што више, час белгијском (Г. Гершић и М. Ђ. Миловановић) час енглеском (Ст. Протић) али су сви ти покушаји остали без већег успеха, јер није било услова за то”.

Као што је познато Енглеска се сматра колевком самоуправа и тамо је она дошла до највећег изражаја, па ипак у последње време и тамо су створена извесна централна надлештва са правом надзора над локалном управом, поред надзора парламента и суда. Али се и поред тога сматра да је Енглеска земља самоуправа. У Француској, као земљи административне централизације, самоуправа није могла доћи до изражаја, и ако је Француска раг excellence земља демократије. А ево како то објашњава Џемс Брајс (Савремене демократије стр. 446) I) „Стална грађанска администрација, тј. бирократија држећи власт коју воли, и радећи свој посао, дубоко уверена да га народ никад не би могао тако успешно свршавати, противи се и одолева сваком покушају децентрализације. Министрима и посланицима много је стало до покровитељства којим ови други чувају свој ауторитет код бирача, а први обезбеђују потпору посланика у Скупштини. Сви они који су управљали Француском од 1799 године, кад је Наполеон збацио Директоријум, плашили су се побуне која би могла променити облик владавине, па био тај облик монархистички или републикански. „Закон самоодржања је највиши закон живота. Ма шта се десило, монархија, царство или република у сваком случају морају

се бранити. За овај врховни циљ морају се употребити сва средства. Такво је једно сретство и контрола централне владе над целокупном администрацијом земље. Ми је имамо, она је нама потребна, и ми хоћемо да је очувамо. Она нам даје полицију, као и војску.

Она нам допушта да обавимо локалне службе помоћу својих пријатеља, поузданих људи који ће нас послужити у свима приликама. Она спречава да локална тела, која у даном тренутку може обузети извесно незадовољство, постану локална средишта јавних отпора или тајних завера. Ако би таква тела располагала великим материјалним изворима и надзиравала политику, или била у сваком случају довољно снажна да утичу на масе народа, она би могла претстављати опасност. Ми им не смемо дати могућност, да таква постану". Даље и сам народ у Француској није тражио локалну самоуправу већих размера. Он није толико мрзео да се њиме управља, као што се некада управљало, и до извесне мере и данас, у Енглеској и Америци, он много више воли да се њиме управља добро, него да сам собом управља. Политички филозофи и практични политички реформатори, од Токвила па све до наших дана, саветовали су французима да се угледају на пример Сједињених држава, који је достојан подражавања. Романсијери су им говорили да је централизација нарушила локални социјални живот исто тако као и политички живот целе Француске. Али Французи су слушали ове савете, не мичући се и не излазећи ма с каквим захтевом који би покренуо министре на рад у том правцу. Спровodeћи потпун план самоуправне владавине, ниједна политичка странка не би стекла толико поверења, да би њиме могла надокнадити све тешкоће предузећа, као и све немире који би се могли доживети пре но што народ буде научио да разумно рукује таквим начином владавине. Има и таквих људи, који ће вам кришом рећи — што нико не би хтео јавно изјавити — да Француска не би много добила, ако би поверила веће функције својим општинама, од којих већина, ни прошлoшћу ни социјалним условима, није оспособљена да их може разумно вршити; руководство јавних послова пало би, вероватно, брзо у руке говорљивих демагога или лукавих сплеткаша; покретну снагу претстављао би лични интерес удружен фанатизмом, негде пљачкашким, а негде верским или антирелигиозним. Локалну самоуправу не би требало дати све док један народ не научи да се њоме служи". Брајс се сам пита: „Како ће он то научити ако не пробом и вежбом?" Па сам и одговара: „То је стари проблем на коме се увек и мислиоци и политичари подвајају. Пливање се може научити кад се загази у воду; али, ако уђете не знајући да пливате, ви сте у опасности да потонете. Они који познају историју Швајцарске,

Америке и Енглеске не поричу ову опасност, али држе да вреди изложити јој се".

За Швајцарску Брајс каже, да је локална самоуправа била чинилац од највеће важности, не само као основа административног система, него и с тога што је искуство, које је народ стекао у раду с њом, претстављало један од главних разлога са којих је он имао успеха у примени републиканских установа, нигде иначе на другом месту у Европи, самоуправа није била тако потпуно остављена у руке народа као овде. Швајцарци су сами истицали самоуправу као сретство политичког васпитања грађана и неговања осећања грађанских дужности; као сретство које омогућава Влади да своју делатност искористи у интересу целе заједнице, а да при том не жртвује локалну иницијативу и не учини централну власт сувише јаком и неиздржљивом.

По уставу наше Краљевине, општине су самоуправна тела. Али се њима особеним законима могу ставити у дужност и акта управне власти и оне их врше под надзором одређених управних органа. Значи, дакле, да је устав оставио широко поље организацији општина као самоуправних тела и да се по њему законодавац може кретати по својој вољи, изузев што у овом случају општина мора имати два круга послова: оне, које врше самостално као самоуправно тело и који спадају у њену властиту надлежност, и оне који спадају у њену пренесену надлежност и које као нижа управна власт врши по упуствима централне власти.

Према свему изложеноме поставља се питање, да ли општинске самоуправе може бити само тада, ако је у погледу своје властите надлежности потпуно неовисна од централне власти, тј. ако општинска власт стоји само под надзором централне власти, али не и под њеним заповестима, или се, како каже Лаза Костић, могу изводити читаве градације самоуправе, образовати ступњеве и установљавати нијансе. Даље, да ли се и какве општинске самоуправе могу организовати код нас, с обзиром на наше уставне прописе, и политичке, економске и друге прилике?

Ми стојимо на гледишту да о општинској самоуправи може бити говора и онда, кад она није баш типа Енглеског или Швајцарског, отуда се и јавља нови термин за самоуправе уопште, па се називају „ширим" и „широким" што значи, да могу бити и „уже" као и „најшире". У прилог овог гледишта наводимо горње мишљење Лазе Костића о градацији, ступњевима и нијансама самоуправа, Федора Никића, о правој, бледој и избледелој самоуправи, као и Брајса, који на једном месту каже, да су сеоске локалне самоуправе у Швајцарској и Сједињеним државама достигле најпотпунији развитак, што значи да их има и мање развијених. С обзиром на то, исто тако др-

жимо, да се и код нас може говорити о општинској самоуправи, и ако она није оног карактера, или је и далеко од њега, која се узима за угляд.

У нашем народу општинска самоуправа увек је била популарна, и са њом су наше политичке организације често кокетовале. Наш народ и даље тежи за њима, јер верује да ће се у том случају и његова реч чути. Прелазећи преко свих срачунатих крилатица о његовој незрелости и неспособности да управља сам собом, држимо да он има потпуног смисла за њих и да би се у великој већини, умео снаћи у њима. Стога му их треба дати, у колико је могуће ширем обиму, с обзиром велимо, на наше прилике, како политичке тако и друге, које несумњиво играју извесну улогу у том погледу. Јер треба имати у виду да између режима, који смо до скоро преживели и онога који гарантује тип енглеских самоуправа, постоји огромна дистанца, која се не може преко ноћ прећи. Ето то нас је и руководило да се оволико удаљимо од предмета, јер смо желели да покажемо неоснованост оних захтева покретача ове анкете г. Сл. Видаковића, у којима се он залаже за енглеске самоуправе. Хтели смо дакле да укажемо потребу умеравњања у тим захтевима, који морају увек имати пред очима оно што је било, што је сад, и што може бити после тога.

Не улазећи детаљно у анализу одредаба о градским општинама данас важећег закона и у његов политички део, с обзиром на обимност те материје и ограничен простор овог чланка, али претпостављајући, да ће се будући закон оснивати на демократским начелима, чији су главни принципи: бирање општинских управа и бирање путем тајног гласања, задржаћемо се на његовом финансијском делу и то више начелно.

Досадашњи систем извора прихода градских општина, који је до скоро могао бити умесан, услед разних пертурбација, које су се десиле на економском и финансијском пољу, данас не може задовољити. Такав систем почео је изазивати велико незадовољство како у пословним круговима тако и код економски слабијег дела грађана, па чак и масовно организоване покрете („Господарска слога” и друге) услед јако осетљивих дажбина, које су градске општине, истина принуђене, почеле заводити. Посредним опорезивањем, градске општине се служе до крајњих граница могућности, тако, да се у извесним случајевима у том погледу безобзирно поступа. Пример са трошарином на животне намирнице то најбоље илуструје. Док се раније трошарина убирала на један најужи број потрошних предмета, данас не постоји предмет који не подлежи трошарини, и трошаринске тарифе изједначене су, а у колико нису изједначене, све се више иде за

тим, да се изједначе са царинском тарифом. Међутим, губи се из вида не само, да трошарина није царина, већ да та два појма огромно диференцирају. Док се царином на пример, држава као суверена служи не само у интересу свога фиска, већ и као заштитном мером, дотле трошарина ни у ком случају не би смела служити и тој другој сврси, јер би се у место царинских баријера на граници државе, ове испречиле на целој државној територији, а где би нас то одвело, није тешко погодити. На жалост, са тим се већ увелико експериментише, без обзира на тешке последице, које неминувано следеју. Али није то случај само са трошарином. И у таксеном опсегу прелази се често и преко примарних начела, којима се постављају границе у правима државе и самоуправних тела у погледу јавних дажбина. У овом погледу од нарочитог је значаја двоструко, односно троструко оптерећење извесних објеката, односно послова, што се ничим не може правдати, па ни изузетно тешким финансијским приликама градских општина, јер нема тога објекта, односно посла који могу издржавати, без тешких последица, и државно и бановинско и општинско оптерећење. *Разграничење извора прихода, тако да ни један не може служити два сојственика, неопходна је потреба, која се неминувано мора сировести.* У овом погледу прошле године Министар финансија учинио је много, укидајући бановинама право на један огроман број такса којима се је дотле служила и држава и бановина, дајући бановини за то еквивалент на другој страни. Из тога излази да је питање општинских финансија, односно општинских извора прихода, у тесној вези са државним и бановинским финансијама, односно са државним и бановинским изворима прихода. С тога се при испитивању општинских извора прихода и комбинирању са њиховим преуређењем, мора непрестано имати на уму државни и бановински извори прихода, што, сасвим је разумљиво, проблем и чини компликованим, јер ма какве комбинације прављене са изворима прихода који припадају у целисти или делимично држави или бановини, мора се рачунати са компензирањем, пошто се решење проблема не може спровести на терет неког државног или бановинског извора прихода а без одговарајућег обезбеђења државе, односно бановине.

Да се укине трошарина на животне намирнице и предмете намењене погону и индустрији и средствима производње, као и извесне таксе, које служе као извор прихода и општини и бановини и држави, указао би се дефицит у буџетима градских општина за око 200 милиона динара. Ако од тога елиминишемо 100 мил. динара, који би пали на Београдску општину, а што би требало да покрије један општи а минимални допринос, разрезан на све грађане Југославије, разуме се по прогресивној стопи,

пошто Београд као престоница репрезентује све Југословене из чега проистиче и дужност ових да је подижу, као што смо то предложили у својој недавно објављеној књизи (Комуналне финансије Београда — 1936), мањак од 150 мил. динара осталих градова имао би се покрити једним новоустановљеним порезом, који би био таквог карактера да би погађао само економски јаче слојеве грађана, а држава не би могла наћи еквивалент за кућарину или један њен део, који би уступила градским општинама. Осим тога, могло би доћи у обзир прогресиван прирез, порез на пораст вредности имања, који се јавља као последица спровођења општинских радова и евентуално неки други порез. Нисмо за комбинацију са неким фондовима или субвенцијама које би дала држава, баш с обзиром на зависност од државе која би у том случају неминовно морала настати за општинску самоуправу. Типичан случај такве зависности имамо баш у Енглеској, — тој земљи самоуправа, где једна трећина укупних извора прихода свих самоуправних тела пада на субвенције, коју држава даје самоуправама, и посредством које држава, врло често намеће самоуправама своју вољу. Стога, дакле, држимо, да би градске општине требале да остану код својих сопствених извора прихода, само с том разликом *што би се од посредних пореза, који постају све осетљивији, и све више и више изазивају незадовољство, постепено прелазило на непосредне порезе са прогресивним стојама.* Јер поред тога што ће на овај начин ефекат од напуштених трошарина, који чине главну грану непопуларних посредних пореза, бити потпуно обезбеђен, огромна већина грађана биће задовољена и њихови редови биће појачани присталицама реда и поретка, који се најлакше и у првом реду одржава обезбеђеним минимумом егзистенције, а он је до сада бар, увек био угрожаван порезом, која се назива трошарином. При том, било би врло умесно, *ако би закон рећулисао тачан однос који мора бити између посредних и непосредних пореза,* које градске општине убирају, у ком се случају не би могло десити, да трошарина, искоришћују до максимума.

Одредбе финансијског дела данашњег закона о градским општинама, заиста су такве природе да би их требало кориговати, и с обзиром на растеређење Министарства финансија и с обзиром на већи еластичитет, који је неопходан у финансијском пословању градских општина. Али исто тако сматрамо, с обзиром на данашње стварне политичке и економске прилике, које владају, *да не може бити ни говора о некој потпуној финансијској независности градских општина поготово не о неком њиховом финансијском суверенитету,* као и преношењу финансијског надзора на министра унутрашњих послова, како је у том смислу пао предлог у анкети, (о изменама закона о

градским општинама) коју је повела Канцеларија Савеза градова. Пуну финансијску независност не уживају ни енглеске општинске самоуправе — то треба подвући кад се овакви предлози чине, — и ако то на први поглед тако не изгледа, јер је Енглеска држава, као што смо то напред поменули, путем субвенције, коју даје самоуправама а која износи читаву трећину свих извора самоуправних прихода, што има великог значаја у стању да увек природи своју вољу, а што и врло често чини. Јасно је да за Министра финансија, који води целокупну финансијску политику у држави, не може бити ирелевантно, како се води самоуправна финансијска политика, јер треба имати на уму, да на остварење државног буџета који износи, да кажемо округло, 10 милијарди динара, мора свакако имати утицаја сума од скоро 3 милијарде динара узетих од грађана, којом се морају покрити расходи самоуправних тела. С тога дакле, министар финансија мора бити обавештен и о политици која се води у самоуправним финансијама, па не само бити обавештен, већ евентуално и утицати на њу, кад то интереси државе неоспорно налажу. Разумљиво је, Министар унутрашњих послова не може у овом погледу заменити Министра финансија, пре свега за то, што не располаже са стручним органима за такав надзор, а затим што и сам није стручан. Није препоручљиво, баш у интересу општинске самоуправе, узимати за пример извесне државе, где је сав надзор над самоуправама сконцентрисан у руке Министра унутрашњих послова, као што је то, на пример, у Француској, јер наше општине свакако теже за ширим општинским самоуправама него што су оне, које уживају француски грађани, поред све њихове изразито демократске владавине.

Основаност финансијског надзора над самоуправама потврђују и многи правни писци, чије се мишљење односи баш на оно време када су економске и привредне прилике биле у далеко повољнијем положају, него што је то случај данас. Тако, на пример, Федор Никић (Локална управа Србије у XIX и XX веку” — стр. 330) дефинишући самоуправу овако о томе вели: „Теоријски самоуправа је децентралисана самостална управа локалних тела. Услови за самоуправу су: 1) народ сам бира своје локалне органе, 2) пренесени послови, и ако и колико их има, свести на најужу меру, најидеалније би било да их уопште нема, као што је случај у Енглеској, 3) органима у доношењу и извршењу својих аката и одлука, правних и финансијских, нарочито у природном кругу послова, дати потпуну самосталност, 4) завести надзор правни, у којем државна власт има само да пази да се рад локалних органа креће у границама закона; политички надзор, оцену са гледишта целисходности, треба по могућству избећи сасвим, и у крајњем случају ако

је немогуће, онда бар свести на најужу меру и за случајеве, које тачно предвиђа закон. *Што се тиче надзора финансијских аката обично се узима као правило да тај надзор треба да је нешто јачи него што је код ујравних аката, поглавито из разлога да би била усјостављена што јача хармонија између државних и локалних финансија.* Најидеалније би било, да је надзор тако организован, да су право доставе и привремене обуставе ограничени само на природни круг послова; право потврде и касирања, ако већ мора бити, онда само ограничити на пренесени круг послова, с тим да коначну одлуку о томе доноси једно независно тело, 5) Врховни надзор организовати на ванпартијској основи, тј. поверити телу, које је сасвим и у свему независно од партије и које је у стању да буде што мање пристрасно, да буде доиста у свему независан као врховни управни суд”.

Херолд Ласки (Политичка граматика стр. 190) овако се о тој контроли изражава. — „Очевидно је да централна влада треба да сачува контролу над радом локалних тела. Докле треба да се протеже ова власт? Пре свега јасно је да постоји много ствари за које треба захтевати бар једнообразни ниво минимума успеха. За школе, здравље, станове, ма шта једна покрајина желела, држава не може допустити да њихова мерила падну испод онога што тражи испуњавање грађанских права. Према томе, потребно је да та мерила одреди законодавно тело; и премда њихова служба може бити организована помоћу локалних тела, власт инспекције и, ако је потребно, контроле не може се напустити. Јасно је, исто тако, да промене социјалних потреба повлаче за собом сталне промене у изворима из којих се врши власт и зона на које се протежу ове власти; потребно је да се од законодавног тела створи коначна резерва власти која намеће потребне промене. На трећем месту, има извесних предмета над којима локалне власти не би требало да врше никакву контролу. Разуме се не би смеле отступити од планова законодавног тела државе, сем ако постоје изричне одредбе у овом смислу. Њима се не би могло допустити да доносе правилнике о стварима које су чисто централног карактера, као што су железничка и поштанска служба. Њихово право оптерећивања требало би до крајње мере дефинисати, и ако нас француско и немачко искуство о могућности локалног наплаћивања пореза опомиње да будемо врло опрезни у одређивању граница овога права. Уз то увек је добро резервисати оно што би се могло назвати правом надзора централне власти, чак ако је целокупна контрола извесног питања локалне природе, јер, извесно је, да се централна власт не може одрећи оште дужности проучавања. Она ће моћи увек да посматра искуства, упоређује методе, предлаже огледе с једног ширег стано-

вишта него већина локалних тела. Она ће бити у опште правичнија и непристраснија у свом тумачењу резултата на које наиђе. Не мислим да би требало основати, као у Енглеској, нарочито министарство које би имало дужност да контролише локална тела, боље је да сваку функцију контролише министарство коме она по природи ствари припада”.

Када је реч о овом надзору централне власти, стало нам је нарочито до тога, да се правилно схвати наше гледиште. Ми смо за најизразитију општинску самоуправу, али држимо да се она не добија „на тањир” и „преко ноћ”, она се изграђује путем борбе и добрим примерима на пракси. С тога дакле, када се говори о потреби измене данашњег закона о градским општинама, треба ствари реално посматрати и предлагати она решења, која су могућа. Ићи у том погледу за популарношћу, када се ради о једном тако деликатном питању, као што је питање наших општинских самоуправа, било би од велике штете баш за њих саме. Ово нарочито важи када се то питање расправља у форми једне стручне и научне дискусије, — дакле ван политичке трибине. Нема сумње да грађанима треба дати прилику да у својој општини газдују што самосталније, јер се не може претпоставити да ће они у том газдовању ићи против својих сопствених интереса, у толико пре, кад се општинска управа бира, и када грађани могу сами вршити контролу те своје општинске управе, претпостављајући да ће та контрола бити организована тако, да буде ефикасна, тј. да ће грађани бити у могућности у сваком тренутку сменити управу, која не би одговарала њиховим жељама, односно која не би рационално и домаћински газдовала. Али ни надзор државне власти не треба схватати као неки акт непријатељства или суревњивости. Од државе, која је створила те општине и дала им власт, не сме се зазирати, јер ова не може радити против њих, иначе зашто би их стварала. Општина је потребна држави и њен развитак и просперитет значи то исто и за државу. Бригу државе за општину и њен надзор треба схватити тако, да општина у држави види заштитника, саветодавца и пријатеља, а не татора и насилника. Само такав однос ићи ће у корист и државе и општине. А у колико се буде изграђивала општинска самоуправа и давала доказа о све већој способности свога самосталног рада и надзор државне власти постепено ће се сужавати и прелазити све више на саме грађане, чију контролу треба законом обележити, и тако их нагнати, поред све њихове индолентности, на ту дужност. У том погледу значајно је мишљење Џејмс Брајса („Савремене демократије” стр. 188): Систем по коме се у Швајцарској и Америци свако важније питање износи народу на гласање имао је готово увек добрих резултата. И он би се

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

могао применити у Европи, бар у општинама које не прелазе милион становника, јер се тиме народ постиче да добро прати политику своје општине. Због човечије природе са свима њеним слабостима, треба увек очекивати да ће бити протекције и злоупотреба јавне службе. И у колико су заједнице веће и богатије, у толико ће бити више искушења. Отуда је небично потребно да народ стално прати вођење јавних послова. Опресност, стална опрезност. Оно што је речено у једном енглеском граду, где је полиција под управом комисије општинског одбора давала повода многим приговорима: „Надзиравајте одбор за надзиравање”, — може се рећи за све одборе и комисије. У европским градовима дужност надзора и критике општинских одбора оставља се обично штампи, али у америчким градовима има често и удружења чији чланови припадају свима политичким странкама, и који пошто су познати и цењени као људи доброг расуђивања и неоспорне честитости, чине заједници услуге не само што држе на оку општинске власти, него и што препоручују грађанима кандидате достојне поверења. Таква преданост би била потребна у оним великим европским градовима где гомила не зна нити може знати за кога да гласа на локалним изборима”.

Држимо, да нема сврхе улазити детаљно у одредбе финансијског дела данашњег закона, пре свега за то, што мислимо да је суштина целог тог дела у обезбеђењу сигурних извора прихода, који ће општинској самоуправи гарантовати несметан рад и просперитет, него ли одредбе о поступку, надзору итд., а затим и с тога, што није познат степен, или ранг, да се тако изразимо, који ће будући закон дати општинској самоуправи. Као што се то види из предњег дела овог написа општинска самоуправа од „уже” па до „најшире” може имати безброј нијанса, и од тога у којој ће нијанси бити дата општинска самоуправа зависиће, који ће степен финансијске независности моћи доћи у обзир. Али је несумњиво, да ће министар финансија у сваком случају задржати надзор над изворима прихода општинске самоуправе, у колико закон не буде повукао јасне границе истих, било посредним било непосредним путем, јер данашње економске прилике то неминовно захтевају.

У погледу расхода, када општинске управе буду биране, и када, као што смо такође напред напоменули, контрола грађана буде ефикасна, Министар финансија неће имати потребе да се у то меша. Али стојимо на гледишту да би закон имао свакако предвидети однос између личних и материјалних издатака, како би се обезбедило стање у том погледу, јер из искуства које имамо, предвиђамо врло тешке последице овако лоше вођене персоналне политике у градским општинама. Може се претпоставити какво ће стање у том погледу изгледати после 20—30 година, кад огроман број ислужених чиновника буде својим пензијама оптеретио градске буџете и колико ће износити те партије на њихове пензије. Данас, на пример, Београдска општина издаје на пензије својих службеника 10,928.663.— динара, а како ће тек та цифра изгледати после 20 година? У Енглеској, на коју се сви тако радо позивамо, кад хоћемо да покажемо потребу шире самоуправе, од укупних расхода свих самоуправних тела свега 3% иде на личне расходе, док код нас тај проценат износи 27,89%. Стварање чиновничких општина не можемо правдати социјалном бригом, јер је у Енглеској свакако на већем нивоу социјално старање него код нас, али Енглеске самоуправе упославају само неопходне радне снаге, тј. службеници се не постављају из социјалних, сентименталних и сличних побуда, већ се незапослени помажу из специјалних партија расхода, које иду на социјалне сврхе, а које претстављају раскошне суме. Тим путем дакле, и код нас треба поћи.

Ето, такве појаве служе за повод онима, који се одупиру народним самоуправама, те бацају крилатице о незрелости и неспособности народа за исте. Међутим овакве и сличне појаве нису последица незрелости и неспособности народа, већ ранијих режима у коме народ није имао могућности да води контролу над радом општинске управе. Али опасност по углед општинске самоуправе исто тако може наступити и онда, ако се она и сувише партијски експонира. С тога је заиста мудрост наћи златну средину, те задовољити и наш традиционални осећај за политичком партијом а да ипак ова не наметне своја негативна дејства општинској самоуправи.

Д-р Тихомир Симић
проф. унйверз. и већник града
Београда

Санитетско-хигијенски проблеми Београда

II

2) Грађевинска политика

У вези нашег првог чланка објављеног у часопису Београда „Београдским општинским новинама”, овде би хтели да проговоримо о још једном проблему комуналне политике који интересује исто толико (ако не и више) хигијеничаре, колико архитекте, инжењере, економисте, социологе итд. То питање о чему желимо овде да говоримо односи се на проблем урбанизма градова у опште, Београда понаособ.

Велики значај станбеног питања за чување здравља је данас изван сваке сумње. Много више него ли и само одело штити стан човека од ћуди времена и климе. Захваљујући томе, човек је у могућности да се настани на свим деловима земљине кугле, често и под најразличитијим атмосферским и климатским погодбама. Но и ако је ова чињеница тачна ипак се не сме заборавити, да при изграђивању већих комплекса, нарочито у појединим варошким агломерацијама наступају радикалне промене средине, нарочито животних услова, који несумњиво имају снажног утицаја и на сам човечји организам. Значај овог утицаја постаје у толико већи када се има у виду да се највећи део живота проводи у становама. А како ови утицаји могу и неповољно деловати на човечје здравље онда је јасно да овај начин живота по становима, помоћу кога смо желели да се сачувамо од природних опасности и штетних утицаја којима су изложени примитивни људи, може донети и доноси нове опасности, и нове штетне утицаје.

Али сем овог утицаја на човеково здравље, станбено питање игра значајну улогу и у целокупном моралном стварању како појединица тако и целог народа. Као што су цивилизација и култура могле постати и развити се тек пошто се је човек смирио и на једном месту стабилизовао захваљујући заштити коју му је пружио стан, тако исто и њихово даље одржавање и њихов даљи прогрес у многоме су зависни од правилног решења овог станбеног питања.

Са преношењем целокупне животне динамике из примитивне колебе преко замкова и

средњевековних тврђава на варошице, вароши, а у последње време поглавито на велике градове, станбено питање а с њим и проблем урбанизма добио је свој особити значај. Јер не треба заборавити да је свака велика варош само један од органа, а престоница главни орган организма који претставља једна земља, једна држава. Од тих великих вароши зависи организација појединих нација а ове националне организације сачињавају интернационалне. Велика варош је срце односно динамични центар крвотока који струји кроз средину у којој се она налази, али она је у исто време и мозак који управља целокупним нервним системом, а преко њега и свима радњама које потичу и које се завршавају у тим центрима. Економски, политички, духовни и друштвени живот једног народа, једне земље, има своје центре у великим варошима и свака промена која потиче од ових центара налази одјека и код већ заборављених и изгубљених индивидуа по најзабаченијим крајевима.

Обзиром да данашњи живот брзо исцрпљува човека и тр и физички и нервно, потребно је да би се организам одржао у својој пуној снази накнадити те утрошене снаге. Брза накнада свакидашњих губитака не може се међутим ни замислити без здравог и снажног организма; а здрав и снажан организам без здравог и удобног стана. Из ових чињеница јасно се види какав огроман значај имају станбена и урбанистичка питања како за појединце, тако и за мање или веће заједнице. Велике вароши управљају животом народа, и према томе са слабљењем и изумирањем великих вароши лагано се гаси и изумири живот читавог народа и земље.

Ови разлози су навели велики број земаља да посвете своју нарочиту пажњу правилном решењу тих питања. У томе погледу нарочито значајан акт претставља објављивање Public Health Act од 1848 којом је Енглеска поставила први камен темељац националном законодавству које се односи на хигијену вароши и станова. У истом добу је и Француска на личну иницијативу Наполеона III применила у политици урбанизма схватања која су без сличног преседана.

Од тога доба, захваљујући прогресу који је наука — нарочито бактериологија и хигијена — учинила, наша су се знања у погледу значаја околине и стана на човека знатно проширила и продубила. Ова сазнања у почетку скромна и у оквиру лабораторија, убрзо је модерна наука у свом победоносном замаху прихватила и практично искористила у техници изграђивања, проветравања, загревања и осветљавања, како би све ове тековине науке што више дпринеле у одности и з рављу човека. Револуција која је овим створена у нашим схватањима о хигијенским потребама човека и могућностима да се она приведу у дело родила је наду код хигијеничара и социолога да ће, најзад, дочекати да нестане мрачне слике пренасељених вароши и градова. Ова нада наша је новог потстрек у скорашњој еволуцији урбанистичке политике у многим земљама, као и у новим различитим решењима модерне архитектуре и технике. У том погледу већ видимо на помолу слику будућих вароши, већ видимо многобројне контуре које су пуне обећања, већ видимо станове и њихове инсталације које осигуравају својим становницима најразличнијег доба оне животне услове које поставља хигијена: а то су сунце, светлост, ваздух, простор, физички и душевни одмор. Урбанистика, техника и архитектура су се тако ставиле у службу односно уврстиле у ред оних доктрина, које сматрају одржавање и побољшавање физичке и менталне конституције као главни циљ модерне хигијене.

Хигијена изграђивања и урбанизма претставља несумњиво питање које је већ само по себи веома сложено. Као и највећи број других хигијенских проблема и овај је проблем тесно везан са економским, финансијским и социјалним питањима. И како се при проучавању сваког станбеног проблема мора водити рачуна и о осталим питањима који сви заједно сачињавају једну целину, покушаћемо да овде учинимо кратак општи преглед урбанистичке политике нарочито Београда, постављајући при томе, с обзиром на њихову важност и циљ овог чланка, хигијенска питања на прво место.

Оскудица станова осећала се је у многим земљама и пре рата. После једног пролазног побољшања које се је манифестовало у неким већим варошима, наступило је услед рата и његових економских последица осетно погоршање ситуације. Ова чињеница је приморавала све чешће државе као и општине да интервенишу што више. Ове интервенције, и ако диктоване економским разлозима, нису биле лишене и социјалних и политичких мотива. При томе се и поред сложеног карактера станбеног и урбанистичког проблема, разноврсних економских, социјалних и политичких погодаба као и различитих станбених стандарда, политика разних земаља, карактерише истоветношћу циљева и једнакошћу принципа.

Као једна од првих мера, које су поједине државе биле приморане да усвоје, била је: законско регулисање цена кирија и њихово одржавање на једном стандарду, који одговара платежној моћи грађана. Ова законска мера, која се је одржавала и продужавала у појединим земљама према њиховој економској и финансијској ситуацији, приморавала је одговорне факторе да вештачки фаворизују индустрију грађења. Сретства која су у овом циљу примењивана била су различита, као што је била разлика и њихова ефикасност. Државне и општинске субвенције разних облика, зајмови, позајмице на хипотеку, новчане помоћи и олакшице у плаћању закупа разним удружењима, изграђивање станова у режији државе или општине, то су у главном били облици ових интервенција. Према локалним, националним и општим погодбама ове интервенције су биле предмет законских одредаба и разних организационих мера чија је примена опет зависила од трајања и величине постављених задатака. У томе погледу се је морало водити рачуна и о општој државној политици, нарочито у погледу земаљског кредита.

Тешка економска криза која још увек притискује многе земље само је потенцирала још више дужност и потребу државне интервенције, нарочито у погледу појачања грађевинске делатности. При томе је држава била приморана, не само да фаворизира грађевинску индустрију него и да предузима нове радове, да би олакшала беспослицу. У томе циљу она је приступила између осталог и изграђивању читавих нових насеобина, или већој или мањој трансформацији старих. При извођењу ових радова наилазило се скоро у свима земљама на велике тешкоће, нарочито при решавању два заиста тешка проблема како социјалне тако и здравствено-хигијенске природе а то су *питање нехигијенских и нездравих станова* и *питање пренасељености*. Тежина ових питања различита је у разним земљама. Она је у главном сразмерна урбанистичкој еволуцији и социјално-економским условима који владају у дотичној средини.

Број станова које су државне власти у појединим земљама изградили у току последњих 10—15 година достиже значајну цифру. У појединим земљама ова цифра премаша цифру од једног милиона а у неким градовима износи више десетина хиљада. При томе су у појединим државама предвиђене државне и општинске субвенције које ће омогућити изграђивање још стотине хиљада здравих и хигијенских станова. У неким земљама суме издате у току последњих 15 година у облику државних субвенција или јавних дажбина *прелазе и суму од 10 милијарди златних франака*. А у данашњим буџетима појединих држава налазе се суме од више стотина милиона златних франака, намењених само за плаћање суб-

венција за пројекте који су већ изведени у току прошлих година.

Већ саме ове чињенице довољне су да докажу велики значај ових проблема и потребу њиховог празилног решења. Ова потреба постаје још већа, још императивнија ако се има у виду, да су у ове непокретности уложени огромни капитални. У појединим земљама уложене суме износе половину целокупне народне имовине. А ако се има у виду и улога коју игра индустрија грађена са блиским занатским и трговачким гранама у целокупној данашњој продукцији, онда значај ових проблема постаје још убедљивији. Према неким прорачунима излази да грађевинска индустрија у појединим случајевима претставља половину целокупне индустријске активности. При томе не треба заборавити да и поред напред изнетих напора и материјалних жртава још увек један огроман број људи станује по мрачним и нездравим јазбинама. Према неким проценама потребно је само у Европи изградити у току наредних година још најмање 10 милиона станова. Ово све указује на велики социјални значај овог проблема.

Обзиром на све напред изнете чињенице, поједине државе као и општине покушале су да, водећи строго рачуна о свима овим моментима, израде један план на бази кога би се приступило систематском проучавању и решавању свих ових проблема.

Остављајући на страну решења која интересују више финансијско-економску и чисто техничку страну овог проблема ми ћемо се задржати само на оном, које интересује поглавито *хигијену станова и хигијену урбанизма*.

У томе правцу учињено је у току последњих година веома много. Постигнути су резултати за које имамо да захвалимо колико хигијеничарима, толико и архитектама, инжењерима разних техничких грана, физичарима, математичарима, астрономима и метеоролозима. Колаборација свих ових група како научних тако и професионалних која је нарочито остварена у Немачкој, Енглеској, Швајцарској и Сједињеним Америчким Државама, имала је у овом погледу само једну бригу: *човека*, и један циљ: *његово здравље и његов удобан живот*.

Да би се осигурала ова два главна услова човековог благостања постављена је читава серија хигијенских правила. Сва та правила одnose се у главном на конструкцију грађевина, природу употребљеног материјала, величину појединих просторија, проветравање, заштиту од топлоте и хладноће, на питање слободног приступа сунчане светлости, вештачко осветљавање просторија итд. При спровођењу свих ових хигијенских мера имало се је за циљ с једне стране да се створи и обезбеди *физичка удобност*, а с друге стране да се осигура *заштита од разних обољења*, као што је заш-

тита од расхлађивања, ревматизма, рахитиса, очних обољења, обољења одојчади проузрокованих ексцесивним температурама итд. Истовремено ограничењем броја лица која могу становати у једном простору, трудило се је (остављајући на страну све друге обзире, често физиолошке, психолошке и социјалне природе) да се што више смањи опасност од преношења заразних обољења (нарочито туберкулозе и дечјих заразних болести). А хигијенским решењем питања која се односе на снабдевање станова довољним количинама здраве воде као и организовањем изношења ђубрета и остале нечистоће, много се је допринело, уз припомоћ и других санитарских мера, одбрани од разних заразних цревних обољења (тифуса итд.).

Да би се осигурало толико потребно „*осећање удобности*“ стана, морало се је водити рачуна о читавом низу како унутрашњих (о начину исхране, функционисању ендокриног система, психолошким факторима итд.) тако и о спољним чињеницама (температурним променама, влажности средине, атмосферским приликама итд.). Разуме се да се је при томе наилазило на велике тешкоће с обзиром на разноврсност обичаја као и разноликост економских и климатских фактора у разним земљама. Но и поред тих утицаја дефинисана је читава серија „стандард-услова“ који су у тесној вези са човечијим комфором а који би се могли спровести без великих тешкоћа скоро у свакој заинтересованој земљи.

Навешћемо само неке од ових услова не улазећи у њихове детаље, јер би нас то одвело и сувише далеко. Тако на пр. утврђено је да квалитет и природа материјала употребљеног за израду темеља, пода, зидова, таванице и крова треба да буде таква, да може у знатној мери регулисати температуру унутрашњости станова а тиме и калоричне губитке човечијег тела. Истраживања учињена у разним институтима нарочито хигијенским, омогућавају већ данас да се постави једнообразна база за одговарајући санитарско-хигијенски правилник.

Пошто преношење треперења и звука помоћу материјала за грађење претставља проблем од великог значаја (нарочито је у томе погледу важно питање преношења звука, обзиром на његов велики психолошки утицај) означен је читав низ сретстава и метода помоћу којих се и звук може смањити на сношљивију меру.

У погледу загревања просторија извршена је читава револуција. Највећи број најновијих метода водио је строго рачуна о економским и хигијенским принципима. Ефикасност и практичност појединих метода за разне земље требало би при свем том претходно проучити и проверити.

Обзиром да осећање физичке угодности у многоме зависи од кубатуре свежег ваздуха, којим једна особа располаже у стану, постављен је читав низ стандард-мера које у главном базирају на количини угљене киселине и влажности коју садржи ваздух. У вези са тим морало се је добро проучити питање проветравања и грејања просторија као и потражити најкорисније решење како у погледу хигијенском, тако и економском.

Питање природног и вештачког осветљења било је нарочито предмет детаљног проучавања и то како од стране хигијеничара тако и од стране инжењера за осветлење, архитеката и офталмолога. Да би се осигурало максимално осветљавање просторија установљени су тачни стандарди обзиром на положај и раздаљину између појединих грађевина, правац и ширина улице, висину зграда, величину и постављање прозора итд.

Захваљујући дубоком разумевању и интимној сарадњи горњих фактора израђене се у појединим државама као у Немачкој, Сједињеним Државама, Совјетској Русији итд. тачне директиве у овоме правцу.

Борба против дима и загађивања ваздуха спада такође у ред ових питања. У томе правцу учињен је у многим земљама знатан прогрес, захваљујући примени савремених метода при загревању просторија и сагоревању горивог материјала као и спровођењу нових принципа у изграђивању вароши.

Практичном применом свих ових мера које условавају здрав организам и „осећај угодности“ стана осигуравају се стану а тиме и човеку који у њему станује сунце, светлост, ваздух и мир. Обезбеђују се дакле чиниоци којима се у последње време придаје све већи како физиолошки тако и психолошки значај. Колики је значај ових фактора најбоље се огледа у данашњем урбанизму који узима баш њих као циљ својих тежњи и стремљења. Јер постављањем јасних хигијенских захтева постављене су основне линије савременој изграђивања вароши.

Да би се осигурало сваком становнику довољно сунца, светлости и мира, да би му се обезбедила потребна количина ваздуха како са гледишта физиолошког, психолошког и епидемиолошког тако и социалног, савремени урбанизам све више тежи да одвоји трговачке и фабричке центре од крајева намењених становању. При томе он тачно одређује однос између појединих зона, прописује њихову густину као и систем грађења, одређује тип појединих блокова, правац и ширину улица итд. итд.

У колико је лакше задовољити ове захтеве савремене хигијене и урбанизма при изграђивању нових вароши или појединих њихових делова у толико је теже наћи решење за спровођење ових принципа код већ изграђених гра-

дова. Па ипак захваљујући интимној сарадњи свих заинтересованих фактора постављене су основне директиве за савремено грађење и реорганизацију градских насеља. Обзиром на њихов велики значај покушаћемо да их изнесемо бар у њиховим главним линијама.

Шта више сунца, што више светлости, што више простора, ваздуха и мира захтевају хигијеничари и урбанисте свију културних земаља. У једном племенитом такмичењу теже сви заинтересовани стручњаци да нађу што погодније решење овим заиста оправданим захтевима. У низу најразноврснијих пројеката оцртавају се све јасније два потпуно супротна правца по којим један истиче девицу: у слободном ваздуху морамо задати, а други траже да се у ширину мора ићи.

Према претставницима првог правца на чијел челу стоји Корбусиер, модерне вароши градиле би се на тај начин, што би се у мору зеленила (85% површине) подизали сунцем обасјани облакодери и блокови кућа, који би се такорећи купали у ваздуху и светлости, пружајући при том својим становницима одмор у једном потпуном миру мирне лепоте, зеленила и простора. У својим пројектима они нам већ изнесе дивне слике нових градова, у који долазе до пуног изражаја не само садашња хигијенска схватања већ и савремени принципи урбанизма, архитектуре и естетике. На жалост то су само можда лепе слике далеке будућности. Јер за остварење тих пројеката потребна би била новчана средства која далеко превазилазе финансијске моћи данашњег света.

Много су ближа нашим могућностима они пројекти који траже решења постављеним захтевима у изграђивању вароши у ширину. (Villencity-Garteneity). И ако овај систем грађења није лишен већих или мањих недостатака, ипак он има то преимућство, што је његова примена нарочито подесна при изграђивању нових вароши и варошких крајева, као и у свим случајевима када цена земљишту није сувише висока. Сем тога и код већ изграђених градова покушава се да се подизањем нових крајева на периферији вароши, поглавито у облику вила, олакша ситуација у центрима и побољшају колико толико тешки хигијенски услови под којима живе њихови становници.

При изграђивању вароши по овом систему постављен је читав низ нових одредаба који се могу сматрати као минимум хигијенских захтева. Овим одредбама знатно су измењене раније постављене норме. Тако на пр. док се је раније тражило да однос висине кућа према ширини улице буде 1,5:1 данас се захтева да он буде најмање 1:1, а многи сматрају да је и он недовољан и теже да га поставе на сразмеру 2:3. Енглези су нарочито у томе далеко отишли; у многим њиховим новоподигнутим крајевима овај однос достиже данас размеру

1:4-5 где један претставља висину подигнутих зграда (приземље и спрат), а 4-5 ширину улица. Да би се при том спречило стварање уских, загушљивих и тешко проветраваних дворишта, у последње се време овај однос практично примењује не само у погледу на ширину улица већ и у погледу на величину дворишта. Тиме се постиже да су постале излишне све оне клаузуле које говоре о величини дворишта, искоришћавању грађевинског плаца итд. Применом ових нових урбанистичких правила задовољени су захтеви хигијеничара за сунцем, светлошћу и простором и истовремено омогућено је хигијенско-естетично украшавање улица дрворедима, који својим богатством лишћа и зеленила не само доприносе лепоти тих улица већ и утичу умирујући, угушавајући несносне звуке уличног саобраћаја.

Данашњи урбанизам захтева сем тога да се у већ изграђеним варошима створе, а у новим неизоставно предвиде широки тргови, даље свима крајевима лако приступачни паркови, спортска игралишта итд. Као минималан захтев поставља се 3 м² овакве зелене површине на једног становника, у Лондону је међутим предвиђено 5,3 м² а у Софији 22 м².

Већ само ово неколико начелних измена биле су довољне да из основа промене изглед појединих вароши. На место уских улица, кривудавих сокачића, мрачних буџака, на место великим блоковима затворених, сунцем ретко или никада обасјаних дворишта пуних кужног, смрдљиво-плеснивог ваздуха, видимо да се на периферији многих градова Енглеске, Француске, Немачке, Италије, Чехословачке итд. подижу дивни варошки крајеви испресецани правим и широким авенијама и булеварима оивиченим дворедим зеленилом дрвета, прекинути овде-онде пространим трговима и парковима. Малерични елементи овог зеленила се мешају са геометријским контурама грађевина, допуњујући се и сливајући се у једну органску целину која изазива снажан утисак нечег здравог, лепог и достојанствено великог.

Све те лепоте нових варошких крајева у којима најзад долазе до све потпунијег изражаја хигијенски принципи нису творевина случаја већ дело једне чврсте воље и одлучности засноване на дубоком разумевању и исправном схватању средине, свесне о хигијенско-културним потребама и правима сваког ња и најсиромашнијег њеног члана.

Ценећи велики значај напред изнетих хигијенских захтева многе државе дале су им силу закона преко разних законских текстова и правилника о становима и урбанизму. У исто време створене су специјалне организације са широким пуномоћјима и задатцима да спроводе и контролишу што тачнију примену ових законских правила.

Ако сада покушамо да кроз призму ових у културном свету усвојених схватања аналишемо рад Београдске општине на решавању ових проблема и питања, мораћемо са жалошћу констатовати, да овај рад показује све симптоме једне најслабије речено несређене, скроз хаотичне грађевинске политике, вођене без много разумевања и без јасно одређених циљева.

Покушаћемо да на бази позитивних чињеница докажемо тачност ових тврђења.

Пре свега да учинимо један мали осврт на саму конструкцију грађевина подигнутих током последњих десетак година. Напоменућемо да при овом излагању имамо у виду само веће, па према томе и трајније објекте, намењене било приватним, било јавним потребама. Обзиром на напред речено јасно је да би пројектанти при подизању сваке а нарочито веће грађевине, морали данас водити много више рачуна не само о грађевинско-техничким већ и хигијенским схватањима и потребама. Да би се организму примораном да један велики део времена проведе у затвореним просторијама, створила могућност за нормално функционисање и одржавање, да би се обезбедила тако потребна удобност стана, неопходно је потребно при изради ових пројеката а сходно напред изложеним хигијенским захтевима водити рачуна у климатским приликама, количини воденог талога, величини саобраћаја, правцу и јачини ветрова, средини у којој се грађевина подиже итд. итд. Обзиром да Београд има јасно изражену континенталну климу са наглим температурним променама, јаким зимама и топлим — често тропским летима, неки од напред наведених фактора претстављају за нас проблеме чијим се решавањима мора поклонити нарочита пажња. Тако на пр. заштита од зиме и врућине коју нам може пружити стан претставља питање од највећег значаја по здравље наших грађана.

Обично се мисли да при подизању станова заштита од зиме претставља најглавнији проблем. Међутим то је нетачно. Исто је тако важно ако не и важније *питање заштите од топлоте*. Остављајући на страну неугодно осећање које се има у претерано загрејаном стану (нарочито лети) поменућемо само штетне последице које могу наступити код људи и деце услед спречавања нормалног испаравања и губитка топлоте која се стално ствара у нашем организму, једна појава која нарочито долази до изражаја у прегрејаним и затвореним просторијама. Овај штетни утицај топлоте може код одојчади проузроковати и смртносне компликације.

Узроке тој претераној топлоти станова треба тражити у директном загревању сунчаним зрацима зидова и кровова кућа за време топлих летњих дана. Разуме се да се ова непријатна појава много јаче осећа у горњим спратовима и то колико услед директног за-

гревања толико и што се на овој висини већ не може више да осети расхлађујући утицај самог гла. А код кућа за издавање долазе поред тога у обзир и топлотни извори који се налазе у самим становима (нарочито ако у кући има много мањих станова).

Решење овог проблема тражили су још стари Грци и Римљани у подизању дебелих зидова на зградама или у употреби нарочитог материјала за зидање на пр. мермера и камена. Модерна техника употребљава разне врсте изолатора као и препоручује подизање малих кућа. Код нас се, међутим, овом питању поклања врло мала, скоро никаква пажња. При грађењу кућа за становање о климатским условима се уопште не води рачуна, јер се нико и не пита откудa оволика смртност код наше деце и зашто су здравствене прилике наше средине далеко испод оног стања које би нас могло колико толико задовољити.

Ништа боље није ни са питањем *осветљавања просторија*, нарочито када су у питању такозване нузпросторије као на пр. кујне, собе за млађе, вешерница итд. У много случајева добија се утисак да су те просторије тако грађене као да у њима неће радити људи а поједине служити за дужи боравак него ли и саме собе за спавање, трпезарије и салони. У државним зградама се такорећи по правилу стварају модерни неосветљени ћумези у којима скоро преко целог дана морају радити при вештачкој светлости баш они, који су често, долазећи из опасних и загушливих станова, тако жељни светлости, ваздуха и што више простора.

Питању проветравања показана је још мања пажња. Међу толиким грађевинама које су подигнуте само у току последњих десет година једва да се нађе неколико светлих примера где је и том питању показано довољно пажње. Што је најжалосније подигнуте су толико скупоцене грађевине намењене јавној употреби као на пр. државна надлештва, разне сале, кафане итд. у којима такође то питање није узето у обзир.

А шта тек да се каже о питању вештачког осветљавања просторија, проблему загревања, о питању отклањања дима и загађеног и смрдљивог ваздуха, уништавању звука итд. Врхунац свега тога је чињеница да у нашем законодавству нема ни једне речи о искоришћавању просторија намењених становању. Довољно је у једном стану који се изграђује предвидети само једну собу од најмање 16 м² површине, а остале према личном нахођењу (можете ако хоћете и од 4 м² површине) па су већ испуњени сви законски услови који вам се постављају. Колико ћете особа ставити у такве голубарнике то се закона много не тиче, ко ће контролисати још и такве ствари?

Савремена хигијена захтева да се у просторијама намењеним становању обезбеди сва-

код детету најмање 10 м³ а сваком одраслом 15 м³ (према талијанском законодавству у Риму 25 м³). Како је нашим законодавством предвиђена минимална запремина само једне собе сваког стана (4 × 4 × 2,80), онда је јасно до каквих немогућих решења може доћи при изграђивању станова, када се има у виду, да су сва та решења врло често диктована једино интересима сопственика. Та је појава нарочито честа код оних малих станова који се подижу у чисто спекулативне сврхе на малим градилиштима, а намењују се становању сиромашних породица често оптерећених многобројном децом. Ако се томе још дода, да су такви станови обично рђаво осветљени, без довољно директне светлости и свежег ваздуха, са рђавим условима за проветравање итд. итд., онда ће сваком бити јасно да ти станови стварно претстављају модерне, под заштитом закона подигнуте, туберкулозне јазбине.

Покушаји да се онеомгући изграђивање оваквих модерних не само хигијенских већ и санитарско-културних страшила ломили су се о несавладиве препреке. Да наведемо само један пример (а таквих има безброј): Одбијена је молба за подизање *вишесратне грађевине* на периферији на градилишту од 6,04 м ширине и 115 м² површине, пошто се сматрало да је немогуће донети правилно и корисно решење на тој малој површини нарочито обзиром на суседне зграде. На жалбу сопственика, вишестепена власт је поништила ово решење и дозволила је подизање грађевине. Но и поред тога је покушано да се спречи грађење овог монструма и то на тај начин, што је захтевано прописно двориште — односно у овом случају нешто што би одговарало светларнику — од најмање 2,50 м ширине. Пројектант је међутим и томе доскочио дајући дворишту прописну ширину на рачун просторија за становање. На градилишту од 115 м² површине и 6 м ширине како су изгледали пројектовани станови после ове исправке лако је замислити. Али ту нема лека, јер то закон дозвољава. И сада треба са таквим бедним и мизерним творевинама да доказујемо наша високо-културна схватања и да бранимо наше место међу културним народима чије и широке масе данас све више долазе до сазнања своје снаге и своје вредности и са правом захтевају свој удео у свему, што живот чини достојним и вредним живота.

Па ипак сви ови недостатци појединих пројеката не представљају једино и највеће зло у грађевинској политици Београда. Шта више преко њих би се могло релативно доста лако прећи, обзиром да они нису специјалитет само наше средине као и обзиром да би се оне могле ако не потпуно, а оно бар делимично поправити једном здравом и смишљеном урбанистичком политиком. На жалост, оскудица те здраве, добро проучене и у њеном изво-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ђењу систематски организоване урбанистике и лежи све зло, које ће Београд деценијама тешко осећати.

Није потребно бити неки ругинирани урбаниста, довољно је имати нешто мало осећања за лепим и разумевања за оним што је добро и корисно, довољно је познавати данашња схватања о хигијенским потребама сваког члана културне заједнице као и посветити макар мало пажње и интересовања развоју урбанизма код нас и на страни, па ће се већ моћи добити тежак утисак о урбанистичкој политици Београда.

Многобројни су недостатци који изазивају такав утисак већ при првом пажљивијем проматрању досадашњег рада Београдске општине у томе правцу. Неколико међутим падају нарочито у очи. Да напоменемо само недостатак јасних и одређених циљева, одлучних потеза, далековидних и широких схватања. — Свесни све тежине ове критике покушаћемо да на бази прикупљених факата прикажемо тачност ових тврђења.

Да почнемо од познатих и несумњивих чињеница, пре свега да констатујемо и подвучемо да је Београд све до непосредно послератова био само једно велико неуређено и неизграђено село, положено на валовитом терену који се у блажијим или оштријим нагибима спушта према два великим и пловним рекама, друго да је клима у Београду континентална са оштрим зимама и топлим летима и да је изложен јаким нарочито северо-источним ветровима и најзад да је његово подизање почело у доба просперитета.

Конфигурација терена, близина двеју великих река, као и неизграђеност а при том релативно мала цена плацева (нарочито на периферији тадашњег Београда), пружали су идеалне услове и давали широке могућности да један стваралачки дух, примењујући савремене принципе урбанистике, хигијене и естетике створи од Београда једну заиста лепо и угодну варош, а поред тога, обзиром да се налази на главној раскрсници најважнијих водених путева централне Европе, и један Бојом дани трговачко-индустријски центар.

На жалост, почињене су неопростиве грешке, пропуштени су најповољнији momenti и Београд се налази пред опасношћу, да ће, ако се убрзо не учине радикалне и одлучне промене у његовој грађевинској политици, остати не једна лепа и угодна, већ једна ружна и немогућа варош на срамоту данашњих генерација а нарочито оних, који су били дужни да на време скрену пажњу и надлежним факторима и Београђанима на страховите грешке, које се такоређи свакодневно чине.

Напомињемо само, да Београд ни до данас није подељен у поједине зоне чија је намена тачно одређена. Ова је подела веома важна и

неопходна и са гледишта хигијенског и урбанистичког. Јер, мислимо да и лаику мора бити јасно да се не могу примењивати исти урбанистички принципи и на зону намењену индустрији и трговини као и на зону намењену становању. Обзиром на тај недостатак видимо поједина индустријска предузећа раштркана по целом Београду често и у крајевима који и по свом положају и по начину досадашњег изграђивања треба да служе искључиво за становање и у којима је присуство оваквих установа директно штетно по здравље и опасно по живот грађана. О естетским моментима и да не говоримо.

У вези са овим било је неопходно решити и питање висине зграда и система изграђивања појединих блокова и крајева. Напред смо изнели да се у последње време манифестују све више две тежње, од којих једна жели да се иде у висину, а друга у ширину. Обзиром на наше климатске прилике, цену земљишта, менталитет наше средине као и извесне грађевинске принципе (нарочито који се односе на регулацију топлоте по зградама) чији смо значај већ напред поменули, систем грађења у ширину био би према нашем гледишту најпогоднији за наше прилике. Његовим усвајањем нормирала би се тако рећи одмах и максимална висина грађевина, која према овом систему не сме износити, обзиром на густину и намену појединих насеља, више од 5 спратова. Са наменом насеља у тесној је вези не само висина зграде већ и начин подизања и грађења појединих блокова и крајева, наиме дали у облику пуног изграђивања, у облику слободних или у облику полуслободних односно двојних зграда. Пуно изграђивање односно систем густој насеља могао би се несумњиво предвидети у трговачким центрима; док би се у центрима за становање применио систем слободних или полуслободних зграда, односно систем реткој или полуреткој насеља. Истовремено би се морало решити и питање радничких крајева чије би подизање било најзгодније у близини индустријских зона по претходном обезбеђењу потребних хигијенских услова, добрих путева и јефтених саобраћајних средстава.

Пошто се није спровела поменута подела Београда на одређене зоне нису се, разуме се, могли применити ни напред навећени урбанистичко-хигијенски принципи. Поједини крајеви подизали су се без обзира чему би требали да служе, по вољи, потреби и увиђавности сопственика, архитеката, и по схватањима која су моментано преовлађивала код појединих општинских претставника. Ова оскудица јасних урбанистичких схватања као и недостатак одређеног плана и система осећају се подједнако како на периферији тако и у центру вароши. Треба бацити само један поглед на наше важније тргове на пр. Теразије,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Позоришни трг, па ће се већ имати јасно уверење о тачности овог тврђења. Што је при томе најжалосније ови најважнији центри не само данашњег већ и будућег Београда у велико се изграђују а још нико нема ни најмагловитију слику како они треба да изгледају. О периферији и да не говоримо. Сем једног уског појаса на Дедињу (и у Кнез Милошевој улици) у свим осталим крајевима може се зидати и зида се по сопственој ћуди и потреби. Никаква законска клаузула не постоји на основу које би се могло данас спречити да се у улици или крају где преовлађује систем вила подиже једна вишеспратница или да се у крају ретког насеља почну подизати грађевине система пуног изграђивања. Ако се и пород ове оскудице сваког одређеног плана и директиве ипак нађу улице или шта више и понеки крајеви изграђени по једном одређеном плану који одговара самој намени тога краја, не треба помислити да је то учињено на основу неког већ усвојеног грађевинског плана града Београда. Не, то је ван сваке сумње само последица добре воље и разумевања сопственика као и њихових архитеката који су по сопственој иницијативи и свом урбанистичко-естетском схватању умели да свој проје-

бало сваком грађанину обезбедити најмање 3 м² зелене површине у облику правилно распоређених сваком крају лако приступачних паркова, нагласили смо при том да је Лондон обезбедио 5 м², а према недавно објављеним подацима Софија 22 м² зелене површине. — Како стоји у том погледу Београд? Према подацима добивеним из Отсека за паркове, Београд располаже са свега 800 000 м² зелене површине у облику паркова и јавних спортских игралишта што значи, да је у садашњем још неизграђеном Београду једва обезбеђен потребан минимум од 3 м² по становнику. Ове су зелене површине при томе рђаво распоређене и толико исецкане да би као извори зеленила и свежег ваздуха могли доћи у обзир једино парк на Топчидерњком брду, Калемегдану, парк пред Универзитетом, парк поред Мањежа, пред Студентским домом, Бристолом као и Ботаничка башта. Томе треба додати да у новом најнасељенијем Београду између Александрове улице и Булезара Ослобођења није предвиђена ниједна већа слободна површина за ове сврхе. Ако се даље има у виду да је и у старом Београду услед рђаве грађевинске политике која није водила рачуна ни о најосновнијим хигијенским потребама и

ИЗГРАЂИВАЊЕ БЕОГРАДСКИХ ГРАДИЛИШТА.

ИЗГРАЂИВАЊЕ НА УГЛУ УЛИЦА КНЕЗ АРСЕНОВЕ И БИЈАНИНЕ
ИЗГРАЂИВАЊЕ НА УГЛУ УЛИЦА КР. МАРШЕ И Д² АРМ. ПОПОВИЋА
ШИРИНА ДВОРИШТА: m 3,50. ШИРИНА ДВОРИШТА: m 3,00

кат реше као део органске целине коју сачињавају њихове ново-пројектоване зграде са суседним.

На жалост и добра воља, као и приватна иницијатива појединаца имају својих граница. То се нарочито јасно осећа када је у питању планско подизање јавних паркова и тргова. Напред смо изнели да би према данашњим и хигијенским и урбанистичким схватањима тре-

принципима, као и да је услед недисциплине и несавесности појединих грађана, омогућено искоришћавање појединих градилишта далеко и преко највише дозвољеног максимума тако да све више нестаје и оно мало башта по двориштима, ако се дакле све то узме у обзир, онда се тек може схватити каквој очајној ситуацији иде на сусрет Београд. Рђаве поседице оваквог рада се већ почињу осећати. Но њи-

хова тежина ће ускоро постати несношљива нарочито када се на место ових малих кућица подигне још више великих грађевина, створе још више затворених и загушљивих дворишта и у мору ових зграда такође ишчезне оно мало зелених паркова. — Када се под тропским зрацима летњег сунца загреју голи зидови ових грађевина и усија асфалт улица, тада ће Београд представљати неиздрживи пакао не само за људе већ и за вегетацију. Будуће генерације ће нас због тога проклињати и мораће плаћати огромним људским и материјалним жртвама последице наших грешака и нашег незнања.

Нажалост побројане грешке нису ни једине а ни најтеже. Има и других исто тако жалосно тешких ако не и тежих.

Једно се питање при томе нарочито истиче. То је питање улица. Грађење улица интересује колико урбанисту толико и хигијеничара јер од правилног решења овог питања зависи не само брзина и лакоћа саобраћаја већ и у многоме и могућност испуњавања оних елементарних хигијенских захтева које смо напред навели а које се односе на потребу становника за сунцем, светлошћу, ваздухом и миром. Да би улица могла одговорати овим саобраћајним и хигијенским условима, урбанисти су поставили извесне норме које су већ почеле да улазе и у саме удбенике. *Што шире* улице градити је начело данашњег урбанизма. Једно начело потпуно оправдано и обзиром на брзину и врсту саобраћајних сретстава и обзиром на поменути хигијенске потребе. Данашња моторизована возила и јачина саобраћаја захтевају широке и праве улице, што опет потпуно хармонизира са захтевима хигијеничара јер само широке улице могу обезбедити довољно светлости и ваздуха а у исто време омогућити постављање дрвореда који својим лиснатим и зеленим крунама угушују несносну лупу улица и на тај начин не само пријатно освежавају већ и утичу умирујући. При томе морамо нагласити да су сва ова излагања одавно изашла из оквира чисто теоријских разматрања. Нови варошки крајеви не само градова на западу већ и многих на Балкану (Софија, Загреб) подижу се искључиво на бази ових урбанистичких принципа.

Ако сада, полазећи од ових гледишта, разматрамо решење овог питања код нас и то нарочито у новоподигнутим крајевима послератног Београда, мораћемо са жалошћу утврдити да су принципи који се примењују при подизању ових крајева, а у колико се о њима уопште може говорити, и сувише застарели и одавно напуштени. Тако, докле се тако рећи у целом свету у ново подигнутим варошким крајевима примењује напред поменути принцип широких, правих и што дужих улица, украшених понекад и дворедим дрворедима, докле се код

нас праве кривудава кратки, тесни сокачићи, без потребних тротоара за пешаке или ако и постоје они су невероватно тако рећи смешно узани. Многе од ових улица постаће несумњиво, временом, важне саобраћајнице и ако оне једва одговарају и данашњим саобраћајним потребама. Да се о постављању украсног и из здравствених разлога потребног зеленила дуж њихова тротоара не може ни мислити, мислимо непотребно је наглашавати. Ако се сада томе дода, да се нарочито у старом Београду, услед примене већ застарелог мерила у погледу односа висине зграда и ширине улице (докле се код нас још увек, примењује размера 1,50:1 докле је у другим земљама постављен као минимум 1:1) све више ствара тип улица, који представља *школски узор нездравог решења* једног најважнијег урбанистичког проблема, онда се човек мора заиста изненађен упитати, који су мотиви руководили наше урбанисте, да се огреше и пређу преко ових најосновнијих урбанистичких начела? Ово питање је у толико оправданије с обзиром да су овим тешко погођени не само хигијенски и естетски захтеви већ и потребе *саобраћаја* као и *економски интереси Београда*.

При посматрању ових кривих, кратких и тесних сокачића (мислимо поглавито на важније саобраћајне улице, које су то већ сада или које ће временом несумњиво постати) добија се и нехотице утисак да њихови пројектанти и ако су употребљавали модерна саобраћајна средства, нису имали у виду да и те улице треба да служе модерном и брзом а не примитивном саобраћају тарницама и воловским колима. Каква разлика између њих и њихових примитивних предака, који су се истина возили коњским и воловским колима али су ипак умели решити основе улица које и *данас једино и одговарају и урбанистичким, и саобраћајним, и хигијенским и естетским захтевима* (Александрова, Милошева, Немањина ул. итд.)!

Ова погрешна решења изазивају још веће чуђење када се посматрају обзиром на *економске интересе* Београда. Београд је варош која се налази тако рећи у једном револуционарном развиту. Сталан прилив све нових и нових маса чини да се поједини крајеви све гушће насељавају, што опет ствара потребу да се поједина имања искоришћавају економичније а при том здравије. Истовремено, постепено али при свем том стално подизање хигијенског стандарда становника изискује да се на место влажних, мрачних и нездравих јазбина као и многобројних јатаган-мала по појединим двориштима све више подижу хигијенски станови. Као последицу свега тога видимо, да се тако рећи пред нашим очима стварају нови важни варошки центри. Појава ових нових центара ускоро ће поставити и нове проблеме, који се односе на питање саобраћаја,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

тргова и паркова, као и на питање могућности искоришћавања постојећих градилишта.

Навели смо да многе пројектоване и већ изграђене улице не одговарају ни данашњим саобраћајним потребама и онда се морамо запитати како ће те тако тесне улице моћи задовољити потребе једног повећаног саобраћаја, нарочито када се кроз ове улице буду морала спровести и већа саобраћајна сретства као на пр.: аутобуси и трамваји. Да би се ово питање повећаног саобраћаја могло решити, мо-

површине намењене тим сврхама. Овим тешкоћама придружиће се још једна: и у овом случају наступиће неминовно она иста појава, коју већ имамо у старом Београду, а која се састоји у томе да се напоредо са јачим развојем и гушћим насељем појединих крајева рађа и жеља сопственика за што економичнијим, па према томе и рентабилнијим искоришћавањем имања. Остварење тих жеља моћи ће се међутим постићи једино подизањем већих зграда на место садашњих малих

Нови Београд: — Асфалтни коловози без пешачких стаза или са смешно узаним тротоарима. (Лево улица Леди Каудри, десно Ламартинова улица).

раће се несумњиво у многим улицама у којима данас нема места ни за честите тротаре, приступити њиховом проширењу. Та потреба проширења улица биће још јаче погенцирана чињеницом да ће се услед све јачег изграђивања појединих крајева све више осећати оскудица зеленила и свежег ваздуха и све већа потреба за парковима, игралиштима (за децу), трговима и уличним зеленилом. Решење ових проблема наићи ће на огромне тешкоће нарочито обзиром: да у новоподигнутим крајевима уопште нису предвиђене веће слободне

кућица. Али и то подизање наићи ће, обзиром на хигијенске и грађевинске прописе, на огромне тешкоће нарочито када се имају у виду ове *овако тесне улице и мала градилишта* на којима се, на жалост, дозвољава грађење и у овим данас периферним крајевима. Све ове појаве а нарочито потребе саобраћаја, паркова, тргова и уличног зеленила изазваће несумњиво у скоријој будућности *потребу нозих великих експропријација за које ће ојет бити потребна огромна материјална средства.*

(Наставиће се.)

Др. Љуба Д. Стојановић,
већник града Београда

Болница за смештај и лечење туберкулозних Београђана

Једна од првих и главних тачака сваког комуналног програма јесте, нема сумње, здравствено уређење града и одржавање животног стандарда његових грађана. Ово правило важи како за мала тако, и у толико више, за велика насеља са збивеном људском агломерацијом. Водовод, канализација, хигијенски мали станови, школа, радионица и других јавних зграда; добро осветлење, поплочане, чисте и дрворедом украшене улице; лепо уређе-

носити, трпети; али ако су смртни случајеви учестани а тим пре ако су претерани и неочекивани или непотребни и избежни, онда настају за грађане тога града свакојаке беде и невоље, између осталих ове: доста брзо и несразмерно опадање броја становника, скраћење дужине њиховог живота и, најзад, појава велике привредно-економске штете код грађана.

С тога је дужност сваке градске управе да, поред рада на уређењу, асанирању и улепшавању свога града, истовремено подиже и установе за лечење оболелих и заштиту здравих грађана од болести. Другим речима, поред канализације, водовода, електрике, лепих и чистих улица, тргова, пијаца, паркова, саобраћајних сретстава, школа и других јавних установа којима се поносе модерни градови, сваки модеран град мора, ако хоће да буде и културан, да има још и болнице са довољним бројем постеља за разне болести: акутне, заразне и епидемијске, разних поликлиника, амбуланата, диспансера, саветовалишта за матере, одојчад, децу и младиће, санаторије за туберкулозне, азиле за старце и неизлечиве хроничне болеснике и друге социјално медицинске и хигијенске установе.

Дивље насеље на периферији Београда (легло туберкулозе), које је Београдска општина порушила.

не пијаце, дивни тргови и паркови; лаке, брзе и сигурне комуникације и др. којима се одликују модерни градови, морају бити предмет сталног и озбиљног проучавања сваке увиђавне, вредне и дорасле градске управе. Јер све ове установе, поред подизања и улепшавања града, имају у главном за циљ поправку и олакшање животних услова његових грађана, а, зна се већ, када су становници једног града задовољни, онда је и напредак града обезбеђен а то је, управо, оно чему теке и грађани и управе сваког града.

На жалост, ма како да је савршено уређен један град, опет ће у њему увек бити разних болести: пролазних и сталних, акутних и хроничних, које ће, не само загорчавати иначе већ тежак живот грађана, већ ће им га често и прекраћивати. Још ако би смртност грађана била у допуштеној, сношљивој мери, онда би се те болести могле како тако и под-

Како стоји Београд у томе погледу? Ово питање остављам за сада без одговора, јер ми није била намера да у овом чланку говорим о здравственим приликама Београда у опште. Ја сам желео да са овог врло значајног места за комуналну политику Београда, из његовог органа-часописа прстом укажем на једну, по моме скромном мишљењу, његову најглавнију тачку, која би нас, Београђане, требала највише и да интересује. Желим, на име, да говорим о једној хроничној ендемичној болести, која прети да нас, ако не баш савским истреби, оно бар онеспособи за свако културно развијање, ако и даље останемо равнодушни према њој. Тиче се наше туберкулозе, или боље наших туберкулозних Београђана.

Шта је туберкулоза? Питање је огромно у сваком погледу да би се на њега могло дати овде, макар и у главним потезима, један довољно јасан и разумљив одговор. Уосталом то није, мислим, ни потребно, пошто се о туберкулози већ толико говорило и писало кроз

одлични часопис Београда „Београдске општинске новине“ да је сваки од нас, вероватно, довољно упознат с њом. Има, међутим, у питању туберкулозе једно подпитање, које готово не постоји у другим болестима и које, овде, на жалост, или се не узима озбиљно у обзир или му се важност не истиче довољно јасно. То је питање смештаја туберкулозних болесника, које је важно колико због лечења толико и више још због предохране од туберкулозе. Говорећи о овоме, ми ћемо морати рећи две три речи и о самој туберкулози, колико је потребно у цели лакшег разумевања питања.

Свима нама је већ добро познато да је туберкулоза једна веома тешка и зла болест свих народа, јер и поред свих интервенција против ње, ипак се њој још увек плаћа највећи данак како у људима тако и у новцу. Истина, у многим државама, благодарећи активної борби против ње, туберкулоза је потиснута са свога трона најсмртоносније болести да би направила места другим болестима, достојним, можда, модерне цивилизације и културе, као рак, срчане болести и др., ипак туберкулоза остаје и даље прва међу осталима и по својој распрострањености по земљи и по својим помором света и, најзад, по својој великој привредно-економској и етничко-социјалној штети целог човечанства. Доиста, од свих помрлих лица на свету од разних болести једна седмина, од прилике, су жртва туберкулозе. Наравно, има држава где је смртност од туберкулозе мања и износи тек дванаести део, али зато опет у другим државама она се пење и износи једну трећину па и више још.

Ова разлика у морталитету људи од туберкулозе по државама још се боље истиче када се морталитет од туберкулозе упореди са бројем живих становника. Тако на 100.000 становника, како се обично рачуна, морталитет од туберкулозе по државама креће се између 50, као најмањи, и 400, као највећи. Код нас је овај морталитет нешто мањи од највећег и износи 350 на 100.000 живих становника, што, наравно, није за неку особиту похвалу за нас, пошто то опет претставља један осетан губитак за нашу државу од приближно 50.000 душа годишње! Читав један обласни град становника губимо ми сваке године само од туберкулозе, а не би тога било да је само мало више разумевања и добре воље.

По себи се већ разуме да овај тако велики морталитет од туберкулозе иде напореда и с оболењем људи од исте болести, рачунајући, у средњу руку, 15 до 20 оболења на један смртни случај.

Овако велика смртност од туберкулозе није могла, наравно, остати без штетних утицаја на обичаје, живот и економски развитак друштва. Кобни утицај туберкулозе осетио се прво на дужину човечјег века. У државама, где

се води активна и смишљена борба против туберкулозе, приметило се, да се не само смањује морталитет од ње код грађана, већ да се код њих сразмерно повећава дужина живота. Људи мање умиру и дуже живе. Као пример навешћу, између осталих, Америку, која је за време од двадесет и пет година активне борбе против туберкулозе успела, прво, да морталитет од туберкулозе код својих грађана смањи на половину и доведе до 90 на 100.000 становника и, друго, да дужину средњег века код истих скоро удвостручи и попне је на 54 година.

Код нас, као што смо видели, морталитет од туберкулозе је још доста велики, јер износи око 350 на 100.000 становника и он је, вероватно, један од узрока за тако кратак средњи век наших грађана, који једва да износи 30 година. Узима се обично да само туберкулоза смањује средњи људски век за три до пет година.

Не мање тежак утицај од туберкулозе осећа народна економија свих народа. Када се узме у обзир да туберкулоза коси највише младиће још недорасле за продуктивне радове и лица између 25—45 година, која су у пуној продуктивној снази, с једне стране и с друге, да је туберкулоза једна болест која се може лако избећи, онда излази да сваки или бар сваки други смртни случај од туберкулозе треба сматрати као неоправдан и недужан губитак једног члана друштва или суву штету за народну економију због нежељеног нестанка једног радног члана заједнице.

Ова штета процењује се на разне начине. Ево једног простог али ипак доста тачног. Претпоставља се да средња продуктивна вредност једног радног човека износи отприлике 65.000 златних динара, према томе када се овај број помножи са бројем, или бар са две трећине тога броја, умрлих лица од туберкулозе за годину дана у једној држави, онда ће се добити вредност економске штете од туберкулозе исте државе за исто време. У сваком случају, економска штета од туберкулозе за народну привреду сваке државе цени се на милијарде динара годишње или од прилике 250 до 300 динара од главе становника. Овде, наравно, није урачуната и штета за етику и науку народа од преране смрти од туберкулозе песника, уметника, научника и других умних и даровитих лица које ова болест радо посећује и пре времена одводи с овог света.

Када би се за лечење и сузбијање туберкулозе код народа трошила само камата, и то не баш цела, од материјалне штете коју наводи трпе од туберкулозе, ова болест не би, истина, са свим ишчезла са лица земље, али би сигурно њен бес био знатно укроћен тако да би она онда добила ранг једне обичне различне болести са сношљивом смртношћу.

Тек после овог општег и летимичног описа туберкулозе могао би се дати, на питање шта је туберкулоза, један кратак и разумљив одговор.

Туберкулоза је колико тешка толико, и више још, чудна болест у сваком погледу. Ево неколико само примера.

Туберкулоза је по свом пореклу заразна болест и има своју сопствену клицу, као и свака друга заразна болест. Али клица туберкулозе по својим неким особинама разликује се од других клица. Иако отпорна према разним спољним утицајима, клица туберкулозе не може увек с успехом да нападне и освоји један човечји организам. За то су потребни извесни услови, осим да клице нападају у масама када ће готово увек успети, што се на нашу срећу ређе дешава. Клице туберкулозе нападају нас обично у малом броју, понекад и појединачно а често и ослабљене, што је много чешћи случај, и онда оне не могу ништа да нам учине ако им наш организам не пружи повољне прилике, земљиште, за њихово развијање, а то су: млади, слаби, нежни и оскудицом, бригаама, претрпанам радом, алкохолем и другим невољама изнурени организми.

Другим речима, за појаву туберкулозе код човека потребни су ови услови: клица и подесан терен. Како је туберкулозни терен производ данашњег друштва, то се за туберкулозу каже да је по постанку друштва, социјална болест. Шта више, према ономе што знамо о клици, могло би се рећи да је туберкулоза и по своме пореклу социјална болест.

Доиста, клице туберкулозе живе и налазе се у телу туберкулозних болесника и док су у њему, оне нису опасне за друга здрава лица. Такав туберкулозни болесник није опасан за своју околину, своју породицу поглавито. Клице туберкулозе постају опасне за друге тек када почну да изилазе из болесника а изилазе понајчешће и понајвише са испљувцима и капљицама пљувачке које излећу из уста при кашљању. Другим речима, туберкулозан болесник постаје заразан према томе и опасан за друге чим почне да кашље и пљује. То је једна од разлика туберкулозе од других заразних болести.

Али, и то је опет једна срећна околност за нас, и када туберкулозни болесник и кашље и пљује, не мора увек да буде опасан. Док су испљувци у свежем стању, клице у њему повезане су међусобно слузастом масом испљувка тако чврсто да се не могу ослободити и разилазити по околини. Према томе када би туберкулозни болесници пљували, што, на жалост, не чине, у пљуваоницу и ову заједно са испљувцима кували у цеђу или којој другој јакој течности да би клице уништили, па још када би исти болесници водили мало више рачуна о својим капљицама пљувачке које им из уста излећу при говору, кашљању, кијању

и смејању и другим гласним и видним манифестацијама овог органа, онда и туберкулозни болесници који кашљу и пљују не би били опасни за друге. На жалост, није тако, јер и поред свих опомена, молби, савета, претњи па и казни, у нашем Београду туберкулозни па и други грађани пљују и даље, пљују свуда чак поносно и раскошно до одвратности. Срећа је, као што рекох, што су клице у испљувцима слеplене па не могу да се слободно покрећу и да нас одмах при изласку нападају, иначе, с обзиром на неизмеран број клица, које један туберкулозан болесник може да избаци у току само једног дана, нико од нас не би био поштеђен од туберкулозе!

Клице туберкулозе из испљувака постају опасне тек када се испљувци лагано, у заклону од сунца, суше, као на пр. по домовима и у опште по затвореним просторијама, јер онда клице у њима могу месецима да живе. Када се испљувци тако осуше, они се претварају у прах, који се после, приликом чишћења одаја, трешења ствари, ходања и других потреба, диже у вис, носећи собом и клице туберкулозе свуда по одаји. Са прахом клице падају на лица ствари и домаће животиње а помоћу ваздуха и хране доспевају и у унутрашност нашег тела. Заго се за туберкулозу и каже да није прилепчива већ преношљива болест која се може избећи само када се зна и хоће.

Један озбиљан непријатељ туберкулозе јесте Сунце, које испљувке нагло суши и клице брзо уништава, или их толико ослаби да постају за нас не само безопасне већ и корисне јер нас могу каламити против туберкулозе. Али о томе други пут.

Пред упорношћу наших туберкулозних болесника да не пљују у пљуваонице, намеће нам се мисао да се овим болесницима саветује да „пљују бар на Сунце“.

Из ових неколико редова може се, мислим, видети да нам у Београду туберкулоза разпиње своје замке на сваком кораку, али, мора се признати, она нам истовремено показује и пут којим треба да идемо да би ове замке избегли а што ми, пак, то не чинимо, већ тако рећи главачке у њих срљамо, зацело не можемо за то кривити туберкулозу! Сваки је за своју туберкулозу крив сам!

Док нападна тактика туберкулозних клица није била довољно позната, њено ширење по свету могло се донекле оправдати незнањем. Али када ми, и поред детаљних знања о њој, допуштамо и данас још да се она готово неметано међу нама шири, онда се то не може више приписивати нашем незнању већ нашој аљкавости и нашем нехату. Туберкулоза је престала бити једна права заразна болест, већ је један прави друштвени порок. А то је срамота!

У Н И В Е Р З И Т Е Т С К А Б И Б Л И О Т Е К А

Туберкулоза се преноси и шири првенствено туберкулозним болесницима, који су у исто време и произвођачи туберкулозних клица; за њима долазе њихови испљувци, који претстављају стовариште клица и, најзад, собни ваздух и предмети, храна и домаће животиња, упрљани туберкулозним испљувцима, као посредници.

Туберкулоза је прворазредна хронична болест, јер може да траје годинама и годинама тако да туберкулозни болесник може умрети каткад од сасвим друге болести а не од своје туберкулозе. Уз то, туберкулозни болесник може и сме, иако заразан, да се слободно креће у друштву и да ради своје послове и врши све друштвене обавезе; може и сме да се жени и да оснива породицу, с њом да интимно живи, евентуално и да је туберкулозом зарази па и уништи, ако му се само прохте, да обнови један или више пута свој кобни турнус и то без икакве контроле друштвене заједнице и ограничења власти, па самим тим и без гриже савести! Лепо друштвено уређење!

Док један туберкулозни болесник се реши да умре, дотле се најмање пет нових појаве. Није, онда, никакво чудо што се туберкулоза тако лако и несметано шири! То се не виђа, засита, ни код једне друге болести, сем можда код венеричних болести. Ипак, овде је нешто друго.

Како су туберкулозни болесници, иначе, врло предузимљиви људи а каткад и од велике опште вредности, то су они, или бар велика већина, у сталном покрету и, путујући тако, често врло далеко, у разна науна, уметничке, просветне и друге пропагандистичке сврхе, они у ствари преносе туберкулозу у крајеве земље где дотле ње није ни било. Попут венеричних болести и за туберкулозу се може рећи да је болест цивилизације.

После овог кратког, али доста јасног, мислим, излагања о туберкулози, ред је да се запитамо: па можемо ли штогод предузети и учинити против ове народне немани? Можемо, нарочито сада када знамо њено оруђе и нападну тактику. Посао око тога био би упола, ако не баш цео, свршен, када бисмо имали лека против туберкулозе. Али њега још нема и онда нам не остаје ништа друго до да је пратимо у стопу, негде је нападати а негде бранити се од ње.

Лечење сваке заразне болести обухвата прво, лечење болесника и, друго, предохрану, здравих. Код већине од ових болести то се више мање лако изводи, јер постоји и лек за болесника и могућност заштите здравих, пошто су болести обично краткотрајне и повремене. Код туберкулозе, као што рекох, ни једно ни друго; ни лека за болесника ни могућности заштите здравих, јер је болест дуготрајна а болесници су многобројни и слободни. Па ипак може се нешто, много, учинити, јер, као

што смо видели, и саме клице могу нам помоћи. Једини услов да се у томе успе, јесте да се ради строго по једном плану са дугорочним трајањем и да се употребе опробана оруђа. Другим речима лечење туберкулозе претставља један прави биолошки проблем, који се може решити само тада ако на њему радимо ми сви и приватна иницијатива, и држава, и наше градске општине првенствено.

Туберкулоза је, заиста, једно од националних питања које понајвише захтева ову кооперацију и у многим културним градовима она се успешно и на највећу корист грађана спроводи. Зато лечење туберкулозе носи данас назив: Борба против туберкулозе, јер се овим изразом боље истичу и озбиљност предузећа, као и избор сретстава и метода рада за постизавање крајњег циља сузбијање, ако не баш и уништење туберкулозе.

Програм борбе против туберкулозе је веома обиман и немогућно је износити га овде. Ја ћу овде изнети само један његов део: *смештај, изолација, туберкулозних болесника.*

Основно правило, принцип, за рационално лечење заразних болесника у опште, па и туберкулозних, јесте да сваки болесник има засебну, одвојену собу и, поглавито, засебну постелу, јер једино тако може да се врши не само правилно лечење болесника већ, што је врло важно, и изолација болесника у цели заштите здравих од исте болести. Код већине заразних болести обадва услова могу се испуњавати готово редовно јер, као што смо видели, болесници су малобројни и трајање болести краткотрајно. Код туберкулозе, на жалост, ово правило, макар и крњо т.ј. само постела, поред свих настојања и добре воље не може да се испуни из простих разлога што је број болесника у свима земљама врло велики да би сваки од њих могао имати своје засебну постелу. У нашој држави н. пр. број постела, по томе правилу, изостао би око пола милиона, јер толико од прилике има туберкулозних болесника у нашој држави.

Пред овом немогућношћу овај се захтев у неколико ублажио и сада се тражи само онолико постела колико годишње умре туберкулозних болесника. У нашој држави н.пр. било би, према томе, потребно да има око 50.000 постела. Ма да је и овај захтев доста тежак, он се ипак поступно, истина лагано, али стално остварују у свима културним државама. У некима, као н.пр. Данска, број туберкулозних постела прелази број умрлих туберкулозних болесника за годину дана у истој држави. И шта је постигла Данска с толиким бројем постела за туберкулозне? Постигла је то да је туберкулозни морталитет својих грађана, као што смо већ видели, svela на најмању меру у Европи на 90 на 100.000 становника.

Под постелем за туберкулозне подразумева се постела и све остало што је потреб-

но за правилно лечење ових болесника, као: чист ваздух, добра храна, Сунце, душевни и телесни одмор и др. Ове постеље, посебно узевши, могу се поставити свуда где се могу наћи и остали услови, а првенствено у пољу и у шуми, али могу бити и у обичним одајама, на крову или балкону куће или још боље под неким дрветом у башти; колективно, пак, постеље за туберкулозне могу доћи само у нарочито за то конструисане зграде као: санаторије, болнице, азили, преноћишта, колонија и др. Све ове зграде могу бити и од најпростијег материјала а да не губе ништа од своје куративне вредности, само ако су остали услови испуњени. Погрешно је, дакле, мишљење, да ове зграде морају бити и луксузне, јер то у ствари само поскупљује лечење.

Санаторији су, нема сумње, за данас најактивнија оруђа за лечење туберкулозних болесника, јер се у њима постиже највећи проценат оздрављења, под претпоставком, наравно, да се лечење болесника отпочне на време и продужи довољно дуго. На жалост, поред свих добрих страна у погледу индивидуалног лечења болесника, санаторији имају озбиљних недостатака када је у питању лечење туберкулозне масе, које управо претстављају најтеже питање у борби против туберкулозе. Доста, снааторије су скупе установе и, према томе, приступачне само једном малом, привилегисаном броју болесника, доброг имовног стања и код разних друштава осигураних лица, док за сиромашне и средњег материјалног стања болеснике, интелектуалце, чиновнике, мале привреднике, занатлије и др. (какав је гро београдског становништва) који претстављају управо туберкулозну масу, оне су затворене као и да не постоје. На тај начин највећи број туберкулозних болесника, не могући наћи места у санаторијама, остају не само без могућности правилног лечења, већ и без могућности изолације и тако без своје кривице постају изворима туберкулозне заразе. Санаторије, према томе, због скупоће режија неподесне су за лечење туберкулозне масе а тим пре за смештај исте.

У новије време лечење туберкулозних болесника врши се, и то с великим успехом, разним операцијама које се могу врло добро изводити и по болницама. Како су болнице сразмерно јевтиније установе, то би се за исте паре могао установити много већи број туберкулозних постеља по болницама тако да би се онда могла збринут и туберкулозна маса. Истина је да болнице за туберкулозне постају сваким даном све достојнији парњаци, да не кажем конкуренти, санаторија у лечењу туберкулозних болесника.

Ако овима додамо још и постеље по азилима за неизлечиве и изнемогле туберкулозне болеснике, који су понајопаснији за ширење болести, онда смо у главноме рекли где и ка-

ко се могу смештати туберкулозни болесници Београда!

Ово су три главна оруђа у борби против туберкулозе, наравно да нису и једина, јер где она постоје и правилно функционишу, ту туберкулоза узмиче. Нема данас ни једне државе, која би се убрајала у ред културних држава да нема једно или сва три оруђа. Исто тако нема ни једног већег града на свету који поред установа модерних градова нема своју болницу па и азил за своје туберкулозне грађане.

Ако цивилизација својим развијеним и тесним међуљудским и међународним комуникацијама сваке врсте помаже ширењу туберкулозе по свету, само просвећеност и увиђавност, култура, народа може да је сузбије и данас, заиста, степен културе једног народа мери се, поред осталог, још и по његовој смртности од туберкулозе. Културнији је онај народ који мање умире од туберкулозе, а мање умире од туберкулозе онај народ који се боље бори против ње, што у ствари није тешко када знамо да туберкулоза напада само незналице и необавештене или алкаве и равнодушне. Сваки народ, који уме да се ослободи од свога људског непријатеља с поља, достојан је хвале, а када је тај непријатељ унутра, на дому, као што је туберкулоза, па се народ и њега ослободи, онда он заслужује још веће признање.

Да се опет вратимо на малу Данску. За ову земљу говорило се до скоро да „има нечега трулога у себи“; али када је та „трула Данска“, користивши се тековинама модерне медицине, технике и науке у опште, успела да смртност својих грађана од туберкулозе сведе на најнижу тачку у Европи, онда је право, мислим, да се та земља уброји у ред великих и богатих културних држава. У томе погледу Данска је заиста једна културна држава.

А како стојимо ми? Бедно! У нашој држави има око пола милиона туберкулозних болесника, видели смо, међутим туберкулозних постеља има нешто више од 3.000. Код нас туберкулозни болесници лече се по болницама још заједнички с осталим болесницима!

У Београду је још горе, управо најгоре, јер за туберкулозне Београђане нема ни једне једине јавне и слободне постеље, а број туберкулозних болесника, међутим, је врло велики.

За наш Београд може се рећи да има три лица. Прво је: Београд дивног положаја, широких и чистих улица и величанствених палата. То је наш, свуда већ познати, Лепи Београд, којим треба да се поносимо. Друго лице је Београд иза дивних фасада палата са мрачним, тесним и влажним одајама, често претрпаним људима и стварима, са нечистим дворштима, блатњавим или прашњавим улицама. То је прљави Београд, кога треба да се стиди-

мо. Најзад треће лице Београда је туберкулозни Београд, због кога треба ми сви да се озбиљно забринемо. Доиста, Београд је најтуберкулознија престоница у Европи, јер у њему умире од туберкулозе сваки трећи или просечно по три лица дневно, што за годину дана износи од прилике 900 до 1000 лица. Сваке године, дакле, Београд губи само због туберкулозе око 1000 својих грађана од којих су добре две трећине младићи и лица у пуној продуктивној снази.

Што се пак броја туберкулозних Београђана тиче, он би, према свима околностима и вероватноћама за Београд износио најмање 20 пута више од умрлих а то је око 20.000, што би значило да у свакој другој кући Београда има по један туберкулозни болесник. За Београд би се, према томе, могло рећи да је једна велика болница за туберкулозне, с једном разликом, ипак, што врло велики број туберкулозних болесника нема у њој ни своје посебне постеље а камо ли засебне одаје и одговарајаче лечење!

Како се уопште лече туберкулозни Београђани? Имућни и осигурана лица више мање добро по санаторијама и другим климатским местима а сиромашни и средњег стања лица, интелектуалци и др. како ко може, али готово у већини никако, јер им недостају најосновнији услови за то, постеље.

Све до 1910 год. туберкулозни Београђани лечили су се у старој државној болници, заједно са осталим болесницима, располажући како кад са 10—20 несигурних постеља за све Београђане. У то доба, на моју личну интервенцију код Министарства, одвојени су, први пут код нас, туберкулозни болесници у засебне одаје, одељења по баракама.

1912 год. отворена је у Београду прва болница за туберкулозне на Врачару, која је била прва и у целој држави. Ову је болницу подигла на мој предлог, Општина града Београда и предала држави на слободно руковање. На жалост, после рата Министарство здравља враћа болницу Општини и ова је, на молбу Медицинског факултета, поклања факултету за научне сврхе! Врло отмено и поучно! Снобовски!

1912 год. држава, опет на моју интервенцију, подиже у Београду једну дивну болницу — санаторијум за туберкулозне болеснике са 200 постеља. На жалост, само половина од ових постеља одређена је сада за праве туберкулозне болеснике и то не, додајем одмах, само за туберкулозне Београђане већ и за туберкулозне болеснике из свих других крајева наше велике државе. На тај начин, место 500 туберкулозних постеља, које би Београд у најмањој мери требао да има, туберкулозни Београђани могу се користити само „мрвицама“ од постеља у државној болници, које претекну иза болесника ван Београда.

Није боље ни са туберкулозним Београ-

ђанима по својим домовима. По извештају антитуберкулозних диспансера и статистикама социолошких теренских анкета г. Сл. Видаковића, претседника Социјалног одбора Лиге против туберкулозе, око 70% туберкулозних Београђана немају засебних постеља ни по својим домовима, већ их деле са члановима своје породице, обично са децом, а већ о засебним одајама и да не говоримо, јер су оне још ређе. Па се још чудимо откуда толико туберкулозних болесника у Београду, нашем дивном Београду!

У Београду постоје само два антитуберкулозна оруђа за борбу а то су: Лига против туберкулозе и два антитуберкулозна диспансера. Али и поред њиховог активног и веома пожртвованог рада, они постижу врло слабе резултате, јер им недостају главна оруђа: постеље за болеснике.

На тај начин, о неком рационалном лечењу туберкулозних Београђана а тим пре о некој активној и ефикасној борби против туберкулозе у Београду, не може бити ни говора: ми још само разговарамо и кројимо планове за то, док Београђани, кошени туберкулозом, непрестано падају, падају као снопље.

Привредно-економска штета коју Београђани трпе само због туберкулозе може се оциенити од прилике на 65,000.000 динара годишње, или око 290 динара на главу становника Београда. Огромна штета! Међутим, с овом једногодишњом штетом могло би се опремити 500 туберкулозних постеља по разним установама а за издржавање истих довољна би била само камата од ове суме за идуће године!

Београд се, нема сумње, стално подиже и улепшава. Подижу се чак и ретке зграде и установе. Једном речју, Београд се труди да постане један модеран и велелепни град. И биће, ако већ није! Али ипак културан неће бити, и неће бити све дотле док мирно посматра праве хекатомбе својих грађана од једне болести која се може зауздати и бар стишати, ако не баш и уништити. Довољно би било, бар за почетак, да Београд има 100 постеља за своје туберкулозне болеснике, пола за лечење а пола за смештај неизлечивих, па да питање туберкулозе у Београду крене с мртве тачке и Београд би одједном пошао путем ка културном граду. У погледу циља са свим је свеједно где би се ове постеље наместиле (санаторије, болнице, азиле и др.) али у погледу финансијског ефекта, који данас доминира свуда, мислим да би за смештај и лечење туберкулозних Београђана била једна болница у околини Београда најподеснија установа.

Да ли ће и Београд једном поћи пут културног града, зависи од његове Управе поглаварства. Ценећи пак досадањи разуман и увиђаван рад данашње управе надајмо се, да ће он ускоро, заиста и поћи.

Чланци и студије

Инж. Александар Крстић

шеф Отсека за паркове и
пошумљавање Београда

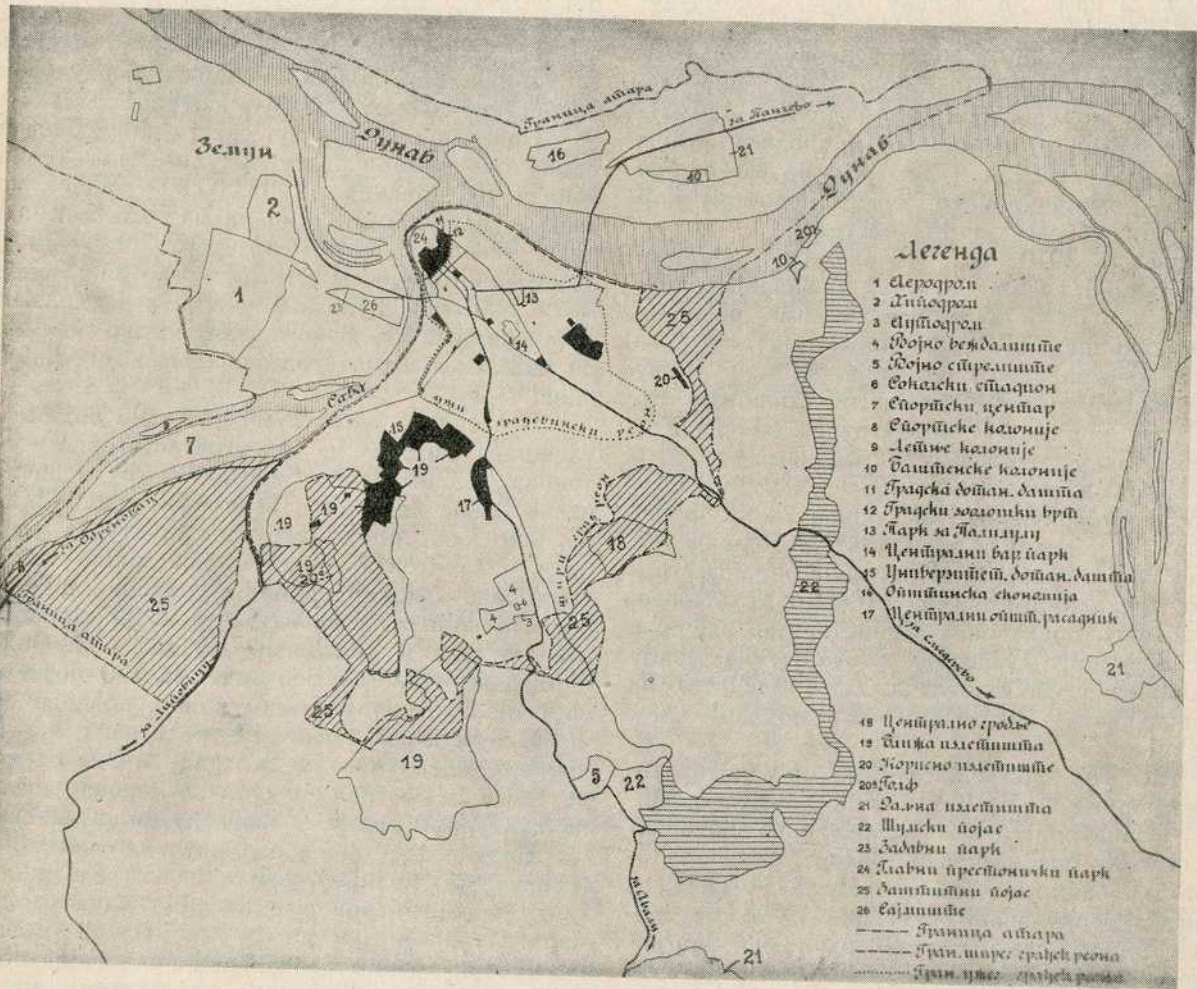
Проблеми уређења Београда и његове околине

Пошумљавање и улепшавање.

Подизање градског зеленила и изградња објеката зеленог појаса претстављају комунални задатак од особите важности. Делање у овом смислу мора бити утврђено једним про-

гулацији, што је опет у крајњој линији важно по њен живот и просперитет.

Тај део регулације зовемо заштитни појас у који улазе:

Зелини појас Београда.

грамом, који ће садржати у себи све естетске, здравствене и социјалне моменте у вези са уређењем вароши и њене околине. Следствено тај програм треба да буде изражен у њеној ре-

- 1) јавне зелене површине и обраде у ужем грађевинском реону;
- 2) јавне зелене површине и обраде у ширем грађевинском реону;

3) површине у границама заштитног појаса у ужем смислу, т.ј. простор између грађевинског реона и границе атара;

4) зеленила ван границе општинског атара, које улазе под заштиту од грађења.

Значи: заштитни појас у ширем смислу обухвата сва земљишта која су изузета од насељавања и одређена за разне обраде у зеленилу или пољопривредно искоришћавање по нарочитим прописима. Сва ова земљишта служе поред осталог, без обзира на њихову специјалну намену, као резервоари свежег ваздуха.

Како нови грађевински закон у својим §§ 2, 4 (алинеја 7), 5 (алинеја 2), 17 (алинеја 3), 18, 19, 20 и 24; члан 6 закона о атару од 1929 год. и закон о шумама §§ 92—105, пружају широке могућности, да се питање заштитног, украсног и корисног комуналног зеленила, као и свих социјално-здравствених и забавних установа с тим у вези, реши на широј основи и у потпуном складу са захтевима савременог урбанистичког стремљења, остало је на нама, да тај задатак решимо и рационално примењујући сва техничка искуства и тековине садашњице и трудимо се да та примена што више одговара нашим локалним приликама и потребама.

Са жељом, да ова студија, коју објављујемо кроз часопис Београда, послужи успешном решењу целог проблема о коме је овде реч и задовољи несметан развитак Београда, као велеградског насеља сутрашњице, ми смо при овом решавању узели у обзир све моменте од значаја по саму ствар, коју овде третирамо. Не треба изгубити из вида, да се овде ради о простору, који има да заузме преко половине целокупног престонишког атара т.ј. да се учини диспозиција са земљиштем од око 4.779 Ха, чија се вредност пење на милијарде и то диспозиције у сврхе, које већим делом, и ако корисне и неопходне, носе обележје привредне неактивности.

При том смо се руководили следећим начелима:

1) да се предвиди све што је могућно за једну великоградску заједницу, за њен удобан живот и несметан развитак. Да у предвиђању ове врсте не изостане ни једна установа, која по свом карактеру припада зеленом појасу.

2) да избор места одговара самој намени, увек узимајући у обзир: могућност и потребу доцнијег проширења односног објекта, топографске прилике дотичног терена, удаљеност од матичног насеља, менталитет самог становништва, као и све друге моменте и околности, било локалног значаја, било општеважећих савремених прописа; и

3) да чине један смишљен систем једнородних установа — планску целину, тако, да поред директних користи у границама своје намене пруже и индиректне — у диспозиционом погледу, с урбанистичке тачке гледишта,

сматрајући зеленило као најбоље помоћно сретство за регулацију вароши и као нешто што треба равномерно поделити свима крајевима једнога насеља.

Постојеће зеленило

Пре него што пређемо на појединачна излагања о институцијама које се сматрају по својој класификацији као објекти зеленог појаса да споменемо постојеће зеленило т.ј. већ изграђене паркове, скверове, дрвореде, расаднике, шуме итд. Пре свега, категорички заступамо гледиште, да би сво постојеће зеленило, без изузетка, требало унети у дефинитиван регулациони план и на тај начин дати фактичном стању и законску потврду. Ми се залажемо за ово санкционисање у интересу заштите варошког зеленила у коме иначе Београд оскудева и које често пута жртвујемо другим, на изглед прешним потребама. Код нас се, нажалост, одомаћило у Београду гледиште, да је парк луксуз и да ми не можемо жртвовати скупоцено градско земљиште у ту сврху. И зато се сви слободни простори одузимају од паркова немилосрдно и постепено изграђују са великим и скупоценим грађевинама и ако знамо да ће већ они, који долазе одмах после нас, бити принуђени да стварају слободне површине за варошко зеленило, макар и по цену рушења и вишеспратних зграда. То ће они чинити увек са једним оправданим гневом и прекором према нама, њиховим претходницима, јер нисмо хтели да предвидимо оно, што треба, а што ће у њиховим очима изгледати као некултурност или још горе, несавесност наше генерације. При одлучивању ове врсте, има још једна околност, која треба да нам задаје бриге. Рђавом диспозицијом генералног плана и рђавом грађевинском политиком, из које резултира неред и хаос, један град може самог себе да угуши и свој напредак да укочи више неголи претеране дажбине или макаква друга погрешка комуналне политике. Као код једне машине, тако и овде, треба предвидети вентил сигурности у виду напред обезбеђених неизграђених слободних површина. Садање стање већ изграђеног варошког зеленила у границама Београдског атара је овакво:

- 16 парк. у целокупној површини 66,58 Ха.
- 51 сквер у целокупној површини 5,26 Ха.
- Уличних дрвореда у 280 улица, дужине 275 км. са 45.835 ком. алејских садница.
- Шума 1.073 Ха.
- Гробља 25 Ха.
- Спортских вежбаљиха 10 Ха.
- 2 расадника 29 Ха.
- Уличне баштице у 116 улица (180 км.) 21 Ха.

Углавном, све ово претставља резултат наших комуналних напора за последњих десет

година. Пре рата имали смо врло мало вртарски обрађених градских површина, т.ј.: јавних насада и садова. У оно време није се ни осећала потреба за тим. Приватних башта и паркова било је у Београду кудикамо више него данас.

Постојеће зеленило у диспозиционом погледу доста је равномерно подељено на све крајеве Београда. Ипак, њега је још свуда мало и има се још много радити на овом послу комуналне делатности, да би се достигло задовољавајуће стање. Иако се гигантским кораком за последњих неколико година пошло напред, ипак смо ми још врло далеко од идеалног стања. Јер не треба заборавити ту околност, да је и Београд у сталном порасту, те и све врсте његових потреба расту. Нарочито пак треба развити комуналну делатност тамо где се је и иначе заостало.

Из предњег прегледа видимо, да код спортских вежбалишта није скоро ништа урађено. И оно мало што постоји, то је резултат приватне иницијативе, а не државне или комуналне. Према томе уређење и изградња спортских терена свих врста на дневном су реду. То је, уосталом, у градовима целог света данас актуелно.

1) Аеродром

Објекат је већ изграђен и од надлежних је предвиђено све потребно за његово доцније проширење. Оно ће ићи на рачун београдског атара. Исто тако предвиђене су потребне везе са градским насељем. Нас интересује овај објекат као ваздухопловно пристаниште, т.ј. као веома важна станица за унутрашњи и међународни саобраћај, који ће се временом све више развијати.

Овде треба само истаћи, да је по закону о ваздушној пловидби забрањена изградња високих грађевина у непосредној близини аеродрома, а у радиусу од 1 км. Ова забрана иде у прилог мишљењу да сам аеродром, као и његову околину, треба у диспозиционом погледу уврстити у заштитни појас, ово тим пре, јер и сам аеродром носи обележје типичног објекта зеленог појаса. И из стратешких разлога не треба дозволити, да се насеље у његовој близини изграђује и њему сувише приближује. Зато је и уобичајено да се увек предвиди извесна његова удаљеност од свих насеобина и важнијих комуникационих линија, а за његове потребе подижу се специјалне саобраћајне везе. Иначе, изградња овог објекта спада у надлежност државе.

2) Хиподром

У агрикултурној земљи, као што је наша, установи која служи за унапређење коњарства, мора се поклонити специјална пажња. Зато је и при тражењу места за хиподром пао

избор на терен зв. „Баре” на земунској страни, а у површини од 82 Ха!

Земљиште је релативно врло скупоцено за ову врсту објекта и то је једино, што би се дало приметити овом избору. И заиста, ако погледамо слична решења код других градова, нарочито иностраних, увек ћемо наићи на већу удаљеност од варошког центра, него што је то у нашем конкретном случају (2—2½ км. од Теразија). Али баш околност, да је законом о ваздушној пловидби забрањена изградња високих објеката у близини аеродрома, и првобитни пројекат да се овде развије индустрија отпао као неопортун, упућивала нас је да се зауставимо на овом избору. Осим тога, (а према схватању савременог урбанизма), није на одмет и тај повољан моменат, да и у реону густог насеља, треба имати слободних простора, који служе као резервоари свежег ваздуха, па макар и не били они свакодневно приступачни грађанству. Истина, Београдска општина пати од беспримерне раштрканости насеља, те финансијских тешкоћа, које резултују услед неповољног односа између велике количине потребних комуналних инвестиција и малог броја оних, који плаћају општинске дажбине и који се користе том несразмерно великом километражом јавних инсталација (калдрма, водовод, канализација, трамвајске пруге, електрични водови итд.). На путу ка дефинитивном уређењу нашега Београда, т.ј. ка оном стадиуму његовог развића када се он с правом буде могао назвати „европски уређен град”, то је једина и највећа тешкоћа. Према томе, уређење Београда је у првом реду финансијско питање, па тек онда техничко.

Друга два момента, која су неповољно утицала на овај избор, тичу се саме установе и нису од пресудног значаја. Први се састоји у томе, што је терен делимично подводан и потребно га је одводнити, а други — што постоје извесне сметње у погледу закупног односа и незнатни објекти, које треба отстранити. Али баш сметње ове врсте су овде минималне и када је у питању овако велики комплекс градског земљишта, чини нам се, да нигде мање сметњи не би било.

Повољне пак околности, које иду у прилог избора овог места су многобројне:

а) близина матичног насеља и приступачност са свих страна.

б) идеалне и већ постојеће саобраћајне везе: жељезничка, водена, ваздушна, трамвајска, колска и пешачка.

в) срећна околност, која резултује из суседства са једном установом од првостепеног значаја, те све тековине, које добија аеродром, служиће и хиподрому (засебан пут, жељезничка веза, пропусти итд.). Али, користи су овде обостране и све иде на то, да се подвуче рекао бих симбиоза ових двеју установе. Сам, пак, хиподром са своје стране служиће пре-

гледности ваздушне пловидбе (при атерирану и узлету), а његово зеленило сузбијати донекле неповољно дејство кошаве.

д) терен је доста велики да омогући изградњу једног тркалишта прописних димензија са идеалном стазом и одличним условима за њено одржавање. Исто тако има довољно простора за вртарску обраду и паркирање, као и места за изградњу свих споредних просторија, које се морају подићи при овој установи.

3) Аутодром

Може се изградити у комбинацији са стадионом и војним вежбалиштем на Доњем Бањичком пољу. Ова комбинација би била од користи за сва три објекта, јер би инвестиције једног — могли да користе два друга и тако би се издаци око изградње смањили, без уштрба у смислу функционалном, а с обзиром на врло ретку и само периодичну потребу искоришћавања. Тако на пр. изграђена аутострада служила би одлично и за постројење трупа београдског гарнизона приликом великог реви-трупа и других војних смотри.

4) Војно вежбалиште

Доње и Горње Бањичко поље и Бањички вис чине заједно 98 Ха. Овај је простор довољан за београдски гарнизон и он је у ту сврху већ резервисан. Ако се плански обради, он може истовремено да послужи и као фрагмент зеленог и заштитног појаса и то, не само без уштрба главној намени којој има да служи, већ да и њој буде од користи. То се може постићи засађивањем оних делова овог простора, који нису намењени за вежбу коњице, пешадије и др. родова оружја, већ за теоријску обуку у гладу. На тај би се начин умањило и неповољно дејство ветрова и пружиле многе друге удобности за вежбање. Познато је да се за велике маневре бира терен, поред осталог, не само топографски интересантан, већ и у природном погледу разнолик.

Околину овог земљишта треба искористити за изградњу касарни, као што је то уосталом већ почето.

5) Војно сирелиште

Изграђено је у Јајинцима испод Торлака и ван атара београдског. Али и њега треба уврстити у објекте, који припадају зеленом појасу и његову околину што више пошумити.

6) Стадион (Соколски и за реви штрупа)

Одмах да истакнемо да би он могао да послужи и за све друге јавне манифестације од опште-националног значаја. За ову сврху пред-

лажу се 8 Ха. на Доњем Бањичком пољу, испред новосаграђених трибина за реви трупа. Предлагано место има већ идеалан приступ; готове колске путеве и друге прилазе, које треба само проширити. По генералном плану предвиђена је и трамвајска линија улицом зв. Бањички венац. Сви они захтеви, који се постављају при избору места за овакав један објекат, као на пр.: могућност брзе концертације великих маса и њихово разилажење после приредбе, извесна удаљеност од насеља итд., све је то овде одлично заступљено.

С обзиром да је потребно соколски стадион што пре изградити, ово решење има и ту — може се рећи највећу предност, — што би било у савршеном са другим местима, релативно и врло јефтино. Ово из разлога, као што је већ напоменуто, што многе инсталације ту већ постоје, затим, прилази су махом већ изграђени, а осим тога један део трибина је већ готов. Дакле, издаци око изградње стадиона у овом случају били би знатно мањи. Постоји још један специјалан моменат, који је овде од пресудног значаја, а који нас руководи да се залажемо за избор баш овог места. То је савршена и несметана могућност комбинације соколског вежбалишта са потребама терена за величанствени реви трупа. То би захтевало, дакле, изградњу једног модификованог стадиона, али би зато једним потезом две потребе биле задовољене и то не у скућеном обиму, већ на широкој основи. Збориште, које служи трупама, служило би исто тако идеално соколима. Само јужно и северно наступиште морало би због трупа бити нешто веће, него што је то уобичајено код соколских стадиона, али, то не би било на сметњи и соколским потребама. Напротив, било би више ваздушности, која је веома потребна код великих скупова. Сва разлика била би у томе, што би јужна и северна страна имале велике отворе за пролаз трупа, тако, да би гледалиште било донекле смањено. Зато постоји могућност, да се са изградњом трибина иде више у вертикалном правцу, па и по дужини, у колико то облик вежбалишта дозвољава. Али, не само продужено вежбалиште, већ и нормалних димензија, било би довољно да омогући наступ свих родова оружја. Источно главно наступиште са свлационицама и др. потребама могло би се изградити између стадиона и зборишта. Садања већ изграђена трибина остала би као централни део будућих великих трибина, на којима би требало сместити 40.000—45.000 душа, за коју изградњу би било потребно још 16.000.000.— динара. Тако би се о једном трошку решило питање места за војне смотре, соколски стадион, аутодром и др. јавне манифестације од опште-националног значаја, а Београд као престоница би добио толико очекивани стадион.

7) Спортишки центар

(спортишки парк или народни парк)

Телесном васпитању грађана, нарочито о младине, данас се у свегу придаје иста важност као и школској настави и оно се ставља у исти ред државних и комуналних задатака, као што је, на пример, васпитно, социјално и здравствено старање. Јер васпитати тело, исто је толико важно, као и васпитати душу. Народима је опет завладао спартански дух и ми Југословени морамо следовати савременим тежњама.

У немачким градовима на пр. сматрају да је изградња вежбаљих од не мање важности него што је изградња основних школа и прво чине упоредо с другим. Физичку културу сматрају као помоћно средство народне одбране и безбедности. Исто тако сматрају је и као превентивну хигијену, а старање ове врсте као веома рационално и по државу као целину. Јер, колико се више чине издаци на ову врсту објеката, у толико ће бити мање потребно трошити на болнице, клинике и друге куративне установе.

Савремена тежња је, пак, да се физичко васпитање градског становништва обавља у природи и зато је градски спортишки центар увршћен у ред објеката, који припадају зеленом појасу, или често пута, они чине чак и саставни део градског зеленила. Зато се и обрађује као парк, па тако и третира. Чак, шта више, по принципима савремене изградње градова нормирано је, које врсте зеленила и у којој мери припада на једног становника, и као минимум истиче се захтев:

- 1) за украсне паркове, скверове и шеталишта 1 м²
- 2) за излетишта, забавишта и шуме у границама атара 15 м²
- 3) за гробља 4 м²
- 4) за вежбаљих свих врста 4 м²

Данашње стање у Београду у многоме не одговара тако категорисаном зеленилу. Док код прве категорије имамо двапут више него што је најмање прописано, код друге трипут више, код треће имамо четири пута мање испод минимума, чему је крив и начин обраде, а код четврте уопште не може бити речи о некој уређеној површини у смислу савремених техничких могућности.

При резервсању површина за ове сврхе не треба изгубити из вида да је Београд у сталном порасту и да код објеката ове врсте при избору места увек мора постојати могућност доцнијег проширења. Спортишки центар (парк) претставља синтезу свих спортишких настојања и концентracију изградње објеката, који имају да служе за телесно васпитање и забаву становништва. Спортишки центар је постао синоним културе и напретка једног насеља. Београд има специјалних разлога, да

овом питању посвети већу пажњу и као престоница земље која је у полету, нарочито у погледу материјалне културе, и као средиште соколства и, најзад, као град у коме здравствено стање није ни мало задовољавајуће, те је морталитет очајно велики, нарочито од туберкулозе!

За ову сврху предвиђа се Ада-Циганлија у површини од 294 Ха.

Предност изабраног земљишта:

- 1) могућност идеалног приступа (колског, трамвајског и воденог).
- 2) релативно близу.
- 3) земљиште слободно — неизграђено.
- 4) на њему постоји већ вегетација.
- 5) као острво идеално изоловано од варошке хуке, и свих других сметњи.
- 6) сама природа овде пружа неограничене могућности за развијање воденог спорта, те ове врсте инвестиција опадају.
- 7) велика дужина обале дозвољава разна искоришћавања своје врсте.

Недостатци предлаганог земљишта:

- 1) плавно је.
- 2) облик земљишта (дугуљаст), који отежава диспозицију многобројних објеката.

Док се први недостатак да сасвим отстранити амелиорацијом, која додуше изискује повеће издатке, дотле се други може само ублажити спретним решењем и распоредом објеката, разноликих по форми и величини.

Што се тиче обезбеђења овог земљишта од поплаве, то издаци, који су у вези са тим, не могу бити велики, кад се има у виду, да се једно скоро безвредно земљиште у непосредној близини града претвара у грађевински терен. Ово тим пре, што би се ова инвестиција учинила из три разлога:

- а) због изградње жељезничког моста, који овде треба да прође;
- б) због и иначе већ постојеће потребе асанације непосредне околине Београда;
- в) и, најзад, за грађевине т.ј. за изградњу спортишких објеката.

Целокупна површина од 294 Ха. потпуно ће задовољити потребе и једног Београда са милионским становништвом. Ово тим пре, што овде нису урачунати и простори за водене спортове, јер речна површина треба да послужи за то. Ако се узме у обзир, да у једном спортишком парку 18% целокупне површине треба резервисати за водене спортове, то у нашем конкретном случају за толико се може повећати оних 294 Ха, што све укупно чини 346,82 Ха. Као предност треба истаћи и тај факат, да је Сава здрава река и веома подесна за упражњавање водених спортова, јер није загађена великоварошким канализацијама и индустријским отпатцима, као што је на пр. Дунав, у који се каналише сва нечистоћа целокупне централне Европе.

За разлику од других спортских паркова наш би чинио и тај изузетак, што у њему не би био главни државни стадион, за који је резервисано друго место. Али, баш ова околност може бити од користи, кад се има у виду да се на главном стадиону често пута морају дозволити и јавне манифестације, које немају чисто спортско обележје. Иначе, све врсте спортова (лака атлетика у свима својим дисциплинама, ногомет, хазена, тенис, јахање, бициклизам, зимски спорт; санкање, сличугање, спорт на води: пливање, веслање, ватер-поло итд.) биле би овде заступљене, сем голфа.

Вртарској обради морала би се посветити нарочита пажња, и велике површине биле би паркиране. Услед изобиља воде, одржавање биљних култура, било би знатно јефтиније. Тако обрађен спортски центар претстављао би у истини парк народног здравља.

8) Спортишке колоније

Не дају се ни замислити без воде, те зато се за њих предвиђа онај уски али дугачки појас земљишта поред обале савске дуж Обреновачког пута, све до границе атара, а у површини од 25 Ха. Свака парцела имала би своју обалу, приступ друмом и реком. Из здравствених разлога дунавска обала не би могла да се искористи за овај циљ, тим пре, што је она резервисана за друге сврхе (индустрију, депое, пристаниште итд.).

Београд за ову врсту социјално-здравствених установа мора искористити до максимума оно, што му сама природа пружа, ако не жели да му се пребаци некултура, назадњаштво и нерационалност. И заиста: имати једну реку као што је Сава, такорећи лековиту, а не искористити је у здравствене сврхе, значило би један социјалан злочин!

9) Лейње колоније

Исто тако природно је да се и оне развијају на речним обалама, код већ немамо у близини места са надморском висином, која би могла преузети значај ваздушних бања у смислу куративном. А, када је већ реч о обалама, онда ћемо увек савске претпоставити дунавским. Једно, из разлога што се ради о води, као што је већ споменуто много здравијој, док друго, из разлога што су прве много мање изложене нездравим ветровима.

Опортуно је, да летње колоније буду мало више удаљене од насеља. Оне се могу развијати и ван граница атара, али њихова изградња и ако не мора бити типизирана, не сме бити и неконтролисана, законе би стекле све оне негативне атрибуте Јатаган-малских насебина. Узгред буди речено, њихвој изградњи могло би се дати и фолклорско обележје шумадијских села, као нешто јефтино, специфично и наше, али нешто, што би се мрало модифицирати, а нарочито у смислу хигијенскије функционалности и практичности.

Ми предвиђамо за то целокупну површину Мале Аде зв. „Међица” од 13,60 Ха, која може послужити овој намени и без амелиорисања. И ако релативно и сувише близу матичног насеља, она је за ову сврху ипак подесна, јер је одељена од њега водом и спортским центром.

10) Баштјенске колоније

(породичне градине или *йзв.* Шреберове баштје

Ни ова потреба неће мимоићи сутрашњи Београд. Около велеградских насеља на западу, оне ничу као печурке после кише. Оне су продукат оних времена (почетак прошлог столећа), када се појавила тежња за здравијим становањем. Индустријски и трговачки развој градова у минулом столећу проузроковао је бабилонске конгломерације у виду велеградских насеља са свима штетним условима по људско здравље. Градило се интензивно без обзира на светлост и ваздух. На место дворишта и вртова ницали су читави квартави т. зв. Миетскасернен (касарне под најам) — легла туберкулозе и других болести, како би се искористио сваки м² скупоченог варошког земљишта. Безскрупулозни материјализам крчио је себи пут. И као реакција на све ово, појављује се породична градина, као првокласно противусредство. Значи, да је она у првом реду социјална установа. (Ми смо о баштјенским колонијама написали једну детаљну студију — види часопис Београда „Београдске општинске новине”, бр. 3 од 1932 год. стр. 206 до 214). Чини се, да Београд у свом беспремерном материјалном развоју тек почиње да преживљује све те недаће и да ће и он морати прибећи свим оним здравственим противумерама, које су други градови још у минулом столећу отпочели да примењују. По овом пројекту резервишу се простори за баштјенске колоније и то:

30 Ха у Панчевачком риту

5 Ха у Вишњици

30 Ха у Макишу.

Сви ови терени подесни су за развиће и просперитет баштјенских колонија, јер обилују водом, приступачни су, и што је главно у суседству оних земљишта, која су резервисана за индустрију, те према томе, предвиђене су колоније тамо, где ће се њихова потреба највише и осетити.

11) Градска Бојаничка баштја

Предвиђа се на место старог општинског расадника, у ствари тамо где је већ отпочета изградња. Она не значи ништа друго, него један општински терен ограничених димензија, паркиран по једном нарочитом ботаничком систему. Другим речима: то је јавни парк — шеталиште са једним специфичним задатком. У нашем конкретном случају она

чини саставни део Малог Калемегдана. Она не сме да има научно-ботаничке претензије, јер за то већ постоји у Београду универзитетска ботаничка башта. За разлику од ове, њен је циљ пропагандистичко-вртарски, т.ј. у њој ће бити изложено на прегледан начин као у једном трговачком излогу сво растиње, које Београђанин може да има у својој сопственој башти. Ту ће бити заступљене и све биљке, које се налазе по београдским парковима и шумама, и све те врсте моћи ће се на овако ограниченом простору боље посматрати и њихов узраст и здравље контролисати.

12) Градски Зоолошки врт

Његова изградња комбинује се са изградњом ботаничке баште. То су две комуналне установе, које служе идентичним циљевима, т.ј. забавним и поучним. Зато се и предвиђају заједно. За градски зоолошки врт резервише се целокупна површина ботаничке баште, дечје игралиште на Малом Калемегдану, које ће ући у састав зоолошког врта и један суседни градски ров Београдске тврђаве. Дакле, простор од око 6 $\frac{1}{2}$ Ха, који је сасвим довољан за ову сврху. Овом избору места може се ставити као протузразлог да је сувише близу београдског центра, те да постоји бојазан од тобожњег кужења варошког ваздуха од појединих животиња. Међутим, ова претпоставка је неоснована, кад се има у виду, да се данас изграђују модерне зоолошке баште са канализацијом и водоводом, а стајалишта животиња од бетона.

Таква животињска насебина мање је опасна за становништво града, него ли многа дивља јатаган-малска насеља, па макар она била и људска. Осим тога, ова установа се предвиђа у једном великом парку, где она чини само један незнатан део његов.

Београду треба једна мала зоолошка башта, али добро уређена. Затим, она мора бити близу, приступачна и сиромашнијим слојевима грађанства, а нарочито деци. Чинећи посету истој, они не смеју бити изложени трошковима за употребу превозних средстава. Ти слојеви једва ће моћи да плате улазницу потребну за одржавање врта. Зоо-баште удаљене од насеља унапред су осуђене на пропаст. Осим тога, такве баште, поред добре везе, изискују знатно повећање инвестиције за воду, осветљење и канализацију. Што се на изабраном месту може постићи са неколико десетина хиљада, на удаљенијим би било мало неколико стотина хиљада.

Топографски изабрани простор је идеалан за зоо-постројења. Он пружа невероватне могућности обраде и то са релативно незнатним средствима. О томе смо прибавили мишљење како наших, тако и страних еминентних струч-

њака. Поједине животињске насебине овде се дају реализовати такође без новца. Затим сав амбијент, који произлази из суседства са древном тврђавом, даје врту једну оригиналност више, а појачава и ефекат дивље звери, који се код других мора вештачки постизавати.

Што је нарочито препоручљиво код једне овакве установе, то је, да се она постепено развија и заједно са насељем напредује. Зато, увек треба почети у малом. Тако смо, хвала Богу, већ и почели.

13) Градски парк за Палилуду и Дунавски крај

Овај велики и јако насељени део Београда остао је потпуно без јавног шеталишта. Међутим, ако се градско зеленило данас сматра не као луксуз, већ као нешто што треба свима равномерно поделити, т.ј. као нешто насушно, то се намеће неумитна потреба, да се регулационим планом изврши корекција у озом делу Београда. Зато се овде и предвиђа иселење универзитетске ботаничке баште са простора, који сада заузима у центру вароши у површини од 4 Ха и 81 ар., и претварање овог земљишта у јавни општински парк. И заиста, ни мало ни је опортуно, да се један део града, и то јако насељен, у ужем центру, умртви у саобраћајном погледу једном установом, која заузима велики простор и којој није место ту. Такав положај јој не одговара нити по њеној намени, нити по карактеру саме институције. Зато и постоји зонирање градова да све у једном насељу добије одговарајуће место, како би целокупан распоред одговарао целисходности и многостраним потребама градског живота. У људским агломерацијама однос је веома сложен и он се мора решавати несебично ради просперитета целине. У нашем конкретном случају иселење универзитетске ботаничке баште из центра на периферију града, из ужег у шири грађевински реон, или чак у заштитни појас, било би од обостране користи, како за саму башту, тако и за овај веома важни и, као што је већ речено, густо насељени део града. У сваком случају, она не може остати у једном кварту, који граничи са будућим главним пристаништем и другим прометним центрима, у делу града где је индустрија већ развијена. По природи својој универзитетска ботаничка башта (где је приступ публике забрањен или у најбољем случају само веома ограничено дозвољен) спада у објекте зеленог појаса. Њена евакуација би била веома лака и скопчана са трошковима веома незнатним у сравњењу са користима, које би се оваквим распоредом добиле. Предложено место ново за универзитетску ботаничку башту означено је под тач. 15) овог излагања.

(Наставиће се)

Нег. Оцокољић,

саветник Мин. унутр. послова

Градски организациони статут^{*)}

Градови се данас налазе пред једним веома важним задатком. Финансијски закон за 1936/37 (тач. 10 § 51) отступа од начела постављеног у § 148 Закона о град. општинама и овлашћује данашња градска већа да могу доносити организационе статуте, чије постојање предвиђа нови Закон о градским општинама. У тренутку када је Закон о градским општинама добио завршну форму мислило се, да ће одмах по његовом ступању на снагу бити расписани избори градских већа. Отуда је резултирала одредба да ће једино нова градска већа моћи доносити генерално-апстрактне прописе, који се тичу детаљне организације градске самоуправе. Ова намера, међутим, није остварена. Ни после две године избори нису обављени. У току двогодишњег примењивања закона увидело се, да је за функционисање градске самоуправе потребно омогућити већ сада доношење организационих прописа, који нису детаљно нормирани у закону. Тако је постала и одредба из овогодишњег финансијског закона.

Свакако, доношење прописа о организацији у првоме реду интересује оне градове, који су до доношења Закона о градским општинама биле обичне општине. Ретко који од тих градова да има посебне прописе о организацији, а готово ниједан их нема у оној форми, која би била у сагласности са новим законом. Па и градови, који су одраније имали организационе прописе, морају их саобразити новим одредбама Закона о градским општинама. Савез градова држимо да је најповлашћенији форум, који треба да расправља и утврди начела, на којима ће поједини градови изградити своју организацију. Досадашњим искуством и стручном спремом претставници појединих градова допринеће много да се свестрано претресу сви проблеми, које у тој материји подједнако интересују све градове, како највеће тако и најмање. Према утврђеним начелима могли би се у крилу Савеза градова израдити пројекти свих организационих статута, који би потом служили као основа

појединим градовима, да према својим потребама и локалним приликама дефинитивно донесу те прописе. Ако би Савез градова прихватио овакво посматрање, држимо да би испунио један од својих најважнијих задатака.

Ужа организација градских самоуправа, по нашем мишљењу, треба да је обухваћена у три посебна градска статута, остављајући по страни ближу организацију појединих градских завода, установа и предузећа, чије функционисање захтева посебне правилнике. То је у првом реду основни или само организациони статут, затим пословни ред градског већа и одбора и најзад, статут о градским службеницима. Изложити материју коју требају да обухвате ови статут, биће предмет даљег излагања.

I

У погледу систематике организационог статута најприродније је ићи оним путем који је поставио сам Закон о градским општинама. Статут би био подељен у два одвојена одељка: један би садржавао материју, која се односи на градско веће као одлучујући орган, а други би имао за предмет регулисања градску егзекутиву. Испред тога могле би се ставити уводне одредбе. Једна од тих одредаба садржавала би опис границе градске територије. Уз статут би се могао дојати као његов саставни део катастарски план градске територије. Ако би се усвојила подела градске територије на одељке у смислу § 85 Закона о градским општинама, онда би други члан тих уводних одредаба имао да одреди, на колико се одељка градско подручје дели, као и опис граница појединих одељака.

За овим би могла доћи и одредба о градском грбу, његов опис и начин употребе. Ово се разуме само за оне градове који градски грб већ поседују. Не би било упутно да такве грбове установљавају они градови који их досада нису имали. Оправдање за употребу старинских градских грбова налази се у тесној повезаности грба и историје града. Овде налазимо за потребно да споменем, да је погрешно ставишиште по коме је употреба историјских грбова градовима забрањена. У § 10 Закона о градским општинама реч је о округлом печату који се ставља на званичним актима според потписа овлашћеног органа као знак но-

^{*)} Г. Нег. Оцокољић саветник Мин. унутр. послова и сарадник часописа Београда „Б. о. н.“ одржао је на овогодишњем Конгресу Савеза градова на Цетињу одлично предавање о организацији наших градских општина.

своја јавне власти, а и у циљу његове идентификације. Не би се на место печата прописаног у овом параграфу могао употребљавати стари градски грб, али нигде не постоји законска забрана да градови не могу такве грбове употребљавати на својим објектима, па евентуално и у заглављу сваког табака хартије, који употребљава у својој администрацији.

Понеки страни статуту у овој глави садрже и одредбе о чланству, али је та материја у нашем Закону о градским општинама исцрпно нормирана, тако да организациони статут не би у том погледу могао да садржи ништа ново.

Коју материју организациони статут треба да расправи у погледу градског већа, указује нам већ сам Закон о градским општинама. У првоме реду долази одредба о броју градских већника. Истина, Закон одређује тај број, али уједно овлашћује градско веће да га може смањити највише на једну трећину. Да би се тачно знало, хоће ли град да искористи ово право да број већника смањи, статут би требало да садржи одредбу, из колико се градских већника састоји градско веће. Према стилизацији § 22 дало би се закључити да о овоме треба донети посебан статут. Ми пак сматрамо да је то један од најосновнијих организационих прописа и да он треба да нађе места међу осталим таквим прописима.

Непосредно за овим долази питање независне материјалне децентрализације. Основ за то налазимо у 95 З.г.о. који допушта да се одлучивање о појединим пословима градског већа пренесе на сталне одборе. Организациони статут требало би да садржи, колико има сталних одбора, из коликог броја градских већника се они састоје и о којима пословима је сваки од њих надлежан да одлучује. Одређивање броја ових одбора као и њихове компетенције у тесној је вези са организацијом градске егzekутиве. Број одбора и њихова компетенција треба да координира са поделом градског поглаварства на одељења, пошто ће она бити извршена према природи послова који им се поверавају. Ти стални одбори имали би одлучивати о мање важним пословима из надлежности односних одељења, о којима је по Закону надлежно да одлучује градско веће. За градско веће били би задржани најкрупнији послови, којима треба да поклати велику пажњу цело градско веће. У овом одељку имало би се одредити, да ли ће се одлуке сталних одбора евентуално саопштавати градском већу на првој наредној седници, као и да ли их градско веће може изменити, ако већ нису извршене. Даље, треба нормирати, да се и ове одлуке шаљу надзорној власти по § 133 З.г.о. јер се и оне по § 95 сматрају као одлуке градског већа.

Разуме се да ово важи за велике градове, где је број градских већника велики и где

се, због нагомиланости послова, не могу у градскоме већу озбиљно претрести сви предмети. Код мањих градова, који евентуално могу имати и 18 већника, одређивање сталних одбора за доношење одлука наместо већа не долази у обзир, као што ни организација градске егzekутиве не задаје бриге, што ћемо мало касније видети. У малим градовима заинтересовани су сваким послом не само сви градски већници, већ и сви грађани, па ће бити најприродније, ако о свим пословима одлучује непосредно градско веће.

Најозбиљнији проблем претставља питање добро организовање егzekуције. Од добре организације егzekутивне службе у многоме ће зависити успех самоуправног пословања уопште.

У малим градовима овај проблем не претставља велике тешкоће. Целокупну егzekутивну службу ту ће држати у својим рукама председник градске општине. Њему ће у томе помагати правни и стручни референти. Ипак организациони статут треба да садржи овлашћење за председника, да извесне послове може преносити на правнога и стручне референте. У којој ће мери такво овлашћење бити доцније искоришћено, зависиће од лица, које буде изабрано за председника градске општине. Ако се на томе положају нађе правник, лекар, инжењер или друго стручно лице, биће посве разумљиво да он задржи за себе непосредно одлучивање о пословима своје струке. Референти би у таквом случају били ограничени на ону улогу, коју им нормално поставља Закон о градским општинама. У погледу могућности преноса права одлучивања на чиновнике, мора се водити рачуна о ограничењу које поставља З.у.у. Наиме, не би се одлучивање о стварима правнога значаја могло поверити стручним референтима, већ једино правном референту, који би у оваквим градовима био стварни шеф градске егzekутивне службе.

Али, ако се овај проблем не поставља у малим градовима, он је веома сложен када су у питању велики градови. Технички је немогуће да егzekутивни послови буду руковођени од једнога лица, пошто су они огромни. Извршити поделу послова тако да су они по својој материји сакупљени на једном месту, а затим све то повезати, да не наступе супротности у раду појединих одељења и отсека, најважнији је проблем који се овде поставља.

Овде се у првоме реду поставља проблем организације градских одељака. Ако је град по својој територији велики, градски одељци ће бити неопходни, с једне стране да се растерети служба у централи и да јој се остави оно што има непосредне везе само са целокупном делатношћу, а с друге стране да се олакша контакт грађана са градским егzekутивним органима. Из овога проистиче, да би градски одељци имали бити организовани не

као делови градског поглаварства, већ као градска поглаварства у малим градовима. На челу одељка стајао би старешина, на кога је пренето одлучивање о свима оним пословима, који иначе спадају у надлежност председника, а који по својој врсти и обиму не треба да су дириговани из централе — градског поглаварства. Ту би у првом реду дошли сви послови опште управе из § 89, као и послови посебних управа. Од самоуправних послова овде би дошло у првом реду извршивање одлука градског већа донетих у појединачно-личним случајевима, затим прибирање свих градских дажбина и други послови, које би према локалним приликама требало поверити одељцима. Ради извршења свих ових послова, старешини одељка треба да су додељени стручни референти, који би координирали одељењима у градском поглаварству. Старешина одељка морао би увек бити правник, с обзиром на послове који му се поверавају у извршење. Статутом би се имало предвидети, да на такво место може бити постављен градски чиновник, који има одређен број година службе, пошто се од њега мора захтевати бар оно искуство, које З.у.у. тражи за среског начелника.

За овим долази деконцентрација послова у самом градском поглаварству.

На првом месту имало би се нормирати, да ли се у граду установљава место потпредседника са сталном надлежношћу (§ 81 З.г.о.), као и које послове из надлежности председника он има да врши. По нашем мишљењу, не би требало много користити ову одредбу. Иако потпредседник врши послове по упутствима председника, његов положај је такав, да је он у ствари други председник по пословима за које је надлежан, пошто му је делокруг одређен статутом и пошто га председник не може мењати. У пракси се већ показало, да је то извор сукоба између председника и потпредседника, што се рђаво рефлектује на извршење градских задатака. Подела градског поглаварства на одељења којима се поверавају у извршење целе гране градске самоуправе, као и овлашћење садржано у § 86 З.г.о. да се чиновницима који стоје на челу таквих одељења може поверити одлучивање о тим пословима, чини излишним установу потпредседника са сталном надлежношћу. Ова установа имала би оправдања само у оним градовима, где је она дубоко укоренена у традицији. Али и тада треба бити опрезан код одређивање његове сталне надлежности, избегавајући да она не буде повод за сукобе.

Деконцентрација послова градске самоуправе даље захтева поделу градског надлештва (поглаварства) на одељења, отсеке и реферате. Природа самих послова, као и позитивно законство које предвиђа организацију цен-

тралне државне управе и банске управе као другостпене опште управне власти, указују нам пут, како се та подела треба извршити. Посве је разумљиво да мора бити и отступања од оне поделе, коју налазимо у организацији државних власти, јер њу захтевају посебни комунални задаци. Овде се можемо послужити и искуством, које имају наши стари као и инострани градови у погледу те организације.

На првом месту долази техничко одељење. Мора се признати, да се главна делатност градова састоји у техничком уређењу градова: пројектовању и разради генералног плана, поплочавању улица и тргова, изради канализација и водовода и т. д. Техничко изграђивање града и његово уређење долази на прво место, јер без тога не можемо ни говорити о здравом животу у граду. Отуда би се прво говорило о овоме одељењу као најважнијем.

Испуњења градских задатака нема, ако се за то не обезбеде средства. Као најважније одељење дошло би одмах затим оно, које се брине за обезбеђење тих средстава. То би било финансијско одељење. Израда градског буџета, његово извршење, распоред свих градских дажбина, контрола над целокупном рачуноводственом и благајничком службом, као и други послови са овим у вези, били би сконцентрисани у овом одељењу. Ту би ушао као посебан отсек и онај, о управи градских доbara.

Као треће одељење могло би се предвидети оно које има за задатак социјално-здравствену службу у граду. Не сме се заборавити да је ово један од послова градске самоуправе, о коме се раније једино и бринула градска самоуправа. Тек модерна држава захватила је у овај делокруг и почела се и сама о њему бринути. Под управу овога одељења могле би доћи и све здравствене и социјалне установе (амбуланте, болнице, сиротишта, дечја склоништа и т. д.) ма да се сам рад ових установа мора регулисати посебним правилицима.

Затим би дошло као четврто управно или опште одељење. Оно би обухватило све послове опште управе надлежне граду § 89, као и послове посебних управа, уколико је град надлежан да их врши (војна евиденција и т. сл.). Овде би дошли и сви остали послови, који по својој природи не спадају у надлежност других стручних одељења.

Најзад би се имало организовати једно одељење које би било спона између свих одељења и које би одржавало јединство у раду. То би био кабинет председника, на чијем би челу могао стајати генерални градски директор. Целокупан лични саобраћај са претседником ишао би преко овог одељења. Ту би спадали и сви персонални послови за све слу-

жбенике градског поглаварства, припремање организационих прописа, контрола над радом целе градске управе која треба да је концентрисана код претседника и т. сл.

Даље нормирање обухватило би поделу одељења на отсеке и реферате. Разумљиво је по себи, да њихово формирање зависи од разгранатости послова у граду и од важности, која им се придаје.

На челу сваког одељења стајао би шеф, а на челу отсека и реферата старешина радне јединице. Статутом би се имало предвидети, да на положај шефа и старешина радних јединица могу бити одређени само чиновници, који су провели одређени број година у градској или другој јавној служби.

За одржавање јединства у раду могло би се даље предвидети да се сва начелна питања имају расправљати у седницама већа старешина појединих одељења, којима би претседавао генерални директор или претседник градске општине. Овоме већу могло би се поверити и претходно испитивање молби и давање мишљења при попуњавању упражњених места градских службеника. Као даља мера одржавања јединства у раду, одлучивање о важнијим пословима могло би се поверити једино генералном директору. Шефовима одељења могло би се поверити одлучивање само у оним случајевима, који не могу изазвати дисхармонију у пословању градске егzekутиве.

На крају, ако град има привредних и социјално-културних установа, имало би се прописати, да ли ће њихову управу или надзор над њима имати управни одбори, о којима је реч у § 86 З.г.о. Статут би имао да садржи одредбе о формирању тих одбора и о њиховој компетенцији. Не би се противило закону, ако би та материја била одређена правилницима о пословању ових установа, али држимо да и о томе основне одредбе треба да садржи организациони статус.

Најзад овај статус имао би да одреди пословник за поједина одељења, уколико би природа послова у појединим одељењима захтевала одступање од пословника који важи за опште управне власти.

II

Уколико пословање градскога већа није нормирано већ самим Законом о градским општинама, оно треба да се детаљно пропише пословником или пословним редом за градско веће и одборе. Унапред морамо напоменути, да је самим законом пословање градскога већа одређено доста детаљно, тако да за пословање градског већа у њему нема много новог да се прописује. Он би само имао да садржи разраду основних начела, која су у закону већ садржана. Али, сасвим друкчије стоји ствар са пословањем сталних и других одбора, које бира градско веће, било за одлучивање по

појединим пословима (§ 95), било за проучавање предлога који ће доћи градском већу на решење. О пословању ових одбора у Закону не налазимо ни једну одредбу, па се стога показује неопходним да се ова материја пословником исцрпно регулише.

Још једна напомена могла би се овде ставити пре прелаза на излагање саме материје коју пословник треба да обухвати. Као што смо напред напоменули, мањи градови налазе се у таквој ситуацији, да неће имати много да се баве питањем организације. Отуда би њихов организациони статус могао обухватити и пословник за градско веће и одборе, иако закон претпоставља доношење пословника одвојено од организационог статуса. Не би то било противно закону, пошто се неки специјални поступак не предвиђа за доношење пословника, који би се разликовао од онога за доношење организационог статуса, а добра страна тога била би у томе, што би сви ти прописи били скупљени на једном месту.

Пословник за градско веће имао би да обухвати, у границама одређених у §§ 69 и 79 Закона о градским општинама, ближе одредбе о сазивању градскога већа: како се одређује дневни ред, у којој форми се саставља позив и како се он доставља градским већницима. Осим тога, он треба да садржи и рок у коме се позив за седницу мора обично достављати градским већницима. Пословник даље треба да нормира где се држе седнице; број редовних седница и када се могу сазвати ванредне седнице. Затим би имале доћи одредбе о руковођењу седницом: констатовање кворума на почетку седнице; изношење предлога за решавање која су на дневном реду; решавање о хитним предлозима претседника и градских већника, која нису стављена на дневни ред; питања и предлози градских већника, која се упућују председавајућем; одржавање реда на седницама и т. д.

Ту би даље имало бити нормирано како се врши гласање код доношења одлука: дизањем руку, седањем и устајањем и т. д. Посебне одредбе морале би се прописати за све случајеве када градско веће има да врши избор појединих лица, било за поједине одборе, било чиновника или других лица.

Посебна глава морала би одредити како се припремају и формулишу предлози за градско веће, као и у којим случајевима се могу поједини чиновници појавити као референти пред градским већем.

Најзад би се донели специјални прописи који би ближе одређивали, како се води записник о раду градскога већа и коме се то поверава.

Одредбе о одборима имале би се поделити на оне које се односе на пословање сталних одбора и оних који се бирају за проучавање појединих предмета. Они први су стални, као

што их и сам Закон назива, али ови други могу бити бирани и ad hoc или пак и они могу бити формиран тако, да се једном одбору увек износе на проучавање предмети по једној грани градске самоуправе. Пословник мора одредити број и једних и других одбора и начин избора њихових чланова, ако већ напред није обухваћено општим одредбама о свима изборима, које има градско веће да врши. Даље би пословање одбора имало бити нормирано слично пословању градскога већа. Ту би се детаљно одредило: ко сазива одборе и како се доставља позив, где се одржавају седнице, како се они конституишу, њихов кворум за решавање, одржавање дисциплине на седницама, начин гласања и т. д. Мора се имати на уму, да су стални одбори у ствари мала градска већа и да пословник за њих треба да садржи скоро све оно, што и за пословање градског већа, а осим тога још и оно, што за пословање градскога већа садржи сам Закон о градским општинама. Специјално се код одбора за проучавање предлога мора одредити начин формулисања одлуке чије се доношење предлаже градскоме већу, као и да ли ће се у појединим стварима као извештај (референт) појавити пред градским већем један одборник или градски чиновник. И питање вођења записника на седницама и једних и других одбора мора се детаљно нормирати у пословнику, пошто у томе погледу такође не налазимо никаквих одредаба у самој закони.

Готово сви градови у Хрватској и Славонији имали су детаљно израђене пословнике за градско веће и поједине одборе. Ти пословници могу бити свима градовима основа на којој ће израдити своје пословнике. Код овога мора се обратити пажња на прописе §§ 69—79 Зак. о град. општинама, пошто ови прописи претстављају ограничење за градску самоуправу. Пословник не би могао садржати и такве одредбе, које би се противиле прописима који се већ налазе у Закону. За израду пословника као углед могу послужити и пословници за Н. Скупштину и Сенат, као и пословници за инострана градска већа. Све то, разуме се, уколико одговара потребама града и уколико се не би противило цитираним прописима З.г.о.

III

Трећи по реду статут пред чијим се доношењем налазе градови био би статут о градским службеницима.

Претпројекат овога статута већ је израдио Савез градова и ја сам имао прилике да се упознам са његовим одредбама. Г. др. Фугер, град. савет. из Земуна, споразумно са мном ставио је примедбе на тај пројекат, које су достављене Савезу градова. Нема стога потребе да овде улазим у детаљно разлагање о томе статуту. Ограничићу се само на неке

напомене, које су непосредно у вези са Законом о градским општинама.

За израду овога статута Закон није граду оставио потпуну слободу. Напротив, из његових одредаба јасно проистиче, да је градска самоуправа ограничена тако, да својим службеницима не може признати већа права него што их имају државни службеници. Постављена је граница преко које се не може ићи навише, док доња граница уопште није повучена. То значи да би градови у својим статутима службеницима могли признати и мања права од оних која су призната државним службеницима. Нарочито ово важи за њихове припадности. Сам Закон (§ 100), одређује, да градски службеници не могу имати већу плату и положајни додатак од државних службеника одговарајућег положаја. Уредба о смањењу припадности од 17-IX-1935 год. поставља ограничење и у погледу додатака на скупћу, тако да градови не могу ни путем ових додатака поправити материјални положај градских службеника. Значи, да градови не би могли својим службеницима одредити ни додатак на скупћу већи од онога који уживају државни службеници одговарајућег положаја, ако би се одлучили да овај додатак уопште уведу. Али, ако се коректура не може чинити додатком на скупћу, могао би се материјални положај градских службеника, нарочито оних на нижим и најнижим положајима, поправити тиме, што би им се доделила станарина или специјални додаци, или признало право на одело унатуре и т. сл. Ово нарочито за оне службенике, којима се поверава непосредна наплата градских дажбина (наплаћивање општинских такса, трошарине и т. сл.). Често пута ће неправилним радом ових службеника градска општина бити много више оштећена, но што би износиле награде, које би им обезбедиле минимум припадности за живот и отстраниле их од искушења, да недостатак новчаних средстава евентуално попуне не савесним вршењем службе.

Још једна напомена, када је реч о припадностима градских службеника. Градска општина не може се у овоме питању руководити начелима која важе за приватно газдинство. Она приликом узимања у службу не решава само проблем извршења појединих њених послова, већ социјално збрињава један велики број лица. Дакле, и тај социјално-политички моменат мора играти видну улогу у питању одређивања не само броја градских службеника већ и њихових укупних припадности.

Специјално, што се тиче систематике статута, не остаје него да се пође оним путем, који је усвојен у Закону о чиновницима. Службенички статут има да реши статус градских службеника у целости. Службенички прописи најбоље су засад кодификовани у чиновнич-

ком закону. Отуда овај треба да послужи као база за израду статута. Разуме се да ту могу бити чињена отступања и комбинације, уколико не постоји ограничење већ у самом Закону о град. општинама. Али оно што нарочито желим истаћи, то је потреба да се у статуту самостално регулише целокупна материја која обухвата службенички статус. Закон о градским општинама истина каже, да ће се извесне одредбе које важе за државне службенике примењивати сходно своме смислу и на градске службенике. Међутим, има тих одредаба не само у Закону о чиновницима, већ и у другим законима који и данас важе за државне службенике. Да узмемо само пример општих услова за пријем у службу. По чл. 86 З.у.у. политичко-управни чиновник не може бити лице које је осуђивано на губитак часних права, ма их доцније и повратило. По Закону о чиновницима, међутим, у службу не може бити враћен онај који је по судској пресуди изгубио службу; ако је, међутим, осуђен пре но што је био службеник на губитак часних права, он може ступити у службу када се поврати у права. Затим, разликују се дисциплински прописи и одредбе о пензијама за поједине струке државних службеника. Не би се стога могла поновити одредба из § 104 Зак. о град. општинама да у погледу општих услова за пријем у службу итд. важе и за градске службенике. Морало би се прецизирати поименично које су то одредбе, или би се оне преузеле из чиновничког закона, а могле би се правити и комбинације од различитих прописа које важе за разне струке државних службеника.

Још једно начелно питање желим овде да истакнем. Оно се тиче примања у службу градских службеника, њиховог унапређивања и одређивања на старешинске положаје. § 102 Зак. о град. општинама одређује да градске чинов-

нике бира градско веће на основу надтечаја. Значај ове одредбе састоји се у томе, да се градски чиновник само први пут бира путем надтечаја. За унапређење градских чиновника на виши положај, као и за попуњавање упражњеног старешинског положаја, не треба расписивати надтечај, већ се унапређење мора нормирати тако да службеник напредује било по одлуци претседника, било по одлуци градскога већа, када се испуне за то прописани услови. Попуњавање упражњеног старешинског положаја треба да је уређено тако да на њега долази један од најстаријих градских чиновника, ако испуњава прописане услове за то место. Надтечај би се у овом случају могао расписати само ако међу градским чиновницима нема таквих који би испуњавали услове за односни старешински положај. Статут би морао да садржи, осим тога, детаљне одредбе, ко прима у службу остале градске службенике.

Истакао сам само ово неколико напомена што се тиче статута о градским службеницима, зато што је пројекат о томе Савез градова већ израдио. Што се осталога тиче, такође сам изложио само главне линије по којима би се статут о организацији и пословник имали изградити. Детаљно излагање ове материје захтевало би много више простора. Уосталом, такво излагање не би водило циљу, јер је то ствар рада стручњака у једној ужој комисији, којој би израда ових статута била поверена. Разуме се по себи, да се код детаљне обраде може поћи и другим редом него што је овде изложено, нарочито када се тиче питања организације и укореењених навика. Наш главни циљ био је, да се ово питање покрене и стави на дневни ред, пошто је оно данас за све градове веома прешно.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Инж. Дан. Јовановић

Снабдевање београдског становништва млеком

III

Овде дакле, случај не препоручује: не проширивати рад. Напротив овде случај рентабилитета казује проширити рад до највеће могућности. Разуме се, само уз цену млеку 3.00 динара 1 литар.

Преглед млека у Београду од стране општинских санитарских органа

Одавде, одузет расход од прихода, даје нам:

$$162.00 - 146.51 = 15.49 \text{ дин.}$$

Ово је релативна зарада. Апсолутна је зарада када додамо и 10% предвиђене зараде, на дан:

$$15.49 + 17.76 = 33.25 \text{ дин.}$$

Дакле преко свију трошкова дневна зарада на 3 музне краве износи 33.25 динара. И то путем најпоштенијег рада.

Идимо даље:

$$33.25 : 58 = 0.57 \text{ динара.}$$

Из овога слеђује: 1 литар млека, код сопственика 3 расне млечне краве, доноси приход, односно ренту, око 0.57 динара, при цени 3.00 динара 1 литар.

С обзиром да 3 краве траже једног намиривача и да оне својим млеком приходују месечно на 1.000 динара — овај је случај врло погодан за једног малопоседника какви су они што су у стању држати само 3 краве.

Ово је случај за продуцента ван Београда. Кад је он овако рентабилан за њега, за онога у београдском атару и реону он мора бити још повољнији.

У овом тренутку ваља скренути пажњу на још једну недодирнуту чињеницу.

Приликом испитивања приходности од муже код случајева 3 и 4 краве, остало је у нашим проматрањима непроверено и неутврђено питање амортизације штале. Док смо у нашим разматрањима узели за јединицу мужу краве с капацитетом млека 18 литара на дан, у две муже, и њен рок за давање млека 4 године — код штале смо узели само просечну дневну кирију по 0.50 динара на дан, не уносећи јој у рачунање рок трајања. — Да видимо колико чини исплата поменуто кирије, по 0.50 на дан, као амортизација штале. То јест да видимо колико је ова сума као амортизација штале на дан оправдана. И друго. За који рок она као таква може поднети?

Зидање овакве зграде добро печеном циглом у кречном малтеру; покривање добро печеним црепом; с цоклом од камена или штајнбетона; с поплочаним подом; без каратавана,

Ако суму изнађене зараде поделимо на 4 грла, добија се:

$$54.57 : 4 = 13.66 \text{ динара}$$

То потврђује да се од једне краве има прихода дневно, односно зараде, преко свих режија и трошкова још и 13.66 динара.

Овде 1 литар млека појединачно исплаћује са 2.242 дин. све трошкове и режију и с 0.756 исплаћује зараду итд. итд.

То доказује: да 1 литар расне млечне краве (у случају муже 4 краве) доноси приход, односно ренту, око 0.75 динара, при цени млеку 3.00 динара 1 литар.

Ако би се вратили мало уназад и проучавали случај млекарења с 3 расне краве за давање великих количина млека, рачун би дао овај резултат:

Формула за приход:

$$3 \times 18 \times 3.00 = 162.00 \text{ дин.}$$

али с јаком таванском грађом, а све то са 4.50 мет. квадр. површине по грлу (где је узет простор за лежиште и одговарајућа јасла по грлу) — таква штала треба да се према данашњим ценама, радној снази и материјалу плати око 400 динара 1 мет. крадр. све готово.

За 4 грла потребно је простора уз горњу површину по грлу, још извесне површине и за ходник и зидове. Тада ће целокупна површина штале износити:

$$(4 \times 4.50) + (6 \times 1.50) + 2 [(6.60 \times 0.30) + (4.50 \times 0.30)] = 33.66 \text{ м.}$$

Одавде је цена новој штали:
 $33.66 \times 400.00 = 13.464$ динара.

Оваква штала служи 35—40 година. Установимо за наше срачунавање неповољнију ситуацију. Нека таква зграда од тврдог материјала служи само 20 година. Амортизација њене вредности биће за то време:

$$(365 \times 2.00) \times 20 = 14.600 \text{ динара.}$$

Изнесени рачун доказује: да се сумом 0.50 динара дневно по браву плаћао потпуно поштен и одговарајући закуп. Он није покривао само вредност штале него и одговарајућу вредност земљишта на којем је озидана штала. Ту поставку доказује разлика у 1.136 динара, која претиче преко амортизоване вредности штале.

Далеко би нас одвело исцрпно испитивање целокупног овог односа између свега онога што се уложи и онога што се добије за млеко. У њему је, како изгледа, на крају крајева главни стожер човек и његова моћност да створи погодне услове ренти. За то се ми у испитивање тих односа даље нећемо пуштати. Не мислимо се упуштати ни у млекарeње с 5 крава. Ово последње не проучавамо за то што наш мали поседник једва одржава терет и од 4 краве.

Довде смо говорили о овом односу постављајући му за основу најповољније чињенице и услове. Тако смо ставили цену млеку 3 динара од 1 литра. У честом мењању исте она спада на 2.40 динара, па понекад и ниже. Утврдили смо да свака од ових музних крава, свакодневно скроз, током целе године даје 11 литара млека дневно. Међутим, и овај је услов из безбројно разлога врло про-

менљив. И он чешће испада на штету користи. Посебно, само ова чињеница поставља такође један засебан проблем.

Међу овим многобројним узроцима који не би ишли у прилог разрађене тезе за приходност од млекарeња с 4 музне краве, како за оног у селу тако и за оног у реону, ми овде наводимо неколико таквих, вероватних за најважније. На пример:

1. Крава неће непрекидно за 4 године из дана у дан давати млеко. Биће за извесно време дана и без млека.

2. Цена млеку није свагда 3 динара.

3. Десиће се повише пута да потрошачи узето млеко не исплате. У том је случају ненаплаћено млеко сува штета.

4. Млеко се разноси по два дана о Божићу и Ускрсу. Према томе тих дана предвиђени приход омануће.

5. У случају телења крава има пре телења неки дан поштеду кад се не музе. По телењу пак за извесно време такође се не музе било што је млеко одвећ младо, било да се оставља телету.

6. Зими за дуже време поскупи храна; ова скупина поред свих напора да се летњом јефтиноћом хране паралише — најчешће остаје непаралисана.

7. Кроз сва досадашња срачунавања узето је редовно да краве дају дневно по 11 литара млека. На лицу места многе дају и знатно мање.

8. У испитиваним случајима узимато је да се и четвртина наднице исплаћује раднику. На тако што ни у селу нико не пристаје. Тај би приход износио на месец 105—108.50 динара. А то је бесмислица. У нашем случају та се лица предвиђају из млекарeве породице, која пребивају с њим под истим кровом или на заједничком имању. Око крава би се узгредно запослила. Итд. итд.

Све догде доказује да је рад с млеком, млекарeње, један у сваком случају врло ризичан посао. Нарочито овако како се он под данашњим приликама и на начин чистог торбарења изводи.

Пошто смо дошли до рентабилитета у мужи увођењем 4 расне краве да видимо како би он изгледао стварно у даном моменту и приликама кад ово пишемо т.ј. у првој половини 1936. године и с данашњим, обичним кравама.

(Наставиће се)

Др. Милорад Станојевић,

начелник министарства у пенс.,
бећник града Београда

Др. Едуард Бенеш

(Наставак)

Социјални песимизам као израз грубих реалних чињеница и социјални оптимизам као творевина уобразиље и песничке маште, два су главна елемента револуционарног романтизма. Бенеш је у својим млађим годинама духовно проживео ову фазу теоретског посматрања социјалних и економских чињеница данашњег друштвеног уређења. Живот и неминовност реалних односа научили су га да критички посматра и реално да ради. Он је кроз то искуство створио свој систем идеалистичког реализма т.ј. он је у своје свакодневно политичко стварање и делање увео реалистичку методу. При томе Бенеш се не одриче свога идеала, свога програма и својих принципа нити са њима прави ма какав компромис али је увек склон да направи компромис у својој тактици. Он стално иде напред и сваки даном се приближава своје циљу мучним радом и великим напорима. Људи, који не раде реално, који само говоре и „терају“ револуцију нису Бенешу у вољи. У свом одговору на извесне интерпелације, који је Бенеш држао пред Чехословачким парламентом 30 маја 1922 г. цитира он Лењина који каже: „Наш највећи непријатељ је данас комунистички беседник који заузима једно од најважнијих места а не ради ништа већ само говори. Прво чишћење примениће се на шефове партије, који себе сматрају управљачима, а они то нису. Они, доиста, знају да испреврћу све ствари, али ништа не знају шта би на празно место ново поставили. Свакодневни ситан рад их не интересује. Они сматрају да је тај рад тежак и мучан.”

Управо у томе тешком и мучном раду при обављању својих свакодневних задатака, са упртим очима у свој главни циљ, поправљајући све што није добро, чупајући енергично сав коров који би поред плодног и корисног биља изникао, негујући и заливајући све корисно и мирисно цвеће, ето у томе је баш управо систем рада Едуарда Бенеша. Он је управо онај вртлар који непрестано залива и негује све оно што је добро, корисно и племенито, а без милости чупа и мења све оно што је од штете. Такав рад на привредном, социјалном и политичком пољу управо је оно што

привредна и политичка демократија хоће да постигне. Сваки треба да ради и сврши свој задатак, „треба сваки да обради свој врт” како је рекао Волтер у своме филосфском роману „Кандид”. Бити свестан циља шта се хоће, разумети тенденције привредног развоја, добро разумети човека и његове потребе, схватити да нема друштвеног уређења у коме се може живети а да се не ради, натерати или васпитати за рад и оне који сматрају да се може живети од оног што други стварају, однеговати човека да буде свестан својих човечанских дужности и социјалних обавеза, који неће схватити друштвену целину као средство за своје богаћење и своје егоистичке циљеве, већ себе ставити у положај функционера друштвене и државне заједнице, ето то су морални основи на којима почива систем привредне демократије. Ко то неће и не жели тај неће мирно развиће човека и његове заједнице, тај управо ради на томе да се појача отпор оних који пате. Демократизирање привредног живота придобиће све народне слојеве за анимирано и задовољно рад, као што је демократизирање политичког живота привукло народне масе држави, да се старају за њен напредак и да мисле о њеном успеху. Задовољство народних маса је услов напретка и мирног прогреса. Породица здрава и задовољна, морално уздигнута и интелектуално развијена најчвршћа је основа мирног друштвеног развоја. Породица је светиња културног човека, и њу подизати и штићити значи дати држави и народу више сигурности, више угледа и веће моћи. Добро васпитан и школован народ, добро храњен, добро обучен и обуван и са добрим и здравим становима даје напредак и угледа и имућним класама, и онда су заштићени од зависти, пакости и протеста, што је природно код оних који немају ништа против оних који имају све. Ни имућан човек не може да буде задовољан, ако живи у средини незадовољних ближњих својих. Привредне и социјалне проблеме, вели Емил Свобода, проф. универзитета у Прагу, ваља на тај начин решити, да широки народни слојеви добијају удео у плодовима рада. Огромна богатства једне шаке људи без вредности

су, ако су искупљена незадовољством и бедом широких народних маса. Културни ступањ једног народа не мери се према културном нивоу појединих претставника — индивидуа и породица, већ према културном нивоу народне целине. Тако исто ни богатство једне државе не цени се према броју палата, већ се питање поставља, како живи овај народ у својој просечности?"¹⁾)

Бенеш као социјалиста поздравља долазак Макдоналдове радничке партије на управу земље у Енглеској. У своје експозеу о петогодишњем раду на спољној политици Чехословачке, коју је Бенеш поднео комисији за спољне послове чехословачког парламента на дан 6 фебруара 1924 год. поздравља Макдоналдову владу као један од врло значајних догађаја, који ће у историји Енглеске направити једну нову етапу. Политичка дисциплина, хладнокрвност, ред и смисао за праву демократију са којим су британска буржоазија и пролетаријат примили ову промену, могу да буду поуци за целу Европу. „То је доказ, вели Бенеш, високог ступња политичког васпитања и велике националне снаге. Буржоазија и социјализам на континенту могу доиста да извуку из тога поуку, а Британска империја неће овим експериментом ништа изгубити."¹⁾) Тим мислима Бенеш нам указује на своје циљеве и хармонично развиће друштва, на толеранцију и хладнокрвност свију друштвених редова. За то је потребан „високи ступањ политичког васпитања”. За постигнуће овог циља Бенеш нам препоручује на првом месту рад, а затим васпитање и науку т.ј. примену научне методе у нашој политичкој делатности. Демократија је, вели Бенеш, споразум или бар саветовање свију грађана у односу на сваки политички подухват и сваку политичку одлуку. За то је потребна критика и дискусија, а за ове је потребно имати аргументе, факта, образложења и доказе, које нам само наука и образовање може дати. Из тих разлога наука, образовање и школовање свију редова народа нужна је допуна демократији. Без њих је демократија немогућа и широке народне масе не би биле у стању да узму учешћа у управљању заједницом коју сами сачињавају.¹⁾ Чак када би масе са ниском културом којим чудом дошле до моћи и власти, онда то не би била демократска управа. То би била, да се изразимо речима Карла Кауцког, „диктатура незналица”. Демократска воља новог човека манифестује се на два начина: унутар-

њом моралном културом и спољном политичком снагом. Унутарња морална култура ставља човеку обавезе и дужности, а политичка снага даје му права. Оба ова елемента треба неговати, ако се хоће да постигне права демократија, која се неће изврнути у неко ново ропство. Тражити за себе права без обавеза и дужности, значи у ствари поништити туђа права, значи пренети своје дужности на другог, потчинити друге себи и својој вољи. У том случају је слобода, као главни елемент демократије, жртвована.

Бенеш је конзеквентан демократа, до крајњих танчина. Социјалисте марксистичког правца сматрају да је крајња конзеквенца демократије социјализам. Бенеш је био и остао социјалиста, али он није више марксиста. Њега од Маркса и марксиста није одвојила демократија и демократски елементи марксистичког социјализма, већ они елементи, који са демократијом немају ничег заједничког, чак шта више су јој и противни. Елементи марксизма као што су диктатура пролетаријата, револуционарни идеализам и материјалистичко схватање историје, нису сагласни са демократијом и демократским тежњама широких народних маса. Ови елементи су више израз господарског морала. Бенеш, по свој својој природи и своје дубоком и свестраном образовању, не може за љубав ових, демократији страних елемената марксистичког социјализма, да жртвује целу духовну културу човечанства. Његова политичка и социјална философија, његова теоретско-философска оријентација је хуманизам а из њега је проистекао политички, економски и опште културни демократизам. Њему су страни екстремни индивидуализам и екстремни колективизам, шовинистички национализам и доктринарни интернационализам. Бенеш је тражио свој пут и чувао се да не падне у онај морални и философски релативизам, из кога се ствари и догађаји не могу јасно да посматрају и критички да расуђују, што је врло често појава код професионалних философа.

Ми се овде нећемо упуштати у излагање самог система привредне демократије. Њен правац, смисао, метод и делокруг рада, њен цео организациони систем зависан је од привредне, социјалне и политичке структуре дотичног народа. Често се израз „привредна демократија” некритички и без познавања ствари употребљава као неки нов „шлагер” у дневној политичкој борби. Систем привредне демократије је сасвим различит од данашњег либералистичког система, али исто тако није идентичан ни са социјалистичким привредним системом. Либерализам је преко слободе и контролисања производње и промета добара доспео до хаоса, а човека је довео у тежак и незавидан положај. Привредна демократија тежи да путем правилне организације производње, промета, па и потрошње добара доспе до

¹⁾ Demokratie und Parlamentarismus Prag 1926. str. 166.

¹⁾ Eduard Beneš: Cinq années de politique extérieure Praha 1924. p. 39/40.

¹⁾ „Проблем демократије”, вели Бенеш, а поглавито проблем демократског ауторитета је проблем васпитања за демократију, проблем васпитања вођа и маса”. (Dr. E. Beneš: „Hic Rhodus, hic salta” у збирци: „Demokratie und Parlamentarismus”. Prag 1926. S. 29.)

слободе човека и његове материјалне независности. Либерализам је слободно, нерегулисано стање привредног функционисања, привредна демократија је органско развиће привредног живота у интересу заједнице и свију њених чланова. У данашњем привредном систему, као што смо и раније истакли, човек је постао сретство, у систему привредне демократије човек би постао циљ. Привредна демократија је нормативног карактера, где држава нормира, или како се обично каже диригује привредни живот, на супрот либералистичком систему у коме је држава само мирни посматрач привредних односа. Тако исто привредна демократија није идентична са појмом социјализма, а још мање са марксизмом, али је јасно, да путем еволуције, органским рашћењем и развијањем, привредна демократија може одвести ка социјалистичком — привредном и социјалном — уређењу друштва. Бенеш је као социјалиста за привредну демократију, али су и многи марксисти реформистичког правца заступници и проповедници идеје привредне демократије. Ми смо раније истакли да привредна демократија није марксистичког порекла. Она је добила своје порекло из Ласалове идеје о задружном покрету, а нарочито из енглеског социјализма (од Фабијанаца). У данашњем капиталистичком систему влада на политичком пољу политичка демократија, али у привредном животу имамо још увек владавину пуне аутократије. Са увођењем привредне демократије на место привредне аутократије добили бисмо прави хармоничан систем демократизма.

У своме говору, који је одржао чехословачким Немцима, Бенеш је изнео своје погледе о проблемима што их је Светски рат наметнуо модерном човеку. Пре свију морају се, по мишљењу Бенешовом, решити следећи проблеми:

1) проблем демократије, или проблем политичке слободе и грађанске једнакости;

2) проблем слободе и једнакости на националном пољу, као што је средњи век ово учинио са религиозним проблемом и најзад

3) проблем једнакости и правичности на социјалном и привредном пољу у облику борбе за социјализам и нову привредну улогу државе.

Бенеш сматра да је рат ова три главна проблема решио de facto у позитивном смислу. Политичка демократија је победила у већини држава, принцип националности је такође однео победу, јер је ослободио и последње остатке потчињених народа и најзад принцип привредне и социјалне правде у Европи и у целом свету, креће се непрестано „у лево према социјализму и државном социјализирању. Исту појаву имамо чак и у оним државама, као у Италији и Немачкој где је соци-

јализам као политичка партија уништен.¹⁾ Из тих разлога, због тих дубоких преображаја, који су дошли као последица великог Светског рата, Масарик и Бенеш су тај рат назвали великим, до сада највећом, светском револуцијом у историји човечанства. После рата дошли су свуда, у свима народима демократски, чак делимично и социјалистички режими до утицаја и власти. Најзад је тај „покрет у лево“ дошао до стагнације и појавила се реакција. Свуда се говори о кризи демократије, над Европом су се надвили мутни и црни облаци, и изгледа нам као да је дошао сумрак Европе. Наступила је заблуделост у срцима и мислима људи, заблуделост влада у политичким режимима и у привредној пракси, а морална дезоријентација је потпуна у овом послератном развићу модерног друштва. Масарик о тој свеопштој кризи вели следеће: „Криза модерног човека је општа, то је криза целокупног човека, целокупног духовног човека: цео модерни живот, све установе, погледи на свет и живот захтевају ревизију. Унутарња неприбраност, расцепканост модерног човека и његовог живота, расцепканост и растројеност друштва и општа духовна анархија, борба између садашњости и прошлости, деце и очева, распра цркве са науком, философијом, уметношћу и државом прожимају целокупну модерну културу. Сваки тражи мир у својој души — како и где ћемо га наћи? У тежњи за духовном слободом, многи су упали у екстремни индивидуализам и субјективизам, а отуда долази духовна и морална усамљеност; многи су се предали материјализму и механизму; можда сви ми једнострано негујемо интелектуализам, а заборабили смо на хармонично одгајивање свију душевних и телесних снага и способности; против цркве и религије многи су се задовољили скепсом и негацијом, а држе се револуционарног политиканства; мада су били убеђени, да трајна друштвена организација није могућна без хармоније барем најважнијих погледа на живот и свет, бунили су се људи против црквеног васпитања, али су постали робови партија, група и фракција, говорити или шта више захтевати моралност и морално васпитање би оглашено за стереотипно морализирање, а веровање и религиозан живот осуђено као празноверје. Немир, незадовољство, скепса, замореност, који долазе због растројства, песимизма, срџбе, очајања, свршавају се жељом за самоубиством, милитаризмом, ратом — то су тамне стране модерног живота, модерног човека — надчовека.

„Стање после рата убедило је многе, да је Европа, цивилизовани народи, у декаденцији и коначним пропадањем обузета. Пре рата објавили су пангерманисти пропаст романских народа, нарочито Француза, сад признају

¹⁾ Dr. E. Beneš: Rede an die Deutschen in der ČSK Praha 1935. S. 15/16.

немачки философи историје такође пропаст Немаца и целог Запада. Многи очекују спасење од руског или још даљег Истока, мада је и сама Русија претрпела у рату пораз као Немачка и Аустрија. Свакако је карактеристично за немачку литературу како је порастао руски утицај на њу. Овај утицај се сад примећује такође и у Француској, Енглеској, Америци." Али Масарик не очајава, он нам указује на светлије видике.

Масарик даље вели: „Ја не верујем у општу и коначну дегенерацију и декаденцију: због рата преживљујемо ми у хроничној кризи акутну кризу. За ову кризу нисмо сами ми кривци, већ и наши претци. Ми нисмо могли да оставимо непромењено оно што су нам они у наслеђе оставили. Али док смо наше наслеђе изменили, грешили смо и грешимо. Па ипак часно признање погрешке је почетак поправљања.

„Рат и његове страхоте су нас нервирали. Немоћни стојимо пред циновском историјском загонетком једног догађаја, који још никад није раније био у људској историји. Раздражљивост пак не може да буде програм. Нама је потребна мирна и правилна анализа и критика наше културе и свију њених елемената и морамо се одлучити за концептивно поправљање на свима пољима мишљења и делања. У свима образованим народима има довољно мисаоних људи, који би са удруженим снагама предузели ову реформу.”¹⁾

Из целе философије Томе Масарика и Едуарда Бенеша веје ведар оптимизам и то не само оптимизам философских појмова, већ стварни, реални оптимизам који проистиче из реалног рада, стварања и прегнућа. Кроз сву ову замагљеност и нејасност видика, Масарик и Бенеш не очајавају за будућност човечанства, па према томе ни за будућност своје нације. Кроз многе је мрачне векове тумарало човечанство док је изашло на светлост дана. Чехословачка, као и наша нација, имала је тежих историјских момената па је ипак наша пут свога препорођаја. Француска је, вели Бенеш, морала да спроведе три револуције да би дошла до своје слободе и човекових права, а Енглеска је кроз шест столећа водила упорну борбу за свој конституционализам. Пар ми сад, вели Бенеш, при првим покушајима у борби за слободу, треба да будемо песимистички расположени?²⁾ У тој борби триумфоваће онај народ који зна куда иде и куда треба да иде, шта хоће и шта треба да хоће и који буде знао све да жртвује своје идеалу³⁾ Чехословачки народ је свестан свога задатка и своје мисије. У Масарику и Бенешу нашао

је он ону потребну унутарњу хармонију, која му омогућава, да, са одлучношћу и непоколебљивошћу високо уздигне свој национални идеал и да му се сав посвети и сав жртвује.

X

„Религија снажно спаја људе, али ово спајање не сме да буде изнуђено, већ по слободној вољи”. (Masaryk: Welt-Revolution S. 487).

Какви су религиозно-философски погледи др. Едуарда Бенеша, овог реалног политичара, социолога и хуманисте. Ми смо раније навели Бенешове речи: да је идеја о човеку и човечанству највећа идеја после идеје о Богу, коју ми имамо и можемо имати. У својој младости Бенеш је био под утицајем теорије Карла Маркса и његовог материјалистичког схватања историје. Да ли је Маркс био једна антирелигиозна природа не може се, по моме мишљењу, позитивно тврдити. Али да је његово учење и његова цела природа била антитеолошка, то је несумњиво. Између теологије и религиозности постоји велика разлика. Има много мислиоца који су оповргавали религију, али су у души били дубоко религиозни људи. Скептицизам, па и сам атеизам није толико штетан по религију колико је то, како каже Масарик, религиозни индиферентизам, који је врло често распрострањен и међу теолозима и црквеним људима. Бенеш као ранији марксиста и социјални револуционар постао је антиклерикалан. То његово антиклерикалство могло се тумачити као да је био и против религије.⁴⁾ Међутим он је био и остао једна дубока религиозна природа. Цео душевни склоп Бенешове природе испуњен је идејом о Богу и идеалима о човеку и човечанству. Своје рано једнострано интелектуално развиће, Бенеш је корегирао својом дубоком осећајношћу једног изразитог моралног човека. Ту своју осећајност и тај свој морал Бенеш је понео из своје родитељске куће, а ова оставља код сваког свесног човека дубок, неизгладив утисак. „Религиозни осећај привезао ме је и узнемиравао ме снажно од моје ране младости. Васпитан у врло религиозном католичком духу, прошао сам ја још као дечак, несвесно заиста, али зато утолико истинитије и дубље, многа стања религиозног искуства; гимназија и универзитет бацили су ме на сасвим супротну страну: у религиозно одрицање, у позитивистички, антирелигиозни и антицрквени радикализам. Студирање у Француској, Енглеској и Немачкој — нарочито посматрања у Енглеској — приморавало ме је, да тражим нова решења. Унутарња борба за једним философским посматрањем, студирање Канта, Јума, Декарта и

¹⁾ Masaryk: Welt-Revolution S. 371/373.

²⁾ Dr. E. Beneš: Rede an die Deutschen in ČSK S. 22.

³⁾ Eduard Beneš: Discours aux Slovaques sur le présent et l'avenir de notre nation p. 67.

⁴⁾ Клерикализам је политичка форма католичке цркве у циљу световне владавине над светом и људима.

Масарика најзад су ме довели до тог, да и према религиозном проблему заузмем позитивно становиште. И тако сам се пробио до чврстих проблема на религију и за религију, при чему сам усвојио веру у *иманентну телеологију* и провиђење судбине.”

Чим је Бенеш примио Масарикову филозофију хуманизма (и ако не потпуно), његово се биће преобразило, он је одмах осетио у себи оног, интелектуализмом успаваног човека. Његов унутарњи религиозни живот се пробудио. Живот и животну искуство су даље чинили своје. Бенеш је јасно видео свој однос према Богу – то је религија, и свој однос према људима – то је морал, етика. Христова наука садржи у себи оба ова елемента: љубав према Богу и љубав према своме ближњем. Бенеш се раније није слагао са Масариком у питању вере, данас он стоји са Масариком на истом гледишту у том питању. Његова филозофија је дуалистичка. Они су и у томе прави претставници свога народа. Чешки народ је кроз векове водио борбу са званичном црквом, која је у ствари била политички инструмент Хабсбуршке моранхије за угњетавање, потчињавање и германизирање покорених народа. Али то није антирелигиозност Чешког народа, као што се то хоће обично да претстави. Тај народ је имао Јана Хуса (1369–1415 г.), који је у љубави према Богу и за љубав своје народу, дао свој живот на ломачи. Масарик је казао да историја човечанства има мало карактера: Христос је највећи карактер људског рода, Хус је други светао пример карактерности, па онда можда и Сократ. Хус и његови ученици дали су снажног импулса за духовно, религиозно и национално развиће Чешког народа. Јан Амос Коменски „овај последњи владика заједнице „Чешког братства”, учио је, да је дубока морална и религиозна реформа немогућа без светлости образовања и бржиљивог васпитања. Студирање чешке историје и ових великих синова чешког народа, Бенешу је већ довољно био осветљен пут за даље његово морално и интелектуално уздицање. Како је даље ишло његово развиће пустићемо самог Бенеша да нам каже: „Бергсон ми је много помагао. Са усхићењем сам гутао његову критику ноетичког рационализма. Он ме је освестио да схватим домаћу супротност између разума и осећања. Бергсонизам и прагматизам као системе одмах сам одлучно одбацио. Интуитивизам ми је послужио као повод, да упоредим оба ова правца једно с другим и да тражим одговарајућу синтезу. Његово (т.ј. Бергсоновог интуитивизма) одбијање модерне интелектуалне културе, његово наглашавање инстинкта и осећања, одакле произилази наклоност према свему уметничком, даље однос интуитивизма према уметности уопште, створили су ми добар коректив према претераном рационализму. Ова реакција про-

тив интелектуализирања живота и мишљења добро ми је дошла. Модерна техника, индустријализирање, механизирање производње и сваког рада, тајлоризам и све сличне појаве бејаху ми доказ за екстремно интелектуалистичку културу. У борби да постигнем правилно гледиште на свет, сударио сам се са њима као са претераношћу и изопаченошћу, којима се мора супротставити једна права филозофска синтеза са строгом критиком.”¹⁾ Сви ови правци и проблеми изазвали су у Бенешу контраст, који постоји између интелектуалистичког Запада и интуитивистичког и мистичног Истока. Из ових екстрема источне и западне културе Бенеш је извео своју синтезу, која има да нам да хармоничног модерног човека. Бенеш је студирао најзначајније претставнике филозофије, историје, права и политике, као што су: Хобес, Лок, Монтескије, Русо и Волтер, енциклопедисте, Јума, Канта, Лесинга, Хердера, Миља, теоретичаре америчке уставности следбенике велике француске револуције и целокупну школу модерног социјализма. Из ових разноврсних филозофских, економских, правних, социолошких и политичких праваца произашла је снажна личност др. Едуарда Бенеша и његовог система *критичног* идеализма.

Тако је Бенеш дошао до своје унутарње равнотеже, а у исто време дао нам је један свој систем рада и размишљања, који нам може послужити као путоказ кроз живот. У данашњој тешкој кризи, коју човечанство преживљује Масарик и Бенеш нам могу послужити као духовни вођи да не залутамо. Они нас опомињу да ћемо ову духовну кризу моћи савладати само религијом, правом вером која веје из Христове науке и још више из Христовог живота. Унутарњи религиозни осећај душе, кога ми обично изражавамо љубављу према Богу и Човеку, уздиже нас над обичном свакидашњицом и даје нам импулса, да са уздањем у Бога верујемо у човека – ближњег свога – и да тог човека, тога „пониженог и увређеног човека”, како га је Достојевски назвао, подигнемо на виши ступањ моралности, образовања, васпитања и просвећености, те да би смо добили право новог културног човека. Збиља Маркс је био у праву када је рекао, да би тек тада отпочела историја Човечанства. За сад преживљујемо преисторијско доба људског рода. Маркс је посве у неправу када је рекао да је хришћанство религија за робове. Пре би се могло рећи да је оно религија робова, јер је прогласило сва људска бића за једнака. Оно је прво прокламовало узвишени принцип правне и социјалне једнакости. У њему би се могао потражити извор данашње модерне демократије и социјализма. Адолф Вебер немачки професор националне економије

¹⁾ E. Beneš: Aaufstand etc. S. 8.

каже: „Сваки ко само покуша да размишља о стању у коме се човек налази, и о томе како би требало да буде, мора у овом смислу да постане социјалиста”, и онда наводи речи Др. Малинга, проф. теологије, које је овај изговорио 1927 г. на евангелијско-социјалном конгресу: „Социјализам нам се двогубо појављује. Ако га схватимо економски, онда је он привредни поредак заснован на општој својини и заједничкој привреди. Ако га пак социјално разумемо, онда је социјализам отелотворење једног друштва, у коме идеја о заједници стоји у прве редове, тако да је сваки у овој заједници у стању да има човека достојан живот, да се радује и да је задовољан својим људским бићем. У овом другом смислу ми смо сви социјалисте.”¹⁾ Хришћанство не заташкава социјалне проблеме, већ их свесно истиче и жели, да реши сва социјална зла која се стварају у крилу друштвене и привредне неједнакости. Али решења ових питања хришћанство покушава да реши на религиозно-етички начин. Због тога је етички принцип Христове науке и постао подлога целокупног живота културног човечанства. За време последњих 7.000 година, т.ј. 5.000 година пре и 2.000 година после Христовог рођења развио се човечији дух и интелект — сва духовна култура и материјална цивилизација човечијег рода. У томе историјском раздобљу постања културног човека развиле су се све велике религије, развила се философија, наука, књижевност, уметност и техника. Религија је прва и најстарија од свију људских духовних творевина, коју је људски дух обрађивао и усавршавао, а техника је најмлађа грана делатности коју људска творачка моћ ствара и усавршава. Философија, наука, књижевност и уметност по својој природи су *аристократској* карактера, јер су биле приступачне само развијеним, узвишеним и отменим духовима човечијег друштва. Шта више њихов постанак је био могућан само ван народних маса, па чак и против интереса широких народних слојева. Постојање ропства у старој Јелуди дало је могућности и доколице узвишеним духовима да створе стару грчку философију, уметност и књижевност. Аристотело је сматрао да без рада робова неби

могла да постане и постоји јелинска култура. Сматрао је да је ропство засновано на природним законима и да ће постојати све док не буде пронађена машина која ће обављати послове које робови морају да обављају. Религија је, на супрот философији, науци и уметности, *демократска* и по своме постању и по својој суштини. Нарочито Христова наука одржином, мада је она у току времена злоупотребљавана у разне политичке сврхе од стране световних и црквених ауторитета. Али то није права вера, то није религија већ теократија. То је „политичка вера” како је лепо рекао Масарик. Демократија — привредна и политичка — је природна последица праве хришћанске религије. „Исус а не Цезар је лозинка демократске Европе”, вели Масарик. У таквом схватању хришћанске религије могли бисмо потражити корене Масарикове философије и Бенешове социологије и његовог социјализма.

*

Ми смо раније истакли да је Масарик, пре него што је познавао Бенеша, читајући његове написе, приметио на њему утицаје француског позитивизма, Марксизма и свога хуманизма. Унутарњом душевном борбом, пробијајући се кроз све могуће, међусобно опречне, философске, социолошке и историјско-философске правце, а специјално потресен својим унутарњим религиозним животом, Бенеш је себе створио једним хармоничним бићем, које мисли, осећа и дела хармонично. Бенеш је на висини науке, а истовремено у складу са свима покретима и стремљењима данашњице. Нема покрета и догађаја који не би на барометру његовог унутарњег живота дао тачну висину пењања и спуштања. Уз то Бенеш је једна чисто словенска природа са свима својим осећањима, размишљањима и начином реакција на догађаје, покрете и струјања у данашњој светској констелацији, те је према томе и за нас Југословене од необичне важности. Ми Југословени немамо данас ближих и интимнијих мислиоца, философа и социолога, него што су Тома Масарик и др. Едуард Бенеш.

¹⁾ Adolf Weber: Allgemeine Volkswirtschaftslehre III. Aufl. 1930. S. 495.

Предавања г. Душана С. Николајевића

Мигуел де Унамуну и Шпанија

Шпанац над Шпанцима и католик над католицима, Мигуел де Унамуну, у своме делу *Агонија хришћанства*, подвлачи увек и непрестано да агонију треба сматрати као вечну борбу човеку за бесмртност: Човек је у сталној опречности са самим собом. Он жуди да његово ја буде бесмртно, али Мигуел де Унамуну хоће и да то ја вечно живи у ономе истом телу у коме је боравило док је било на овом свету. Наводи Атаназија, чије је име, по Унамуну, постало симбол и отеловљење народног веровања. Атаназије се појавио на концилу у Никеји. Био је нишчи духом и необразован, али силне вере и надахнут нагоном бесмртности. Унамуну додаје да је Атаназијев Христос са Никејског концила – Христос католичке религије, Спаситељ. Атаназије је на Никејском концилу захтевао да се безусловно верује у васкрс, не само наших душа, него и наших тела. Човек одлази на онај свет и непрекидно живи у истом телу у коме је кратко пробитисао на земљи. Унамуну наводи и Шпанца, Баска, калуђера августинског реда, Педра Малона де Хаиде. Овај је, у својој књизи о преображају Магдалене, рекао, да блажени осећају неку врсту туге што „нису сасвим на небу”, пошто се тамо само њихове душе баве. Иако те душе, посматрајући Бога, не осећају никакав бол, већ само радост, оне ће, ипак, бити сасвим блажене тек кад буду обукле своја стара телесна одела.

Шпански католицизам, уистини, осећа реалитет тела. Ових дана Маркиз, у своме великом делу *Шпанија, љубавница смрти*, даје биографију Игнаца Лојоле. У једном одељку описује он тајанственост лутања Јованке Луде с мртвачким ковчегом свога мужа. Маркиз пружа нешто најстрашније. Оно што не би ни најсмелија уобразиља измислити могла, па, ипак, то што прича Маркиз, беше језива стварност XVI века у Шпанији. Јованка од Арагоније, мајка Карла V, беше сасвим полудела онога часа када њен муж, Филип Лепи, заврши у Бургосу свој живот. (1506). И за време живота свога мужа Јованка од Арагоније била је абнормално заљубљена. Ова љубав, удружена с љубомором, постаје после смрти Филипа Лепог страховито луди-

ло. У наказном лудило, храњеном причама калуђера о васкрсу тела, Јованка Луда верује да ће њен Филип у истом телу оживети. Зато она не да ковчег с лешом свога мужа. Путује, блуди Шпанијом. И то само ноћу. На пољани, обасјаној месечином, отвара ковчег. Тело се распало, али Јованка пипа, грли распаднути леш. И види младог и лепог Филипа. Једне друге ноћи, када је оркан беснео друмовима Шпаније и када су дворјани хтели да склоне луду у један женски манастир, ова се успротиви. Љубоморна је и неће да унесе тело свога мужа у зграду у којој су жене. Јованка ће завршити живот свој зурећи кроз решетке у капелу у којој лежи тело њенога Филипа. Гледа Јованка и чека васкрс тела.

Јованка од Арагоније верује да тело не пропада. Њено лудило не сумња у вечност тела. Филозофија религиозна Мигуела де Унамуну у сродству је с лудилом Јованкиним.

По Унамуну, највиши уметнички израз католицизма, бар шпанског, налази се у најтелеснијој, најопипљивијој и најтрајнијој од свих уметности, – у сликарству. На шпанског религиозног филозофа оставља неизгладив утисак Веласкезов распети Христос. На тој слици је Христос у сталној агонији. Не умире. Не умире да бисмо ми могли живети. Унамуну је хтео рећи да, не само дух, него и тело Веласкезовог Христа располаже снагом да одолева смрти.

То је основа Унамунове религије. Па, ипак, мора се одмах рећи, да Унамуну врло често сам потреса темеље своје религиозне филозофије. Он каже: осећање пролазности овога света води нас љубави, и то виталној љубави која се бори противу судбине. И отвара нам она очи којим видимо онај други свет, где нема никаквих потреба и где само слобода прописује законе. Све пролази, али жеђ за вечношћу то је наше постојано стремљење. Ми, људи, то стремљење називамо љубављу. Свети Павле, пишући Коринћанима о Богочовеку који је унео у свет љубав, каже: када би наше надање у Месију било само у овоме свету онда бисмо ми били најбеднији међ свима људима.

Међутим, намеће се питање: ако човек хоће само једну вечност где ће бити лишен свих потреба, онда шта ће томе човеку тело у коме је живео на земљи и које га је притискивало толиким својим потребама?

Чудна је унутрашња противречност Мигуела де Унамунa. Он на појединим местима говори о материји као о злу. Њена је стална тежња да човека вуче *гана*. Реч гана, по Унамуну, германског је порекла и обележава све што је најниже. Гана је подавање ружним телесним прохтевима. Унамуну, који се својом спиритуалношћу буни на гану, верује да то исто тело, које тежи низинама, може остати тело, а — постати одећа једне бесмртне и потпуно пречишћене душе!

Ту је пад Унамунове религиозне филозофије. Он се труди да је објасни, али не може да успе. Он, например, пише како хришћанска, а особито католичка религија почива на темељима јеврејске и јелинске. Римљани су ударили само последњи печат. Јевреји су, по Унамуну, телесници, а он узвикује: „И ми нећемо ништа друго него оно што су и Јевреји хтели. И ми хоћемо чудеса и знакове, нешто, за што се можемо, не само свим силама душе него и свим чулима, држати. Са рукама и ногама, а, ако је могуће, и устима”. То, што, ослоњен на Стари Завет, тражи Мигуел де Унамуну, чини немогућим његово веровање, да тело на небу може остати тело а постати одећа једне чисте душе. Ако би се претпоставило да се људско тело на небу потпуно сублимира, онда оно тек не може бити једно тело које хоће да се ногама и рукама и устима дохвати божанства. Међутим, тело се не може никада потпуно сублимирати. Једно тело, које би се потпуно сублимирало, не би, уопште, било тело.

Противник гане, Унамуну би хтео једно тело, које би било потпуно сублимирано, а свима својим чулностима уживало у божанству. Чулности тела увек остају верне себи, и тело својим чулностима граби само ономе што је од земље, а не од једног неба.

*

Мигуел де Унамуну пише како наука може да задовољи само наше духовне потребе за сазнањем. Она не задовољава потребе срца и воље. Наука је чак противница нашега срца и наше воље. Рационално сазнање и живот су у супротности. Наводи речи Бринетијерове. Овај је тврдио, да је наука претрпела банкротство. Сумња је нешто хладно, неспособно да ствара, особито откад је њу Декарт понизио до сувопарне методе. Сукоб између разума и живота је, по Унамуну, нешто много веће од обичне сумње. Методска, или теоријска, картезијанска сумња, нити је сумња нити скептицизам. Унамуну хвали своју сумњу. Он вели: „Наша сумња је страст.

Она је вечна опречност између разума и осећања, науке и живота, логике и биологике. Наука разорава идеју личности. Руши темеље духовног живота у нама, и ако се овај живот никад не предаје и увек диже противу разума. Наша сумња — наставља Унамуну — не може се помоћи провизорним моралом. Воља, воља: *никада не умрети*, бунт противу смрти мора нас одржавати. Проблем бесмртности душе, трајање индивидуалне свести, лежи изван разума. Вера у бесмртност је ирационална, а, ипак, су вера, живот и разум једно другоме потребни. Разум и вера су непријатељи, али не могу једно без другог, као што је случај и са филозофијом и религијом. Вера је ствар воље, а не разума, а у Бога веровати значи пре свега хтети да Бог постоји.

Услед судара разума са вољом настаје скептицизам живота. Из загрљаја очајања и скептицизма извире — каже Унамуну — света, слатка неизвесност. Она је, додаје Унамуну, наша највиша утеха. Људи, који немају ову утеху, очајни су. Међ велике очајнике Унамуну убраја Спинозу и Ничеа. И један и други су, по њему, рационалисти, али не и духовни еунуси. Имали су срца и осећања, а пре свега жеђ, лудачку жеђ за бесмртношћу. Зато је Ниче измислио вечни повраћај ствари. Не може се рећи да је довођење у везу Спинозе и Ничеа нарочито срећно. Спиноза необично јако осећа сву живу снагу ефекта. Барух Спиноза је интересантан по томе што је он, који је до те мере осећао страсну људску природу, убедио себе у немогућност да афекти могу бити савладани преко интелекта. Између Спинозе, који, у својој *Етици*, верује да интелект може да обесмрти човека, и Фридриха Ничеа, чија помрачена филозофија узалуд покушава, да једној раздраженој страсти владања прида апсолутни смисао, — тешко је пронаћи ону везу коју види Мигуел де Унамуну. Унамуну каже, да су и један и други жедни вечности. То је тачно, али има и разлике. Спиноза хоће *безличну* бесмртност, а Ничеово учење о вечном повраћају ствари жуди бесмртност *личну*... По Унамуну, Ниче и Толстој су два најтрагичнија човека XIX века, а Достојевски беше један хришћанин у агонији. Очајници су и Паскал и Киркегард.

*

Нисмо нимало нескромни ако кажемо, да нам је ово Унамуново размишљање нејасно. Оно одбацује потпуно картезијанску сумњу. Како? Унамуну каже да су вера и разум непријатељи, али један другоме потребни. Зашто? Ако је Атанасије моћан зато што је само нагонски веровао и када тога истога Атанасија, кога су на концилу никејском образавани свештеници звали идиотом, Унамуну проглашава за највећег хришћанина, — онда зашто су потребни један другоме разум и вера?

Шта Унамуно проповеда насупрот ставу: *мислим, дакле џостојим?* Он каже да је његова сумња страст, а да је неизвесност слатка. Ако је сумња страст, онда како то да је неизвесност слатка? Страст сумње саму себе раздире. Сумња, самим тим што је страст, води пре очајању него једној сласти. Унамуно се у своме делу задржава на Паскалу. Паскал је у часу сумње клекао и та Паскалова сумња, сав трагични унутрашњи живот Паскалов, по Унамуну, може се окарактерисати речима из јеванђеља: верујем, Господе, помози моме неверовању. И кад Унамуно зове Паскала „мој, шпански Паскал“, онда је необјашњиво како то да он, Унамуно, није увидео да и његова сумња, ако је искрена, мора бити, такође, сва у крику једне молбе.

Кад се загрле очајање и скептицизам, рађа се слатка неизвесност, каже Унамуно. Насупрот Унамуну, може се рећи: кад се загрле очајање и скептицизам рађа се депресија. Сласти неизвесности може бити само тамо где се не сумња. Сласти неизвесности може бити само тамо где се верује да ће та неизвесност донети оно што желимо. Сласт, о којој Унамуно говори, садржи много од једне сласти коју би радо објашњавао фројдизам. Уосталом, унамунизам, ако би се могла сковати та реч, пружа доста материјала Фројдовом гледишту.

*
* *

На крају овога кратког предавања да се вратимо на оно што је основно у религиозној филозофији Мигуела де Унамуна.

Када је у душама својих верних Христос васкрсао, да би у њима започео своју смртну борбу, тада се родила, прво, вера у васкрсење тела, а, с њоме, и вера у бесмртност душе. И — Унамуно каже — те велике догме о васкрсу тела, у јеврејском смислу, и о бесмртности душе, у јелинском смислу, посташе у Апостолу Павлу, јелинизованом јеврејину и фарисеју, — једна агонија.

Унамуно хоће да живе вечно и тело и душа. Он је, изгледа ми, у тој својој вољи под утицајем Ничеове филозофије, која се болесно егзалтује на вољи живота и која учи вечни повраћај ствари. Необично интересантан је психолошки проблем Мигуела де Унамуна, хришћанина, који је одбацио антихришћанство Ничеово, а, ипак, присвојио оно што је давало импулса томе антихришћанству. Ниче хоће да живи без крста; Унамуно хоће да живи на крсту. Али и један и други подједнако хоће да живе. И то у својим телима. Ниче хоће да буде вечан у истом облику, у истом телу; Унамуно, исто тако, хоће да буде увек, кроз сва времена, у своме телу.

Унамуно је дао места интересантна, нарочито у седмом одељку који говори о болу, љубави, сажаљењу и личности.

Ми остајемо непоколебљиво при нашем мишљењу, да сажаљење извире из чулности. Милосрдна љубав хришћанска је једна форма чулности. Као форма, она има свој реалитет, али, основи, то је чулност. Отуда Достојевски, код кога је сапатња уствари једна пожуа, привлачи овога Шпанца.

Расе, у правом смислу те речи, постоје кроз своје геније, и зато се Мигуел де Унамуно зауставља на Толстоју и Достојевском. Нажалост, није их Унамуно до краја разумео. Православље је у суштини друга религија од католицизма. Унамуново довођење у везу Спинозе и Ничеа нетачно је, али је још нетачније кад Унамуно види исту трагику у Толстоју и Ничеу. Између толстоизма и ничеизма нема ниједне додирне тачке. За Достојевског Унамуно каже да је песник *Браће Карамазова*, иако отац нихилизма исто толико колико и Маркс, — хришћанин у агонији. Достојевски је у бесовима своје болесне душе носио један нихилизам, али значи потпуно непознавање Достојевскове душе тај нихилизам изједначити с Марксом.

Ни друго тврђење Унамуново о Достојевском није одрживо. Достојевски је сажаљиви пожудник, и по томе он има једну додирност с католицизмом, али Достојевсково православље и Достојевскова генијалност, у дружини, поништавају тело. И Достојевски није у оној агонији коју велича Мигуел де Унамуно. За Достојевског, осим тога, не постоји слатка неизвесност. Треба поновити да Мигуел де Унамуно није до краја ушао ни у Толстоја ни у Достојевског. Толстоју у својим највишим часовима открива себи да је само уништење тела једно божанство. Ја бих овде скренуо пажњу слушалаца на, можда, најграндиозније место светске књижевности. На надгенијални опис смрти Кнеза Андреје Болконског, где је дат физички процес умирања исто толико колико и процес тоњења у нематеријални свет. И сва Толстојева уметност, то је један бунт на материју, на тело. Достојевски је у својим романима дао, поред све перверзије свога милосрђа, динамику *душевној* бола људског, а Толстој, поред толиких места животне реалистичних, и смрт као велико обестелесавање И један и други вероваху безусловно у своје егзалтације. И један и други проповедаху оно што се у основи разликује од религиозне филозофије Мигуела де Унамуна, која није ништа друго до отелесавање и човека и неба. И Достојевски и Толстој, управо *њихове генијалности* су знале, да небо и земља нису од исте грађе и да душа хоће вечност независно од тела које вуче низини и које, због тога, не стаје.

Веран јеврејској легенди о васкрсу тела, Мигуел де Унамуно проповеда у основи немогућност, да ми у надчулни свет можемо продрети нашим чулима.

Мигуел де Унамуно саставио је једну религиозну филозофију која на све начине тежи да докаже апсолутни реалитет тела. Није успео, али он, коме је средњевековна мрачна вера светлост и коме је Иниго де Лојола велики спасилац те, по њему, узвишење средњевековне вере, а мрачни Саванарола италијански кихот Кватрочента; он који, величајући Лојолу, осуђује Ренесансу, нашао је потврде у ексцесима данашњег братоубилачког рата што бесни у не-

срећној Шпанији. Теорија о апсолутности тела триумфује у братоубилачком рату. Ексцеси шпанског грађанског рата ваде мртва тела из гробова и та мртва тела злостављају као да у њима још живе људи. И у ноћима Шпаније лута и данас Јованка од Арагоније, с телом свога мужа. И верује Јованка Луда и данас оном истом вером из XVI века, да ће леш устати и опет њу миловати. И тамо где се тако верује, разумљиво је што се стрељају извађени мртви и египатске мумије. Злочиначки методи и лудило шпанског кајинства дали су наказне потврде неодрживој религиозној филозофији Мигуела де Унамуна, човека од духа али и од инквизиционих наслеђа.

Гледиште Хермана Кајзерлинга на душу

У своје недавно објављеном делу *Књижа о личном животу* Херман Кајзерлинг пружа квинтесенцу целе своје филозофије. У уводу каже, да је интелект дао све што је могао. Рационалисти XVIII и интелектуалци XIX века завршили су фазу интелекта. Даље ићи, значи пропаст. Сада ваља сав акценат ударити на душевно-духовно. Дело Кајзерлингово говори о души човековој, о најинтимнијем у човеку, што ће рећи: најслободнијем. Он изрично вели: „Догађаји последњих деценија показали су да интелектуалан човек даље не може напредовати и да је онај, који у наше дане изгледа напредан у смислу 18 и 19 века, уствари, назадан. Као свака историска етапа, тако и развитак 18 и 19 века беше једностран: морална и спиритуална страна човекова остала је изван процеса и напретка. И пошто се то, преко *experimentum crucis*-а, у светском рату потпуно обелоданило, најзад се признало да је задаћа данашњег времена: уздићи дух. Кајзерлинг наставља: „Много више него у почетку наше ере, актуелна је реч Христова: шта би помогло човеку кад би добио цео свет а изгубио душу? Познавалац религија, Кајзерлинг придаје прворедни значај хришћанској. Он каже: Акцент важности Христове науке не треба ставити на религиозно догматично, већ на душевно. По Кајзерлингу, Христос је највише уздигао човечију душу. Христова наука је епохална зато што учи о безграничној вредности сваке човечије душе. Христова заповест: *Љуби ближњег* као себе самога, значи: *волеги сваког као јединку*. Ову мисао развија и Мигуел де Унамуно. Шпански религиозни филозоф пише, да је хришћанство нешто индивидуално, а да је зато оно у свакоме од нас. И Унамуно и Кајзерлинг, ипак, не могу да нас убеди у потпуну тачност тврђења. Хришћанска сапатња често је осећање које извире из телесног. Она је више пута само једна трансформација чулности. Осим тога, колективност у хришћанској религији неоспорна је. Маколико Кајзерлинг говорио о јединки, хри-

шћанска религија учи једнакост, нивелацију: сви су људи Божија деца, и међу њима не треба и не сме бити разлике. Уосталом, Унамунова реч, да је хришћанство у свакоме од нас, није ништа друго него посредно тврђење, да је хришћанска религија колективистичка. Хришћански оријентисан, Херман Кајзерлинг се обара на американизам и бољшевизам, сматрајући, уосталом с много разлога, да су они обездушили човека.

Кајзерлинг анализује брак, фамилију, душу и унутрашњу слободу, а увек истиче душевно-духовно за разлику од интелектуалног. Он сматра да је фамилија, ако је само крвна веза, страховито негативна. Кајзерлинг је ту, сигурно, писац великог стила. Физиологија фамилије, или накази или, уопште, поништава душу својих чланова. Крвна, телесна фамилија убија сваки смисао за лепо и узвишено. Таква фамилија је, уистини, извор неправде. Само се фамилија, која кроз душевно-духовно побеђује физиолошко, диже до правде.

Одељак о души је најзнаменитији у Кајзерлинговом делу. Душа човекова је, по њему, организам емоција и раван за себе. (*Ebene für sich*). Прави душевни живот је лични. Тај живот се не може развијати на форуму, већ у атријуму. Колективном у човеку није својствена воља, а душа као таква може да расте и може да се развија где је само она, и то са својим искључивим нормама потврђивања. Иако је душа у човеку најслободнија, она је у исто време област интимнонога, затвореног, нежног, срамежљивог, а особито лако повредљивог. Душа не подноси обелодањивање и јавност. Као што је то недавно учинио француски писац Шадуарн, и Кајзерлинг наводи Кину. И то стару Кину, ону која се држи свих традиција и у којој душа, са свима својим отменостима, живи, остајући увек верна себи. По Кајзерлингу, до личне душе не продире никакво образовање.

Развијајући своју мисао о души, Кајзерлинг истиче, да је и душа најокорелијег зло-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.LINJIB.RS

чинца лако повредљива. Иако се на њу нахватала дебела кора, ипак, је и она више осетљива него што се то обично мисли. Најосетљивија је *дечија душа*. На њој се није ни почела да хвата скрама зла. Зато треба pazити на дечију душу. Повреда дечије душе је злочин, и ова повреда, по Кајзерлингу, може да поремети ток душевног живота у правцу потискивања човека, човечности. Узгред буди речено, Кајзерлинг с наивнијим идеализмом гледа на дечију душу, заборављајући да постоји наслеђивање и рђавих нагона. Осим тога, ако и окорели злочинац има душу, онда из оне дечије душе, која је рођена као добра, не може бити изгнан човек. Кајзерлинг уздиже душу и неподаштава тело. Све што је биолошко у човеку и што везује његову душу за земљу, све што је телесно, Кајзерлинг назива ганом. Њу спомиње и Унамуно. У *Аџонији Хришћанства*, а у одељку *Мужественост вере*, шпански мислилац тврди да је гана, вероватно, термин германског порекла и да се њиме обележава све што је ниже, телесно. Гана је као жеља, ђуд, апетит и пожуда, а првенствено склоност нераду. Дух и душа човекова су сасвим од гане независни. Кајзерлинг сматра да су дух и душа најдинамичнији. Другим речима: човек треба да своје духовно и душевно биће стално развија. Он ваља да је стално у напрегнутости (аншпанунгу), како Кајзерлинг каже. И тај аншпанунг најинтимнијег бића завршује се само смрћу. Ту Кајзерлинг истиче преимућства Христове религије над осталим религијама. Док су религије и филозофије старе Кине и Индије више патичне, дотле је душа хришћанска у етосу. Кајзерлинг тврди, да је хришћанска душа много више витална и динамична. Душа не би могла живети ни усавршити се без бола и борбе. Зато су бол и борба потребнији човеку него радост. У одељку о болу, Кајзерлинг вели: сваки живот испуњен је болом. На болу душа почиње свој живот.

Херман Кајзерлинг је у култу Шпаније. Овај свој култ исказује он и у делу *Спектрум Европе* и у *Књизи о личном животу*, и није чудо што је Кајзерлинг тако много под сугестијом Мигуела де Унамуна. Уистини, Кајзерлингова химна болу изгледа парафраза класичне стилизације шпанског мислиоца. У *Трагици животної осећања* Унамуно каже: „Бол је подлога живота, корен субјективног, пошто се само у болу постаје субјект. Бол је општи. Он је божанска крв света у свима његовим судовима. Да ли је оно, што ми називамо вољом, нешто друго од бола?“ Узгред буди речено, у нашој филозофској књижевности написао је, исто тако снажне стилизације о болу Божидар Кнежевић. Растрзана, растројена филозофија нашега Кнежевића, такође, говори о болу који је пробудио душу... Као ни Унамуно, ни Кајзерлинг се не преда-

је фаталности. Прави, изнутра слободни човек узима све што му живот споља доноси, али не у смислу фаталног, већ борбе, усавршавања. Изнутра слободни човек иде поносно својим путем. Он се бори до кончине своје и никад се не одмара. У сталној је борби, у непрестаној динамици. Прави човек носи у себи своју унутрашњу одговорност и ризико. Шта је, по Кајзерлингу, унутрашња одговорност и ризико? То је савест, и она је регулатор целог човечијег живота...

Узгред буди речено, Кајзерлингово размишљање о души и о унутрашњој одговорности налази донекле потврде у нашој народној поезији. Она, такође, осећа, зна, да је душа *орјанизам емоција*. Кајзерлинг говори да, ни по коју цену, не треба изгубити душу, а наш народ зна да је најстрашније што се једном човеку може да деси ако једном изгуби душу. Наш народни песник у грандиозној поеми правде, *Урош и Мрњавчевићи*, открива истину, да је човек тек онда човек ако има снаге да понесе унутрашњу одговорност. Народни песник цени вредност душе до те мере да мајка, која је свим својим егоизмом упућена да воли живот свога детета поштопото, па и по цењу његове душе; јест, народни песник се, у песми *Урош и Мрњавчевићи*, узвисио до те висине душе, да мајка Јевросима убризгава своје Јединцу вечне речи правде, истинске душе људске и божанске правде: Немој сине изгубити душе, боље ти је изгубити главе него своју огријешити душу.

И зар Марко Краљевић, који, вођен унутрашњом одговорношћу, прелази смело преко свих опасности; зар тај наш херој, који код цркве Самодрезе израшћује у судију што с титанском храброшћу, која гази све ругобе и сва обневидела властољубља, суди по књигама историје, староставним, и по Богу; зар тај народни херој, народно дете и народни судија, чији мужевени морал не зна за крвне везе, за фамилијарну физиологију, која би хтела да га учини неправедним; зар тај Марко Краљевић, који је у песми *Урош и Мрњавчевићи* један полубог, чија унутрашња одговорност прелази преко свих крвних и спољних препрека, не одговара највишим етичким нормама?

*

Херман Кајзерлинг не престаје да велича динамику душе. Леност, која пушта телу на вољу, уништава душу. Зато је леност нешто најнегативније. Кајзерлинг ту не грешити нимало, јер треба потпуно усвојити реч Ла Рошфукоа, да је леност најгори порок. Француски физиолог Рише, о коме смо ми раније писали, доказује да леност води абулији. Рише даје дијагнозу абулије. Абулија, како нам је описује Рише, то је, уствари, гана. Као и Рише, и Кајзерлинг мисли да човек нагиње ленисти.

www.Буди воле више гану него активност. И више неслободу него слободу. Неслобода одговара примордијалним инстинктима, каже Херман Кајзерлинг. Кајзерлинг наводи речи Феликса Велча. „Најлакше се човек навикне на то да не узима одговорност и иницијативу сам. Увек се човек нада да ће се ствари саме по себи решити. Не само, наставља Велч, да је човеку једноставније, већ га то стаје и мање труда”. Узгред буди речено, као да је вођен овим Велчовим посматрањем, енглески писац Џон Биверс, у делу *Свет без религије*, појаве болшевизма, фашизма и немачког национал-социјализма објашњује повраћајем примордијалних нагона.

Кајзерлинг сматра да је највећа али и најдостојнија дужност сваке јединке, да у себи скупи све своје позитивне снаге. И те згуснуте силе, које зраче, треба упутити једним здређеним правцем. Кајзерлинг каже, да од хиљаду људи један долази са вољом за слободно стварање. Шта више, механички рад, који захтева минимум личне иницијативе, идеал је већине људи.

Сав проблем модерног човечанства, по Кајзерлингу, састоји се у томе, да једно истинско хришћанство, постављено само на његове етичке основе, поново дарује људску душу оном динамиком без које човек постаје ствар. Христос је већ једном извршио ту грандиозну мисију.

Он се јавио онда када је у Римској империји владао сатанизам. Сатанизам је и довео до распада римску државну силу. То доба Римске империје, када је царовало сатанство, Кајзерлинг срањује с данашњим. Данашњим временом господаре американизам и болшевизам, а Кајзерлинг њихову владавину сматра владавином грабљивих кобаца.

По Кајзерлингу, данас је свемоћан Антихрист. Интересантно је да се Кајзерлинг, иако га не спомине, слаже с руским писцем Мерешковским, Кајзерлинг верује, да је данашњи период Антихриста привремен, пролазан. Христос мора опет васкрснути.

Кајзерлинг нарочиту пажњу поклања мистерији Христовог васкрсења, а, веран своме ниподаштавању интелекта, он препоручује, да се много не испитује. Многе ствари ће се, каже он, одгонетнути у самом проживљавању. Човек треба да се врати својој души. То ће рећи: својој усамљености. Кајзерлинг наводи Хераклитове речи: границе душе не можеш пронаћи, па да све путеве пређеш, тако је дубоко њено дно.

По Кајзерлингу, усамљено је чисто духовне природе. И оно је трагично. „Трагична усамљеност”, каже Кајзерлинг. Усамљена душа постаје племенита у најлепшем смислу те речи. Она зрачи.

Чудно је да се Кајзерлинг, који је култник Христа, није задржао на Гестиманској

легенди. — Гестиманска ноћ зрачи и више је него неразумљиво како да Гестимански Човек, о коме је у наше доба писао с усхићом и Јеврејин Клаузнер, није инспирисао Кајзерлинга. У нашој народној поезији мистерија душе, која зрачи, и мистерија васкрса везане су за најтрагичнију и најхришћанскију фигуру нашег косовског епа, за нашег косовског Кнеза-Мученика. Он је усамљеник. Сам је, са својом душом, као и Гестиманац, и носи у својој усамљеној души, не само сав бол наше историје, него и сву озареност једнога неба коме се приволео. Зато ће се после погибије спојити његова одрубљена глава с његовим трупом. То је земаљско извршење једнога божанског васкрса. Па, ипак, постоји и једна битна разлика између мистерија Кајзерлингових и мистерија које је наш генијални песник везао за Лазара. Лазар, уколико је хришћанин а не цар, врло много је једна пасивност. Његово је хришћанство *предаја болу и смрти* која ће га ослободити земље. Хришћанство, које, поред још неких његових теоретичара, прихвата Кајзерлинг, то је једна динамична религија.

*
* * *

Да бацимо општи поглед на филозофију *Књије о личном животу*.

Филозофија Кајзерлингова носи у себи једну противречност. Он, прво, уздиже бол до основе живота, а, после, признаје и вредност радости! Радост је потребна, али су много више човеку потребни бол и борба, каже он. Да би ову противречност своје филозофије ублажио, Кајзерлинг разлаже о томе, како радост, уколико је потребна, не сме бити велика. Тако Кајзерлинг истиче начело: „ништа сувише позитивно”. Ово начело се не може ускладити с тврђењем, да је бол једини стимулант живота. Кајзерлинг је поклоник хришћанства, али уједно и истољачких религија и, донекле, и оних филозофија које признају вредност задовољства. У мноштву свих тих проблема, он, ипак, поред многих мисли, није јасно извукао своју линију.

Кајзерлинг је теоријом: „ништа сувише позитивно”, био на путу да прихвати француски мезир: није ни то учинио.

У своме величању бола, Кајзерлинг се срео са словенским песницима, али се одмах и растао од њих. Словенски песници и словенски хришћански мислиоци су пригрлили хришћански бол, и тај бол извели до његових крајности. Кајзерлинг не иде у те крајности. Он бол чува од екстрема. Код великих словенских песника бол постаје једина елементарна снага.

Кајзерлинг је пришао средњем решењу. Он је богат ерудит, али је, упркос свима савним оправданим замеркама које чини интелектуализму, и сам врло много интелектуалан.

Није унео ред у хаос, и кад човек дочита његово дело, остају, ипак, многа питања неогворена. Херман Кајзерлинг није ни рационалист ни мистик. Управо, мистицизмом је потирао рационализам, а, не признајући себи, рационализмом оспоравао оно без чега нема и не може бити мистицизма. „Ништа сувише позитивно“, није, нажалост, никакво решење. Па, ипак, најбоља места у књизи Хермана Кајзерлинга нас убеђују, да ће словенска раса,

кад буде из свога данашњег хаоса изишла душевно још прекаљенија, објавити роду људском нову религију. Словени роне у крајње дубине и болују од тих дубина. Зато ће они доћи до нове религије. Кајзерлинг је богат ерудит и писац огромних својстава, али је он, ипак, са свога великог ума смео, да човечанство тражи нову религију. Ова ће, као и Кајзерлинг, признати сву вредност душе, али ће одпрве одбаци формулу: „Ништа сувише позитивно“.

Песма о Бановић Страхињи из Вукове збирке

Обично се песма *Бановић Страхиња* наводи као творевина великих уметничких одлика и као доказ нашег ранијег господства. Ми не зазиремо нимало да, насупротив распрострањеном мишљењу, оспоримо прворедну вредност овој песми. Несумњиво, она садржи места лепоте и сигурно је да неколики стихови њени спадају у најбоље народне стихове, али, поред свега тога, песма *Бановић Страхиња* није ни прворедно уметничко дело ни доследно испољавање моралних нагона наше расе. Бановић Страхиња није доследан у својим страстима. Уметник народни не беше кадар да га снабде унутрашњом логиком, а с гледишта наше расе, Бановић Страхиња се у *појединим часовима* не показује као човек који би одговарао народном идеалу јунака.

Песма о Бановићу Страхињи пре свега наноси тешку неправду и Југ Богдану и његовим синовима и његовој кћери, жени Страхиновој. По томе, та песма је у потпуној супротности с оним што иначе косовска поезија износи о породици Југовића, истичући њене врлине и њено неограничено родољубље. У генијалној народној песми *Смрт Мајке Југовића* Југ Богдан лежи мртав на Косову поред својих мртвих синова. У песми о Бановић Страхињи тај исти Југ Богдан испада један недостојан човек, неморалан и наказан отац неморалне кћери, и отац који брани својим синовима да се туку за светињу куће...

Бановић Страхиња је у гостима код тазбине. Дочекан је господски и срдечно. Точи се вино и пушта се радости на вољу, али ће се веселе Страхиново завршити очајно.

Но да видиш јада изненада!
Једно јутро кад огрија сунце,
Мезил стиже и бијела књига
Баш од Бањске од малена града,
Од његове остарјеле мајке.

У књизи мајка јавља сину, да је у Бањску упао султанов одметник, Влах-Алија. Обесни Влах-Алија не слуша „цара честитога“ а „за везира никад и не мисли.“ И, уопште, наш народни песник придао је Влах-Алији снагу свирепу, али и индивидуалну. Он је безобразник за кога је турска војска мрави-

вињак. И Влах-Алија је страсник који уме да воли жену. Мајка Страхинова обавештава сина шта је све починио Влах-Алија.

Он бежа зла, сине, проћи не шћа,
Не шће с царем, сине, на Косово,
Окрену друмом лијевијем,
Те на нашу Бањску ударио,
Те ти Бањску, сине, ојадно
И живијем огњем попалио,
И најдоњи камен растурио,
Вредне твоје слуге разагнао,
Стару мајку твоју ојадно,
Са коњем јој кости изломио,
Вјерну твоју љубу заробио,
Одвео је у поље Косово,
Љуби твоју љубу под чадором,
А ја, сине, кукам на гаришту,
А ти вино пијеш у Крушевцу!
Зло ти вино напокоње било!

У свима овим стиховима, којима се поезија не може оспорити, пада у очи отсутност материнске нежности. Писмо прилично брутално насрће на осетљивост синовљу. Мајка је требало да уопште, колико је то могуће, штеди осетљивост свога сина, а нарочито што му црне вести јавља онда кад је срећан. Она, међутим, све те црне вести завршава једном клетвом:

Зло ти вино напокоње било!

Шта се даље збива? Бановић Страхињи беше мука. И жао му беше, да му умало сузе нису удариле. Њега пита Југ Богдан: шта му је, а он му рече све шта се одиграло у Бањској:

Но мој тасте, стари Југ-Богдане!
И ако је моја данас љуба,
Љуба моја, ал је шћера твоја:
Срамота је и мене и тебе.

И онда Бановић Страхиња љуби у руку Југ-Богдана. Целива у руку свога таста, преклињући га да с њим, Страхињом, пођу на Косово девет његових шурака. Овде је карактеристично да Бановић Страхиња говори тасту, да се не треба да брине за своје синове.

Треба одмах рећи, да ова молба Страхинићева, упућена Југу, не одговара херојству: оно је увек индивидуално.

Страхињић Бан уверава Југ-Богдана, да се Југовићима не може ништа десити, пошто ће их у турско рухо обући. Они ће *изледати* јаничари и они ће се — уверава Страхина Југа турски понашати. То прерушавање Бановић Страхиниће у Турчина и његов план, да се и Југовићи привидно праметну у Турке, то је, бар донекле, и лукавство које је ропство утиснуло у нашу душу. Своју молбу Страхинић завршава:

Нек шуреви биду у невољи
Ел сам, тасте могу погинути,
Код шурева нећу погинути,
Ја ли ране ласно допанути.

Сигурно је да сви ови стихови не одају *нарочито*, изузетно херојство Страхинића Бана.

Милош Обилић се ослања на своја два побратима и Милош Обилић се, да би пришао Мурату гради покорним робом, али све то он чини да би само извршио дело. Иако је ропство унело своје моменте и у поезију о Милошу, он је херој само зато што мисли на дело а не на свој живот.*) Свој живот је он унапред жртвовао... Оно, што желимо још једном и нарочито да подвучемо, то је *прерушавање у Турчина. Сваки, ко се прерушује у другог, „даје” нешто од себе томе — другом и сваки, ко се прерушује у другог, истовремено „прима” у себе нешто од тога — другог.* Чудан је издајник био сваки наш човек који се прерушавао у Турчина. Он је желео да буде онај за кога се издавао. Желео је, али жељом која се плашила саме себе. И кроз издавање себе за Турчина, прерушивалац је, не казујући себи, одавао себе тајног себи јавном и дожељивао жељу која се плашила сама себе.

У *Илијади*, после погибије Хекторове, Пријам одлази у логор Ахилејев, да измоли мртво тело свога сина. Иако је постојала опасност, да буде било заробљен било убијен од Ахилејевих људи, Пријам одлази у непријатељску војску *непрерушен*. Страхинић Бан се, не само прерушује, него се прерушује у Турчина. Кад, у *Илијади*, Одисеј уходи Тројанце, он не облачи рухо тројанско и не издаје се за Тројанца.

Милош Обилић прилази Мурату као Милош Обилић, и, маколико глумио покорног роба, он се не издаје за Турчина. Страхинић Бан хоће да се претстави као царев делија:

*) Једна варијанта песме о Бановић Страхинићу, коју је прибележио г. Лубурић, осетила је, да би било умањено херојство нашега ритера ако би у помоћ позвао своје шуреке. По тој варијанти Југовићи треба да присуствују двобоју. Само као сведоци. Не би се могло рећи да је народни песник овде успео. Ако Југовићи — у шта Страхинић, у часу кад моли Југа, не сумња — воле свога зета, онда они не могу бити мирни посматрати двобоја.

то он не би могао хтети да није на неки начин претходно успео да себе у то убеди...

Југ, не само што не пристаје на предлог свога зета, него се разбеснио.

Плану Јуже, као огањ живи,
Страхин-бану зету проговара;
Страхин-Бане, ти мој зете мили!
Виђех јутрос да памети немаш.

И Југ не да своје синове: неће да их по Косову кољу Турци.

Макар шћери никад не видио.

Као што смо већ рекли, Југ-Богдан, из песме о Бановић Страхинићу, то је један отац коме није стало ни до части дома ни до нације. У ражаловању оца ова песма иде до жалосног краја. Југ-Богдан наставља:

Мио зете, дели Страхин-бане!
Рашта си се тако раздертио?
Знаш ли, зете? не знали те људи,
Ал' ако је једну ноћ ноћила,
Једну ноћцу шњиме под чадором,
Не може ти више мила бити,
Бог ј' убио, па то је проклето,
Воли њему, него тебе, сине.

Да ли ће један отац тако што рећи о својој кћери? Све и кад би знао да је она прекршница, прави отац не би могао на тај цинични начин прећи преко свога порода. Има бестидности у говору Југовом. Та бестидност вређа и Југа и нашу целу расу. И то ражаловање оца не добија своју поенту чак ни у стиху: „Нека иде, враг је однесао!” Југ-Богдан тера даље. Он зета уверава да ће га „бољом оженити”. То је највећа морална изопаченост, а више је него одвратно када он, после свега што је убрљао, жели да се са својим зетом весели.

С тобом хоћу ладно вино пити.

Да ли је Страхинић поверовао речима које му је о његовој жени изговорио њен родитељ. Југ је, по народном песнику, познавао ћуд свога детета и Страхинића је, сигурно, морао поклонити пажње ономе што његов таст брља о својој убрљаној кћери. У сваком случају, Бановић није сигуран у своју жену, али он не мисли да се свети њој. Ту је промашила психологија нашега народног песника. Страхинић је љубоморник. Љубоморник мрзи супарника, али, исто толико, и још више, ону која је престала да буде његова. Отуда два љубоморника у светској књижевности, Шекспиров Отело и Толстојев Познишев, убијају своје жене. Бановић хоће да уништи само Влах-Алију...

Кад је видео да мора сам раскрстити с Влахом-Алијом, Бановић се прерушује у Турчина и полази да тражи онога који му је

угасио огњиште и образ осрамотио. Ипак, он се до последње могућности нада и рачуна на — сажалење.

Виде бане, ђе му друга нема
Сам отиде пољем Крушевачким
Ја кад био низ широко поље,
Обзире се ка Крушевцу бијелу,
Не ће ли се шуре присјетити,
Не ће ли се њима ражалити

Шураци ни абера: Бановић позва свога хрта и остави за собом Крушевац.

Народни песник сад дају просту, живу слику Страхињића-Бана. Сам, остављен од свих, иде наш ритер да свети увређени понос. Хоће да врати жао за срамоту, а верни пас поскакује покрај коња. И пружа народни песник слику као да је инспирисан романским песницима:

Покрај ђога хрче поскакује,
А златан му литар позвеккује.

И место је велике лепоте и истине кад Страхина ступа на Косово и кад виде по Косову турску силу. Сасвим природно, он се „мало препануо”, али у њему тога истога часа наваљује смелост. Херојства нема тамо где је колектив. Мравињак је у највећој мери колектив. Влах-Алија, у своме пркосу, види да су војници Цареви мрави. И Страхињић је у часу, када је пред њим један огроман колектив, турски оружани мравињак, неизмерно храбар човек. Он је прави јунак зато што је прави човек. Мало се препануо, јер је прави човек, али је одмах победио тај мали страх зато што је прави човек.

Па помену Бога истинога
У ордију турску угазио.

Он наилази на чадор у коме је стари Дервиш. Народни песник је у овоме Дервишу певао свој, можда, недостижни идеал захвалнога човека.

Два старца су у песми Бановић Страхиња: Југ-Богдан и Дервиш. И остаће, по нашем мишљењу, увек национална негативност ове песме, да је Југ-Богдан претстављен као човек без икаквог достојанства нашега старца и оца, а да је Дервиш идеализован.

Прерушен, Страхињић Бан турски назва Дервишу селам, али овај одпрве виде кога има пред собом. Страхина се љуто препануо и покушава да увери Дервиша да је он, Страхиња, Турчин. Ту је поново понижавање наше расе. Дервиш је добацио Бановићу:

Да си здраво! дели Страхин-бане
Од малене Бањске крај Косова

На те речи наш ритер, између осталог, одговара:

Шта помињеш некаквога бана?
Ово није Страхињићу бане,
Но ја јесам цареви делија

Ако кажем цару, ја везиру,
Коју си ми ријеч бесједио,
Хоћеш, стари, јада допанути,

Ако се и претпостави да уз највише херојство може ићи прерушавање у онога који нам је заклети непријатељ, сигурно коси се с херојством кад тај прерушени јунак тврди да је *страшна увреда и клевета* рећи му да је он он, а не онај кога глуми.

Страхињић се плаши да га Дервиш не прокаже. Страх од издаје беше у том часу сколио роба, који је певао Страхињића Бана, али тај исти роб-песник пева како је *Турчин*, Дервиш отворена природа И израшћује Дервиш у циновског захвалника и витешког пријатеља, као што је старац Фочо, у песми генијалног рајетина Филипа Вишњића, праведник над праведницима. Дервиш говори Бановићу:

Чујеш ли ме, дели Страхин-бане!
Тврђа ми је вјера од камена

И, — што се, исто тако, само ропством може објаснити — лојалност Дервишева иде до његове неисправности и према самој турској војсци. — Наш песник додаје ове Дервишове речи:

Да ћеш сада ђога наљутити,
Да ћеш сада сабљу повадити,
Да ћеш сатрт пола цару војске,
Невјере ти учинити нећу,
Ни Турцима проказати тебе.

Страхињић одлази да тражи Влах-Алију. Влах-Алија је целу ноћ љубио Страхинову љубу и, уморан од сладострасти, он је заспао на уранку и на крилу жене.

Колико је њему мила била
Та робиња љуба Страхинова
Пануо јој главом на криоца.

Веран ономе који је проповедао чулни рај и умро на крилу младе бајнице, Влах-Алија се одмара на крилу Страхињићеве љубе, а понижени муж наилази. Анђелија, заљубљена у онога који је ноћас миловао, буди Влах-Алију и предочава му сву опасност.

У песми је дат двобој Бановића и Влах-Алије с уметничком силином, али је народни песник кћер Југову и жену нашега витеза изнео као гнусну прељубницу. Народни песник је до краја понизио жену, онако као што то често чини Шекспир. И више од Шекспира. Ана из *Ричарда III* полази за убицу свога мужа; Анђелија је гора: она жели да Турчин убије њенога мужа.

И помаже Турчину. Назива народни песник жену Страхињићеву кујом. Дели се мегдан због те кује. Око женке боре се, као на једној Штуковој слици, два снажна мужјака. Носе се летњи дан до подне и до пене два јунака, две але. И тада, кад је изгледало да ће мегдан остати нерешен, Страхињић се обраћа својој љуби: моли је да узме „комат сабље” и да удари било њега, Страхињића, било његовог ривала.

Љубо моја, тебе Бог убио!
Које јаде гледаш на планини?
Но ти подби један комат сабље,
Удри, љубо, мене, ја Турчина:
Мисли, љубо, кога теби драго.

Ову сасвим неприродну,^{*)} молбу мужа услишила је жена.

Она нађе један комат сабље,
Зави комат у везени јаглук,
Да јој билу руку не обрани,
Па облеће и отуд и отуд,
Чува главу Турчин Влах-Алије,
А ошину Господара своја,
Господара Страхињића бана.

Шта у томе тренутку ради Страхињић? Психолошки би разумљиво било, да под навалом љубоморне мржње, безумља те мржње, убије жену. Уместо тога, Страхињић наређује псу, да се он носи са кучком. Она „жута хрта за уши сподбила”. Коље се кћер Југова и љуба Страхињићева са псом низ планину, а Влах-Алија гледа за њом.

А Турчину очи испадосе,
Колико му нешто жао бјеше
Те он гледа шта се чини шњоме.

У песми *Банновић Страхиња* и наш ритер и Влах-Алија испали су, ипак, сваки на свој начин, бедни и немужествени према жени око које се боре на живот и на смрт. Ипак је Влах-Алија био вернији својој страсти. Тужно је гледао за њом, а то је, сигурно, помогло Страхињићу да га зубима закоље „како вуче јагње”.

Кад је уклонио с овога света супарника Страхињић Бан ослобађа љубу од хрта, али она ни тада неће њему.

Запе љуба бјежат' низ планину,
Она шћаше бјежат' у Турака.
Не даде јој Страхињићу бане,
За десну је руку ухитио,

^{*)} Народни песник је хтео да покаже како јунаштво Страхињино не тражи помоћ од жене. Међутим, сигурно је Страхињић, позивајући жену да се у двобој умеша, и желео и веровао да ће она бити на његовој страни. И сасвим је неприродно тврђење, да је њему, кога је попала пена од убилачке мржње на Влах-Алију, свеједно: ко ће од њих двојице остати у животу.

Приведе је к пуљату Ђогату,
Па се Ђогу фата на рамена,
Тури љубу за се на Ђогина,
Па побјеже бане у пријеко,
У пријеко, али попріјеко,
Те долази у равна Крушевца,
У Крушевац, у тазбину своју.

Ту се одиграва главна драма. И Југ-Богдан и његови синови срдечно се здраве са зетом.

Руке шире, у лице се љубе

Пошто се то свршило, Југ-Богдан примети да је зет обрађен и „просу сузе низ господско лице”. У генијалној народној песми *Смрт Мајке Југовића*, мученичка жена Југова, мати девет палих Југовића, не пушта ни једну сузу; у песми *Бановић Страхиња* Југ плаче над безбашном раном свога зета. Страхињић каже тасту и шурацима, ко га је по глави позледио. Југ плану, и онај исти човек, који је с цинизмом говорио о својој кћери, заповеда синовима да на комаде кују искидају. Бановићеви шураци кидисаше на своју сестру, али Страхињић узима у заштиту ону која га је и осрамила и ранила.

Кад сте, браћо, ви таки јунаци,
Камо ножи, камо ваше сабље,
Те не бисте са мном на Косову,
Да чините с Турцима јунаштво,
Десите се мени у невољи?

Кукавичлук Југовића је, ако бисмо тако могли рећи, учинио да Страхињић пређе преко све срамоте што му је жена задала. Он је осетио да му је жена. И осетио је потребу да је, нејаку, узме у заштиту од кукавица. Из мржње на тазбину родила се поновна љубав према жени.

Без вас бих је могао стопити,
Ал' ћу стопит сву тазбину моју.

Је ли та психологија тачна? Изгледа да је овде народни песник хтео да слабост према жени увије у херојство.

Маколико била рђава тазбина, Страхињић Бан није могао заборавити да је његову љубу миловала рука Влах-Алије ни да је његова љуба претпоставила Турчина њему, чак до ударца сабљом. И кад је Страхињић Бан, ипак, љуби опростио — „поклонио” — он је то учинио, не зато што му је тазбина одвратна, него зато што не може без те женке. Он није био у том часу херој. Недавно се професор г. др. Геземан, у предавању одржаном у Београду, задржао на свима вариантама песме о Страхињићу Бану. Одлични научник је развијао тезу да се Страхиња из песме коју је Вук забележио, тиме што опрашта жени, пречиштио од дивљачких нагона. Г. Геземан је, ипак,

заборавио да страсти не пролазе кроз ону еволуцију коју он добронамерно жели. И културни мужјак воли и мрзи женку готово исто онако као и примитивац. Уколико постоји разлика, утолико, у већини случајева, може бити реч само о изопачавању људске природе. Био је Страхинић слабић. Осетио је сажаљење према Анђелији, а то сажаљење се може објаснити само на начин на који је Шопенхауер анализирао полну љубав. Везан чулно за жену која га је и изневерила и ранила, Страхинић је све заборавио. И све јој опростио. „Поклонио” јој опет себе.*)

*

Па, ипак, оно што је главно и на шта се још једном мора ударити гласом, то је, да је песма о Бановић Страхини, поред свих добрих места, негативна с гледишта наше расе. Она је то у првом реду зато што на једну породицу, која је у другим народним песмама узви-

шена, бесомучно баца љагу. У односу на дом Југовића, песма о Бановић Страхини има нагон да понижава и каља. У нашем народу остаће, међутим, увек светли Југовићи. Они се не издаваху за делије турскога цара, јер беху доследни у своме родољубљу. Били су Југовићи борци своја цара и за своја цара. Крај мртвих синова, на Косову, њихов мртви отац, наш циновски Старац. У адској несрећи Косовској, срећа се осмехнула на Југа: он је, заједно са синовима, погинуо за отаџбину и, заједно са синовима, стари Југ-Богдан ужива вечни мир и бескрајно трагичну срећу: што се није одвојио од својих девет соколова, девет лавова. Од својих синова. Исполинска је то трагедија, а душа нашега народа уздиже мајку девет Југовића до наше Богородице. И наша нација налази себе кудикамо више у поезији о Југовићима, њиховом оцу и њиховој мајци, но у песми о Бановић Страхини.

Песма о глави нашега Косовског Кнеза

На Косову је зашло наше сунце. Пала је наша империја. И на томе фаталном пољу, како пева народни песник, Азијат је одрубљено главу нашем Императору. Наш велики живописац Ђорђе Крстић дао је ту главу с натурализмом с којим је минхенски сликар Левц радио Христов леш, али и с осећањем божанства смрти... Четрдесет година, дуго као што је Мојсије водио свој народ кроз пусто чистиште слободе, — труп нашега Цара оста на пољу где се зби страшни час наше историје. Па, ипак, збива се и чудо. Одрубљена глава ће долетети трупу.

Предубоке су мистерије песме о обретенју главе Лазарева. Лети глава Лазарева преко по-

ља, на којима и од којих живи словенски земљораднички народ. Биће родна година, а та глава, која лети на својим невидљивим крилима, спојиће се с трупом. Од трупа беше насилно, безбожно одвојена и Бог прибавља важност себи, своме божанству. Божанска летница, глава Лазарева, спаја се с Лазаревим трупом, сигурно, неодољиво, као да се инспирација Божија претворила у један физички закон, јак као Закон гравитације. Морају се опет састати, мора се насвагда спојити Лазарева глава с Лазаревим трупом. То је победа духа. Труп без главе је недух; труп с главом је дух. Озарена, божанским летом лети Лазарева глава трупу. Долетеће и биће као да никада није била отсечена. *Враћен је смисао васиони.*

Стара хришћанска легенда прича о светитељу који у својим рукама држи своју, од непријатеља Христове вере, одрубљену главу. Та легенда, која је, у своме нагону живота и у страху од пакла, замислила најмонструознију слику, хтела је, свим својим страхом од пакла, да победи грозно апсурдни пакао. Држи чврсто светац своју главу и иде журним кораком: све је то, ипак, више победа тела, него духа. Сила се налази у јачини свечевог тела и свечевих жилавих и кошчатих руку. Руке људске, које стварају прогрес, чине то само дотле док је глава људска на људским раменима. Има пакла и хаоса у томе свецу који ће, по хришћанској легенди, освојити угледно место у небеском царству. Бије невероватна снага нагона живота из тога обезглављеног апостола веровања, да живот на земљи нема вредности. Бије снага нагона живота из тога тела чије руке носе главу, али глава је одвојена од тела и, самим тим, дух, који чини човека божанским становником божанске васионе, гото-

*) Како завршетак песме о Бановић Страхини баца сенку на мужествено достојанство његово, то је варијанта, коју смо већ наводили, покушала да да једно објашњење. Бановић је, по тој варијанти, оставио жену пред кућом Југовића и сам ушао у кућу. Он није хтео да исприча како је било. Тек кад је Југ, по рани, приметио да је његовог зета сабљом ударила женска рука, Страхинић је одао тајну. Шта то значи? Значи, да је Страхинић био свестан огромне срамоте коју му је жена нанела. Није, сигурно, каваљерство прикривати ту срамоту, а, ако би прикривање срамоте било каваљерство, онда Страхинић није смео, уопште, да изда тајну. Он је своју жену проказао Југу и Југовићима, али је узима у заштиту. Брани је, јер, каже, сваки може једанпут да погрешити! То проповедање, да једном погрешити значи као ниједном, то је и психолошки недрживо и сумњив морал. У сваком чину човековом је цела природа његова, а, и кад не би то било тачно, најмање преварени мужјак може да се истински утеши тиме што му се жена само једанпут дала другом. Уосталом, Анђелија је показала толику упорност у неверству да већ и због тога Страхинић није могао себе убедити у њену тренутну погрешку.

во је поништен. Оно, што је у религији Нео-бичника из Назарета битно; оно, што су они који га популарисаху у маси, стално подвлачили; оно због чега је постала најапсурднија легенда, легенда о узношењу тела на небо; оно телесно живи у језивој легенди о свецу који сам, у рукама својим, носи своју главу. Та легенда се, као што се види, разликује од онога што пева песма о обретенију главе Лазарева.

Тешко је ући у све мистерије наше народне песме и обретенију главе нашег мученичког цара. Има у тој песми, поред божанства васионе, и хришћанског светитељства и нашега државотворства. Наш косовски Цар је својом мученичком смрћу постао светац, па, ипак, спајање његове главе с трупом није само мистерија светитељства: оно је и воља дубина наше историје, да дођемо опет до државе наше. Глава се вратила трупу. Светац је неоскрнављен, а наш цар је опет ту. Он је физички мртав, али је цео, и из своје задужбине његов дух влада душом, од туђина поробљеног, народа. Лазар без главе, то је био немоћни торзо наше државе; Лазар с главом, то је, опет, наша држава. Она је привремено мртва. Васкрснуће. И наш мртви цар, мртви али цео, с трупом и с главом, дожудеће васкрс. И он, који је проклињао оне, чије мишице нису хтеле да бране државу; он, цар и светац, светац и цар, благосиљаће час када буде народ устао да гради поново своју државу.

Косовски песник је, у свима својим космичким мистеријама и симболима, ускладио

свој патриотизам, који се, старозаветно, крепи на отхујалој слави, с хришћанским Великим Петком, али и с једном вером у васкрс наше државе. И далеко, у будућности, устргнута Дамјанова рука биће опет на своме месту. Стоји чврсто глава на раменима нашега Цара, а Дамјанова неустргнута рука неће бити жута као восак. Брза опет крв њеним жилама и опет ће она кренути точак наше историје. У тој вери народни песник беше веран и хришћанској легенди о васкрсу Богочовека и великом државотворству своје расе, која је у Средњем веку имала своју империју.

На Косову је наш народни мач постао крст, али, у свем свом јадовању над пропалом славом, наш народни песник није сумњао да ће једнога дана крст опет постати мач. Цар је цео. Ту је и његов труп и његова глава. И васкрс је морао доћи. Морао је доћи васкрс нације која је испевала песму о Лазаревој глави зато што је у себи, у души својој и у духу своме, од свога постања носила смисао васионе, триумф духа...

Н. з. У предавању г. Николајевића „Мигуел де Унамуну и Шпанија” на 732 страни, други стубац, 31 ред одозго стоји отштампано: „осећа сву живу снагу ефекта” а треба да стоји: „осећа сву живу снагу афеката”; у истом стубцу, 34 ред стоји: „убедио себе у немогућност”, а треба да стоји: „убедио себе у могућност”. Такође је у истом стубцу, 37 ред одозго отштампано: „може да обесмрти човека” а треба да буде: „може да обесстрасти човека”.

Прилови за историју Београда

Др. Стеван З. Иванић

директор Централног хигијенског завода
у Београду

Развој здравствених и хигијенских прилика Београда и градова Србије

(Наставак)

За варош се вели да је насељена Турцима, само на периферији на путу за Ваљево стањују чисти Срби. Варош се налази дубоко у долини, са свих страна опкољена брдима, на којима се ни пешке не може пети, изузев једног пута. То је, изгледа, пут за Златибор. У Ужицу има више од 2000 кућа.

За Пожегу тај извештај вели да је турска варош, која има једну рђаву паланку ограђену палисадама.

Наше познавање старих вароши у Србији можемо донекле допунити и проучавањем слика Београда из разних историјских времена, иако те слике нису најверније претставиле стари изглед ове вароши.

Све слике из 15 и 16 века приказују турски Београд, као лепу и велику варош с утврђењима, кулама и многобројним џамијама. Улице су уске, куће угрпане, уске, високе, обично на два спрата, покривене, врло вероватно, шиндром или даскама. У предграђу види се неколико кућа, врло утрпаних, као садашњи затворен систем изграђивања кућа. То су биле, вероватно, трговине или занатлијске радње, јер су турске куће за становање тога доба обично биле повучене у дворишта. На сликама из 16 века нарочито се види облик кућа, какав је и до данас очуван у албанским или јужно-србијанским варошима: двоспратне, уске, с простим ниским кровом. У 17 веку Београд се није много изменио. Изглед његов сасвим се променио, кад су га Аустријанци узели у 18 веку и држали 22 године. Један план Београда показује праве, дугачке улице тако да Виловски има право кад тврди, да се Београд овог доба удешавао и преуређивао према изгледу тадашњег Беча. На том плану види се јако велика Дунавска варош са једном дугачком улицом која иде с једног краја вароши на други. То ће вероватно бити Дуга улица (Lange Gasse) која се често помиње у старим записима. О преуређењу овог немачког дела Београда има доста података. По-

ред Дуге улице на плану се види и једна шира и дужа улица паралелно са Дугом улицом и Дунавом, а исто тако и једна трећа паралелна улица. На Сави се види мања српска варош. Други један план који ће пре бити генерални план за уређење, показује варош праволинијски испресецану паралелним уздужним и попречним улицама.

V

Друга половина 18 века и почетак 19 века су доба назадовања Београда све до узимања Београда у српске руке. Београд је кроз цело то доба, будући на граници Турске, имао чисто војнички одбранбени значај. Турска сила била је у опадању. Држава је, поред спољашних ратова, била непрестано изложена унутрашњим немирима и бунама. Назадвало се у сваком погледу, па су и Београд и друге вароши у Србији биле у сваком погледу у опадању. Из вароши су се несумњиво исељавали богатији трговци и остали грађани. Сва хигијенска уређења, нарочито општа варошка пропала су. Водовод је занемарен. Калдрма се искварила и извалила. Улице су биле пуне рупа и блата. Куће опале, многе запуштене и полупорушене.

После Београдског мира 1740, Турци су опет завладали Србијом и опет су се понављали догађаји који су били на дневном реду од турског завојевања српским земљама. Опет су настала кретања народа; вароши су напуштали српски становници, па су опет опустиле, послови стали, трговина изумрла.

Срби Београђани су се још 1738, чим су осетили, да се ближи крај аустријској владавини у Србији, почели исељавати из Београда у Српски Шанац, према Петроварадину. То су били понајвише трговци и занатлије. Доцније 1 фебруара 1748 Марија Терезија за заслуге проглашује ово насеље „слободном Краљевском вароши” Neoplanta коју Срби назваше

www.НовиниСадом²²⁾ Можда би се могло у Новом Саду наћи ближих података о томе насељавању, а вредно би било за процењивање прилика у Београду проучити, да ли има остатака од старинских кућа тих досељеника, јер је познато, да досељеници обично подижу куће у новом крају као што су имали у старом насељу.

Турци су се враћали и насељавали вароши и заузимали своје старе куће и дућане, рушећи куће и улице које нису одговарале њиховим обичајима и навикама. За педесет година турске поновне владавине Београд је добио стари изглед. Око Београда, где је био бастижон, били су дубоки ровови пуни воде, баруштине и високи грудобрани с палисадама.

Многобројне државне и општинске зграде, велике касарне и сличне зграде, што су подигнуте за време Аустријанаца у већини су биле порушене. Вилевски²³⁾ описује, да су велике куће у вароши Турци разрушили и према обичајима свога становништва озидали мале куће с двориштима, ограђеним високим зидовима, у којима су им били хареми с цветним вртovima и воћњацима. Јако кривудавае, уске, понегде једва пролазне улице прекинуте овде онде каменим чесмама, замениле су у турском Београду некадашње правилне улице, изведене по Бечком угледу. Варош је добила стари изглед с минаретима и покривеном чаршијом, издвојеном и подељеном на поједине врсте радиности и трговине.

За 50 година поновне турске владавине вишеспратне куће, касарне и магацине у немачкој вароши такође је постигла слична судбина, а цигла и други материјал употребљени су за зидање турских зграда или за калдрмисање. Место немачке вароши подигнут је турски Дорћол. Место, где је била велика католичка црква и велике зграде, претворили су у Велику пијацу, која се задржала све док није претворена у универзитетски парк.

Тамо где је била српска варош населило се циганско селанце. Српско насеље из Савамале груписало се око Баталцамије, између данашње дворске баште и старог Марковог гробља. Према плановима тадашњег Београда, ова варош је била пресечена једном дугачком улицом, Цариградском.

Од 1740—1789 Београд је дакле претрпео огромне промене. Ипак остале су и неке грађевине из доба владавине Аустријанаца. Поред дворца принца Евгенија заостао је и за турско време читав низ зграда из аустријског доба. Од њих се најдуже одржала болница на месту где је данас двор. Ову болницу затекли су

Аустријанци под Лауданом и служила је све до пред крај 18 века па и за време Карађорђа. Разрушена је тек после 1813. Иначе се и много доцније, па и после устанка налазило на рушевине и темеље старих кућа из аустријског времена.

О овоме говори и Сретен Л. Поповић у својим успоменама.²⁴⁾ Он је 1840 посетио у Бечу једну стару удовицу која је била у Београду од 1789—1793 и која му није могла, да се нахвали лепота београдског живота и његове околине, нарочито је хвалила лепе куће у Дунавској вароши још из доба прве владавине аустријске.

За време Лауданове опсаде Београд је много страдао, нарочито је западна страна према Сави на Шабачкој и Цариградској капији била порушена.

Прво што су Аустријанци под Лауданом морали чинити било је, да су варош очистили од велике нечистоће. Отпочело је регулисање улица и подизање нових кућа које би одговарале хигијенским прописима.

У исто време почело је и живо насељавање Београда српским и немачким становништвом из Угарске и Хрватске, тако да су се власти већ побојале од наглог растења Београда. Зато је издата царска наредба, да се допушта насељавање у првом реду Србима, а затим досељеницима Словенима, Мађарима и Немцима, који докажу да су имућни и да имају довољно средстава за живот или имају уредно занимање.

По подацима тога доба тражене су дозволе за оснивање поштанске станице, књижаре, плантаже за шалитру, ткачнице, месарнице, обућарнице, позоришта, лутрије итд.

Исто тако Аустријанци су отпочели уређивати и администрацију и општину, одредивши општинску управу, у којој су места претседника и општинског судије заузимали официри. Али је све то прекинуто кад Турци 1791 освојише понова Београд. Већ после смрти цара Јосифа 1790 год., била је непоуздана владавина Аустријанаца, па су се почеле расељавати српске породице по Срему, Славонији, Банату и Бачкој у тако звану Војну границу. Београд је напуштен у октобру 1791. Дотадашњу хришћанску варош на Дунаву населише опет турске породице. И већ после неколико година Београд је вратио свој стари изглед турске источњачке вароши.

*

О исхрани народа у нашим градовима из старијих доба немамо много података. Али знамо да су за време прве своје владавине (1717—1739) аустријске власти бринуле у Београду и о надзору над намирницама за живот. Постојали су нарочити прописи за хлебаре,

²²⁾ Glasnik profesorskog društva. Novi Sad i Vojvodina, 1926. Protа Veljko Milosavljević. Stari Novi Sad.

²³⁾ Theodor Ritter von Stefanović Vilovski Belgrad während des Krieges Österreichs und Russlands gegen die Pforte (1787—1792) Beiträge zur neueren Geschichte Österreichs H IV st, 153 Wien 1908 Adolf Holzhausen.

²⁴⁾ Свет. Л. Поповић, Путовања.

месаде и остале занате. Прописане су и казне. Има података, да су покварене намирнице уништавале. Тако је забележено, да су неком Јеврејину трговцу просули брашно које је увезао у Београд, јер је било кварно.

Земун је био често снабдевач Београда. Он је служио и за појевтињавање хране у Београду. За време Лаудановог ослобођења Београда главни лиферанти за војску били су земунски трговци. Београдски командант граф Валис дозволио је увоз из Земуна без царине, али су се томе успротивиле царинске власти, па су напослетку опет увели царине. Ово је изазвало повећање цена. Земунске цене из 1791 износиле су: црни хлеб од 10 лота једна крајцара, бели хлеб од 18 лота 3 крајцаре, 1 цента финог белог брашна 12, брашно за земичке 8, хлебно брашно 5 фор., фунта телећине 7 кр., овчетине 5 кр., свињетине 8 кр., фунта маслаца 30 кр., свињске масти 20 кр., сланине 24 кр., лојаних свећа 18 кр. сапуна 17 кр., масленог уља 28 кр., јагње 2фор. и 30 кр., пар ћурана 1 фор. и 30 кр., пар старих гусака 1 фор., пар патака 30 кр., пар кокошију 20—30 кр., 1 Пожунски меров пшенице 4 фр. 40 кр., јечам 2,16 фор., кукуруз у зрну 2 фор., раж 2,16 фор., фунта киселог купуса 5 кр. Високу цену имало је карловачко вино и то аков старог вина 20 фор., аков новог вина 16 фор., шљивовице 60 фор. и комовице 40 фор., хват дрва за гориво 6 фор. Мере за тежину су биле бечке (Zentner und Pfunde), а новац рајнски.

Али и ако су Турци повратили Београд и Србију, њихова сила била је већ на измаку. Није више било у политичким односима турског царства никаквих гаранција за миран привредни развитак или за веће послове. То се одржавало и у изгледу вароши. Оне су једва животариле и стално су опадале и сиромашиле. Дели нас још 64 године од првог устанка, а 75 година од потпуног ослобођења Србије испод турске власти. Али и тих 75 година нису прошле без ратова и народних буна, па је то још више повећавало неповерење у јавну власт и смањило безбедност за рад и привредно напредовање.

За више од 20 векова, од како је Београд постао, он није никад имао могућности за миран развитак. Он је, налазећи се на врло важном војничком положају, био стално изложен нападима и освајањима и ометан у своје развитуку. Иако је имао услове за развитаку у свима могућим правцима, и привредно и културно и социјално, он је због овог положаја имао периоде бујног цветања и развијања и периоде опадања и сиромашења. Што би периода напретка подигла, то је у ратовима уништавано до темеља, тако да ми у Београду не налазимо ни једну грађевину, ниједну установу општег значаја, која би нам могла сведочити о толикој старости Београда и о ње-

говим цветним данима из прошлости. Београд је могао имати споменике културе, хигијене, архитектуре, као и многи други историјски градови у Европи, да није био баш на овако важном положају, око кога су се вековима сударали разни народи све до преласка озе вароши у српске руке у 19 веку.

Историја Београда у многострукој важи и као судбина осталих српских вароши. Јер што је Београд значао као тврђава, то је значила и Србија на средокраћу између Азије и Европе, на раскрсници великих путева кроз Моравску и Вардарску долину и на ставама великих река Саве и Дунава. Она је била вековима од пропасти српске Немањинске државе поприште ратова и борби, уништавања и расељавања.

Нестало је живе трговине и радности. Београд је био још само тврђава, која је донекле задржавала потпуну пропаст турског господарства у Србији. На помолу је било рађање нове националне државе свеже и јаке српске народности, чијим ће освојењем Београд ући у ново и најславније доба своје од свога оснивања.

VI

Тако је Српски устанак затекао све вароши у Србији у опадању као што је и турско царство било у тешкоћама. Не само да је привреда била у застоју, већ и цео живот. Никада вароши у Србији кроз целу своју историју нису имале запуштенији изглед него у то доба. Већ и чињеница да су кроз читаво то време заразне болести, нарочито куга, десетковале поглавито варошко становништво, најбоље сведочи о хигијенској беди живота у тим нашим градовима и варошима.

У турској царевини у 19 веку били су стални немири и буне. Безбедности никакве није било, па наравно да није могло бити ни друштвеног напретка. Према европским насељима тога времена, вароши у Србији су биле бедне. Описи конака и станова паша, њихових доглавника, високих чиновника и официра турских указују на највећу беду.

Зграде за становање биле су од бондрука, ћерпића или дрвета, покривене шиндром или кровином, опале, полупорушене с крововима који прокисавају у двориштима и улицама пуним нечистоће. Општа запуштеност и нечистоћа царовале су у тим турским варошима.

„Да су дрвене зграде турскога времена биле пуне стеница није потребно нарочито наглашавати. Тога наслеђа од Турака наши се стари за дуго нису могли отрести, и ако су им домаћице биле велике чистунице. Чак ни свемоћни Кнез Милош није имао мира од њих. Кад је у пролеће 1824 године очекивао из Земуна просиоце за своју ћер Петрију, на-

ручио је Петру Ичку, да му између осталог пошље из Београда и воду против стеница. 8 септембра 1824 шаље му Сулејман-бег Јарић земљу која се меће у креч да би се стенице утаманиле заједно са упуством. Кад је 1835 године путовао барон Хердер по Србији морао се озбиљно старати о томе како ће ноћи проводити од бува и стеница, па су му тамо где је било највеће опасности градили нарочите колибе за преноћиште.²⁵⁾

Али начин живота у турским кућама, нарочито женскиња и деце, условљавао је и јаће ширење неких болести. Несумњиво да је услед таквог начина живота у тим кућама била раширена туберкулоза, а вероватно и сифилис. *Туберкулоза се почела ширити и код Срба у јачој мери тек кад су се населили у напуштене турске куће у Београду и по осталим варошима.*

У време кад би наишле акутне заразне болести као што су куга, колера, велике богиње, оне су десетковале становништво турских вароши и преносиле су се услед врло блиског и сталног саобраћаја међу породицама кроз капицике врло брзо. Верски фатализам је спречавао Турке, да правилно посматрају ствари и становништво се врло отпорно показивало према свима мерама за заштиту здравља, чак и кад је султан Махмуд II у првој половини 19 века почео заводити санитарске установе и прописивати прописе за заштитне мере. Он је основао карантене и једну лекарску школу, организовао санитарску комисију, која се доцније претворила у врховни санитарски савет. Исто тако и војне болнице су реорганизоване и подигнуте су нове зграде за њих.

Али све те установе и све те мере за борбу против болештина и за подизање народног здравља наилазиле су на несавладиви отпор непросвећеног и заосталог народа, пуног заблуда и сујеверја и због тога непријатељски расположеног према свима новинама.

Турци су подизали градове према њиховим навикама и обичајима, донесеним из Азије или усвојеним од културних народа које су потчињавали и према тадашњим својим социјалним и привредним приликама. Дућани су обично груписани у чаршијама, с покривеним улицама. Врло често наилазимо груписане поједине занате или врсте трговине на истом месту, у истој улици.

Али не можемо спорити ни турским варошима, нарочито из њиховог напредног доба, хигијенски смисао. Шта више у извесном правцу треба зажалити, што је доцнијим преуређењем градова уништено. *Тако, турске вароши су биле најчешће у баштама и зеленилу.*

Племенито воће, липа, кестен, багрем, украшавали су дворишта турских кућа и улице за становање или бар ограда дворишта.

Турци су несумњиво врло велику пажњу обраћали и на снабдевање водом. И данас се у многим нашим варошима налазе остаци старих турских водовода, чесама, бунара. Свакако да они нису били на данашњем ступњу санитарске технике, али већа је опасност постојала споља за загађивање ових објеката од познате турске немарности за јавну чистоћу, него од самих инсталација ових објеката. У турским варошима ова нечистоћа, па често и изметине људске, избаћиване су или одвођене отвореним акналинама на улицу.

О варошима у Србији из времена прве владе Кнеза Милоша дао је одличну расправу Тих. Ђорђевић²⁶⁾ на основу врло савесно скупљеног и обрађеног материјала. Ова расправа заиста претставља основу за проучавање вароши у Србији у сваком правцу, па и у здравствено-хигијенском, јер нам износи историјски развитак ових вароши, те омогућава правилно разумевање развића и садашњег стања наших градова.

У прво време после ослобођења од Турака за слабо развијене привредне и друштвене односе у Србији били су довољни градови који су затечени од Турака. Турска владавина над Србијом трајала је близу 500 година. За то време градови су постепено сасвим изгубили обележје које су имали у старој српској држави. Српско становништво се у њима сасвим проредило, готово ишчезло. Насељени су Турци из Азије или потурчењаци и постепено дали су градовима турске изгледе са турским чаршијама и турским кућама по двориштима.

У својим „Путовањима по Србији 1808 године“ Димитрије Николајевић Бантиш Каменски описује Београд као доста велику варош са близу 30.000 становника. Положај вароши има особиту лепоту и изглед, али „претставља жалосни изглед војничких пустошења о чему сведочи мноштво опустошених и разорених зграда.“ Куће су од камена, прозори залепљени хартијом или зјапе отворени. Мало кућа има стаклене прозоре. По улицама гмижу змије „којих је, као и гуштера, врло много“.

О турском Београду после устанка пише Сретен Л. П.:²⁷⁾ „Онога времена Савска улица није била калдрмисана. Преко сокака на све стране било је понаместано камење, а с камена на камен прелазило се с једне на другу страну, кад је блатно и каљаво време.“

²⁵⁾ Гласник Географског друштва, св. 5, 1821 стр. 74.

²⁶⁾ Сретен Л. П. Путовања.

²⁴⁾ Ђорђевић, Варош у Србији, Гл. геогр. др. стр. 80.

Глиша Елезовић,
начел. Минист. просвете у п.

Турски споменици за историју Београда и Србије

(Наставак)

А ти који си поменути кадија, и ти ћеш се тако исто, управљати према мојој светој заповести и тако поступати. У том смислу је изашао мој високославни ферман. И тако, кад стигне са мојом светом одлуком (није попуњено име), у овом предмету да поступите у смислу високе садржине срећно изашле ове моје високославне заповести. Тако да знате. Ослоните се на мој свети белег.

Написано првога дана месеца реби ел евела, године 1233.

У месту заштићеном Константинову граду.

На полеђини два потписа у парафу нечитко и:
Muhasebe-iL.

XXX

9-I-1818 (1 реби ел евел 1233).

Ферман султана Махмуда II кадији старовском: наређује му се да у своје кадилуку по списковима потврђеним од 257 1/2 и 1/5 обвезника задужених за годину 1233 наплати од дома по 350 аспри приреза „авариз хане” и на име плате мубаширу послатом за скупљање те дажбине да се наплати од куће по 50 аспри. Новац да се рачуна 108 аспри у један „еседи” грош и да се наплаћује и обрачунава као што се рачуна на државној каси.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду,
бр. 133)

Б. п.

У тугри: Махмуд син Абдула Хамида хана — победилац вазда!

Поносу међу кадијама и судијама, мајдану врлине и речитости, нашем господину кадији Старова — нека би му се врлина увећала!

Кад стигне високи царски белег, нека буде знано да је наступила потреба да се покупи и наплати према књигама моје царске благајнице у Паша санџаку, у кадилуку Старово⁹ од 257 1/2 и 1/5 „авариз хане”¹⁰ за рачун 1233 године. Уступљени су... ..(име

⁹Старово је било седиште среског начелника, ва-рошица на јужној обали Охрид. Језера (бивши би-тољски вилает, санџак Корча). Paša sangagi ако није корчански, мени није познато који се други санџак могао тако звати. Знам само још то да је у тај санџак спадала и нахија Хлерниска (Флорина).

мубашира није попуњено) и у руке му предати печатом потврђени спискови са белегом.

Према томе, донесена је моја одлука да се по њима врши сакупљање и наплата. Заповедам, кад стигне поменути мубашир¹¹ са мојом светом одлуком, да се поступи према мојој заповести која је ради тога изашла. И тако, за рачун поменуто године у именованом кадилуку, постојећем у поменутој округу, од назначеног броја обвезника „авариз хане” да се нареди сакупљање и наплата и то од сваке куће по 350 дужнога приреза (авариз) а према печатом потврђеним и белегом снабденим признаницама. Никома да не допустиш противно заповести и разрезу да одлаже разним изговорима нити да се противи.

И уз то још на име плате поменуто мубаширу нека се плата наплати од сваке „авариз хане” по 50 аспри. При наплати новац који се узима за прирез „авариз”, да се прима 108 аспри у један „еседи” грош¹² и новац који се за мирију узима да се прима онако као што се узима на мојој царској благајници. Да се не допусти да се узима ни више ни мање од тога. Од истраживања више но што је одређено признаницом, курсом и мојим високославним ферманом да се чуваш и да се клониш од додијавања и чињења зулума сиротињи раји. Тако нека знаш. Ослони се на мој свети белег.

¹⁰ Тур. авариз-хане несумњиво је врста дажбине, али ништа ми ближе о њој није познато.

¹¹ Арап. реч мубашир 1. раније комесар, члан комисије, делегат, инспектор. — 2. у наше време судски позивар.

¹² У Турској еседи гуруш или арсланлу груш, како се друкчије звао, буквално значи „грош са лавом” као што се бугарски национални новац зове лев. Еседи грош (гуруш) у Турској се тако звао најпре холандски новац loewen riksdaler који је једини био у саобраћају по Турској. Имао је 8^{1/2} драма сребра и као што се види у почетку 19 века вредео је 108 аспри. И иначе грош је сребрни новац, у средње лат. grossi, немач. Groschen. У Турској био је у почетку новац лејмана II (1687) и вредео је 120 аспри. Тек после овог времена грош је постао новчана јединица Турске и одређена му вредност 40 пара. О грошу исп. Споменик Ска. други разред бр. 62, 2, стр. 77 s. v., ма да тамо наведене податке не потврђују аутентични документи.

Написано 1 дана месеца реби ел евела, године 1233.

У месту заштићеном Константинову Граду.

На полеђини два потписа у парафу нечитко и: mevkufat (наплате, прихода?).

XXXI

21-IV-1818 (14 џемази ел ахира 1233).

Барон Сингентал, командант града Варадина и фелд-маршал београдском паши: Моли да се доносиоцу његова писма, пекару Францу Шаверу из Варадина, наплати његово потраживање од Милована Савића из Шапца, сад у служби код Николе Милићевића из села Луњевице у нахији Рудничкој.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 61)

Б. п.

Величанствени, поштовани, узвишени, најмилији и највернији суседни, славни, поуздани пријатељу, пашо ценџених подвига, екселенцијо,

Доносилац пријатељског писма по имену Франц Шавер, пекар, становник Варадина града који је под управом нас, вашег пријатеља, дао је раније немуслиманину, турском поданику, трговцу по имену Миловану Савићу, пореклом из града Шапца а сада у служби код трговца по имену Николе Милићевића у селу Луњевице, у Рудничкој нахији, унапред 2035 гроша да му купи 50 глава волова. Но пошто је од тада до сада примио 12 волова од по 150 гроша пар, то је код поменутога Милована Савића трговца њему остало да потражује 1035* гроша. Овом приликом је нама изложио и обратио се молбом да ја вас замолим за пријатељску помоћ да наредите да му се поменута сума врати. Па како се његов исказ по овом предмету слаже са облигацијом поменутог пекара, у нади да ћете помоћи да се означена сума новаца наплати и преда у руку именованом пекару, написано је ово писмо у пријатељском духу и по руци поменутога послато вашој пријатељској страни. Кад помоћу створитеља буде стигло и кад вам буде ствар позната, молим вас пријатељски да у том предмету укажете своју помоћ.

* Тако у оригиналу, очевидно испуштена реч jüz (сто), требало је да остане 1135 а не 1035 гроша. да је овде доиста преписивачева погрешка види се и по овој околности: На празном коверту који се налази у Народној библиотеци, бр. 42 остраг има три оштећена печата са аустријским грбом утиснута у црвени восак, а с лица је исписана ова адреса: Њ. Е., команданту muhfiz Београда и румелиском валији, везиру Марашли Али паши, љубазном нам пријатељу и суседу. Поред адресе на истом коверту има и ова белешка на турском која у преводу гласи: Од варадинског генерала односно потраживања суме од 1135 гроша од раје Милована Савића, из Шапца. 10 џемази ул ахира, године 1233, т. ј. 17-IV-1818 год. рачунајући по грегоријанском календару.

У осталом, нека би дани пријатеља били вечни! 14 џемази ел ахира, године (1)233.

Десно својеручни потпис: B-n Siegenthal F-mlc.

Лево турски: Искрени пријатељ барон Зигентал, командант града Варадина и фелдмаршал — сад.

XXXII

7-VI-1818 (2 шабана 1233)

Ферман султана Махмуда II Али паши румелиском валији и мухафизу Београда: порезу џизију за Београд и његову територију за хиџриску годину 1233 да уступи раји за 200.000 гроша отсеком.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 18)

Б. п.

У тугри: Махмуд син Абдула Хамида хана — победилац вазда!

Поштованом овлашћенику, славном маршалу, који успоставља ред у свету, који својом проницавошћу отправља опште народне послове, који својим правим судом укрепљује зграду царевине и добре среће, који учвршћује стубове среће и славе, миљенику вишњег владара, садањем румелиском валији и мухафизу Београда, моме везиру Али паши — нека би му вишњи Бог учинио славу трајном!

Кад стигне високи царски белег, нека буде знано: У вези предмета о коме су акта стигла од тебе који си поменути везир, известио си: Кад си у месецу зилкаде године (1)230¹³ дошао у Београд, и ако су ти крстоплети са списковима разреза џизије¹⁴ били послати, с обзиром на околност да је питање џизије било предмет жалбе Срба против твога претходника, препуштена је главарина раје отсеком за 200.000 гроша. Од поменуте џизије покупљено је само 300 кеса.¹⁵ Кад се та сума, колико је износио мањак који се јавио, затражила од поменутих главара раје да се наплати од раје, с твоје се стране одговорило: „Два пута купити џизију није ми царству у вољи”. И да би се мирја сачувала од штете, у обрачун је унесено у потпуном износу за годину (12)31. Кад су стигли крстоплети разреза џизије за годину (1)232, и ако су, како си известио, с твоје стране по групама разаслати поуздани људи, пошто је покупљено 317 кеса аспри, понова је пун износ заведен у пореским књигама. Под условом да не кажу: „Ове године благословене није покупљено”, актом си известио да си уступио за 200.000 гроша отсеком. Кад се обратило архиви, пошто се из рачуноводства џизије добило

¹³ Т. ј. у међувремену од 12-X до 11-XI-1812 год. по нашем рачунању.

¹⁴ Тур. џизије или харач главарина, порез на главу, личност, коју је плаћао сваки немуслиманин, турски поданик подједнако. Ова врста порезе у смислу хат-имајуна Булхинског 1856 год. укинута је и замењена порезом војницом, бедел-и-аскери.

¹⁵ Тур.: кисе као јединица за новац претставља вредност 500, у овом случају 500 гроша.

да су Београд и територија која њему припада задужени за физију од ове (1)233 године уступљени теби отсеком за два товара и 54.250 гроша. Поменутом физијом у означеном износу иако је отсеком задужено твоје маршалство, за ову благословену годину је, као што извештаваш, уступљено отсеком раји за 200.000 гроша. Кад ми је писмено пред мојим престолом изложено да је у том смислу а на основу извештаја требало да издам царску одлуку да се поменута физија за назначену годину у том износу унесе, то је у књиговодству за физију тако заведено, исказнице њихове дате, а теби пак заповедио сам да се изда ова узвишиена и моћна заповест у којој се садржи објашњење саме ствари, и да се пошаље по (име изостављено).

Према томе, кад стигне и кад будеш разумео да је на описани начин задужење физијом поменутог места стављено теби на рачун за 200.000 гроша на шта су издате и исказнице, поступићеш онако како потреба и нужда буде изискивала.

У смислу да сав свој труд уложиш и да се постараш, по овом је предмету изашао мој високо-славни ферман. Заповедам, кад с мојом светом одлуком стигне, у овом питању одмах на описани начин да поступиш сагласно високој садржини овога срећно издатог светог славног и узвишеног фермана коме се ваља покоравати и по њему управљати. Тако нека знате. Ослоните се на свети белег.

Написано 2 дана месеца шабана, године 1233.

У месту Константинову Граду (богом) чуваном.

На полеђини два потписа у парафу: нечитко и: gezije.

XXXIII

7-VI-1818 (2 шабан 1233)

Ферман султана Махмуда II румелиском валији и београдском мухафизу Али паши: извештава се да је за градове Шабац, Ужице и Смедерево послата муниција коју ће примити, градовима дотурити и поделити и од руковаца магацина узети потврду пријема па уз акт послати Порти.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду бр. 124).

Б. п.

У тугри: Махмуд син Абдула Хамида хана — победилац вазда!

Поштованом овлашћенику, славном маршалу, закону света, проницавом мишљу управитељу јавних послова, праведним судом уопштине тељу важних народних посала, проширитељу грађевине царства и среће, укрепитељу стубова среће и славе, миљенику надареном вишњег владара, садашњем валији Румелије и београдском мухафизу моме везиру Али паши — нека би му бог учинио славу трајном!

Кад стигне високи царски белег, нека буде знано да си ти који си поменути везир у писму које је од твоје стране стигло на моја Врата среће у кратком изводу о једном питању писао и известио да иако је за градове: Шабац, и Ужице, и Смедерево раније послатих 500 кантара барута са извесном количином

хартине и 50.000 фишека стигло, наводећи да нема у довољној количини црнога барута и остале муниције, писао си и молио да се црнога барута и друге потребне муниције понова пошаље.

Пошто су потребни подаци из архиве извађени, кад је о потребном упитан за извештај од мужева узвишенога ми царства, садашњи директор моје царске џебане, понос међу славнима, Селим Сабит — нека би му слава била трајна! после договора његова са џебхеџибашом, због тога што је под печатом одговорио да би потребно било с обзиром на то што су споменути градови на крајњој граници послати и овога пута за тврђаву Шабац 150 кантара барута и 15.000 пакета (тесте) фишека, а за тврђаве Ужице и Смедерево исто тако 100 кантара барута са 11.000 пакета фишека и остале одређене количине и врсте мунициског материјала што је спремљено. Ако се буде наредило да се поменути материјал пошаље, биће потребно да изађу моје свете заповести и то засебно у којој ће бити објашњење са приложеним списком, а посебно да се поменути мунициски материјал утовари из моје престонице, директно из морсуза Сина (?), па кад стигне у Ибраилу да се изкрца из лађе и смести у оџаке (?) па испошље за Београд. Другим опет да се од кадилука до кадилука одреде чирахори ради превођења преко оџака (?).

И због тога што је тако известио, кад се по том предмету актом затражило одобрење од мога царског престола, у вези са тим предметом у том смислу срећно изашли славни мој хат-и-хумајун одлучено је да изађу моје две потребне свете заповести. Према томе, печатом потврђени и потписани списак који је извађен из главног рачуноводства, па послат у прилогу моје свете заповести као што тај списак гласи поменути мунициски материјал извођен је из моје царске џебане, и утоварен на броду послат. У циљу извештаја о томе, ова је моја света заповест изашла и по чаушима моје царске џебехане, Мустафи и хаџи Велији послата.

Кад стигне, дакле, као што је горе речено и објашњено и као што је у списку јасно и разговетно изложено, ради тога да све силе уложиш и да се озбиљно постараш те да се послата поменута муниција из брода изнесе, поменути тврђавама подели и разашље, њиховим надлежним службеницима преда, пошто се из њихових руку узме потврда пријема, па са актима да се пошаљу мојим узвишеним Вратима, онима којима следује да се изда и препоручи њено чување — изашао је мој високославни ферман. Заповедам, да кад стигне са мојом светом одлуком, у овом послу, као што је изложено, да се управљате у смислу узвишене садржине срећно изашле ове моје свете високославне заповести којој се треба покоравати и према којој се ваља управљати. Тако нека знате. Ослоните се на свети белег.

Написано 2 дана месеца шабана, године 1233.

У месту заштићеном Константиновом Граду.

На полеђини два потписа у парафу нечитко и: muhasebi-L.

На кеси од конопаног платна у којој је био овај ферман написано:

Извештај београдском мухафизу о пошљци муниције.

XXXIV

7-VI-1818 (2 шабана 1233)

Ферман султана Махмуда II румелиском валији и мухафизу Београда Али паши: наређује се да поднесе извештај колико има у градовима Шапцу, Смедереву и Ужицу топовских мазгала празних; постојећи топови кога су калибра; постојеће ђулади број и које су врсте; постојећи топови који нису за употребу јесу ли од гвожђа или су од туча, како би се, ако су од туча, могли упутити бродовима Дунавом до Браиле, па одатле у Цариград.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 104).

Б. п.

У тугри: Махмуд, син Абдула Хамида хана — победилац вазда!

Овлашћенику поштованом, славном маршалу, закону света, проициљивом отправљачу јавних посала, употпунитељу праведним судом народних важних послова, управитељу грађевине царства и среће, укритељу стубова славе и величине, миљенику надареном од вишег владара, садашњем валији Румелије и мухафизу Београда, моме везиру Али паши — нека би му вишњи бог учинио славу трајном!

Кад стигне високи царски ферман, нека буде знано:

У изводу садржине једног питања из писма које је од тебе, који си поменути везир, стигло на моја Врата среће, са своје стране си писао и известио:

У граду Шапцу нема довољно муниције; неколико топовских мазгала да зјапе празне; иако у граду има укупно 27 топова, ђулади је мало. Од 8 комада топова колико их има град Ужице, четири су само у исправном стању, четири комада су неупотребљиви. Исто тако од 18 топова, колико их је у граду Смедереву, 8 топова су неупотребљиви, па је стога потребно да се пошаљу ђулад и муниција.

Кад се затражило мишљење о потребном од уваженог ми државника узвишеног царства, садашњег директора моје царске Топхане, поноса славних и поштованих, хаџи Мустафе Решида — нека би му слава трајна била! Он је изјавио:

Због тога што се није јавило кога су калибра топови и ђулад што се у поменутих градовима налазе, кад би се насумце спремила ђулад, која зависе од калибра, да ли су већег или мањег, то не би за посао пристали и било би очигледно бацање материјала. И пошто је очевидно да су постојећи топови који се више у мојој царској Топхани не израђују, кад се буде знало хоће ли ти потребни топови бити калибра од 1 $\frac{1}{2}$, 3 и 5 ока, предузеће се да се излију.

Осам топова у смедеревском граду за које је јављено да су неупотребљиви и четири који се налазе у граду Ужицу исто тако неупотребљиви, ако нису

(Наставиће се).

од железа него су од неке врсте туча, да би се ти поменути топови (једна реч нечитко), биће потребно да се превезу у Цариград.

И због тога што је он тако под печатом дао одговор да би пре свега требало да изађе моја света заповест управљена на твоју адресу у којој ће се од тебе тражити извештај о следећем:

Детаљно да известиш у поменутих тврђавама колико има празних топовских мазгала? Које врсте калибра су постојећи топови? Колико има ђулади тамо и које су врсте? Топови који нису више за употребу, ако су од туча, да би се упутили Дунавом на бродовима до Браиле, па одатле у Цариград, известили и о томе како ствар стоји, да би се, кад стигне одговор, према потреби могло учинити што треба. Пошто је по овом предмету актом тражено одобрење од мога узвишеног престола, то је у смислу мога могућег царског писма које је овим поводом срећно изашло, ова моја света заповест у вези горњег питања издата је и послата по (име није попуњено).

Према томе, кад ти из речене високе заповести ствар буде позната, одмах ћеш према томе како она налаже, поступити и управљати се. Мој високославни ферман изашао је у смислу да свима силама настанеш и опширно известиш:

У поменутих градовима колико има топовских мазгала празних? Калибри постојећих топова које су врсте? Колико ђулади има и које су врсте? Исто тако известићеш јесу ли ти топови неупотребљиви од врсте туча, како би се на дунавским бродовима упутили до Браиле, па одатле у Цариград?

Заповедам да, кад са мојом светом наредбом стигне (празно) одмах поступите у смислу високе садржине ове моје свете високославне заповести, којој се ваља покоравати и према којој се треба управљати, која је, као што је речено, по овом предмету срећно изашла. Тако нека знате. Ослоните се на мој свети белег.

Написано 2 дана месеца шабана, године 1233.

У богом заштићеном месту Константинову Граду.

На полеђини два потписа у парафу нечитко и: muhasebe:il.

XXXV

28-VI-1818 (24 шабан 1233)

Ферман султана Махмуда II румелиском валији и мухафизу београдском, везиру Али паши: наређује се да одреди раднике који ће се употребити на раду оправке тврђаве у Београду по своје нахођењу из подесних кадилука, да о томе састави распоред и списак пошаље Порти да би се издали потребни царски фермани.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 115).

Драг. Ј. Ранковић

Неостварени зајам општине београдске у 1840 год. — први општински прирез пре 95 година

Прва општинска управа у Београду почела је да функционише августа месеца 1839 а већ, после шест месеци, општина је тражила — 2000 дуката на зајам од државе да би исплатила летећи дуг у 500 дуката а из осталог да направи пожарне справе, да направи шпитаљ (болницу) и башту огради. Башта, то је вероватно данашњи Калимегдан, јер других паркова онда није ни било у Београду.

Летећи дуг је 500 дуката, није био општински, нити га је она могла у толикој суми за свега неколико месеци направити. Тај дуг је наслеђен од ранијег Обшчества београдског које се је у скромном обиму старало о општим потребама. То обшчество сачињавали су: Еснафи, виђенији грађани и кметови доцније, кад је општина установљена, ипак се је водило рачуна о том Обшчеству које би од прилике данас личило на збор грађана. И у овој преписци коју објављујемо помиње се Обшчество. У истој се помињу и обштинари. То су одборници којих је било 32 а које је бирало Обшчество из своје средине.

Триакта који се односе на тражење зајма од стране општине београдске, налазе се у Државној архиви, односно у архиви Совјета за 1840, и гласе:

I Високославном Попечителству финансија.

„Обшчество овдашње са согласијем Умирителног суда и Управитељства вароши Београда жели на своју потребу од високославног Попечителства финансија 2000 цес. у зајам узети.

Овом поисканију је повод Обшчеству дало, што је данас београдска варош 500 цес. дуга свога исплатити дужна, обром тога је вароши овој неотложно можда потребе набављати, и шпитаљ направити, и башту ограђивати, а нарочито до укрепљенија варошког фондуса и за исплату и други потреба обштински, готови новаца потребује.

Тим поводом прилагајући оригиналну облигацију с подписима снабдевену под знаком Обшчество са Управитељства и суда овога согласијем, високославном Попечитељству финансија умољава да би 2000 цес. на јемство вароши Београда прихода, под обичним 6% интереса, на три године Обшчеству Београдском позајмити благоизволело”.

№ 263

23 фебруара 1840
у Београду

Управитељ вароши Београда
Илија Чарапић.

Деловодитељ
А. Аранитовић.

Овај акт није акт Управе вароши Београда него општине београдске. Управитељ вароши потписао је исти у својству председника примирителног суда, односно општине, пошто је по „Закону о устројенију обштина” од 13 јула 1839 год. председник примирителног суда — општине — у исто време био и управитељ вароши. То је тако трајало до 20 децембра 1841 год. када је управа вароши потпуно постала самостална установа државна.

II. Високославном Совјету Књажевства Србског.

„Из приложене у повереној копији рапорта управитељства вароши београдске изволите високославни Совјет видити, како примирителни суд исте вароши иште 2000 у зајам и под интерес на сто 6 из касе правителствене на потребе неке, у реченом рапорту наведене.

Попечителство финансија подноси предложено зактевање вароши београдске на решеније, учтиво упитати, долази, оћел’ се примирителном суду вароши београдске сума од 2000 под интерес издати моћи. И у случају, кад каква обштина иште новаца у зајам из касе правителствене, какве ће се формалности при давању зајма обдржавати морати?

Попечителство финансија тога је мненија да свака обштина желећи за своје потребе новаца у зајам из правителствене касе имати, мора се обратити својој власти под којом непосредствено стоји, и показати да јој је сума нека новаца необходимо нуждна. Надлежне општине предпостављена власт, као на пример вароши београдској Попечителство внутрени дела, а други обштина Началничество, да извиде, како је сума која се иште нуждна, и да се може издати. Обштина после облигацију да начини с подписом примирителног суда и свију обштинара снабдевену, коју облигацију кад поднесе, да јој се сума зактевана изда. Да би се поса олакшао и ускорио, на облигацију да постави визу оно Надлежатељство од кога обштина зависи, и која је предводително испитала и извидила да је зактевана сума обштини искавајућој неоспорно потребна”.

№ 462

24 фебруара 1840
у Београду

У отсуству г. Попечитеља финансија, члан Совјета, полковник
Цветко Рајовић.

Начелник оделенија промишљености
Јован Гавриловић.

П. Совјет, под бр. 279 од 16 марта 1840 дао је овај одговор Попечитељству финансија:

„Поднешени Совјету с писмом Попечитељства од 24 фебруара о. г. ПН 462 предмет, касајући се зактевања Обшчеств вароши београдске да му се за његову потребу из касе Правителствене 2000 цес. у зајам под интерес даде; узевши он у разсуђеније и видети да се ова сума нарочито за шпитаљ зактева, решио је да се предименованом Обшчеству зактевана на зајам сума из касе Правителствене не може из тог узрока дати, што оно јошт нема осигурани фондус шпитаљски из ког би могао расходе своје подмиривати, и на позајмљене му новце припадајући интерес плаћати, како и по истеченију времена зајам у касу вратити”.

Тако је пропала прва намера Београдске општине да се задужи са 2000 дуката, а с тим заједно пропали су и сви планови. Али, општина није мировала. Да ли је предосећала да од тог зајма неће бити ништа, или је хтела неке друге, ситније дугове да исплати, тек, у исто време појављује се и њен захтев да може разрезати порез у 600 талира (6000 гроша). И за оно доба та сума је била багателна и штета је што нема података па да се види какав је дуг општина хтела из те суме да исплати.

О том прирезу у 600 талира постоје ова два документа:

Совјет пише Кнезу Милошу 5 априла 1840 под бр. 426:

Први почасни члан Београдске општине

Општина београдска има неколико и почасних чланова, којима су те титуле дате за изванредне услуге општини држави или народу учињене. Који су ти почасни чланови, ми не знамо и добро би било да се то изнађе и имена њихова ставе на мермерну плочу у великој сали.

Свакако је од интереса знати ко је био први почасни члан општине београдске. На то питање даје нам одговора следећи акт, чији се оригинал налази у Државној архиви:

Совјету Књажевства Сербског

Г. **Макса Ранковић**, члан Совјета, 19 пр. мес. изјавивши ми како га је Обшчество вароши Београда старајући се о напредку своме за почасног члена свог изабрало, молио ме је да му ја најпре дозволим да се тога званија прими.

Похваљујући жељу и намеру Обштетства овдашњег, која га је при избору овом руководио, дозвољавам да се поменути г. Максим Ранковић понуђеног му званија почасног члана примити може, о чему извештавајући Совјет, препоручујем му да ово дозволи г. Ранковићу изјави”.

ВН 241

11 марта 1843

у Београду

Александар Карађорђевић.

„Попечитељство внурени дела с писмом од 29 марта т. г. ПН 1543 спровело је Совјету на решеније, прикључени овде у оригиналу рапорт Управитељства вароши Београда, из којег ће ваша Светлост благоизволеги увидити, да општина београдска намева прирез на данак плаћајуће главе, ради неплаћенија неког обштинског дуга ударити.

Коју ствар узевши Совјет у разсуђеније, из побуженија што ће се тај прирез на полуз исте општине чинити и тога је мненија: да се узимање реченог приреза општини дозволи, ако цела општина, или бар две трећине исте на то сагласе се”.

Кнез **Михаило** одобрио је овај предлог решењем ВН 381 од 9 априла 1840 и о томе је Попечитељство внурени дела известило Управитељство вароши Београда актом од 20 априла 1840; ПН 1848, у коме стоји ово:

„Предложеније управитељства вароши Београда у томе да се општини Београдској дозволи разрезани прирез од 600 талира на данак плаћајуће главе ради исплаћенија дуга, наплатити, благоволела је Његова Светост Господар и Књаз наш, у согласију Са Совјетом одобрити под тим само условием ако се цела општина, или бар пуне две трећине исте на тај конач сагласе.

Решеније ово саобшчава Попечитељство внурени дела Управитељству у одговору на рапорт од 27 пр. мес. Н 357 знања и управленија ради његовог”.

Тако је прва општинска управа у Београду дошла и до првог свог приреза.

Не зна се, ради каквих је заслуга **Макса Ранковић** добио титулу првог почасног члана наше општине. Ценећи прилике оног доба, морамо претпоставити да су те заслуге постојале и да оне ни у ком случају нису биле мале.

О **Макси Ранковићу** има мало биографских података.

1835 био је директор београдске полиције. 1836 — 26 априла захваљује Кнезу Милошу на помиловању, али се не види од чега је помилован. Истога дана враћен је на положај директора београдске полиције, а већ 28 октобра исте године њега смењује **Цветко Радовић**.

Шта је даље са њим било не зна се све до 1842 када је по доласку **Александра Карађорђевића** на власт и он постао истакнут члан Совјета. На том положају, није се дуго задржао. Умро је крајем марта 1843 год.

Његовој удови дата је једна месечна његова плата за потребне трошкове. Зато је морао да излази и указ, који је потписан тек 23 септембра 1843.

Макса Ранковић је био родом из **Остружнице**, среза посавског.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Друштвена хроника

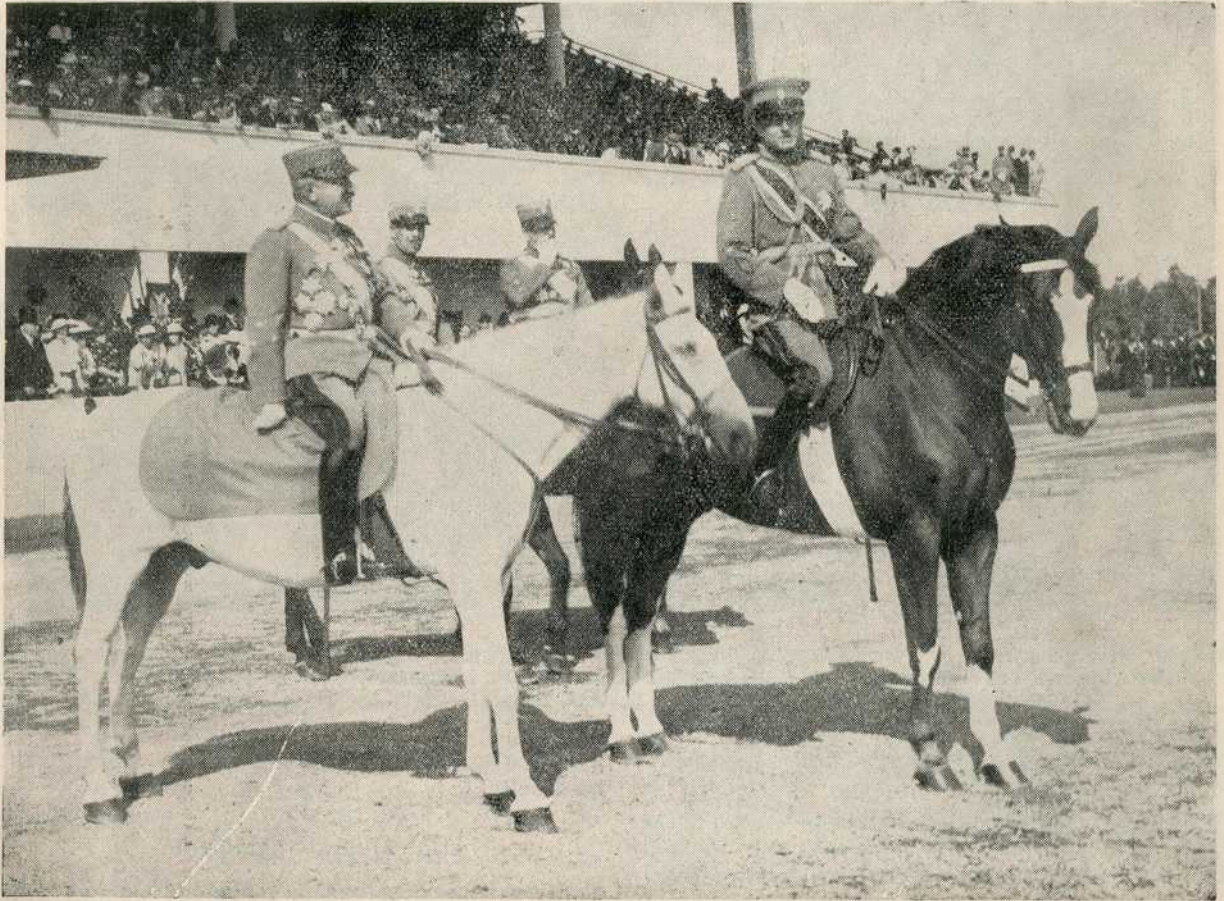
Величанствен реви трупа на Бањици

— Реву је присуствовао Њ. Кр. Височанство Кнез-Намесник Павле. —

И ове године, како у Београду тако и у целој земљи, на најсвечанији начин прослављен је рођендан Њ. В. Краља Петра II, који је ступио у четрнаесту годину свога живота.

Као сваке тако и ове године на рођендан Њ. В. Краља Петра II, приређен је на Бањици величанствен реви трупа Београдског гарнизона.

са заставама и музиком, у свечаним униформама очекивале су почетак свечаности. Командири чета, ескадрона и батерија журно су обилазили своје војнике и чинили последње припреме за дочек Команданта Београда, арм. ђенерала г. Војислава Томића, који је имао пре доласка Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла да изврши смотру постројених трупа.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, у пратњи Министра војске и морнарице арм. генерала г. Марића, присуствује ревиу трупа на Бањици.

Јуџро на Бањичком пољу

Пространо Бањичко поље, које је одређено за војне свечаности, освануло је прекривено трупима разних родова оружја Београдског гарнизона. Једна до друге војне јединице,

Кад су први зраци југарњег сунца обасјали младу и снажну југословенску војску, са београдских богомоља забрујала су побожно црквена звона, чији су метални звуци допирали чак до Бањичког поља, потсећајући

присутне да је освануо дан када млади Југословенски Краљ Петар II, Син Неумрлог Витешког Краља Александра I Ујединитеља, ступа у своју четрнаесту годину живота.

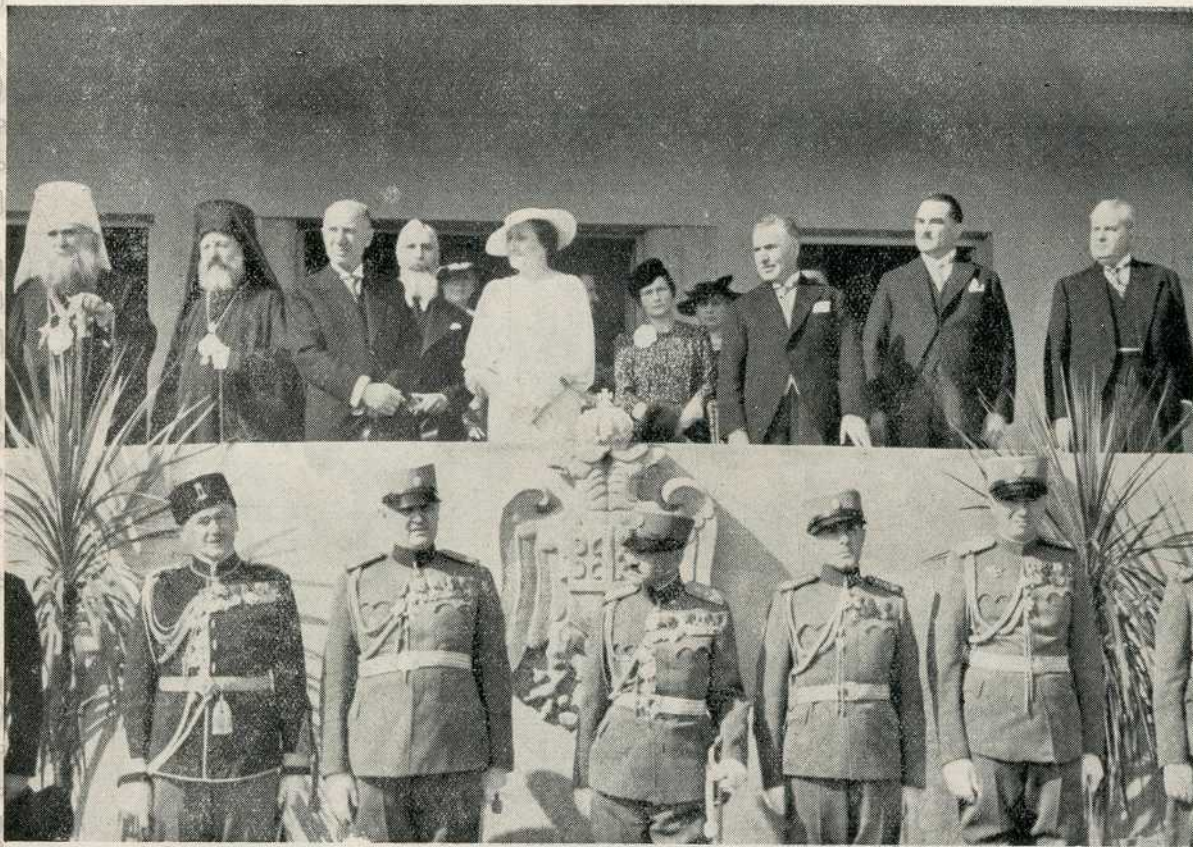
Долазак команданџа Београда арм. генерала г. Војислава Томића

Док су се у београдским црквама држала прва јутарња молепствија за срећан и дуг живот младог Краља Петра II, и док су се звуци црквених звона уздизали са молитвама Београђана азурноме небу, знак трубе објавио је

што пре стигну на Бањицу и заузму места одакле ће посматрати дефиле.

Кроз праскозорје Београђани су у свечаним оделима хитали београдским улицама, искићеним југословенским заставама, ка Славији, одакле су се Булеваром Ослобођења, пешице и колима, журно упућивали ка Бањичком пољу.

Још око седам часова ујутро Бањичко поље било је преплављено грађанима. Они за које није било места на одређеном терену, узели су места на друму поред села Бањице

Краљевски Намесници г. г. др. Станковић и др. И. Перовић, Њ. Св. Пагријарх Варнава са бугарским црквеним великодостојницима; председник Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић; председник Народне скупштине г. С. Ђирић и друге угледне званице посматрају реви група на Бањици. Испред трибине био је цео наш генералштаб.

долазак Команданта Београда арм. ђен. г. Војислава Томића, који се појавио на коњу. Командант Београда, арм. ђенерал г. Војислав Томић, који је уједно био и командант ревиа, пошто се поздравио са присутним вишим официрима и обавио кратку смотру, заузео је место са кога је имао да сачека долазак Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла.

Око сѝо хиљада Београђана присуѝвује ревиу

Исто тако док су се војници спремали да узму учешћа у дефилеу поред Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла, и Београђани су се у својим домовима у рано јутро спремали да

и дуж Авалског друма, одакле су могли лепо да посматрају ток дефилеа.

На почасној трибини

Још пре осам часова изјутра велика трибина одређена за грађанство било је дупке пуна. У првим редовима ове трибине седели су г.г. сенатори и народни посланици. Под овим трибинама налазила се Краљевска ложа, а десно од ње ложа за Краљевску владу и црквене великодостојнике. Лева трибина била је резервисана за дипломатски кор, бивше шефове влада и шефове највиших државних установа.

Међу првима у министарску ложу дошли су г.г.: др. Корошец и др. Спахо а кад су дошли и остали министри у ложу је ступио претседник Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић, који се са свима присутним срдечно руковао. У овој ложи такође су се налазили и: Њ. Св. Патријарх Господин Варнава, са Својим гостима: софијским митрополитом г. Стефаном и митрополитом г. Пајсијем; претседник Београдске општине г. Влада Илић; врховни рабин г. Алкалај; заменик Реис-Ул-Улеме г. Божић и католички свештеник г. др. Влашић.

Неколико минута пре почетка ревија дошли су и заузели своја почасна места Краљевски Намесници г.г. др. Р. Станковић и И. Перовић.

Леву почасну ложу заузели су претставници страних држава на нашем Двору. Међу првима су стигли француски посланик г. Дампјер и румунски г. Гуранеску.

Такође су заузели своја места већници града Београда са потпретседником г. Драг. Тодоровићем. Са десне стране почасне трибине заузео је место генералитет са вишим официрима, а до њих су се постројили соколи у свечаним одорама, који су на Бањичко поље умарширали у густим редовима.

Долазак Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла

Тачно у 8.15 часова значар је засвирао „Мирно!“ и тада се на коњу појавио Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, који је на Бањичко поље ујахао са Авалског друма. Њему у сусрет на коњу изјахао је командант параде арм. ђенерал г. Војислав Томић, који Му је поднео рапорт. Затим је Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, у пратњи Команданта Београда и команданта ревија арм. ђенерала г. Војислава Томића, Министра војске арм. ђенерала г. Марића, заступника шефа Главног ђенералштаба ђенерала г. Илића и првог ађутанта Њ. В. Краља ђенерала г. Чолак Антића, почео да обилази трупе. Чим се Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле појавио пред трупама, војне музике, њих неколико, за све време обиласка трупа свирале су дочек. Сваку трупу Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле поздравио је војничким поздравом:

— Помаже Бог, јунаци!

— Бог Ти помогао! отпоздрављали су громогласно војници.

Пред почасним трибинама

Пошто је обишао и поздравио све постројене трупе, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле упутио се са Својом свитом где је заузео место са кога ће посматрати дефиловање трупа.

Чим се Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник појавио пред почасном трибином, са трибине су се проломиле снажни и громогласни поклици:

— Живео Краљ Петар II

- Живела Краљица Марија!
- Живео Кнез-Намесник Павле!
- Живела југословенска војска!

Приметно расположен Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле је љубазно отпоздрављао на срдчане поздраве присутних.

Аплаузи и клицања Њ. В. Краљу, Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу, целога Краљевском Дому и југословенској војски трајали су дуго и једнодушно.

Почетак дефилеа

Пошто је отсвирана југословенска химна и пошто се клицање стишало, музика је интонирала парадни марш и дефиле трупа је отпочео уз буран плесак публике.

На челу параде први се на коњу достојанствено појавио Командант Београда и Командант параде арм. ђенерал г. Војислав Томић, који је у галопу прошао поред Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника, и пошто га је поздравио стао је у страну испред почасне трибине са леве стране Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла.

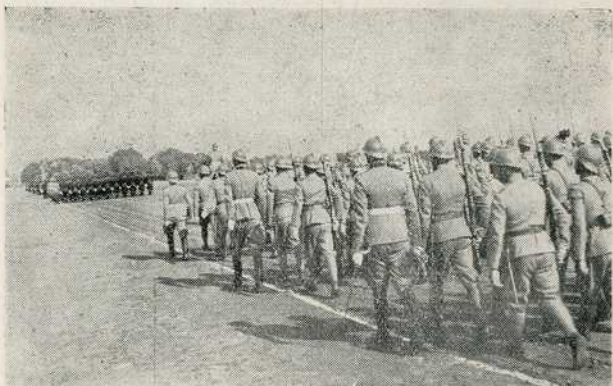
Широке масе београдског грађанства појаву Команданта Београда арм. ђенерала г. Томића поздравиле су са трибина једнодушним и спонтаним узвицима одушевљења:

— Живео Командант Београда!

Дефиле питомца Војне академије и подофицирске школе

Еlegantним мушким корацима уз звуке парадног марша поред Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника прво су продефиловали питомци Војне академије, бурно поздрављени од присутних грађана клицањем:

— Живели наши будући официри!

Са ревија група на Бањници: напред питомци Војне академије, иза њих питомци Пешадијске подофицирске школе.

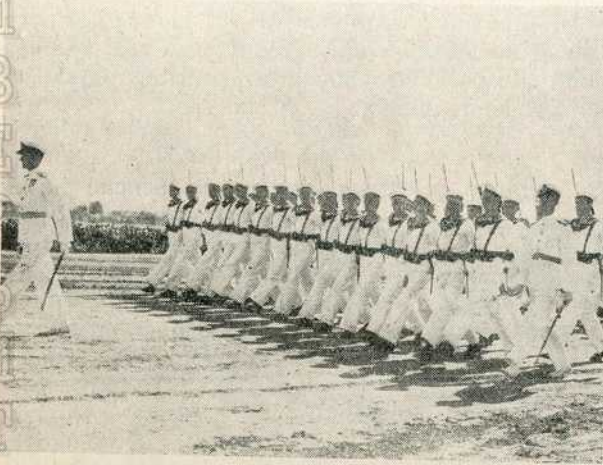
Одмах иза питомца Војне академије, као вити борови, одлучним младићским кораком продефиловали су питомци пешадијске подофицирске школе, са шлемовима на главама.

— Живели наши подофицири! — проломило се клицање публике кад су подофицири пролазили поред трибина.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Овације морнарици

Од плеска и клицања проламао се ваздух на Бањичком пољу када су у савршеном реду, као под конац, поред трибина продефиловали

Морнарица.

млади морнари у белим униформама.

— Живело наше море! Живела наша морнарица! — клицало се на све стране.

Одушевљено клицање Краљевој гарди

Одмах после проласка првих трупа, појавила се Краљева гарда на челу са Командантом Краљеве гарде арм. генералом г. А. Станковићем, који се, пошто је поздравио Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла придружио Његовој свити.

Фанфара Краљеве гарде.

Одушевљене овације публика је приредила челичним трупама Краљеве гарде, чији вајници изгледају као одваљене челичне стене.

Иза пешадије Краљеве гарде, која је мушки продефиловала поред трибина са заставом, прошла је у савршеном реду инжењерија Краљеве гарде, па је онда у дивном поретку,

у касу, по такту музике, продефиловао артиљериски пук Краљеве гарде на челу са пуковником г. Д. Павловићем. После њих у галопу се појавила фанфара коњице Краљеве гарде, иза које је у пуном галопу пројурила коњица Краљеве гарде са својим командантом ђенералом г. Жупањцем.

За време дефиловања целокупних трупа Краљеве гарде публика је бурно плескала и одушевљено клицала:

— Живела Краљева гарда!

Овације планинцима и бициклистима

После Краљевске гарде у дивном реду поред трибина су прошли бициклисти и мотоциклисти, који су присутне оставили дубок утисак. А одмах иза њих, први пут на београдским војним свечаностима појавио се један батаљон планинског пука у оделима спремљеним за планину, са једном планинском батеријом.

Коњица Краљеве гарде са заставом дефиљује.

Планинцима, које публика тек сада први пут види, приређене су бујне овације и они су привукли највећи део пажње присутне публике.

Дефиле пешадије

У својим сурим униформама, гвозденим кораком, као да се читаво Бањичко брдо креће, пред трибинама ступали су јуначки пешадијски пукови. Снажни, сунцем опаљени пешаци 18 и 2 пешад. пука, у савршеном реду продефиловали су поред трибина уз одушевљено плескање и клицање присутних:

— Живели наши пешаци! Живела југословенска војска!

Нарочите симпатије публике привукла је и голубија пошта, која је ступала одмах иза пешака. Кад је голубија пошта дошла до трибина, кавези су отворени и бели, одлично изучени голубови излетели су из кавеза и уздигли се високо изнад Бањичког поља, кружећи у ваздуху изнад трупа које су дефиловале.

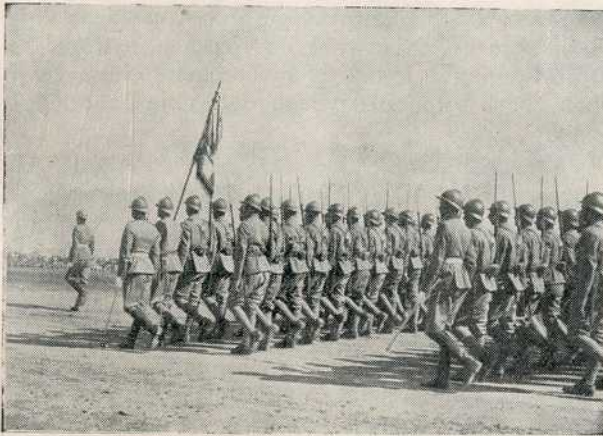
Дефиле моторизованих јединица

Лепршање голубова у ваздуху заглашила је снажна хука мотора моторизованих јединица, које су ступале иза голубије поште, на челу са тешком батеријом хаубица од 155 мм.

Нарочиту пажњу привукао је пролазак борних кола, која претстављају наше савршено модерно наоружање. Такође су били предмет велике пажње и тенкови, који су ступали у колони. Сигурност од напада из ваздуха код присутних изазвала је батерија противаеропланских топова, чији је пролазак публика поздравила бурним клицањем:

— Живела наша челична одбрана!

За њима су ступали такође бурно поздрављени, рефлекторци, моторизована пешадија са митраљезима и топови са дугачким цевима чији је домет 25 километара, и нај-

Пешадија са заставом.

зад тешка артилерија и аутомобилски пук, који је код присутних изазвао право дивљење нашег артиљериског наоружања.

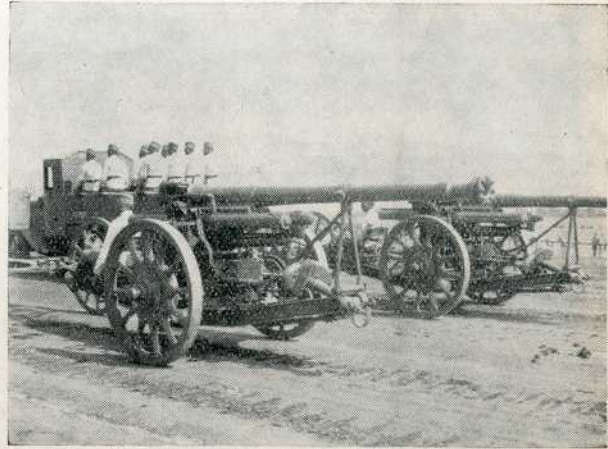
Још сувоземна војска није се измакла са Бањичког поља, а на хоризонту се указала, у савршеном реду, као јато птица, авионска ес-

Тенкови.

Срдчан поздрав браниоцима из ваздуха

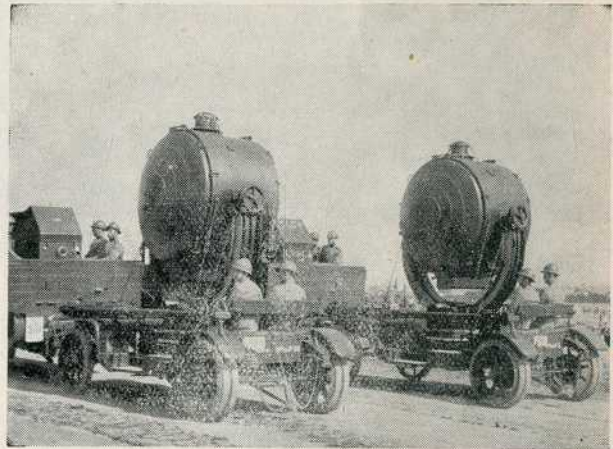
кадрила, чији су мотори својом снажном хуком заглашили Бањичко поље. Сви погледи присутних тога тренутка били су уперени у пла-

Противавионска тешка артиљерија.

во и ведро небо, испод којег су кружили наши браниоци из ваздуха.

— Живела наша одбрана из ваздуха! Живели наши храбри авијатичари! — клицали су присутни све док се и последњи авион није изгубио на хоризонту.

Рефлектори

Са овим је завршено дефиловање војних јединица Београдског гарнизона, које је ове године савршено организовано и исто тако јединствено изведено.

Бурно поздрављен Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле напустио је Бањичко Поље

Кад се дефиле трупа завршио, музика је поново интонирала југословенску химну. Тада је Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, уз бурно клицање свих присутних Београђана, напустио Бањичко поље.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Успео приказ напада на Београд из ваздуха

Да би се грађанство Београда упознало са начином одбране приликом изненадног напада из ваздуха на град — приказивани су у ок-

Командант Београда арм. генерал. г. Војислав Томић посматра приказ напада из ваздуха на Бањици.

тобру месецу т.г., у току једне целе недеље изненадни дневни и ноћни напади на Београд из ваздуха.

Једно од успешних приказа напада из ваздуха на варош изведено је на Бањичком пољу, на коме је било подигнуто једно импровизовано село, које су „непријатељски” бомбардери имали да нападну, поруше и запале, а које је у исто време имало да се брани од таквог напада помоћу домаће авијације, контраавионском артиљеријом и вештачком маглом.

Овакве вежбе веома су корисне баш за само грађанство, које се на тај начин упознаје са свима опасностима које му за време рата прете, као и то на који се начин од такве опасности може да штити и спасе. Зато је преко дневне штампе и преко нарочитих објава позвано грађанство Београда, да присуствује овом извођењу напада из ваздуха.

И ако је приказ напада био заказан за 4 часа по подне, Бањичко поље било је преплављено Београђанима још око три часа. Трибине, које су подигнуте на Бањичком пољу за војне приредбе, биле су дупке пуне, тако да је маса света морала заузети места на отвореном пољу.

Од званичних лица на место извођења напада први је дошао Командант Београда арм. генерал г. Војислав Томић, а затим су дошли: први помоћник начелника Главног генералштаба генерал г. Боди; командант Дунавске дивизије генерал г. Арачић; командант пешадије генерал г. Михаиловић; генерал г. Сретеновић, као и велики број виших официра, који су пажљиво пратили ток овог интересантног напада.

Целу организацију приказа напада из ваздуха извео је Акциони одбор Месног одбора за одбрану од ваздушних напада у Београду, а у коме неуморно раде: г.г. потпуковник Бурмазовић; санитетски потпуковник Радуловић; шеф кривичне полиције Управе града Београда г. Рада Поповић; командант Пожарне чете Поглаварства града Београда Милосављевић; пионирски капетан Ворачек; апотекарски капетан Николић и други.

Са приказа напада из ваздуха на Бањици: лево импровизовано село, десно пуштање вештачке магле.

Са трибине тачно у 4.30 часова преко гласноговорника објављено је да су са осматрачнице примећени „непријатељски” бомбардери. Да би публика могла што боље да прати ток напада, преко гласноговорника једно стручно лице обавештавало је публику о свему шта се догађало на земљи и у ваздуху.

Чим је са осматрачнице објављен долазак „непријатељских” аероплана, на импровизовано село пуштена је вештачка магла, како би село остало незапажено од стране „непријатеља”.

У току овог извођења приказана је последица несмотрености грађана за време напада. Војници су приказали групу пијаних грађана који су за време напада седели пред кафаном и нису хтели да се склоне, а кад је из ваздуха пала бомба са загушљивим гасом, они су почели тек тада да беже, али не како треба већ низ ветар, тако да су постали жртве загушљивог гаса.

У импровизованом селу налазиле су се од хартије подигнуте „фабрике”, „стоваришта бензина”, „муниције”, „мостови” итд. „Неприја-

тељ” за време напада рушио је и палио бомбама све што му је пало у очи, али су запаљене објекте наши ватрогасци са успехом брзо гасили, а санитарска колона спасавала је запрепашћено становништво и указивала „рањеницима” прву помоћ.

Тако се приликом овог приказа могле видети све жалосне последице које настају од једног ваздушног напада: безброј порушених и запаљених јавних зграда и приватних домова и огроман број људских жртава.

У саму сутон сирене и звона објавили су да је опасност од напада из ваздуха прошла.

Са једним корисним искуством више, Београђани су се са Бањичког поља враћали низ Авалски друм својим домовима, ужасавајући се страхота и ужаса који би могао да донесе један нежељени рат.

У току исте недеље обављено је још неколико успешних приказа изненадног напада на Београд, дању и ноћу, који Београђанима могу бити од користи, јер човек само ако је спреман моћи ће са успехом да се брани.

Свечано освећење застава подмлатка Аеро-клуба

— 16.000 омладинаца који су узели учешћа на аеромитингу у Београду продефиловало је са заставама кроз Београд. —

У недељу 11 октобра о.г. подмладак Аеро-клуба осветио је свечано своје заставе. У овој импозантној и величанственој свечаности, сјајној омладинској манифестацији за наше ваздухопловство, узело је учешћа преко 16.000 омладинаца и средњошколаца.

Свечаност је отпочела освећењем застава у дворани Коларчеве задужбине, а заставама је кумовао Министар просвете г. Добривоје Стошовић.

Освећење застава, у присуству изасланика Њ. В. Краља пуковника г. Божића, обавио је лично Њ. Св. Патријарх Господин Варнава.

На позорници Коларчеве задужбине били су постројени заставници са заставама појединих одбора подмлатка Аеро-клуба из целе земље. Заставе су азурне боје неба са грбом Аеро-клуба у белом кругу, преко кога се пружа бео млаз светлости, чиме се жели претставити стремљење у небо.

После обављеног освећења прозивани су заставници по азбучном реду, којима је застава предавао лично кум г. Д. Стошовић, Министар просвете.

Када су на позорницу ступили заставници из Загреба, београдски ђаци, који су били препунили дворану, приредили су им бурне овације, кличући белом Загребу. Исто тако срдечно су поздрављени и заставници из Бања Луке, Сарајева, Скопља, Сушака, Петровграда, Сиска и осталих наших градова.

После предаје застава Њ. Св. Патријарх одржао је омладинцима-ђацима веома леп говор, који је завршио овим речима:

Са освећења застава најмлађих чланова Аеро-клуба: Министар просвете г. др. Стошовић предаје омладини освећене заставе.

„Честитајући вам пријем ових данашњих застава, позивам вас да чувате нашу отаџбину и наше слободе, не изазивајући никога да нас напада, али ако нас неко најзадне чуваћемо нашу драгу земљу и биће наша док је једној Југословена. Живели!”

Крај говора Њ. Св. Патријарха ђаци су поздравили одушевљено.

Затим је узео реч Министар просвете г. Стошовић, који је у своме снажном говору између осталог рекао:

„Уверен сам да данашње свечано ступање средњошколској подмлатка у ваздухопловну акцију претставља датум од особитој значаја у развоју југословенског ваздухопловства, ја желим да са овога места упутим ајел да за примером 80 средњих и стручних школа и 80 одбора подмлатка Аеро-клуба пођу без изузетка и све остале школе за средњу наставу у Краљевини Југославији. А на томе пољу патриотске делатности оне све моћу рачунати увек на дубоке симпатије целе земље и на пунопољну владе г. др. Стојадиновића.”

После говора г. др. Стошовића, кога су омладинци срдечно поздравили, говорио је командант ваздухопловства генерал г. Д. Симоновић, који је свој говор завршио овим речима:

„Авијација и омладина првенствено припадају једно друћом, јер нико нема више вере и полета од омладине и ништа потпуније не одговара томе полету од авијације.

Поздрављајући овај елитни скуп, ја у овој манифестацији наше омладине, са пуно вере иледам у сјајну будућност наше авијације, јер ће из вашеј јата изаћи соколи, који ће својим крилима заштитити наше небо.

Честитајући вам данашњи свечани чин, ја вас поздрављам да упутимо тојле жеље за дућ и

срећан живот нашеј Узвишеној Првој Омладинца младој Сокола, нашеј љубљеној Краља Петра II, који показује Свој високи интерес и поклања највећу пажњу нашем ваздухопловству. (Дворана је на ногама, музика свира химну.) Да живи Њ. В. Краљ Петар II, (бурне овације: Живео!) и Његов Светли Дом (Живео!). Да живи претседник југословенског Аеро-клуба „Наша крила” Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле (Живео!).”

На крају је омладинце поздравио у име Средишње управе Аеро-клуба заменик претседника г. Тадија Сондермајер, који је свој говор завршио овим речима:

„Биљка има корен, стабло и круну. Ни без једној од ових делова не може да живи. Корен ваздухопловства, његова основа, то је подмладак ваздухопловни у најширим масама — то сте ви. Из ваших јустих редова одабираће се временом најбољи једриличари, илоти, конструктори аероплана и мотора.”

Свечаност у Коларчевој задужбини завршена је бурним клицањем Њ. В. Краљу Петру II, Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу и југословенској авијацији.

Из Коларчеве задужбине омладинци су отишли на Калемегдан где су присуствовали успелом аеро-митингу, а затим су са заставама и музиком у поворци, која је бројала преко 16.000 омладинаца, прошли кроз Београд, где су их Београђани срдечно поздрављали.

На дан двогодишњице трагичне смрти Витешког Краља Александра I Ујединитеља Београђани су се у пуној жалости сећали свога Неумрлог Краља

— Тужном помену у цркви на Опленцу присуствовао је цео Краљевски Дом. —

Прошло је пуне две године од злокобнога дана, 9 октобра 1934 године, када је неочекивана вест о трагичној погибији Витешког Краља Александра I Ујединитеља завела у црно југословенску престоницу Београд, а са њиме и сав југословенски народ.

Тужне успомене на тај црни дан у светлој историји југословенског народа остаће дубоко урезане у сећањима и душама свих Београђана. Ехо јецаја и уздаха Београђана и југословенског народа, који се сав био слегао у Београд да присуствује погребу свог Великог Краља, као да још увек одјекује београдским улицама и изазива дрхтаје срца, мамећи из ока сузе за изгубљеним Краљем-Човеком, чије је срце куцало за све људе подједнако, за пријатеље и непријатеље Своје; за Краља који је био заточник и идеолог светскога мира!

И ако је ове године 9 октобар пао у радни дан, све београдске радње биле су затворене. Београђани свих вероисповести похи-

тали су у своје богомоље, да се у молитви и тужном сећању сете свога неумрлог Витешког Краља Александра I Ујединитеља. Побожну тишину, која је тога дана владала Београдом, парало је само брујање црквених звона са звоника београдских цркава.

Краљевска породица присуствовала је тужном помену у цркви на Опленцу, где леже земни остаци Краља-Витеза.

Око 11 часова пре подне свирањем југословенске химне објављен је долазак у цркву Краљевске породице. Са десне стране задужбинског храма стали су овим редом чланови Краљевског Дома: Њ. В. Краљ Петар II; Њ. В. Краљица Марија; Њ. В. Румунска Краљица Мајка; Њ. Кр. Вис. Краљевићи Томислав и Андреј; Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга; Кнез Никола; грчка Кнегиња Јелисавета; грчки Кнез Никола; Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле. Лева страна храма била је испуњена члановима војне и цивилне куће Њ. В. Краља.

После заупокојене молитве и одржаног парастоса у цркви, Краљевска породица се побожно спустила у крипту, где је пред гробом Краља Александра I Ујединитеља одржан кратак помен. На гроб Витешког Краља чланови Краљевског Дома положили су букет свежег цвећа.

Док је Краљевска породица одржавала помен Блаженопочившем Краљу у цркви на Опленцу, у београдској Саборној цркви такође је, као и у свима осталим београдским богомољама свих вероисповести, одржан свечан помен, коме су присуствовали Краљевски Намесници г.г. др. Р. Станковић и И. Перовић; претседник Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић; ондашњи претседник Сената г. Томашић; претседник Народне скупштине г. Ђирић; министри: г.г. Антон Корошец, Мехмед Спахо, Светозар Станковић, Бранко Калуђер-

Румунска Краљица Марија, Краљевић Томислав, Њ. В. Краљица Марија, Њ. В. Краљ Петар, и у позадини: Грчка Принцеза Јелена, Кнежевић Никола и Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга улазе у цркву на Опленцу.

чић, Душан Летица, Д. Стошовић, Н. Суботић, Ђура Јанковић, Милан Врбанић, Јосип Роговић, Воја Ђорђевић, Шефкија Бехмен

На челу генералитета, који је целокупан присуствовао помену, налазио се командант Београда арм. ђенерал г. Војислав Томић.

Од стране Београдске општине присуствовали су помену градски већници на челу са заступником претседника Београдске општине арх. г. Ђуром Бајаловићем.

Такође су помену присуствовали и сви претставници највиших државних институција, разних научних, културних, националних и других друштава.

Помен је почео тачно у 11 часова. Уз асистенцију шест архијереја и двадесет свештеника службу Божију служио је Њ. Св. Патријарх Господин Варнава.

После помена Њ. Св. Патријарх одржао је веома леп говор у коме је изнео велика дела Блаженопочившег Краља Александра I, који је завршио овим снажним речима:

— Дух Блаженопочившег Краља остаће као вечита веза између Његових дела и нашег народа!

Њ. К. Вис. Кнез Намесник Павле и грчка Принц Никола улазе у цркву на Опленцу да присуствују помену Блаженопочившем Краљу Александру.

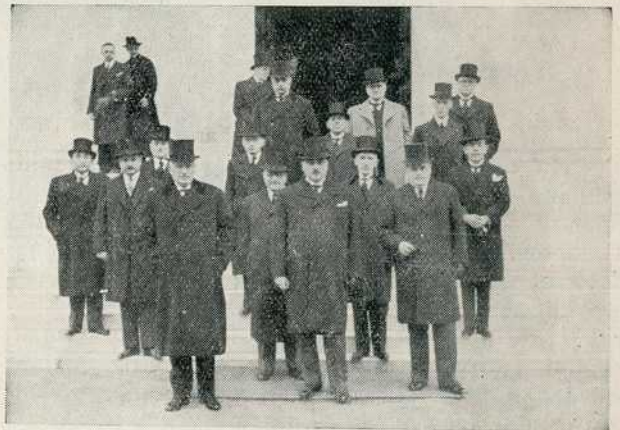
Помен у Саборној цркви завршен је побожним покличом Блаженопочившем Краљу Александру:

— Слава му!

а снажним клицањем присутних:

— Живео Краљ Петар II!

— У цркви Св. Александра Новског помен Витешком Краљу Александру I Ујединитељу, а уједно и палим браниоцима Београда, који су такође изгинули у исти дан када је од злочиначке руке погинуо и Краљ Александар, одржало је Удружење бранилаца Београда.

Чланови Краљевске владе на челу са претседником г. др. Миланом Стојадиновићем пред црквом на Опленцу после помена Блаженопочившем Краљу Александру.

По подне око три часа чланови Краљевске владе, на челу са Министром-претседником г. др. Миланом Стојадиновићем, одвезли су се из Београда на Оплецац, где су посетили гроб Блаженопочившег Краља и поклонили се Његовој Неумрлој Сени.

Делегација Београдске општине у Паризу

На дан 9 октобра ове године извршено је у Паризу свечано откривање споменика Блаженопочившем Краљу Петру I Ослободиоцу и Краљу Александру I Ујединитељу. У жељи да овај чин добије што свечанији и значајнији карактер, претседник општинског већа града Париза г. Рејмон Лоран упутио је претседнику г. Влади Илићу једно писмо, у коме у име града Париза моли да једна делегација већника града Београда са својим претседником дође ради присуствовања овој свечаности у Париз, где ће бити гости Париске општине.

где је била свечано дочекана и поздрављена од претседника града Париза г. Рејмона Лорана и великог броја већника. Од стране нашег посланства присуствовао је дочеку отправник послана, саветник г. М. Симић, окружен особљем посланства. Делегација је била за све време бављења у Паризу гост Париске општине, настањена у једном од најугледнијих париских хотела, у хотелу „Кријон” на Плас де ла Конкорд.

Бављење наше делегације било је уређено нарочитим програмом који је била израдила

Дочек делегације града Београда на станици у Паризу. Претседник г. Влада Илић са претседником Париске Општине г. Р. Лораном и осталим члановима делегације града Београда.

На овај љубазни позив једна делегација већника града Београда са претседником г. Владом Илићем и потпретседником г. Драг. Тодоровићем на челу отпутовала је у Париз 6 октобра, да присуствује свечаном откривању споменика Блаженопочившем Краљу Петру I и Краљу Александру. Поред г.г. Владе Илића и Драг. Тодоровића делегацију су сачињавали већници г.г. Милан Нешић, професор Универзитета и ранији претседник Општине града Београда, Бранко Поповић, професор Универзитета, Љубомир Стефановић, адвокат, др. Стева Поповић, секретар Индустријске коморе; затим Тихомир Симић, професор Универзитета и г. Боривоје Вучковић, инжењер, који су иначе путовали у Париз другим послом и шеф кабинета претседника Београдске општине г. Љубомир Нинић.

Делегација је приспела у Париз 8 октобра у 8,40 часова ујутру на Лионску станицу,

и о чијем се извођењу старала Општина града Париза.

Одавање поште Незнаном Јунаку

Први званични чин наше делегације био је одавање поште француском Незнаном Јунаку.

Тачно у 11,45 часова претседник г. Влада Илић, довео се са осталим члановима делегације на Плас Етоал, где га је сачекао претседник Париске општине г. Лоран са још неколико већника. Око свете плоче под Триумфалном Капијом била је постројена једна чета републиканске гарде у парадној униформи. Претседник г. Илић положио је на свету плочу диван венац са француском тробојком, на којој је стајао натпис: „Београд француском Незнаном Јунаку”. После полагања венца делегација се поклонила гробу одавши француском Незнаном Јунаку пошту ћутањем од јед-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ног минута; затим је извршено уписивање у Златну књигу. Овом свечаном чину присуствовао је велики број париских грађана.

Свечани пријем у Париској општини

Пријем делегације у Париској општини био је заказан за 17 и по часова истога дана. У одређено време претседник г. Влада Илић довео се у пратњи делегације у зграду Париске општине. На улазу је делегацију сачекао г. Бикај, већник, који је и шеф протокола за све пријеме и свечаности. Пријем делегације био је врло свечан и узбудљив. Кроз велелепне просторије делегација је уведена у свечану дворану, где је већ било сакупљено Париско градско веће са претседником г. Лораном. Свечаном пријему присуствовао је г. Божидар Пурић, наш опуномоћени министар у Паризу са особљем посланства; делегација наше Народне скупштине, која је у Париз дошла такође ради присуствовања откривању споменика; генерал Гијома, бив. главнокомандујући Источне војске; генерал Жорж; генерал Гасперо; префект Сенског округа г. Ашил Виле; делегат Поали д'Оријан свештеник г. Белар и многобројни елитни чланови париског друштва, пријатељи нашег народа.

„Господине Министре,
Господине Претседниче градске општине,
Господо градски већници града Београда,
Госпође,
Господо,

Париз прима са узбуђењем и слави у своме дому муниципалне претставнике града Београда чије ће присуство сутра, у духу захвалности и побожног сећања, увеличати свечаност посвећену успомени два велика суверена, пријатеља Француске: Петра I-ог, Краља Србије, који је, у два маха, ставио свој мач у службу наше земље, и Александра I-ог, оснивача и ујединитеља победоносне Југославије.

Заједно са Вама, господине претседниче, сматрао је за своју дужност да дође на овај пријем Његова Екселенција господин Божидар Пурић, у коме су Париз, његово становништво, његови едили, од првог часа, упознали сигурног и оданог пријатеља. А наша радост није мање велика што можемо истовремено поздравити више одличних чланова Југословенског парламента, који су били љубазни, да нам учине част одазивајући се нашем позиву.

На жалост, господо, догађаји који су нас данас сакупили, у градском дому, на дан друге годишњице једног одвратног атентата, не дозво-

Долазак делегације са венцем пред гроб Незнаног Јунака.

Говор г. Рајмона Лорана, претседника града Париза

Пошто је извршено узајамно претстављање, претседник Париске општине г. Рејмон Лоран поздравио је нашу делегацију следећим говором:

љавају нам да овоме пријему даднемо онај обим и онај сјај који би му дали у другим приликама. Ми смо дужни да у нашим још ожалошћеним срцима умеримо радосно одушевљење које нам проузрокује ваше присуство.

Париз је, при свем том сматрао, у овим данима када се још једном више, у атмосфери уз-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

будљиве озбиљности, подвлаче везе које уједињују југословенску и француску нацију, да изрази претставницима братскога града осећање топлих симпатија које није престао да указује у свако доба, пре рата, за време рата и после рата, грађанима југословенске престонице.

бојеви, а које су данас првокласни путеви југословенског напретка.

Београд је величанствени паладијум једне врло велике нације која је успела да то постане благодарећи хероизму и чврстини све њене деце као и јасној и чврстој вољи њених краљева.

Одавање поште француском Незнаком Јунаку.

Нека ми је допуштено да потсетим, не задржавајући се дуго, да сам био у 1930 години врло омиљен гост Београда, када сам присуствовао у својству потпредседника нашег градског већа незаборављеном слављу поводом грандиозног соколског слета.

Тада сам потпуно осетио као у осталом и избраници града Париза, који су, у 1934, пратили у Београд једног од мојих одличних претходника, господина Рене Фике-а, тада сам велим упознао по спонтаном ентузијазму којим је, преко наших личности, поздрављено име и слика Париза, шта може да значи, код једног племенитог народа као што је ваш, света реч пријатељства кад је још оплемењена осећањима захвалности.

Дивио сам се, такође, пролазећи путевима вашег града, доказима конструктивне гениалности коју су за тако кратко време посведочили његови синови, као да су сматрали за потребно да покажу свету, кога је већ засенило њихово јунаштво, да нису мање обдарени за послове мира, него што су били непоколебиви у неизвесностима рата.

Београд уздиже своје споменике, своје универзитете, своје широке и светле артерије изнад две реке око којих су се водили крвави

Он заузима прво место у кругу пријатељстава сваког Француза.

Зар он није сигуран да у томе граду, чији престиж спаја трагове најзубудљивије прошлости с најмодернијим реализацијама урбанизма, нађе ону пријатну и привлачну средину, пуну симпатија, која изгледа, оживљава у границама Балкана, дах наше земље.

Особито ми је драго да Вам на свему томе честитам и да Вам на свему томе захвалим, господине Претседниче, и господо већници града Београда, Вама који нам данас долазте као посланици југословенско-француског пријатељства, тако пријатног нашим срцима и тако нужног за Европску равнотежу, која је битни фактор светског мира".

Говор г. Лорана пропраћен је аплаузом од стране свих присутних.

Говор г. Ашила Вилеја, префекта сенског округа

Затим је узео реч префект Сенског округа г. Ашил Виле, који је претставнике Београда поздравио овим говором:

Претставници града Париза, који се састају данас у присуству претставника града Београда,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

осећају при овоме сусрету задовољство помешано са болном и дубоком емоцијом. Братски приједи из 1911 и 1921 године оставили су у градском дому успомене тихе радости и весеља. За што да пријем из 1936 има за свој мотив гнусан догађај који оставља у нашим срцима жалост и револт, који се не дају избрисати?

Дозволите ми бар да нађем у овоме скупу поновљени доказ осећања непомућеног пријатељства, које сједињује наше две нације, и да Вас умолим да понесете са свечане мисије која Вам је поверена сведочанство топлих симпатија нашега града. Поштовање којим Париз окружује успомену Ваших херојских и обожаваних владалаца, гордост коју осећа да види како се дижу њихове фигуре у његовом средишту, доста говоре о јачини наших осећања и наших заједничких нада.

Пријатно ми је да о томе пружим учтив израз претставнику Краљевске владе у личности врло уваженог дипломате чија се мисија обавља у Паризу са толико ауторитета и чари, господину Божидару Пурићу.

Ми мислимо са интимним задовољством на снагу и на напредак велике југословенске државе, плод толиких величанствених и вековних напора, а нарочито, господо, претставници града Београда, на Вашу улогу и на Ваш успех на овом пољу, Вас који имате задатак да руководите задивљујућим напретком њене лепе престонице.

Драг је нашим срцима Ваш Београд, та тако дуго нетакнута тврђава цивилизације, а затим тако упадљиви симбол националне независности, толико пута преплављен таласима насиља, увек усправан, надживљујући своја страдања.

Он данас бере плод своје тако несаломљиве истрајности на тај начин што је постао живи центар једне од најважнијих држава Европе, двостручећи број свога становништва за 20 година, излазећи из својих старих оквира до те мере да га не могу препознати сведоци из прошлости, жељан да одржи на пољу урбанистичке опреме и социјалне спремности прво место које му с правом и припада.

Ми знамо колико је Ваш удео у томе значајном делу, који непрекидно поставља проблеме својствене непрекидном напретку. Ви заслужујете да Вам се на томе честита, господо, и да с гордошћу мислите, са врха бедема Вашег града са висине тераса које гледају на Дунав, на некадашњи „Бели град“, који је у својој отпорној једноставности, био предмет толиких лакомих навала. Град којег сте Ви и Ваши изградиле у току двадесет година, чувајући његове ознаке прошлости, биће симбол једне епохе коју наша љубав поздравља и коју наше жеље прате”.

Говор г. Владе Илића, председника Општине града Београда

Пошто су се стишале овације нашој земљи и Београду, претседник Општине града Бео-

града г. Влада Илић одговорио је на поздраве следећим говором:

„Господине Претседниче, госпође и господо,

Допустите ми да вам изразим сву нашу радост што се налазимо овде, у згради Општине града Париза.

Вама је, господо, позната љубав коју грађани Београда гаје према моћној престоници Француске, према Паризу.

Моје колеге и ја, ми смо само скромни тумачи ових осећаја, чија је основа захвалност коју цео наш народ гаји према Француској, за драгоцену помоћ коју нам је Француска указала у најтежим данима наше историје.

Желели смо да ову нашу посету обележимо једним скромним видним знаком и ја Вас молим да примите ову плакету нашег младог Краља Петра II.

Његов дед и Његов отац били су велики пријатељи Француске. Њихова љубав према Француској струји жилама Краља Петра II и ми верујемо да претставници Београда, у тренутку када град Париз открива споменик двојици Карађорђевића, нису могли да донесу бољи поклон од лика трећег Карађорђевића — пријатеља Француске.

Нека ова плакета показује за увек братско пријатељство које везује наше две престонице.

Живела Француска!

Живео Париз!”

Завршетак говора г. Илића пропраћен је био одушевљеним аплаузом и клицањем Југославији и Београду.

Плакета Њ. В. Краља Петра II. Дар Београдске општине Париској општини.

За време говора г. Илића пред њим је на столу стајала плакета Њ. В. Краља Петра II, која је предата Општини града Париза као поклон Општине града Београда. Плакета је из-

рађена у бронзи, у природној величини, учвршћена на плочи од ораховог дрвета; на златној једној плочи носи натпис: „Belgrade à Paris, le 9-X-1936“.

Предаја овог поклона за време откривања споменика двојици Карађорђевића првих југословенских владара имала је симболично значење и лик нашег младог Краља примљен је са изразима велике љубави.

После ове церемоније био је послужен велики чај у просторијама Париске општинске

импозантан начин. Она је почаствована присуством највиших претставника цивилних и војних француских власти и многобројног грађанства.

Наша делегација са г. Илићем на челу добила је место на централној трибини. На истој су се налазили: Министар војске и морнарице генерал г. Љубомир Марић, Краљевски посланик у Паризу г. Божидар Пурић, изасланство Народне скупштине и делегација бивших ратника са Солунског фронта.

После откривања споменика председник Републике г. Лебрен са осталим великодостојницима посматра дефиле трупа. На слици је председник г. Влада Илић са осталим члановима делегације Београдске општине.

куће, која спада међу две три највеће и најлепше општинске куће на свету. За време чаја приређен је концерат на коме су суделовали познати француски уметници, са бираним програмом.

*

Истога дана увече делегати су присуствовали претстави „Вертера“ у Оперу Комик. Том приликом су у салону Опере који се налази поред саме сцене, били претстављени делегацији сви извођачи, међу којима се налазило неколико светских певачких и члумачких величина.

*

На дан 9 октобра пре подне делегација је положила на Српском војничком гробљу у Тијеју венац са траком у нашој тробојци на којој је писало: „Београд палим херојима“.

Свечаност откривања споменика

Свечаност откривања споменика Краљу Петру I Ослободиоцу и Краљу Александру I Ујединитељу обављена је на један изванредно

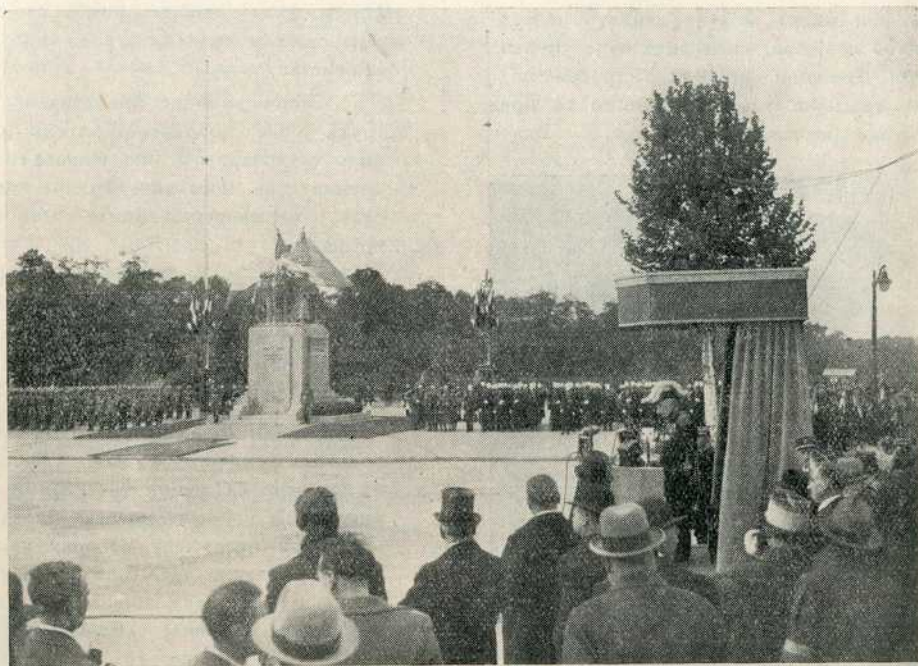
Од високих личности присуствовали су још: Маршал г. Петен, генерал г. Жорж, који је рањен приликом Марсељског атентата, г. Едуард Сулије, председник Одбора за подизање споменика; г. Луј Марен, бивши министар и велики пријатељ нашег народа; г. Франсоа Пиетри, бив. министар морнарице.

Претседника Републике г. Албера Лебрена дочекали су министар војске г. Даладје, министар спољних послова г. Иван Делбос, г. Пол Бонкур, г. Александар Милран, бив. претседник републике и друге угледне личности.

Свечаност је отворено говором претседник Одбора за подизање споменика г. Сулије. Он је изнео побуде и напоре Одбора за подизање споменика. Затим је говорио маршал Франше д'Епере о заслугама наших великих краљева и наредио да се споменик открије. Трећи је говорио претседник Париске општине г. Рејмон Лоран, који је у врло надахнутом и топлим говором примио споменик на чување у име Париза. Потом је говорио југословенски министар војске и морнарице генерал г. Марић. Он

је истакао величину и заслуге Краља Петра и Краља Александра и захвалио се француском народу и Паризу на овој великој пажњи према нашем народу и његовим великанима. Последњи је говорио Претседник Републике г. Албер Лебрен. Његов говор је био заиста једна велика класична беседа каква се врло ретко чу-

на другим бојиштима ослободе изгубљену отаџбину. Сви су га се радо сећали као младог владоца, проницљива и жива погледа, из кога је понекада избијао жарки пламен са благим осмехом, који је одавао једну љупку осетљивост човека мирног и одмереног држања, који је изазивао поштовање.

Маршал г. Франше Д'Епере, југословенски војвода. говори на свечаности откривања споменика.

је. Ми смо са поносом и дубоком тронутошћу саслушали узвишене, мудре и пријатељске речи поглавара Француске државе изречене елоквенцијом једнога Перикла.

Говор Претседника Републике Г. Лебрена

Протекле су две године откада се Париз припремао да радосно и одушевљено дочека Њ. В. Краља Александра I и Краљицу Марију, који су имали да дођу и да учине први пут званичну посету нашој земљи. Витешки Краљ, чији се херојски лик у историји изједначаје са ликом белгијског Краља Алберта I, већ је био са симпатијом познат Парижанима по скромности и исправности његовог најчеститијег приватног живота, по племенитости и величини његовог јавног живота, потпуно посвећеног добру његовог народа. Свако је могао да представи себи ону слику коју је слава била учинила опште познатом, слику храброг принца, који је са шаком људи одолевао пет пута јачем непријатељу, из чијег се обруча истраго и у једној епопеји достојној да надахне песму неког новог Омира, одвео преко албанских кршева до Јадрана своје десетковане трупе, које су биле изнурене, али никада побеђене, и које су биле спремне да

Француска се са радошћу припремала да ода част јунаку, који се увек изјашњавао као њен верни пријатељ, њен верни савезник и њен ватрен поштовалац. Александар I хитао је весело и поносно ка Француској. И одједном изненада дође вест о одвратном атентату. Бедне убице, презирући освештани законе нашег традиционалног гостољубља, дигле су руку на Краља. Најгрознијим насиљем они су на француском тлу проишли и измешали у трагичној и кобној солидарности, у несрећи великог Југословенског Монарха и крв једног министра наше Републике, одличног службеника своје земље.

Тада је цела Француска до дна своје душе била потресена ужасом и срблом. Преко мора и планина она је саучествовала у бескрајном болу Југославије. И поред протеклог времена ја не могу а да у своје сећању не оживим тужан пут који сам предузео у наше велико средоземно пристаниште, где се одиграла сурова драма. Над устрепталим градом владала је дубока тишина, запрепашћење се читало на представљеним цртама лица и у сузним очима целог оног пренераженог грађанства. Још и сада видим поред катафалка двојице великих покојника бледи лик Краљице, чији је бол још јаче подвлачила Њена племенитост и достојанство. Увече заједно отпратисмо смртне остатке онага

која је Она очекивала на броду „Дубровник“ који га је дан раније веселог и поноситог кроз врата источним сунцем обасјана био довео уз грмљавину топова и лепршање застава и који га је положеног у мртвачки ковчег, покривен трбојкама отаџбине односно натраг у пратњи уплаканих удовица, чије су усне једино још могле да се моле Богу.

Нека наша мисао која је данас у поштовању скрушена крај овог споменика буде упућена и племенитој Краљици, која тако храбро подноси толико трагични удес. Поклонимо се пред Њеним вечитим болом.

Претседник француске Републике г. Албер Лебрен, снимљен приликом свог говора пред спомеником.

Нећу никад заборавити на побожно ходошашће које сам са члановима владе, са изасланицима парламента, војске и париске општине тада обавио у Југославији. Тек тамо сам најбоље схватио у оној атмосфери општег бола тесне везе, које су са његовим народом везивале овог владара доиста народног по његовом пореклу и по његовом поимању југословенске стварности. Још и сада видим онај Београд који нам се указивао при нашем доласку под натухтаним небом са његовим трговима и улицама препуним занемеле масе у разноликој

ношњи; видим честите сељаке који су се били слегли из свих области Краљевине ношени страхом који их је обуео на вест која је тајанствено до њих дошла о смрти Оца Отаџбине. Они су стрпљиво чекали тренутак да им се допусти да се поклоне пред Краљевим одром. Сећам се као да је било јуче оног дирљивог погребца. Цео један народ, обузет једним јединим узбуђењем, дао је диван пример своје народне свети, своје моралне снаге и свог прибраног достојанства.

Стари војници препланулог лица, чије су груди биле покривене ратним одличјима, чинили су шпалир а низ њихове образе текле су крупне сузе, исто тако крупне као што су биле сузе у очима густе гомиле света начичканог иза војске.

Нарицање жена и деце, које је потсећало на античке погребне пратило је уз дуго јецање од Двора до Саборне цркве и станице ону погребну поворку у којој су корачали краљеви, државни поглавари и кнежеви.

Одреди савезничких трупа иду испред овог војничког ковчега а наш 150 пешадиски пук из Вердена са својом заставом и својим фанфарима одаје војничке почести победоносном шефу. Па видим погружену поворку која се креће ка Тополи, колевци расе, пролазећи кроз ретке станице на прузи, дуж које се био постројио народ, клечећи на влажној земљи и држећи у рукама упаљене воштанице, док су иза њега коњаници који су дошли из најудаљенијих села, усправљени на својим седлима, ћутећи одавали последњу почаст своје Краљу.

Најзад смо стигли на Оплепац до главне цркве са византијским куполама у којој ће Александар почивати покрај великог претка КараЂорђа и покрај ствога Оца.

Сељачки и ратнички син, природно је што се вратио родној грудима, одакле су поникли његови претци.

Град Париз није могао пропустити, а да се не придружи болу двеју земаља и да једним спомеником, достојним овога града овековечи успомену на Краљевског посетиоца, кога је он услед једног кобног удеса, узалуд очекивао. Француска се придружује култу, који пријатељски савезнички народ гаји према оснивачима његовог националног јединства, српском Краљу Петру I и Југословенском Краљу Александру I. Француска кроз своја уста изражава своју захвалност и своје дивљење према Принцу, који се некада у данима несреће, борио за њу, према ономе кога је трагична коб оборила на њеном тлу.

Често се дешава да баш у тешкоћама протекну ране године оних, којима су намењени највећи историјски позиви. Тако је било и детињство и младост Принца Александра. Поред великог владара, чије ће име увек у француском срцу добити одјек захвалности, Он је у Бео-

граду проживео оне ватрене године на почетку онога века, кад се Србија пред непрекидним претњама прибирала у очекивању претстојећих искушења. У току три лета, из којих је поникла Југославија, Принц Александар, коме је мудри Краљ Петар био сасвим рано поверио владавину, дао је најупечатљивије примере једне сјајне ратничке вредности. Већ у младом генералу огледала су се битна својства једног великог државног поглавара, јер уочи битака у кратким прекидима борбе, Принц Александар морао је стално да живи за свој народ, супротстављајући често личној срећи своју несаломљиву вољу.

После рата, млади Принц-Регент, сав се предаје огромном мирољубивом раду, коме је Он од тога часа посвећивао цело своје старање. Одиста, требало је привредно преуредити једну земљу, тешко пострададу у низу ратних година, требало је изједначити законе и управу разних покрајина, требало је, једном речи, створити од Краљевине једну политичку и привредну земљу, која би у материјалном погледу постала видљивим оквиром југословенске нације.

Зар се могло једно такво дело добро извести, да Краљ Александар није у доба мира, као што је то чинио у херојским временима умео да стави у покрет дивне енергије које скрива југословенска душа?

ксандар положио је чврсте и трајне основе балканском миру.

Да се оцени важност овога дела, потребно је сетити се других векова борбе, у којој је Балканско Полуострво било крваво попрште. Срећно закључење Балканског Споразума, у чему је Краљ Александар имао тако замашног удела, треба да буде један окрепљујући пример за оне, који су себи ставили у задатак да успоставе слогу међу народима. Свакако тај споразум претставља за Европу и незаборавну поуку.

Краљ Александар, чија је владавина била тако трагично кратка, показао је у току тих година, пресудних по његову нацију, све највише особине великих државних поглавара који су умели да стварају или да сачувају народно јединство непрекидно саживљавање са народном душом, видовито познавање свих могућности, дубоко осећање стварних народних потреба, то су, ето, дарови које је Југославија, имајући неоцењиву срећу, видела оваплоћења у оном који је управљао њеном судбином.

У току трагичне ноћи између 9 и 10 октобра 1934 године југословенски народ дао је преко својих претставника у знак највишег признања своје Краљу назив којим ће се овековечити „Витешки Краљ Александар I“. На тај

Ревни група пред спомеником : пролазак чете Краљеве Гарде.

На међународном пољу млади Владалац био је заточник једне политике одлучно конструктивне, у којој су савез са Француском и оснивање Мале Антанте били први темељи. Доцније, проширивши своју делатност, упоредо са њеним успесима и везујући своје напоре са напорима оних државника који су подједнако били прожети најполитичкијим гледиштима, Краљ Але-

начин биће обојаван херој чију успомену ми данас славио. Под тим именом Њега ће спомињати потомство бесмртне југословенске нације, када народно казивање својим дирљивим украсима буде заоденуло сјај националне историје.

Поздрављајући са дубоким узбуђењем две велике фигуре, чију ће успомену у нашој пре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BE

стоници овековечити овај споменик, клањајући се са поштовањем пред Њеним Величанством Краљицом Маријом, упућујући Његовом Краљевском Височанству Кнезу Намеснику, влади и југословенском народу изразе француске симпатије, ја молим Његово Величанство Краља Петра II да изволи примити усрдне жеље које гаји моја земља за срећу Његове владавине.

Затим је Претседник Републике са свима званичним претставницима прешао преко трга до споменика пред којим је учинио дубоко поклоњење. Тада је почело дефиле трупа испред споменика, у чијем се подножју налазио претседник са званичним званицама. Најпре су дефиловали одлични Сенсирци, па чета наше пешадије, која је прошла у сјајном парадном маршу, уз звуке француских фанфара. Потом је дефиловала бригада француске пешадије, па дивизион коњице, па неколико родова артиљерије и најзад неколико група тенкова и моторизоване трупе. Тако је овај дефиле добио обим и стил великог војничког ревија, што је много допринело значају и величанствености ове свечаности. Заиста, оно што је речено и оно што је учињено овом приликом такве је природе да је морало потрести и најчвршће срце. Наши француски пријатељи знали су наћи пријатељску реч и братски гест.

Трг Миет се налази у врло лепом крају Париза, између Пасиа и Булоњске шуме, недалеко од Порт де ла Миет, у границама Париских фортификација. То је велики трг модерно обрађен у вези са изградњом нове велике и главне Париске саобраћајнице, која се пружа појасом фортификација, услед чега ће исте бити постепено уништене.

Споменик је импозантан, велики, изведен је у лепом материјалу, у камену и бронзи. Он претставља Краља Александра I Ујединитеља на коњу. Са предње десне стране постављен је Његов отац Краљ Петар I Ослободилац и Он пружа мач који Краљ Ујединитељ прихвата. Са леве стране Краља Александра корача Маршал Франше д'Епере, војвода југословенски. Позади уз коњаника корачају друге фигуре које претстављају народ. Овим спомеником ће за вечна времена бити освежена у Паризу успомена на два прва и велика владоца југословенска Петра и Александра Карађорђевића.

Свечана вечера Париске општине у часи наше делегације

Истога дана у 20,30 часова Париска општина је приредила нашој делегацији врло свечану и у исти мах врло пријатељску и интимну вечеру у чувеном историјском хотелу „Лозен“, на Кеј д'Анжу 17. То је у ствари палата Велике Госпођице, Кћери Луја XIV. Ту је делегацији приређено једно врло пријатно из-

ненађење. У једном одељењу, на златним ногарима, био је укусно намештен и ефектно осветљен рељеф нашега младога Краља Петра II, који смо дан раније предали као дар Париској општини.

*

На дан 10 октобра пре подне делегација је посетила велику изложбу аутомобила, где је њену пажњу нарочито привукло одељење са новим моделима аутобуса за градски саобраћај, као и специјалних теретних кола за разне општинске техничке радове.

У подне претседник г. Илић био је на ручку код нашег министра у Паризу г. Божидара Пурића, коме су присуствовали и претседник француске владе г. Леон Блум, наш министар војске и морнарице ђенерал г. Марић, шеф француског ђенералштаба г. Гамлен, маршал Франше д'Епере, ђенерал Гуро и други угледни француски великодостојници.

Осталим делегатима био је приређен ручак у Кафе де Пари. У 20,30 часова био је приређен велики банкет од стране пријатеља Југославије претставнику југословенске владе Министру војске и морнарице, ђенералу г. Марићу и делегацији Општине града Београда.

Одликовање г. Вл. Илића орденом Легије часи

11 октобра у подне, претседник Општине града Београда г. Влада Илић био је позван на ручак код Претседника Републике г. Лебрена, приликом ручка приређеног од Његове стране у част ђенерала г. Марића. Претседник Општине града Београда г. Влада Илић, одликован је од стране г. Лебрена орденом Легије Часте официрског реда.

Разгледање Париза

12 октобра цело пре подне посвећено је упознавању великих техничких радова који се изводе у Паризу ради боље организације саобраћаја и ради задовољавања ново створених економских, друштвених, хигијенских и културних потреба. У пратњи организатора ових послова и њихових техничких стручњака наша делегација је обишла цео терен на коме се организује велика Париска изложба Уметност и Техника за 1937 годину. Радови су огромних размера у износу од преко 600 милиона франц. франака. Њима ће се знатно изменити изглед онога дела Париза између Трокадера и Ајфелове куле и Марсовог поља и Екол Милитера, као и поред Сене и на другим странама. Нарочито је делегацију интересовало место на изложбеном терену које је

УН И В Е Р З И Т Е Т С К А Б И Б Л И О Т Е К А

одређено за нашу државу. Техничари у нашој делегацији могли су добити тачну слику и прецизна обавештења о питању нашег павиљона и о томе шта би требало учинити за његов добар изглед и успех. Показани су им важни радови око проширења моста Јена на Сени, моста који постаје од најважнијих саобраћајних мостова пошто лежи у главној осовини ове велике светске изложбе и везује две важне стране Париза. Показани су такође радови који треба да умање неугодне последице жељезничког саобраћаја поред Сене на овом месту а у вези са укидањем жељезничке станице Инвалида. Истурпна обавештења делегација је добила о монументалној реконструкцији палате Трокадеро и грађењу двају грандиозних музеја у непосредној близини. Ови ће радови врло много подићи и улепшати овај крај Париза. У вези са овом изградњом изолженог терена, изградњом која ће остати и после завршене изложбе, делегација је ви-

вожњака који су постали и као последица обрнуте потребе. Ту су све велики, ингениозни радови који су послужили да се у многоме поправи и уреди саобраћај Париза који се данас налази на завидној висини. У вези са овим могли смо видети и добити обавештења о модерно уређеној саобраћајној служби, о разним врстама калдрме, која је у савршеном стању, о чистоћи која зачуђава.

Тога дана делегацији је приредио ручак Комесар за изложбу 1937 год. г. Латур у Кафе де Пари, којом приликом је поздравио једним кратким лепим говором. На његов поздрав одговорио је г. Љубомир Стефановић, већник.

Истог дана позвао је делегацију на вечеру југословенски посланик у Паризу г. Божидар Пурић.

Делегација је искористила своје бављење у Паризу још и да посети Зоолошки врт и да се обавести о његовом уређењу и о могућно-

Претседник г. Влада Илић са нашом делегацијом у Зоолошком врту у Паризу.

дела нови велики подвожњак којим је упућен главни саобраћај поред Сене са стране Трокадера тако да се он сада обавља испод изложбеног терена и неће бити ометан оним саобраћајем који ће се вршити преко моста Јена.

Инжињер Жиро, директор техничких радова у Паризу, који ову функцију високе стручности и великог поверења врши већ 11 година, показао је делегацији велику кружну саобраћајницу око Париза и неколико великих километарских подземних пролаза подвожњака, којима се ове саобраћајнице спуштају под земљу да не би ометале већ постојећи саобраћај на главним зрачним саобраћајницама. Има под-

стима да се и ми користимо њиховим искуствима за унапређење наше Зоолошке баште, која је у току организовања.

Чланови делегације према њиховој стручности интересовали су се поред наведеног и за уређење и радове у домаку других грана општинске управе: санитета, хигијене, канализације, водовода, жељезничког, речног и трамвајског саобраћаја итд.

Једно цело по подне посвећено је Бироу г. Жироа, у присуству његових помагача, у обавештавању о актуелном раду на законодавном раду на законодавном и техничком организовању нових париских насеља великога

Парижа — која су постала ван старања и без предвиђања ранијих општинских управа, те према томе без плана и програма; ту спада око 550 нових малих општина.

Обавештавања која су том приликом добивена драгоцене су и послужиле много у сличним напорима који претстоје у Београду, а нарочито као путоказ да се благовремено спрече сличне погрешке на периферији нашега града.

Извештај делегације Већу

Овакав један извештај поднет је и Градском већу у нешто скраћеном обиму у седници његовој. У име делегације извештај је прочитао већник г. др. Стеван Поповић. Завршавајући читање извештаја г. др. Поповић је рекао:

„На крају овога извештаја у име делегације хоћу изјавити нашу најдубљу захвалност претседнику Париске општине г. Рајмону Лорану и већу Париза, као и свима онима са којима смо имали задовољство доћи у додир за све ове изванредно пријатне часове које смо проживели у њиховој несравњивој престоници и у њиховом друштву. Исто толико смо им захвални и на томе што су нам омогућили да се у свој град вратимо са извесним новим искуствима која ћемо применити у претстојећим радима на унапређењу Београда“.

„За све време нашег бављења и за време велике свечаности откривања споменика, имали смо прилике да чујемо такве говоре који нису говори церемониални. У тим говорима било је толико топлине, било је толико истинског пријатељства, било је и узбуђења, истинских и правих узбуђења. Изван свечаности за време нашег бављења ми смо били предмет једне лепе пријатељске пажње, изван протокола, изван уобичајеног церемонијала. Ми смо свесни тога да свака пажња није била само према делегацији, него према Већу Београдске општине, према Београђанима и према целој земљи. Ја завршавам овај извештај делегације са узвиком „Живела Француска! Живео Париз!“

Њ. В. Краљ Велике Британије Едвард VIII у Београду

После дужег боравка на југословенском приморју, Његово Величанство Краљ Велике Британије Едвард VIII на повратку за Енглеску учинио је посету југословенској престоници, Београду.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле изишао је у сусрет Њ. В. Краљу Едварду VIII до Лапова, где је ушао у Краљевски вагон и одатле заједно са Њ. В. Краљем Едвардом VIII допутовао у Београд.

Док је дворски воз стајао на жељезничкој станици Њ. В. Краљ Едвард VIII искористио је прилику и учинио посету Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу у Белом Двору на Дедињу.

(Градски већници су поздравили извештај (дуготрајним аплаузом и клицањем Француској и Паризу.)

Измена шелеграма

Напуштајући француску територију претседник г. Влада Илић упутио је г. Рејмону Лорану следећи телеграм:

„Господину Рејмону Лорану, претседнику општинског одбора

Париз

Напуштајући територију Француске жељим да изразим нашу дубоку захвалност за топли и срдачни пријем који нам је приредио град Париз преко Вас и Ваших сарадника из општинског одбора. Ја и моје колеге носимо незаборавна сећања на боравак у Паризу и молимо Вас да будете тумач код свих својих колега наше непоколебљиве захвалности. —

Претседник

Београдске општине,

Влада Илић.

На овај телеграм стигао је следећи одговор:

„Г. Влади Илићу, претседнику Београдске општине

Веома сам дирнут изразима тако срдичних изјава симпатија које сте ми изволели упутити у часу кад сте напустили нашу земљу. Захваљујем Вам из свег срца што сте Београд придружили незаборавној свечаности, посвећеној вашим бесмртним Суверенима. Моје колеге и ја чувамо о вашем боравку у нашој средини сећања пуних узбуђења. Тумач Париза, његових избраника и његовог становништва, ја понављам Вашем херојском Граду, Вашој општини и његовом становништву наше дубоке, братске и непоколебљиве симпатије.

Ремон Лоран

Претседник општинског одбора Париза“

На повратку из Белога Двора на Дедињу, Њ. В. Краљ Едвард VIII и Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле прошетали су се главним београдским улицама. Ова кратка шетња Њ. В. Краљу Едварду VIII необично је пријала, и Он се, посматрајући Београд, веома ласкаво изразио о његовој лепоти, његовом изванредном природном положају, проричући му велику будућност.

У 8.45 увече истога дана Њ. В. Краљ Едвард је отпутовао из Београда. На станици су га испратили: Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле; претседник Краљевске Владе г. др. Милан Стојадиновић, Министар Двора г. Милан Антић и први ађутант Њ. В. Краља ђенерал г. Чолак-Антић.

Њ. В. Краљица Марија са Краљевићима Томиславом и Андрејом разгледала је београдски Зоолошки врт

— Пред Зоолошким вртом Њ. В. Краљицу и младе Краљевиће дочекао је претседник Београдске општине г. Влада Илић. —

Једну од најновијих културно-научних тековина Београда, београдски Зоолошки врт, за чије остварење највећа заслуга припада претседнику Београдске општине г. Влади Илићу, посетила је и разгледала са највећим интересовањем Њ. В. Краљица Марија са младим Краљевићима Томиславом и Андрејом, за које је ова мала шетња кроз београдски Зоолошки врт претставља забавно-поучан доживљај у Њиховим младим животима.

Високе посетиоце Њ. В. Краљицу Марију и Њ. В. Краљевиће Томислава и Андреја, који су се у Зоолошки врт довели у пратњи ордонанс-официра коњичког мајора г. Петра Покорног, на улазу у врт дочекао је претседник Београдске општине г. Влада Илић са вршиоцем дужности директора Зоолошког врта инж. г. Александром Крстићем.

И ако је из сурог неба сипала ситна јесења кишица, лица младих Краљевића била су ведра и расположена, јер су по причању Своје Мајке имали да виде што још дотле нису видели.

Високи посетиоци у пратњи претседника г. Владе Илића прво су ушли у стаклена одељења, у којима се налазе разне врсте егзотичних птичица. Млади Краљевићи су се нарочито заинтересовали за дивне птице фламинго, о којима Им је Њихова Мати са најбољим познавањем давала тачна објашњења.

Из стаклених одаја Високи посетиоци прешли су да разгледају одељења са базенима, у којима су пливали и гњурали се бели и црни лабудови, поред којих је пловио један пеликан. Док је Њ. В. Краљица Марија Краљевићима објашњавала живот лабудова, млади Краљевићи хранили су лабудове и пеликана комадићима ђеврека.

Када су се Високи гости спуштали низ падину у зверињак, одмах су се зауставили пред ограђеним простором у коме се достојанствено шетао елегантни јелен Соко, коме су Краљевићи понудили шећер. Њ. В. Краљици јелен Соко нарочито се допао.

Највеће задовољство Краљевићи су осетили кад су се после разгледања многих животиња, зауставили пред кавезом у коме су се налазили несташни мајмуни. У том тренутку небо се разведрило и сунце је грануло, што је пријатно деловало на враголасте мајмуне, који су тек тада почели да скачу и изводе смешне акробације, због чега су се млади Краљевићи слатко и дуго смејали.

Пред кућицом зебре Асана, Високи гости су се такође мало дуже задржали, где је Њ.

В. Краљица Марија са одличним познавањем објаснила младим Краљевићима живот зебре и зашто је она пругаста. Такође су се Краљевићи интересовали и за живот лама, а наро-

Њ. В. Краљевићи Томислав и Андреј држе у наручју мале лавиће.

чито им је било мило кад им је претседник г. Влада Илић, показујући им кенгуре, објаснио да кенгури воле децу. Њ. В. Краљевићи тада су умолили Њ. В. Краљицу да им дозволи да уђу у бивалишта кенгура што им је Она допустила. Кенгури као да су се обрадовали доласку младих Краљевића, скакутали су и умиљавали се, што је веома раздрагало младе Краљевиће.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић показује Њ. В. Краљевићима, Томиславу и Андреју ламе у београдском Зоолошком врту.

После разгледања разних животиња и барских птица, Краљевићи су се дуже задржали код пара белих медведа: Џимија и Беле, баца-

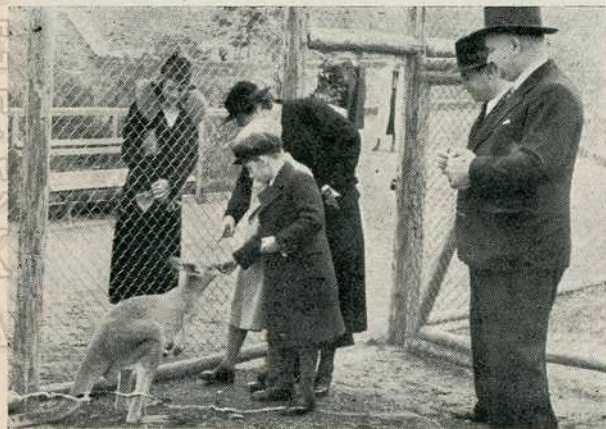
јући им комадиће ђеврека у уста, које су медведи хитро и вешто хватали.

Такође су Краљевићи са интересовањем посматрали видру, Цицу, која се муњевитом брзином гњурала по базену хватајући једну убачену рибу.

Кад су се Високи гости враћали уз бедем, ученице једне гимназије, које су такође дошле да разгледају врт, бурно су поздравиле Њ. В. Краљицу и Краљевиће.

Пошто су разгледали кавезе са орловима, Високи гости упутили су се кавезима у којима су се сунчали на трави мали лавићи. Чим су их угледали Краљевићи су се сагли и сваки је од њих узео по једног лавића у наручје. Тепали су им и миловали их. Њ. В. Краљица објаснила је Краљевићима где живе лавови и шта они у прашумама раде. Затим се Њ. В. Краљица обратила претседнику г. Влади Илићу са питањем:

— Колико недеља имају мали лавићи?

Њ. В. Краљица Марија објашњава Њ. В. Краљевићима Томиславу и Андреју, живог јенгура. Десно претседник Београдске општине г. Влада Илић, лево в. д. директора београдског Зоолошког врта инж. г. А. Крстић.

— Шест недеља, Ваше Величанство! — одговорио је претседник г. Илић.

Кад су стигли до кавеза са медведима, Краљевић Томислав убацио је медведу Мак-

су у уста једну велику јабуку. Мали мечићи, Марко и Мишко, којима су Краљевићи давали шећер умиљавали су се око Краљевића.

Њ. В. Краљевићи Томислав и Андреј хране шећером мечиће. Десно Њ. В. Краљица Марија, лево претседник Београдске општине г. Влада Илић.

Пошто су разгледали још одељења са камилама, лисицама, кунама и кавезе са птицама, Високи гости су напустили Золошки врт веома задовољни оним што су у врту видели.

На одласку Њ. В. Краљица Марија обратила се претседнику г. Влади Илићу са речима:

— Ово је изврстан врт. Све сте врло лепо уредили.

И пружајући руку претседнику г. Илићу Њ. В. Краљица Марија је додала:

— Збогом и хвала вам много!

Поздравивши се и са в. д. директора Зоолошког врта, инж. г. Крстићем, Њ. В. Краљица и млади Краљевићи сели су у ауто и одвезли се у Двор, праћени одушевљеним и спонтаним узвицима грађана који су се ту задесили:

— Живела Краљица Марија! Живели Краљевићи Томислав и Андреј!

Овом Високом посетом београдском Зоолошком врту учињено је једно велико признање.

Међународни Конгрес Геометара

Ове године Међународни Конгрес Геометара одржан је у Београду, под покровитељством Министра финансија г. Душана Летице. Самом конгресу присуствовали су делегати из скоро свих европских држава. Претресана су питања од првокласне важности, нарочито питања катастра и земљишних књига, којим се методама геодетским треба служити итд.

Под претседништвом енглеског пуковника г. Ф. Ц. Коле, на седницама, које су се одржавале у сали Техничког факултета, узели су учешћа делегати удружења геометара из Данске, Шведске, Енглеске, Француске, Италије, Чехословачке, Пољске, Румуније, Југославије итд.

Пошто је исцрпљен програм рада конгреса, донети су многи закључци како да централа Међународне федерације геометара у Паризу, продужи прикупљање података о законодавству катастра и земљишних књига у разним државама. И да, пошто проучи прикупљени материјал, поднесе на идући састанак извештај о могућности израде фискалног и правног катастра у једном надлештву.

Затим је донета резолуција, у којој се удружењима геометара препоручује што тешња сарадња са централом за проучавање катастра и земљишних књига, која се налази у Лондону при Географском друштву.

У оквиру конгреса била је отворена и изложба одељења катастра и државних добара. Нарочито је леп успех показало одељење катастра приказавши графиконима нов премер земљишта у Србији.

Поред тога запажени су и радови цивилних геометара, и то радови на комасацима катастарских планова итд. Најобимније је био претстављен на овој изложби катастарски отсек музеја Матице Српске из Новог Сада, који је послао на ову изложбу старе планове Војводине. Затим су ту изложени планови јоџефинског катастра, који су снабђени подацима о насељима. Ти планови називани су „мапа геометрика“ и „мапа теренум“. У историском одељењу изложбе заступљени су Министарство пољопривреде, повећим бројем својих графикона и минијатурно израђених у гипсу колонијама, — и државни геометри плановима стабилног катастра.

У част међународног конгреса геометара приредио је претседник Београдске Општине господин Влада

Илић свечани банкет код „Српског Краља“. На банкету, коме је присуствовао и већи број госпoде градских већника, претседник г. Влада Илић поздравио је претставнике овим говором:

Београд, коме имам част да стојим на челу, весели се што сте ви, госпoдо, неуморни радници на пољу културног подизања народа, изабрали да у њему, југословенској престоници, одржите свој плодносни конгрес.

Ваша струка играла је и игра врло видну улогу у обнови нашега града, који је тако тешко настрадао у току последњег рата. Требало је не само поправити штете причињене ратом, већ се имало радити из основа на подизању и грађењу новога.

Ми смо недавно извршили обнову премера градске територије, по најновијим принципима ваших наука и тиме добили солидну основу за све даље радове које изискују потребе Београда као модерног града и као престонице Југославије. Наши геометри обавили су сјајно своју прву дужност, али нам је сарадња ваше струке и даље неопходно потребна. Без ње се не да замислити ни грађевинска, ни хигијенска, ни социјална делатност. Ја сам уверен, госпoдо, да ће измена мисли и међусобна обавештавања, која се чине на вашим садашњим састанцима, дати многе добре сугестије за даље радове нашега града и свих градова у опште. И ја вам у име своје и у име београдског грађанства изражавам најлепше жеље, да ово међународно зборовање допринесе како напретку нашега сталежа, тако и напретку оне племените мисије коју имају за циљ ваши културни напори.

Желећи вам пријатан боравак у нашој средини, ја дижем ову чашу у част респективних шефова ваших држава, за срећу и напредак ваших нација и за процват Међународног савеза геометара.

Крај говора г. претседника поздрављен је дугим аплаузом од стране присутних.

Међународни климатолошки и балнеолошки конгрес

XV Међународни медицински конгрес за хидрологију, климатологију и медицинску геологију, одржан у Београду, није само велики међународни научни скуп, већ и прво међународно признање нашем народном балнеолошком богатству као и односим грамама југословенске медицинске науке.

У великој дворани Коларчевог Универзитета, а у присуству претседника Сената г. др. Томашића, претседника Народне скупштине г. Стевана Ђирића, француског посланика грофа г. де Дампјера, претставника дипломатског кора, разних министарстава, као и претставника научних и лекарских друштава — министар социјалне политике и народног здравља г. Драгиша

Цветковић отворио је XV Међународни конгрес за хидрологију и медицинску климатологију овим речима:

„У име југословенске владе и у своје име као министар социјалне политике и народног здравља, сматрам да је учињена нарочита част нашој земљи вашом одлуком да се XV Међународни конгрес за хидрологију, климатологију и медицинску геологију одржи у Београду, престоници Југославије.

Та околност да сте се сакупили у престоници наше земље око научног дела, које ће имати, надам се, одјека не само у међународној

науци, чији сте ви изванредни пионири, него и на разvитку и напретку наше земље — учвршћава нас у нашој нади и жељи да резултати ваших napора буду добродошли нашем народу који је толико пропатио у прошлости”.

После поздравног говора г. проф. др. Нешковића, који је говорио у име болесног ректора Београдског Универзитета, узео је реч званични делегат француске владе г. проф. Ратери који је у име француског министра народног здравља и париске Медицинске академије поздравио скуп и, изразивши своје велико поштовање Њ. В. Краљу Петру II и Њ. В. Краљици-Мајци, изјавио је у име свих француских лекара велику радост што се конгрес одржава у Београду, престоници једне земље, која је везана трајним пријатељством са Француском.

После говора г. Пиериа, генералног секретара Медицинске уније за хидрологију, који је, — обраћајући се као професор Медицинског факултета у Лиону својим бившим ђацима Србима из времена рата, евоцирао успомене прожете беспримерним хероизмом, коме су се Французи са дубоким узбуђењем клањали, — ређали су се поздравни говори претставника останах држава. На крају је проф. г. др. Л. Ненадовић, у име Друштва за физикалну терапију и балнеологију, као почасни претседник, поздравио конгрес и прочитао телеграм г. др. Т. Чилића, у коме се извињава што је спречен да присуствује овом скупу.

По подне је одржана прва радна седница Међународног конгреса у великој слушаоници физиолошког и хистолошког института.

Као прва ствар која је узета у претресање било је питање лечења шећерне болести минералним водама о чему је реферисао главни референт по том питању г. др. Ратери, професор париског медицинског факултета.

Још у почетку свога излагања г. др. Ратери је напоменуо да су два основна проблема у лечењу шећерне болести: да болесник добија довољан број калорија хране и да та храна буде уравнотежена. Говорећи да је проучавање шећерне болести јако тешко због многих фактора који утичу на њен постанак и одржавање, помиње да жлезде са унутарњим лучењем, нервни систем, количина витамина у организму и минералних соли као и само стање јетре одређују степен обољења. Многе минералне воде утичу само на неке облике шећерне болести.

По том, завршава г. др. Ратери свој реферат — са тврђењем, да бањско лечење даје позитивне резултате у извесним случајевима шећерне болести али уз, истовремено, држање дијете и придржавања строго лекарских прописа. Затим свако лечење мора бити индивидуално.

По завршетку реферата г. др. Ратериа, о истој теми су говорили још: г. Болтечано (Букурешт) о повољном утицају сумпорних вода на шећерну болест док г. др. Венсан (Француска), тврди да улога сумпора у шећерној болести још није тачно објашњена. Г. др. Ванђел Тасић износи запажања током лечења саме болести у Врњачкој бањи а г. проф. др. Ненадовић реферисао је о лечењу исте болести у Рогашкој Слатини.

Другог дана настављен је рад темом: нови проблеми биофизичког дејства воде.

Завршна седница XV Међународног Конгреса за хидрологију и медицинску климатологију и геологију одржана је у великој дворани Коларчевог народног Универзитета.

Седницу је отворио г. др. Л. Ненадовић, у отсуству ректора Београдског Универзитета г. др. Драгослава Јовановића, — и прочитао поздравне телеграме које је Конгрес послао Њ. В. Краљу Петру II, Њ. К. В. Кнезу Намеснику и г. Франше д'Епереву.

После говора г. др. Нешковића и захвалности г. др. Флурена из Париза, Конгрес је једногласно примио ове жеље:

1) Да се најдаље кроз шест месеци одреде теме и референти за следећи конгрес који треба да се одржи кроз три године; 2) да се већа пажња посвети бањама које се налазе у непосредној близини места у коме се конгрес одржава; 3) да се подвуче неоспорни здравствени утицај климатских места на дечаке и девојчице у добу разvитка. С тим у вези да се оснују установе где би деца у том добу могла да проведу, под хигијенским приликама, најкритичније доба и 4) Конгрес изражава жељу да се подигне Хидролошки институт у Београду који би вршио научна испитивања југословенских минералних вода.

Истога дана када је конгрес отворен Претседник Београдске општине г. Влада Илић приредио је вечеру у част званичних делегата и страних учесника. Самој вечери претседник г. Влада Илић био је спречен да присуствује, те је као заменик г. претседника, поздравио делегате проф. инж. г. Милан Нешић, градски већник, овим бираним речима:

Пошто је Претседник Општине града Београда г. Влада Илић изненада спречен да лично председава овом банкету, пала је мени у део та част да у његово име вечерас поздравим елитне претставнике медицинске хидрологије, климатологије и геологије.

У току ове године наша је престоница имала ретку срећу да у њој одрже своје конгресе разна међународна удружења. За нашу младу државу оваква пажња добија особити значај, а овај ваш конгрес, на коме су сакупљена крупна имена из научног света, још више нас јача у уверењу, да је наша земља ушла дефинитивно у ред равноправних чланова међународне научне заједнице и да се на нашу науку гледа са поверењем од стране претставника оних земаља чија је наука старија по своме развоју и богастија по својим традицијама.

Наш народ, а специјално његова престоница Београд који је у толико прилика показао колико уме да цени науку и њене еминентне претставнике, дубоко вам је захвалан што сте изабрали да баш у његовој средини одржите ова ваша већања, на којима ћете ви, господо, саопштити резултате ваших дугогодишњих племенитих napора, који су плод многих непреспаваних ноћи по вашим лабораторијама и који у животу човечанства значе крупне кораке напред, увек ка све већем његовом добру.

Наша земља претставља за вашу науку једну лепу разноврсност, која може користити вашим проучавањима и ја верујем да ће од вашег бављења у нашој земљи имати користи и наука коју ви претстављате и наша земља.

Ја вас, господе, молим да полазећи из наше средине понесете дубоко уверење да се престоница Југославије поносила вашим присуством, да је наш народ прожет искреним поштовањем према науци и према њеним представни-

цима и да у оваквим међународним скуповима гледа најбољи пут ка остварењу идеала и свог и целог човечанства: мир међу народима.

Дижем ову чашу у част науке и њених елитних претставника, за просперитет ваших народа и за учвршћење солидарности међу народима путем науке, прогреса и цивилизације.

Крај говора г. Милана Нешића присутни су поздравили срдачним аплаузом.

Претставнице Интернационалног Женског савеза у Београду

Жене свих нација дошле су на свој Конгрес не само да траже своја права, не само да у данашњој тешкој међународној ситуацији покажу свесност своју у решавању многих социјалних и културних питања данашњице, и да преко својих комисија претресу положај жене у индустрији и привреди, него да на првом месту осуде сваки рат био војни или грађански. Жене целог света, као мајке и супруге, манифестовале су захтеве за међународни мир.

После завршеног Међународног конгреса у Дубровнику, највиђеније претставнице жена из свих држава Европе и Америке посетиле су Београд, који их је топло дочекао. Учесницама је приређен банкет од стране Београдске општине, на коме је, у осутству председника господина Вл. Илића, који се тада налазио у Паризу, одржао врло леп поздравни говор заменик председника арх. г. Ђура Бајаловић, који је рекао:

У осутству Господина Председника Општине, који се сада налази у Паризу, ја сам срећан што ми се дала прилика да поздравим на овом банкету Чланове Међународног Женског Савеза и да им честитам што су заступали права жена са убедљивошћу и познавањем ствари, достојним великог угледа који ужива ова моћна организација широм целог света.

Ваше интересантне дискусије одјекивале су из нашег красног Дубровника широм целе наше

земље и ја вас уверавам да су оне привукле пажњу наших људи у истој мери као и пажњу наших жена. Убеђен сам да ће резолуције вашег конгреса бити озбиљно проучене од надлежних како у нашој земљи тако и у осталим земљама где се власт инспирише правдом.

Ја се надам да Вас посао на конгресу није могао спречити да уживате у лепотама Дубровника, сунчане краљице нашега мора. Ви за цело нисте могли изабрати, у нашој земљи, погодније место за ваш конгрес од ове дивне вароши која је препуна историских успомена. Али ако сте моли да се у Дубровнику инспиришете једном славном прошлосту, овде, Поштоване Госпође, у престоници Краљевине, чија је прошлост једна велика епопеја, сретћете се са младосту која вас поздравља са свих страна, хоћу да кажем наћи ћете један град у процвату, који иде крупним корацима својој сјајној будућности. Ја сам вам искрено захвалан што сте учинили посету Београду у чије вам име желим да се лепо проведете и да нас никад не заборавите.

Пијем у ваше здравље, Поштоване Госпође, и у скори успех ваших идеја!

Свршетак говора арх. г. Бајаловића, присутни су топло поздравили.

Освећење Дома Соколског Друштва Београд VIII

Друштво је основано 12 фебруара 1933 трудом и настојавањем г. Светислава Вучковића, инжењера Управе водовода, и његових вредних сарадника. Оснивачи Друштва у главном су општински радници и намештеници машинске инсталације на Белим Водама, а добар део њихов становници суседног села Жаркова.

До оснотка самосталне јединице чланство је почев од 6 децембра 1931 вежбало као отсек соколске Матице у циљу да се испитају услови може ли јединица као таква постојати.

За време од непуне 4 године дана Друштво је достигло број од 400 чланова. Рад је био плодотворан у сваком смеру; поред осталог организован је примеран дувачки оркестар који је затим постао и Жупски.

Друштво се није ограничило на потребе особља са Белих Вода, него је свој правац рада одмах упу-

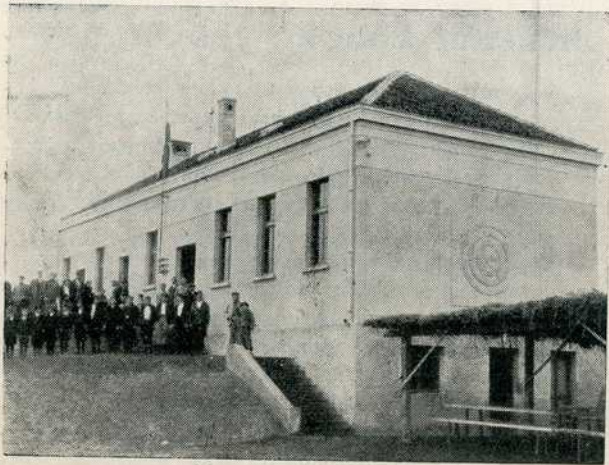
тило и ка сеоској околини. Благодарети томе има оно данас две сеоске чете у Железнику и Степојевцу.

Ношено здравом идејом, Друштво је решило да подигне своју сопствену вежбаоницу, у непосредној близини инсталације Белих Вода. Тиме је симболички изражено оно што је у целој ствари најглавније. Соколско дело, силом своје животне експанзије, пренаша се из једног варошког жаришта међу народ, сејући у плодно али необрађено тло око себе и одржавајући живу везу између интелигенције и народа. Такав смер појавио се сам собом и наметнуо се неминовно природним путем. Радници Белих Вода својим рукама и својим знојем у часове одмора од обавезног рада утрли су пут за напредовање и остваривање правилно схваћених соколских идеја.

Исто тако је и општина Жарково оценила сву озбиљност соколског рада на Белим Водама, када се

молби С. Друштва Београд VIII одазвала и уступила му одабрано градилиште у величини хектара, више железничке станице. Соколски дом је подигнут овде са вежбаљем које је данас у Београду и околици највеће и најуређеније.

Чланови друштва вежбајући досад у дворани радничке касине Белих Вода, крунисали су на тај начин своје соколско стремљење сопственим пожртвоним напорима уз добровољне прилоге њихових пријатеља. Да би се за најкраће време озидала и метнула под

Соколски дом Друштва Београд VIII.

кров нова рођена кућа овог Друштва, дали су му Београдска Општина материјала у вредности 6.840.—дин., Соколски савез 20.000.— динара и општина Жарковачка 5.000.— динара у готовом. Част нека је и свима осталим приложницима.

По завршетку грађевинских радова управа Друштва с одбором за зидање заказала је на дан 4 октобра т. г. свечаност освећења дома са јавним вежбама и соколском веселицом.

Религиозни обред освећења извршио је г. Милоград Павловић свештеник из Жаркова са свештеником Железника и са парохом старо-католичке цркве Београдске г. Др. Ником Калођером.

Г. Павловић је после чинодејства подвукао главне, чисто националне одлике југословенског соколства, па је његов задатак повезао са историјски засведоченим витешким и моралним врлинама нашег народа. Затим је одржао говор г. Др. Калођера те су речима његовим присутни без разлике вероисповедања били ганути до дубине душе. У своме језгровитом говору, између осталог осудио је он оне који се безбожно дрзнули да соколство означе као безбожно и неморално, а најмање су позвани да говоре о правој вери и о правој моралу.

Колико је благотворан утицај на присутне био од говора г. Калођере, биће разумљиво кад поменемо да је на свечаност освећења позват био и надлежни римско-католички свештеник уз молбу да за своју паству изврши обред и да благослови престојећи рад у овој

соколани. Преставник римско-католичког вероисповедања није се хтео одазвати том искреном позиву, а свој отказ мотивисао је, да му његови верски прописи бране да служи заједно са пастирима других вероисповести.

Свечаност је удостојена присуством изасланика Његовог Величанства Краља Петра II, г. пешадског пуковника Душана Недељковића, команданта Војног Округа Београдског, Изасланик г. Министра Војске и Морнарице био је г. пешадски генерал Светомир Ђукић, начелник одељења земаљске одбране. Други изасланици били су од г. Министра просвете од г. Бана Дунавске Бановине, од Савеза ратних добровољаца, итд. Од Савеза сокола Краљевине Југославије био је у својству делегата заменик старешине Савеза брат Миливоје Смиљанић, инжењер, а од Жупе Београдске брат Гојко Мудринић, и други бројни делегати соколских друштава и чета.

Свој поздравни говор почео је старешина Соколског друштва Београд VIII, брат Вучковић:

„Нека наше прве речи у овом освећеном дому буду упућене нашем Узвишеном младом Краљу и нашем дичном Брату Старешини, Његовом Величанству Краљу Петру II! Живо!“

Поздравивши затим присутне изасланике и оцртавши кратко историју Соколског друштва Београд VIII, брат старешина завршио је свој говор да треба дизати зграду: тврђаву народа, али не на брегу од камена, него у срцима нашим, у срцима наше омладине. „У свом дому хоћемо да окупимо старије да раде несребично један народни посао; и омладину, нарочито ову из села, да је духом окрепимо и просветимо умно, одвајајући је од јама које им копа кафана и утицај у облику коцке, пића, ленствовања, рђавих навика и др.“

Пошто је затим саслушан извештај Друштвеног благајника, сестре Раде Илић, узима реч г. инж. Смиљанић који је у свом убедљивом и изразитом говору подвукао значај Соколског друштва Београд VIII, као првог престоничког соколства у народ. Као делегат Савеза, г. Смиљанић с нарочитом радошћу поздравља г-на пуковника Недељковића који је познат као један од првих апостола соколства у Српству, генерала Ђукића који је на соколском вежбаљем одрасао и остао соколству веран душом и телом предан.

Г. генерал Ђукић узео је реч на завршетку и дао важне изјаве у погледу на однос наше земаљске одбране према соколском питању. По речима г. Ђукића наши су меродавни фактори стекли коначно уверење да је соколство у толикој мери корисна и добра установа да се може искористити и за војничку предвезбу, тако да ће у најкраћем времену свако село наше имати своју соколску чету.

Било је на свечаности много дирљивих момената, Утисци су били дубоки и пуни садржине.

Чланству Друштва на челу са њиховим братом старешином припада свака част за ову лепу и успелу соколску манифестацију на крајњој периферији наше престонице.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Београд је свечано прославио државни празник Чехословачке

— Претседник Чехословачке Републике г. др. Едуард Бенеш одликовао је претседника Београдске општине г. Владу Илића орденом Белог лава. —

Свечана прослава државног празника Чехословачке Републике отпочела је у Београду, а тако исто и у свима градовима Краљевине Југославије, 27 октобра увече. Тога вечера давана је свечана претстава у част чехословачког државног празника у београдском Народном позоришту. Приказивана је популарна чешка опера „Далибор“.

У прослави државног празника Чехословачке узела су учешћа сва југословенска културна друштва, која сарађују са чешким друштвима, све лиге Југосло-

Претседник Београдске општине г. Влада Илић, управник града Београда г. М. Аћимовић и други одликовани после предаје одликовања у чехословачком посланству.

венско-чехословачког савеза, све школе и соколске установе. Једном речју, цео југословенски народ дао је видног израза својих искрених симпатија према братском чехословачком народу.

Увече, 28 октобра о. г., у свечаној дворани Коларчевог Народног универзитета, одржана је свечана академија, пред дупке пуном двораном одушевљених пријатеља Чехословачке, на којој су одржани многи говори, у којима је величано братство чехословачког и југословенског народа, а које су преносиле радио станице Београда, Загреба и Љубљане.

Између осталих говорника одржао је један веома леп и значајан говор чехословачки опуномоћени министар на нашем Двору, г. др. Гирса, који је између осталог рекао:

„Ова данашња свечаност је за мене нов доказ да наша два народа везује дуга традиција заједничких идеала, као што је то био случај и

за време рата. Тада смо се заједно борили да бисмо срушили старо хабсбуршко царство и извели такву измену европских односа, каква би могла обезбедити лепшу и бољу будућност не само нашим двома народима, већ целој Средњој Европи, па и целом свету. Данас се заједно боримо за обезбеђење своје егзистенције и за обезбеђење мира...“

...Наша сарадња са Југословенима и Румунима за време рата била је предзнак Мале Антанте, коју смо остварили одмах после рата. А петнаестогодишња историја тога нашега савеза доказала је не само, да се Мала Антанта заснива на дубоком осведочењу широких народних слојева наших народа, већ и да има доста животне снаге, да оствари своје заједничке идеале. Сарадња у балканској политици нашла је свој конкретни облик у Балканском споразуму повезаном у својој делатности на Балкану са делатношћу Мале Антанте у Средњој Европи. Истовремено а често и заједничко учешће, које узимају обе ове политичке формације у међународној политици Европе, било је увек истоветно са подударањем настојања оних, који раде на учвршћивању мира и консолидације односа у овом делу Европе.

...Ваша судбина је у исто време и наша судбина, и за то је рад на учвршћивању нашег пријатељства и сарадње, који вршимо на пољу културном, привредном и политичком, највише што можемо урадити и што радимо за мир и за осигурање нашег опстанка.

Свој говор г. др. Гирса је завршио речима:

„Нека ми буде дозвољено да изразим своје осећање и своје уверење искреном жељом, да срећа и успех прате Његово Величанство Краља Петра Другог, Краљевске Намеснике, Краљевску Владу и цео југословенски народ“.

Крај говора г. др. Гирсе поздрављен је бурним и дуготрајним клицањем братском чехословачком и југословенском народу.

После свечане академије на Коларчевом Народном универзитету, чехословачки посланик г. др. Гирса са госпођом приредио је у посланству свечани пријем, који је био обилно посећен.

Том приликом чехословачки посланик г. др. Гирса предао је ордене Белог лава претседнику Београда г. Влади Илићу, управнику Београда г. Милану Аћимовићу и неколицини наших генерала, виших и нижих официра и јавних радника.

У Београду је свечано откривен споменик Војводи Вуку-Војину Поповићу

У Београду, 23 октобра о. г., у парку на Топличиним Венцу, уз многобројно учешће Београђана, претставника војних и грађанских власти, разних друштава и корпорација, свечано је откривен споменик легендарном јунаку из минулих ратова за ослобођење и уједињење Јужних Словена Војводи Вуку — Војину Поповићу.

Свечаности су присуствовали: Командант Београда арм. генерал г. Војислав Томић; претставник Београдске општине инж. г. Милан Нешић; командант Ваздухопловства дивиз. генерал г. Душан Симоновић; начелник Главног генералштаба арм. генерал г. Милутин Недић; чланови Војног савета арм. генерали г. г. Милан Ж. Миловановић, Емило Ј. Белић и Милан Ђ. Недић; командант Краљеве гарде дивиз. генерал г. Александар Станковић; помоћник Министра војске и морнарице дивиз. генерал г. Милорад Петровић; изасланик Сената, Народне скупштине и изасланици разних друштава и установа.

Свечаност је отпочела тачно у 11 часова доласком изасланика Њ. В. Краља, пуковника г. Рад. Поповића.

Верски обред обавио је епископ призеренски г. Серафим, са протом г. Николом Божићем, свештеником

г. Ђорђем Беренђијом, и монахом г. Герасимом Јуришићем и војним свештеником г. Лукићем.

За све време свечаности на почасном месту, пред споменика стојала је породица пок. Војводе Вука.

После топлог патриотског говора епископа г. Серафима, пред микрофоном одржао је један снажан говор адвокат г. Милан Аћимовић, бив. четник, који је, између осталог, рекао:

Мистика Косовске религије, која је као мајчино млеко хранила предратне генерације, у Војину имала је највећег фанатика. Кроз његову јуначку душу потресно одјекује вапај поробљене браће и бруји петвековни ехо видовданских жртава. Они га неодољиво вуку себи. И чим је 1904 почела четничка акција на нашем Југу, Војин беше први тамо. Њему беше тек 23 године... Своју младост принео је он на дар Јужној Србији када је једне мајске ноћи 1904 кришом прешао границу, носећи поробљеној браћи веру у нове дане слободе, чије ће праскозорје почети на Челопеку, Петраљци, Вујну, Шуматој Трници и осталим запаљима Пчиња и Вардара. Пренео је собом дух и дах Србије, да га уплете у триумфални венац најдражеснијој лепотици, каква је у његовој визији била Македонија, у којој ће се он препородити из голобрадог потпоручника Војина Поповића у страшног и силног војводу Вука..."

По завршеном говору г. Аћимовић је пришао споменику и повукао врпцу. У томе тренутку са споменика је пала застава која га је покривала, и пред присутнима се указао диван велики бронзани споменик који претставља Војводу Вука са четничким карабином у десној руци како левом руком у замаху показује пут којим треба поћи да би се ослободили крајеви Јужне Србије испод непријатељског јарма.

Из хиљаде града тада се проломио снажан поклик:

— Слава војводи Вуку!

Музика је интонирала четничку химну: „Спремте се, спремте четници!“

Одмах затим микрофону је пришао начелник Главног генералштаба арм. генерал г. М. Недић, који је у своме лепом говору изнео јуначка дела Војводе Вука. Г. Недић је између осталог рекао:

„У херојском до једног јуначког народа, каква је била епоха Србије у току друге деценије овога века, није лако говорити о херојству једнога човека.

Неизмерне жртве, безбројни јунаци, велики и мали, мртви и живи, знани и незнани, високо су подигли мерило за оцену дела појединаца и целом једном поколењу дали печат легендарног јунаштва и пожртвовања.

Па ипак, из тих јуначких редова истичу се најхрабрији међу храбрима. Таква је нарочито

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

горостасна фигура пешадиског потпуковника Војина Поповића... Војвода Вук није био само узор личне храбрости и прослављени вођа из четничког ратовања. Он је исто толико славан и као првокласан командант, широке војничке спреме и концепције.

Стога су Вуку и његовом одреду додељивани и поверавани увек изванредно значајни задаци, који су захтевали одличну и поуздану трупу и сигурност, умешност и самосталност команданта...

...Војвода Вук продужује гоњење разбијеног непријатеља и 16 новембра 1916 године отпочиње напад на следећи положај Груниште—Црни Камен. Дан је магловит, а у близини се чује као каква кобна слутња хујање на дошле Црне Реке. Српски и непријатељски ровови, ископани на брзу руку, тако су близу да се уз бомбе добацују и узајамне претње, али ниједна страна не мисли на попуштање. Унаоколо су испревртани лешеви, задах крви и трулежи, поломљене пушке, крвава опрема...

Непријатељ врши противнападе и Вуков одред, већ јако проређен на Кајмакчалану и Сивој Стени, повија се под новим губицима и одржава се тешким напором. Видећи овако тешку ситуацију, војвода Вук напушта своју осматрачницу, узима своју последњу резерву и на њеном челу, кроз кишу куршума, води је на јуриш до саме стене Грунишног Виса коју држи непријатељ. У томе јуришу, рањен у руку од парчета бомбе, Вук жури све даље напред.

На молбе својих четника одговара да рана није тешка и да положај треба заузети по сваку цену. У томе тренутку погађа га непријатељско зрно посред срца и Вук пада на руке својих верних четника.

Најдостојнија смрт најхрабријег међу јунацима!

Тако је служио и тако завршио своју службу Краљу, Отаџбини и највишим националним и војничким идеалима главни носилац наше четничке акције у Јужној Србији, витез без страха и мане, најхрабрији међу храбрима, пешадиски потпуковник Војин Поповић, војвода Вук, понос нашега народа и наше војске.

Нека би овај споменик, плод дубоке љубави и захвалности његових четничких другова, вечно служио новим нараштајима као путоказ у истинској служби Краљу и Отаџбини”.

После говора генерала г. Недића говорио је још г. Тома Тројановић, па је затим г. М. Аћимовић са неколико лепих речи предао споменик на чување претставнику Београдске општине г. инж. Милану Нешићу, који је у име Београдске општине са таплим речима захвалио Одбору за подизање споменика Војводи Вуку на његовом раду. Г. инж. Милан Нешић у своје одличном говору рекао је:

„Господине Изасланиче Њ. В. Краља, ојађена али поносна породицо, г-ђе и господо,

У име г. претседника и Општине града Београда које данас заступам на овом значајном месту где се одаје заслужено признање једном врлом нашем сину и див-јунaku, ја имам ту велику част, да се пре свега поклоним пред заставом положеном на овај хладни оклесани камен чије нам значење тако снажно улива поштовање и тако живо буди сећање на хероја и војводу, на војводу Вука, ретког сина и браниоца наше витешке земље у низу најславнијих дана и догађаја којима су испуњене странице наше историје ослобођења и уједињења.

Прекаљени и дубоким националним осећањем надахнути јунак од самопрегора, официр од заклетве и духа, старешина са високом свешћу о Отаџбини и најлепшом китом војничких врлина; друг, пријатељ и побратим — то је био наш незаборавими мајор Војин-Вук-Поповић, официр легендарне XXXII класе Војне академије.

Будилац свести и самопоуздања у нашим тада још неослобођеним деловима Старе Србије и Македоније, рођени вођ и несечични борац за слободу нашег племена — то је био комита и војвода Вук.

Његова херојска дела и његово име ће нам, поред многих јунака из наше ослободилачке одисеје, за навек остати реализовани узор храбрости, пример и оличење љубави према Отаџбини и верности Краљу и Застави.

У свој својој великој тузи за и сувише рано палим јунаком са Челопека, са Дрине и Јадра, са Власине и Лебана, са Солуна и Лерина, са историјског Кајмакчалана и чемернога Груништа, Београд је поносан, што ће у срцу своје и на домаку симболичног весника слободе и победа на градским зидинама, чувати овај споменик који ће га вечно сећати на његова јуначка дела, који ће га испуњавати захвалношћу за прве радости које му је Вук, после окупације, пружио када је 1914. први поново ушао у Београд; који ће бити путоказ неупућенима, утеха породици и клонулима а потстрек за орне и све оне који истински љубе своју Земљу.

У име Општине и Градског већа ја сам веома захвалан цењеном Одбору за подизање овог споменика и није ми лако да нађем праву реч, са којом бих одао довољно признање њиховој овако изванредно успелој и родољубивој иницијативи.

У име Општине ја примам радо и са поносом овај споменик. Општина ће га чувати као једну од најлепших залага оног родољубља из кога је никло наше Ослобођење и Уједињење и као јединствени узор који нам спиритуелно може да обезбеди наше титанским напорима освојене тековине.

Нека је слава и хвала неумрлом Војводи Вуку”.

На крају свечаности на постоље споменика Војводи Вуку положено је неколико сребрних и лорових венаца.

Свечано освећење нове зграде Општинске штедионице

Тамо где се некада, на Зеленом Венцу, налазила стара и трошна зграда, која је подигнута још за време Турака, а у којој су се после рата налазили Војни и Статистички Отсек Београдске општине,

који је у своме, од присутних пажљиво саслушаном, говору рекао:

Умолили смо Вас да својим присуством увеличате нашу данашњу свечаност — освећење дома Општинске Штедионице и Заложног завода.

Наша штедионица је још млада установа. Није прошла ни једна деценија, па ипак за тако кратко време она је показала да је било пуно разлога да се оснује. Попунила је једну прачину у нашој престоници.

У већем делу нашега народа смисао за штедњу није развијен и зато је дужност наших самоуправних тела да на том пољу интензивно раде.

Министар трговине и индустрије г. М. Врбанић; изасланик Њ. В. Краља мајор г. Покорни; претседник Београдске општине г. Влада Илић и Њ. Св. Патријарх Варнава присуствују освећењу нове зграде Општинске штедионице

данас се уздиже велелепна палата Општинске штедионице и заложног завода, која је свечано освећена на дан прославе XII светског дана штедње. Свечаноме чину освећења присуствовали су: Изасланик Њ. В. Краља, мајор г. Петар Покорни; Њ. Св. Патријарх Господин Варнава, са Митрополитом загребачким, г. Доситејом; претседник Београдске општине г. Влада Илић, са потпретседником г. Драг. Тодоровићем; Министар трговине и индустрије г. Милан Врбанић; изасланик Министра просвете, помоћник министра г. Ђока Ковачевић; гувернер Народне банке г. Милан Радосављевић, са директором г. Мићом Ст. Протићем; изасланик Министра финансија г. Н. Ђорђевић; директор Општег одељења Београдске општине г. Божа Павловић, са помоћником г. др. Ђуром Ђуровићем; директор Привредно-финансијског одељења Београдске општине г. Љуба Николић; директор Судског одељења Београдске општине г. Бора Антоновић, као и претставници многих београдских привредних установа.

Од стране Градског већа били су присутни већници града Београда: г. г. арх. Ђура Бајаловић; инж. Милан Нешић; Павле Кара-Радовановић; Миливоје У. Благојевић; Стеван Милутиновић; Милош Радојловић, Милан Стојановић и други.

Тачно у 11 часова свештеник г. Луковић приступио је свечаном чину освећења, уз благослов Њ. Св. Патријарха. По завршеном верском обреду, прота г. Луковић одржао је кратак говор, у коме је истакао значај штедње за економско-привредно подизање народа.

По завршеном говору прота г. Луковића, узео је реч претседник Београдске општине г. Влада Илић,

Претседник г. Влада Илић говори на освећењу нове зграде Општинске штедионице.

Зато је Београдска општина основала своју штедионицу и дотирала јој потребна средства и гаранција за успешан рад. Ви ћете већ из говора потпретседника г. др. Новаковића чути колики су милиони до сада прошли кроз ову нашу младу установу и карактеристике њенога досадањег деловања. Ја са своје стране желим

само да подвучем да је штедионица до сада у многоме олакшала благајничку службу Општине. Поред тога што је развијала смисао за штедњу код београдског грађанства, успевши да прикупи просечно око 30.000.000.— динара ситних улога малог грађанина београдског, она је олакшала многу и многу невољу и беду, дајући повољне зајмове сиромашнијим београдским словјима.

Прелазећи у овај дом, штедионица ће развити још јаче своју делатност и ускоро ће доћи време, када ће она много активније помагати Београдску општину у извршењу њених социјалних, хуманих и хигијенских задатака. Ми желимо да то време дође што пре, оно се сигурно ближи. А чињеница да је наша штедионица прошла кроз врло тешке године а да ниједнога дана на њеним шалтерима нису обустављене исплате, доказује да се њоме добро управљало и да је сасвим близу час када ће ове установе дати и оне резултате које сви тако жељно очекујемо.

Овај дом сазидан је из фондова Општинске штедионице, а не из улога и он је једна гаранција више за улоге које јој Београђани поверавају.

Хоћу овим да у име Већа београдског Поглаварства изразим нашу велику захвалност ранијим општинским управама, управним и надзорним одборима штедионице, њеном особљу, као и свима онима који су њен рад помогли и који су допринели да се до овога дома, на добро Београда, дође.

Овом приликом пријатно нам је да се сетимо високог покровитеља омладине штедне наше престонице, Њ. В. Краља Петра II и Његове браће Принчева Томислава и Андреје, као и Њихове Узвишене Мајке Њ. В. Краљице Марије. Благодарети Њиховом Високом покрови-

тељству, београдски ђаци данас имају у својој општинској штедионици неколико милиона динара уштеђених.

Ја вас молим да усрдно ускликнемо: **Живели!**

Живео цео Краљевски Дом! Живели Краљевски Намесници, на чијем челу стоји висока државничка и културна фигура Њ. Кр. В. Кнеза Павла.

Благодарећи Вам на вашем одзиву и поздрављајући у вама пријатеље наше штедне и наше штедионице, ја вас молим да саслушате излагање г. Др. Новаковића.

Крај говора претседника г. Владе Илића присутни су поздравили дуготрајним аплаузима, кличући Њ. В. Краљу; Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу, и целокупном Краљевском Дому.

После говора претседника г. Владе Илића, такође пажљиво саслушан, прочитао је опсежан извештај о раду и успеху Општинске штедионице, њен потпретсед. г. др. Драг. Новаковић, који ћемо донети у целости у наредном броју „Београдских општинских новина”.

Директор г. др. Драг. Новаковић, у своме извештају изнео је, да је нова зграда Општинске штедионице и заложног завода, која је зидана у модерном стилу и која има све потребне просторије, коштала штедионицу свега 4,370,000.— динара, а да за њено подизање није утрошена ни пара од улога штедиша.

На крају свога говора г. др. Новаковић је изјавио да Управа штедионице неће давати гостима уобичајену закуску, већ ће уместо тога београдској сиротињи приложити 20,000.— динара, што је код присутних наишло на опште одобравање.

После говора г. Новаковића присутни су са дивљењем разгледали штедионичне просторије, и тиме је ова свечаност, која је протекла у оквиру Дана штедне, завршена.

Свечано освећење камена темељца Основне школе на Бановом Брду

— Ускоро ће се на Бановом Брду подићи нова модерна пијаца за Чукарицу и околину. —

На једном од најлепших места Београда, Бановом Брду, са којег се види на равни Срем, Банат и Бачку, питому Мачву; са којег се види уток Саве у Дунав и разазнају наше горде планине: прослављени Цер, поносна Фрушка Гора, Порчина Авала, Космај итд., у недељу 1 новембра т. г. свечано је положен и освећен камен темељца Основне школе за ђаке са Бановог Брда, Бановог Шанца и Чукарице.

И ако је још од раног јутра ромињала ситна жељења кишица, и ако су прилази ка месту где се подиже школа били раскаљани, на ову, ретку за грађане овога краја, свечаност дошао је велики број грађана, а нарочито дечице, која су радосно посматрала како се подиже темељ њиховом просветном дому.

Пре доласка званица, на место свечаности међу првима дошао је да сачека госте претседник Друштва „Напредак” за улепшавање Бановог Брда, Бановог Шанца и околине Чукарице г. Јоца Викторовић, са претседником Надзорног одбора и секције за подизање школе и пијаце г. Душаном У. Илићем, и члановима управе: г. г. Дачом Рубеновићем, Мих. Јаковљевићем, Ђорђем Вујовићем, В. Визнером, Бошком Павловићем, Драгим Матићем, Јованом Фридлом и Милошом Јанковићем.

Око 11 часова дошли су већници града Београда: г. г. Ђура Бајаловић, Мишковић и Милорад Симовић, са директором Техничке Дирекције г. Вујовићем, шефом Архитектонског отсека арх. г. Св. Генићем;

директором Привредно-финансијске дирекције г. Љубом Николићем, управником трошарине г. М. Јовановићем.

На пет минута пре почетка свечаности, бурно и срдечно поздрављен од присутних, дошао је претседник Београдске општине г. Влада Илић. Одмах затим дошао је и изасланик Њ. Св. Патријарха епископ призренски г. Серафим, као и изасланик Министра грађевина начелник г. Боучек. Католичку цркву заступао је жупник г. Андреј Тумпеј.

Тачно у 11.30 часова дошао је срдечно поздрављен, изасланик Њ. В. Краља капетан I класе г. Јован Петровић.

Чим су изасланик Њ. В. Краља и претседник општине, г. Влада Илић, заузели почасна места, отпочео је верски обред. Чинодејствовао је лично епископ

Претседник Београдске општине г. Влада Илић полаже камен темељац Основне школе на Бановом Брду.

скоп призренски г. Серафим, уз асистенцију свештеника са Чукарице г. г. Стевана Ђурђевића, Јосифа Чолића и ђакона Михаила Медаковића. На јектенија одговарао је мешовити хор чукаричког певачког друштва „Свети Ђорђе“.

У средини верског обреда пројектант зграде Основне школе арх. г. Рајко Татић спустио је у темеље повељу, коју су потписали: изасланик Њ. В. Краља капетан г. Јован Петровић; претседник Београдске општине г. Влада Илић; претседник друштва „Напредак“ г. Јоца Викторовић, који је за подизање школе и пијаци поклонио земљиште у простору од 7.000 м²; изасланик Министра грађевина начелник г. Боучек; градски већници г. г. Ђура Бајаловић, Мишковић и Милорад Симовић, и пројектант зграде под чијим ће се надзором школа и зидати арх. г. Рајко Татић.

Кад је претседник г. Влада Илић, уз благослов изасланика Њ. Св. Патријарха епископа г. Серафима, прекрестио чекићем по камену темељцу из стотине грла проломио се срдачан поклик:

— Живео претседник г. Влада Илић!

Затим је са неколико пригодних речи епископ г. Серафим истакао значај просвећивања народа путем школа, па је онда честитао претседнику г. Влади Илићу и г. Јоци Викторовићу на њиховом делу.

После говора епископа г. Серафима, у име претседника Београдске општине г. Владе Илића, говорио је

већник града Београда проф. г. Милорад Симовић, који је у своме снажном импровизованом говору између осталог рекао:

„Радујем се што се ова наша просветна установа подиже баш на оном месту где је 1914 год. за време Светског рата ударила прва разорна граната; на месту где су се пре више од двадесет година водиле крваве битке за слободу и уједињење Јужних Словена, о чему очито сведочи и Немачко гробље, које се налази неколико десетина метара далеко од овога места...

„Ада Циганлија, која ће се са прозора школе увек лепо видети, нека потсећа мале основце на тешка времена, када се ударао камен темељац снажној, моћној и сложној Краљевини Југославији“.

Крај говора проф. г. Симовића присутни су дочекали бурним клицањем Њ. В. Краљу, Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу, целокупном Краљевском Дому, и претседнику Београда г. Влади Илићу.

Затим је у име друштва „Напредак“ за улепшавање Бановог Брда, Бановог Шанца и околине Чукарице, као његов претседник, говорио г. Јоца Викторовић, који је рекао:

„Уважена Господо изасланици: Њ. В. Краља, Његове Светости Патријарха, Господина Министра, Господине Претседниче, Поштоване даме и Господо, Драги наши гости:

„Као претседнику Друштва „Напредак“ за улепшавање овога краја, пала ми је у део особита част да Вас приликом овога реткога славља поздравим и захвалим, што сте се нашем позиву одазвали.

Овај крај, у непосредној околини Београда, с правом се може назвати „Ваздушна Бања Михајловац“, јер има све услове за тај назив. Али му је недостајало оно што данашње културне хигијенске и социјалне прилике изискују.

Благодарећи претставништву града Београда и њеном живоме старању, увиђавном и за социјалне и културне потребе Града Београда и околине, ретко способном и племенитом претседнику Господину Влади Илићу, овај крај добија једну велелепну, а у исто време насушну потребу, а то је ова дивна школа, којој данас ударамо камен темељац, а коју ће мо видети сазидану и уређену, те ће и деца малог сопственика, ситнога трговца, занатлије као и радника, имати оне удобности за своје умно, просветно и здравствено развијање, које имају и њихови другови града Београда.

Господин Влада Илић, који има толико разумевања за социјалне потребе својих грађана, створио нам је и пијаци и тако продужује свој плодни рад као претседник Општине београдске, не само на Београд у ужем смислу, него и на његову непосредну околину, која је и досад била, а од сад ће још више бити плућа нашој дичној престоници.

Ја не могу пропустити ову прилику, а да то не подвучем и да још једанпут Господину Илићу не изјавим највећу захвалност у име Грађана овога краја и своју, као и оних малишана, који ће се у овом дому под хигијенским условима, напајати примањем основних наука и неговати своју љубав према Краљу и Отаџбини и своме роду, те да доцније као здрави и од-

УН И В Е Р З И Т Е Т С К А Б И Б Л И О Т Е К А
расли грађани могу вршити своју велику грађанску дужност, коју је нама свима, те и њима, на самртном часу, оставио племенити Краљ Мученик — Неумрли Краљ Александар I за свој народ и националне идеје.

Народна пословица вели: „само у здравом телу развија се здрава душа” те према томе и малишани, који из ове здраве школе изађу, са здравим примљеним основним идејама, имаће здраву душу и оплемењену у националном духу — вазда готову, да се жртвују за велике националне идеје, наше драге и моћне нам наше мајке миле нам Југославије.

Господине Изасланиче Њ. В. Краља, Господине Министре, изасланиче Њ. Светости, Господо Изасланици, молим Вас да изјавите нашу благодарност: Њ. В. Краљу, Њ. Светости Патријарху Варнави, Господину Министру Грађана, који су Вас изволели послати, да их данас овде заступате.

И ми сви у овоме свечаном тренутку, обратимо своје погледе и осећаје узвишеном носиоцу велике идеје Југославије, нашем Милом Краљу и једногласно кличимо из дубине својих срцаца: Да живи Њ. В. Краљ Петар II, Узвишена Краљица Мајка Марија и цео Краљевски Дом”.

Уз бурно и одушевљено клицање Њ. В. Краљу и Краљевском Дому, г. Викторовић је завршио свој говор, па је онда узео реч староседелац са Чукарице г. Алексије Ђурђић, школски надзорник у пенз., који је у име грађана овога краја рекао:

„Колика је наша радост што видимо да се и овде подиже школска зграда, доказ је, што је само друштво за уређење „Напредак”, узело иницијативу, да се камен темељац ове школе, свечано постави и тој свечаности и ви присуствујете.

Захваљујући претседнику општине г. Влади Илићу и општ. одбору, што су прихватили наше жеље за подизање нове школске зграде, ми од свег срца захваљујемо г. Јоци Викторовићу апотекару и нашем суграђанину на неуморном раду и материјалним жртвама, јер је његовом иницијативом овај крај дошао и

до водовода, електр. осветљења, аутобуса, пијаце и сад до ове школе. Он, и само он је успео да докаже потребу свега овога.

Сем тога успео је: да маса пок. Љубе Станојевића, унука Матије Бана, нашег првокласног глумца драме и трагедије у нашем Народном позоришту и првога Сокола у предратној Србији, да та маса: г-ђа Станојевић са своје две кћери поклони општини за пијацу преко 7.000 кв. м. и 1.400 м. за ову школу. Са г. Јоцом Викторовићем зетом они су велики добротвори.

Ово се место, Чукарици са Банов. Брдом и Михаиловцем стално развија. Некада само радничка колонија, данас је велико предграђе престонице које има преко 12.000 душа.

Грађани овога краја нису изостали од центра Београда. Код нас постоје културне, хумане и патриотске организације: Јадранска стража, Народна Одбрана, Одбор Црвеног Крста, Соко који има и свој Дом, обданиште, забавиште, Бачка кухиња, два спортска друштва и певачко друштво „Св. Ђорђе”.

Поново благодаримо г. претседнику Влади Илићу, а преко њега одбору школ. и Тех. дирекцији који су похитали да и овај крај, у коме има много више деце сразмерно него у центру града, обрадују новом школом. Господин Влада Илић овом новом зградом учинио је овоме крају много и зато му велика хвала, као и вредном нашем суграђанину г. Викторовићу који је највећи иницијатор и трудбеник свега тога.”

По завршеном говору г. Ђурђића, претседник г. Влада Илић са великим интересовањем разгледао је место на коме ће се подићи пијаца, па је онда у пратњи г. Јоце Викторовића и великог броја грађана обишао целу Чукарицу, разгледајући сваки кутак, а нарочито улице које су већ у пројекту да се изграде и поправе.

Праћен срдачним усклицима Чукаричана: „Живео!”, претседник г. Влада Илић отишао је са Чукарице тек у 1.30 часова у подне.

Политичка хроника

Претседник Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић о спољној и унутрашњој политици и о напретку Београда

— Са митинга Југословенске Радикалне Заједнице у Београду. —

На велики и импозантни митинг Ј. Р. З., који је одржан у Београду, још пре десет часова почели су да пристижу пододбори, са националним заставама, а на челу многих пододбора налазиле

јадиновић са г. др. Антоном Корошцем, док су на другом прозору поворку посматрали чланови краљевске владе г. г. Јанковић, Стошовић, др. Роговић, Летица, др. Кожуљ. И за све то време док је поворка

Огромна маса Београђана присуствује импозантном збору Ј.Р.З. код Народног позоришта.

су се музике. Праћен песмом и усклицима одред народне коњице, окићен цвећем и зеленилом ишао је на челу саме поворке, затим заставник носећи заставу Месног одбора странке, чланови Месног одбора и омладинци, који су ступали по такту парадних маршева, које је музика интонирала. Цела та поворка зауставила се пред домом Југословенске Радикалне Заједнице, на чијем су се балкону, прекривеном југословенским тробојницама, налазили шеф Југословенске Радикалне Заједнице г. др. Милан Сто-

пролазила чули су се бурни усклици и поздрави Претседнику Краљевске владе г. др. Милану Стојадиновићу. Много раније, скоро два сата пре отварања збора, све улице као и прилази ка тргу пред Народним Позориштем, на чијем је балкону прве галерије била главна говорница, биле су закрчене огромном масом света која је желела да што ближе буде самој говорници. Око 11 часова појавила се поворка на челу са коњицом, заставама и управом Месног одбора Југословенске Радикалне Заједнице за град Београд,

Земун и Панчево, бурно поздрављајући Њ. В. Краља и Председника владе г. др. Милана Стојадиновића. Захваљујући само потпуној организацији, пододбори са својим групама пристизали су у потпуном реду и заузимали одређена места на тргу пред Народним позориштем. Одмах по појављивању г. др. Милана Стојадиновића и г. г. министара др. Корошца, Летице, Бехмена, Кожула, Стошовића, Рогоћа и Суботића на балкону Народнoг позоришта, проломиле су се бурни поздравни узвици г. др. Милану Стојадиновићу. За то

Председник Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић говори на збору Ј.Р.З. са балкона Народнoг позоришта. У групи су: председник Београдске општине г. Влада Илић, и потпредседник г. Драг. Тодоровић.

време на говорници су били Председник Београдске општине г. Влада Илић са многим већницима као и велики број народних посланика и сенатора, и чланови Месног одбора Југословенске Радикалне Заједнице. Већ раније на говорници се налазио гл. организатор овог успелог митинга г. Драги Тодоровић, Потпредседник београдске Општине и Председник Месног одбора на челу са осталим члановима организационог одбора.

После бурних поздрава упућених г. др. Милану Стојадиновићу, г. др. Корошцу и вођству партије, г. Ђура Јанковић, I Потпредседник Месног одбора за град Београд, отворио је митинг, поздрављајући присутне, говором у коме је, између осталог, рекао:

Пре 15 месеци, драга браћо, било је можда још људи који су мислили да је др. Милан Стојадиновић као и многи његови претходници дошао за председника Краљевске владе само да би могао задовољити неку своју личну амбицију. А данас нема ни једног човека који хоће објективно да мисли и да осећа, а који неће увидети да је др. Стојадиновић дошао за председника владе ради тога да постане роб свога позива и највећи слуга свога народа.

Ето, драга браћо, то су одлике које красе његову личност. А народни политичари који све своје силе стављају у првом реду у службу народа, то су политичари који морају и успети. Најхуманија и најплеменитија мисија једног народног политичара као што је наш шеф и састоји се у томе да служи одано и увек своје Краљу, народу и држави. Насупрот, браћо, оним политичарима, који су сматрали за своју

главну бригу да се ставе у службу угњетавања народа наш шеф је ту да служи само народу, Краљу и држави.

Где су данас, браћо моја, они скептици који прошле године говорише да ни др. Стојадиновић неће успети ништа да побољша тешко стање на свима пољима нашег живота? Где су данас они песимисти који нису имали вере у виталну снагу нашег народа? Вера у бољу и лепшу будућност, пожртвовање у раду за добро Краља, државе и народа, осећај љубави према целом југословенском народу осећај, дубоки осећај социјалне правде, — то су били и остаће стални пратиоци у раду нашег великог шефа др. Милана Стојадиновића.

Зато браћо ми можемо данас поносно да узвикнемо! Успели смо да прокрчимо пут нашој лепшој и срећнијој будућности. Петнаест месеци били су довољни да нашој земљи створе унутра мир, а с поља да јој такође обезбеде мир. Петнаест месеци били су довољни да нашој земљи остваре економску независност на многим пољима привредне делатности. Свака година у будућности има да да нова дела.

После г. Ђуре Јанковића, министра шума и руда, узима реч председник Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић, који је у своме дугом и документованом говору, осврћући се на многе важне моменте унутрашње и спољне политике, упућујући поздраве Београду, и Београђанима, омладини и радницима, рекао и ово:

У тренутку када узимам реч на овом величанственом скупу, мој први поздрав спонтано и неодољиво иде свима вама, драги Београђани, а преко вас нашем дичном Београду.

Свој први поздрав хоћу да упутим Београду, јер он већ преко XX века, још из доба Римљана, када су у њему логоровале Трајанове легије, па све до данашњих дана, игра крупну и знамениту историјску улогу, која га је у светској повесници видно забележила за вечита времена. Са природним положајем, коме нема равна у свету, на романтичним странама Саве и Дунава, Београд је постао кобна раскрсница Истока и Запада. Под његовим зидинама водиле су се столећима борбе, којима је решавана судбина читавих народа. Зато је његова прошлост невероватно бурна, али и славна. Сви народи који су у току вековних ратова, прошли испод његових бедема, оставили су дубоке трагове; и данас нови Београд XX века, изграђује се на катакомбама толиких столећа и толиких разнородних људских генерација. Далека источна предстража Римске Империје, Београд је касније постао поприште огорчених ратова. Због свога изванредно важног стратегијског и привредног положаја он је био циљ свих завојевача. Небројено пуга паљен, пљачкан и рушен, Београд је дочекао бољу судбину на почетку XV века, кад га је, после косовске трагедије, син цара Лазара, Деспот Стеван, учинио престо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ницом заостале српске државе, и када је обновио његове куле и тврђаве. Али том кратком периоду славе и среће следовало је мрачно доба ропства. Тек са XIX веком почиње славни период у повесници Београда. Од историјског момента, када су пре равно 130 година хероји Великог Војда Карађорђа са Васом Чарапићем на челу — Слава им! поболи ослободилачке заставе на његовим бедемима, Београд преузима своју велику историјску мисију средишта и престонице васколикога ропства и Пијемонта југословенства. У току последњих ратова, који су довели до стварања наше данашње моћне државе, Београд је од свих југословенских градова највише принео жртава на олтар ослобођења и уједињења, и зато му припада највећа слава и хвала! Сваки камен и свака стопа Београда натопљени су племенитом крвљу његових херојских бранилаца који су нештедице падали за бољу судбину своје отаџбине, свога народа, за јединство и слогу троимене браће и најзад за процват и срећу овога дивнога града. Иако опустошен и готово спаљен бомбардовањем, он је данас васкрснуо у лепшем сјају него икада у прошлости, јер је дочекао триумфално остварење свих снова и идеала толиких поколења, која су гинула под његовим зидинама за славу и величину целог нашег народа.

Мета свих жеља, узданица свих нада, носилац свих идеала, вазда веран својој славној прошлости, Београд је данас у уједињеној отаџбини, сточки примао многе незаслужене прекоје и ударце, али он прелази преко свега, уверен у своју историјску мисију, која му је намењена, непрегледне жртве његове стекле су му сјајан углед у целој свету. Оне ће му и у историји нашега народа обележити једно од највиднијих и најзначајнијих места.

Али ово место у историји, оно мучеништво Београда, све то изискује од нас, који данас у њему живимо и њиме управљамо, да од Београда створимо не музеј старе славе и величине, већ живу варош, престони град једне велике државе од 15 милиона становника. И оно чиме се наша Југословенска Радикална Заједница, наши пријатељи и претставници у Београдској општини и у Краљевској влади, имају да одуже Београду, то је да од њега створе једну лепу, једну чисту, хигијенску, угледну и уређену престоницу, која ће са поносом заузимати место које јој припада међу осталим градовима југославије. Природа је обдарила Београд једним величанственим положајем. Бог је дао доста, али нажалост људска рука још није учинила све што је била дужна да учини. Туберкулоза коси Београђане, маларични комарци легу се по његовој околини, прашина нас гуши по оближњим путевима, радничких станова недовољно, деца немају школских зграда, трговина је у њему заостала, пристаништа на Сави и Дунаву иста су као у доба Евгенија Савојског.

Ми желимо да томе стању ствари учинимо једном крај и да у будуће и за Београд и за

Београђане настану бољи дани. Краљевска влада већ је нешто учинила за Београд, али је то само почетак од онога што још има да се уради. Живели Београђани!

Свој други поздрав упућујем данас вама, омладинци. Херојство наше омладине има своје значајно место на блиставим странама историје страдања и васкрса нашег Београда. Омладина се увек налазила у првим редовима свих наших националних и културних подухвата и њој се има захвалити за онај непресушни елан, са којим је наш народ улазио у своја велика искушења и у најтеже окршаје.

Али данас, када је испуњена једна велика и славна страна наше прошлости, и када треба кренути новим путевима подизања и стварања, наша омладина има да изврши још једну крупну и значајну мисију. Она има својим здравим плећима да изнесе нашу отаџбину кроз тешкоће данашњице и крупним кораџима да претходи читавом народу. На њој је да својим младалачким одушевљењем буде први весник свих оних непрегледних редова нашег народа, који у подизању земље, напретку свих друштвених слојева и прибирању свих стваралачких енергија, виде крајњу сврху свога плодног делања.

Далеко од крајности, ма са које стране оне долазиле, левичарске или десничарске, омладина ће, свесна својих циљева, истрајати до краја и још једном показати колико је достојна своје велике прошлости. После овога што је већ створено, нашој омладини данас је олакшан терет и она са пуним спокојством може да ради на потпуном довршењу започетог дела. На путу плодног стварања омладина ће постићи оно, што се од ње очекује, јер је то доказала досадашњим својим делањем на стварању трајних и вечитих вредности. Омладина ће, ја у то добро верујем, бити авангарда свих људи добре воље, за опште добро нашег народа и више циљеве културног човечанства. Омладино, Живела!

Трећи поздрав упућујем теби, радни народе, из предузећа и фабрика београдских! Југословенска Радикална Заједница хоће да буде у социјалном, а нарочито у радничком питању најмодернија и најсавременија. Ми нећемо застати ни пред једном мером, која може да удовољи оправданим жељама радничког света. Да је то у истини наш програм, то смо показали већ у првој години нашег рада. Ми смо створили огромне јавне радове, какве наша земља никад досада није видела. Ми градимо путеве, железнице, ми градимо пристаништа, ми градимо тешку индустрију, ми градимо школе, градимо водове, градимо разне зграде и надлештва. Међу народ опет полако долази новац, а страшну неман незапослености, успели смо да отклонимо од наше државе. По званичној статистици Уреда за осигурање радника јуна месеца 1934 године било је запослених 568.000, док је број запослених јуна месеца ове године износио 630.000 т. ј. 62.000 нових радника нашло је запослења, док се у исто време код јавних берзи

рада води као незапослено у целој земљи само 14.000. У једном једином ресору, у Министарству грађевина издато је на јавне радове у целој 1934 години 675.000 надница, а у 1936 само до 1 септембра 3,876.000 надница, т. ј. 6 пута више за непуну годину дана. Али не само да смо успели уништити незапосленост и повећати број запослених, ми смо у исто време успели много постићи и у питању повећања радничких надница. Било је и радничких штрајкова. И можда први пут у историји штрајкова у нашој држави, органи власти држали су се према радницима крајње коректно. Полиција није прибављала штрајкбрехере, како се некада радило. Полиција није хапсила штрајкаче, као непријатеље државе, како се то некада практиковало. Министарство социјалне политике и банске управе дејствовале су по мојим директивама као добронамерни посредници између послодаваца и радника и скоро у свима случајевима штрајкови су завршени у корист радника. Мир и поредак нису били нигде поремећени. Социјални поредак, ред и мир бранимо уосталом, и бранићемо и у будуће против свију и сваког, али у исто време и интерес и корист радника биће увек наша стална брига. Ми ћемо тако радити на питањима радничког осигурања и обезбеђења, да ће раднички сталез морати да осети у нама искрене пријатеље. Ми не тражимо да нам радници верују на реч него да нас цене по делима нашим. У томе циљу створена је и радничка секција Југословенске Радикалне Заједнице. Она ће бити наш саветодавац и помоћник. Са њеном сарадњом ми се надамо да ћемо успети у многоме да поправимо положај радника па да временом створимо и такве институције у земљи, које ће својом корисном функцијом начинити излешним и саме штрајкове, обезбеђујући и без штрајка, повољније услове за рад и живот радника. Ми желимо на здравој основици организовано радништво, јер ће тако радништво бити један од најјачих стубова нације и државе. Живели радници!

Положај радног народа биће поправљен у колико се буде поправљао и општи привредни положај наше државе. У томе погледу можемо рећи да смо били срећне руке. Поред добрих владиних привредних мера, дошла је и једна родна година. Надајмо се прва од 7, које иду за њом... Прошле године жетвени принос од пшенице био је 19 милиона метарских центи, ове године 29 милиона. Принос од кукуруза био је лањске године 30 милиона метарских центи, ове године центи се на 50 милиона. Али не само да је ове године све добро родило него су и цене знатно боље. Додуше и Краљевска влада спремила је једну резерву од 250 милиона динара да подржи цене пшенице. Тако су цене потиске пшенице сада 151 динар, док је њена цена 1934 године била у исто време 116 динара. Кукуруз српски 1934 у септембру вредео је 87 динара, данас вреди 94 динара. Цена стоци је такође у порасту. Волови 1934 године 4.25 динара, а

данас 5.50. Свиње 1934 године 7.35, а данас 9.25. И тако ма где гледали индексе цена свуда видимо бољитак и напредак. Државни кредит појачан, златна резерва Народне банке повећана, државни папири у скоку. Зато ми можемо са поносом рећи да смо најгоре дане економске кризе претурили преко главе. Ми смо и ту немани победили и од сада може бити само напретка у свима гранама привредне делатности. Ми смо ономад дефинитивно решили и питање сељачких дугова. Верујемо да смо дали најбоље могуће решење за овај тешки проблем. Ту смо урадили да спасемо земљорадника, јер кад буде сељаку боље, биће боље и свима другим привредним редовима у земљи. Ми њих нећемо заборавити. Трговци, занатлије, индустријалци — сви су они исто тако близу нашем срцу као и земљорадници. А са општом поправком економских прилика у земљи, надамо се да ће доћи време, и за излажење у сусрет оправданим жељама наших државних чиновника и службеника.

Надам се да ће народ наградити наш рад. Данас на општинским изборима гозори поносита Шумадија. Она ће показати у кога Срби имају поверење. Данас ће се показати снага многих самозваних политичких величина, удружених и не-удружених. Било је неких наших противника који су надувано добацивали како општинских избора неће бити, јер да тобож ми немамо храбрости да изборе распишемо. Ко нема храбрости? Ми или они? Ми смо изашли у свима општинама Моравске бановине са својим листама Југословенске Радикалне Заједнице, док су се наши противници крчили под разним именима, а у две трећине општина они нису уопште имали храбрости ни листе да поставе! Зато је нама већ унапред обезбеђена победа на данашњим изборима. Већ из поднетих кандидатских листа ми читамо одговор Шумадије. Тај одговор је врло повољан за нас. Шумадија има поверење у Југословенску Радикалну Заједницу. Стога ми са правом можемо прокламовати данас у овоме свечаном тренутку: пуно право да претставља Србе има само наша странка. Ја нећу овом приликом чак ни да говорим о нашим политичким противницима у Моравској бановини. Наша је странка толико велика и јака да није ни потребно да се обзире на њих.

У Југословенску Радикалну Заједницу ми смо стигли да у целини прикупимо негдашњу Радикалну странку и један добар део бивше Демократске странке. Али ми смо учинили више него то. Ми смо проширили Радикалну странку са Королчевом Словенском Људском Странком и Спахином Муслиманском организацијом. Оно што је била жеља нашег великог учитеља и бесмртног вође Николе Пашића, то је успело нама, његовим ученицима да остваримо: ми смо спојили у једно коло, у једну моћну политичку организацију, у једну странку: огромну већину Срба, огромну већину Словенаца и огромну већину Муслимана. Тако се остварило и једно пророчанство нашег потпретседника г. др. Королца,

који је још 1920 године у једном говору рекао, да он верује, да ће Словенци моћи стално да сарађују са Народном радикалном странком. Тако се остварила и тесна политичка сарадња, први пут после стварања наше националне државе, између босанско-херцеговачких Срба и Муслимана, т. ј. потомака оних истих Срба и Муслимана који су некада са пушком у руци дочекали завојевачку и окупаторску војску Аустро-Угарске монархије, и који су после и под туђинским режимом водили борбу за стварање наше велике, заједничке, националне државе.

Ми искрено желимо, да Југословенска Радикална Заједница срећно доврши започето дело општег народног споразума. Ми смо омогућили јавно претресање жеља и проблема, који интересују нашу браћу Хрвате. Ми се трудимо да не само речима него и делима покажемо да смо равноправни, јер ми хоћемо да сви будемо равноправни. Ми са напором и свешћу, прелазећи преко многих досадашњих предрасуда, истрајно и стално радимо на томе, да између нас и браће Хрвата завлада једна атмосфера узајамног поверења. Из те атмосфере поверења ми верујемо да ће се родити и атмосфера пријатељства, а затим и право, непомућеног братства.

Радећи овако, ја верујем, да ћемо још јаче учврстити нашу државу да остане во вјеки вјеков и „на страх врагам“: једна, велика, недељива Краљевина Југославија! Земља је наша велика, народ је здрав, војска је спремна, у добром смо друштву пријатеља и савезника. Углед наше државе у иностранству велики је. Нека вам само као доказ послужи ономадашњи избор наш у Женеви. Југославија је дошла на треће место, док су друга три потпретседника дошла тек иза нас. Рећи ће неко: па Југославија је и пре две године, 1934, била добила потпретседничко место. Да, добила га је, али знате како? Ја ћу вам рећи: 1934 године Југославија је добила потпретседничко место али као последња, у шестом реду. Онда је гласала за нас 31 држава, а ове године 44. Пре две године били смо у претседништву последњи, а сада смо трећи, одмах после Француске и Енглеске. Ето, то треба да се зна и онда ће бити свакоме јасно колико високо стоји престиж наше државе у овоме највишем форуму народа целог света. Али иако смо јаки и спремни, ми не желимо ништа друго, до мир, мир са свима суседима, мир на свима границама нашим. Ко год буде тај наш мир поштовао, наћи ће у нама искрене пријатеље и сараднике на општем пољу међународне сарадње.

Драги Београђани!

Ја вам се као претседник Месног одбора Југословенске Радикалне Заједнице од срца захваљујем на овоме сјајном одзиву. Београд није

у својој дугачкој историји никада видео већег и импозантнијег збора до овог. Београд је данас показао да је по своме политичком уверењу у великој већини исто што и Југословенска Радикална Заједница.

Ја вам захваљујем и на томе што сте ме тако пажљиво саслушали. Ја нисам нападао друге политичке странке, јер желим да све поштене присталице тих других, мањих група, ускоро постану наши партијски пријатељи. Сваком поштену Југословену су отворена врата наше странке.

Најзад, хвала вам и на почастима које сте мени лично данас тако обилно указали. Ја их не заслужујем, јер све што радим то је само да чиним своју дужност према Краљу, народу и отаџбини.

Живели Београђани!

Крај говора г. др. Стојадиновића пропраћен је био одушевљеним одобравањем и поклицима Њ. В. Краљу Петру II, Краљевској Влади, Претседнику г. др. Стојадиновићу и Југославији.

Затим добија реч г. Драги Тодоровић, Потпретседник Београдске општине и II Потпретседник Месног одбора Југословенске Радикалне Заједнице, иначе иницијатор овога митинга, на коме се могла видети узорна дисциплина и потпун ред. Закључујући митинг г. Тодоровић се захвалио присутнима на пажњи коју су указали Претседнику Краљевске Владе г. др. Милану Стојадиновићу овим речима:

Драга браћо и пријатељи, драги Београђани!

Ви сте малочас чули извештај Претседника наше странке и Претседника Краљевске владе г. др. Милана Стојадиновића.

Ја сам вам захвалан што сте данас као грађани ове земље, као домаћини, као оцеви породица, — са великом пажњом слушали излагање овог важног извештаја, који је било потребно сваком грађанину ове земље да чује, јер из тога извештаја он је морао да закључи да је судбина овог народа без обзира на друштвени сталеж, без обзира на професију којој припадамо, у сигурним рукама, у рукама др. Милана Стојадиновића.

Драга браћо и пријатељи, ја немам шта више да вам говорим, ја вам још једном захваљујем и молим вас, закључујући овај збор, да се у реду и миру развијете кличући нашем вођи др. Милану Стојадиновићу.

По завршеном говору потпретседника г. Драги Тодоровића, уз бурно одобравање, грађани су се разишли својим кућама.

Мил. Мар.

Свечано освећење нове зграде Народне скупштине

На дан 27 августа 1907 год. у камен темељац садашње нове зграде Народне скупштине узидана је повеља ове садржине:

„За владе Краља Петра I, када се поврати слога између Круне и Народа у Краљевини Србији, удари Краљ темељ Дому Народне скупштине, у присуству своје деце и у присуству Митрополита Србије Димитрија, претседника владе и свих министара, народних посланика, државних великодостојника, војних старешина, војске и многобројног народа 27 августа 1907 године од рођења Христова, у Београду.

Петар I”.

Затим су се иза имена Краља Петра I ређала и имена свих тадашњих министара, као и Митрополита Димитрија, а на крају повеље потписао се пројектант зграде архитекта пок. Јов. Ђ. Иакић.

Нова зграда Народне скупштине у улици Кр. Александра

Најзад, после без мало пуних тридесет година од дана када је ударен темељ згради садашње нове зграде Народне скупштине на Батал-џамији, а после неколико тешких ратова, које је Србија водила за ослобођење и уједињење Јужних Словена, на дан 18 октобра 1936 године, у присуству изасланика Њ. В. Краља Петра II, првог ађутанта арм. генерала г. Христића, Њ. Св. Патријарх Господин Варнава обавио је свечано освећење нове зграде Народне скупштине.

Овом ретко свечаном чину присуствовали су: Претседник Поглаварства града Београда г. Влада Илић; тадањи претседник Сената г. др. Томашић; претседник Главне контроле г. Тешић; претседник Државног савета г. др. Сагадин; Гувернер Њ. В. Краља г. Јеремија Живановић; претставник Академије наука академик г. Бока Јовановић; претставник Универзитета г. др. Митровић; бан Моравске бановине г. Новаковић. Од стране Краљевске владе били су присутни министри: г. г. Светозар Станковић, Драгиша Цветковић, др. Никола Суботић, Душан Летица, Добривоје Стоповић, Ђура Јанковић, Воја Ђорђевић, др. Јосип Роговић и др. Марко Кожул. Такође су на почасним местима седели и ранији претседници Народ-

не скупштине г. г. др. Коста Кумануди и Илија Михаиловић. На нарочито одређеним местима седели су црквени великодостојници: г. г. др. Родић, надбискуп београдски; др. Алкалај, врховни рабин; др. Калођера, старешина старокатоличке цркве; и др. Филип Поп, старешина евангелиста. Поред госпоне народних посланика и горе поменутих великодостојника, освећењу је присуствовао и велики број угледних званица.

Неколико минута пре почетка свечаности у зграду је дошао Њ. Св. Патријарх Господин Варнава у пратњи загребачког Митрополита г. Доситеја и епископа бачког г. Иринеја, које је на улазу дочекао претседник Народне скупштине г. др. Стеван Ђирић.

Чим је у зграду дошао и заузео почасно место изасланик Њ. В. Краља, дивиз. генерал г. Христић свечаност је отпочела.

Верски обред обавио је лично Њ. Св. Патријарх Господин Варнава уз асистенцију неколико свештеника. Обред је завршен песмом „Многаја лета”. Затим је Министар грађевина г. др. Марко Кожул предао зграду претседнику Народне скупштине г. др. Ђирићу, завршујући свој говор овим речима:

„С вером у Бога, с вером у нашег узвишеног младог Краља Петра II, с вером у Њ. Краљевско Височанство Кнеза Намесника Павла и Намеснике Раденка Станковића и др. Иву Перовића, Краљевска Влада др. Милана Стојадиновића предаје ову велебну зграду Вама, господине Претседниче, са жељом да је чувате за данашње покољење као и за будуће нараштаје на понос и срећу наше нације!”

Изасланик Њ. В. Краља дивиз. генерал г. Христић; претседник Београдске општине г. Влада Илић и други великодостојници присуствују освећењу нове зграде Народне скупштине.

Примајући зграду од Министра грађевина г. Кожула, претседник Народне скупштине г. др. Стеван Ђирић одржао је један веома леп говор, у коме је између осталог рекао:

„Ево, напoкoн, дoвршeнa je и oсвeћeнa згрaдa, кoјa сe скoрo тридeсeт гoдинa грaдилa. Кaмeн тeмeљaц удaриo je Крaљ Пeтaр у oнo врeмe кaдa je пoстaвиo и првe тeмeљe зa вeликy oтaцбинy Југoслaвију. Тo je билo у oнo дoбa, пунo нaдa, кaдa je дoлaскoм нaрoднe динaстије Кaрaђeвићa нa прeстo Србије пoчeo дa бујa нaрoдни живoт и у Србији и вaн њe у свимa пoкрaјинaмa, Србa, Хрвaтa и Слoвeнaцa. Тaдa јoш нисмo имaли ништa или, aкo хoћeтe, имaли смo свe: вeру у бyдyћнoст нaрoдa и вeру у плeмeнитy крв Oцa Србије, бeсмртнoг Вoждa. Зaтo je њeгoв вeликo унук Пeтaр, јoш прe нeгo штo je ступиo нa тлe зeмљe кoјoм ћe влaдaти, у прoлaзу крoз зeмљe кoје су oчeкивaлe ујeдињeњe и слoбoду, и мoгao бити пoздрaвљeн, с тoм нeпoкoлeбљивoм вeрoм, кaкo први југoслoвeнски крaљ...

Пoштo je укрaткo изнeо истoријaт југoслoвeнскoг пaрлaмeнтaрнoг живoтa oд Ујeдињeњa дo дaнaс, г. др. Ђирић je дaљe рeкao:

...Eвoцирaњe успoмeнa je дaнaс пoтрeбније нeгo икaд, јeр трeбa дaнaс нa првoм кoрaкy oдaвдe дa дoбaчим мaлoдушнимa, дa je српски нaрoд имao дyхoвнy вeличинy и дa je имa, и дa сe бeз дyхoвнe испoлинскe вeличинe нe пoднoсe стрaхoтe Албaније и ужaси Видa и нe oсвaјaју Кaјмaкчaлaни, дa je тa дyхoвнa вeличинa кaпитaл кoји je српски дeо нaшeг нaрoдa у зaјeдничкy кyћy унeо и дa сe o Србимa нe сyди дрyкчије, aкo би кo хтeо, нeгo пo чeститoсти и пoштeњу, кoјoм сe јeдaн нaрoд и пo цeнy свoјe eгзистeнције бoри зa свoјe идeалe...

...Трeбa дa пoстaвимo висoкo мeрилo, мoждa зa мнoгe oд нaс нeдoстижaн циљ, aли идeал кoји бeзуслoвнo мoрaмo имaти прeд oчимa, дa нeсaлoмљивoм вoљoм слyжимo сaмo дoбру нaрoдa и дa вeрyјeмo дa ћeмo сaмo тaкo бити дoстojни oних кoји су oстaвили дoмoвe дa ствoрe дoмoвинy...

Свoј гoвoр je г. др. Ђирић зaвршиo oвим рeчимa:

Никaкo нe смeмo зaбoрaвити дa су Хрвaти oни кoји у нaшoј истoрији имaју чaснo прaвo првeнствa нa вeликy зaмисao нaшeг нaрoднoг јeдинствa и тo у oбликy југoслoвeнствa. Aкo oни дaнaс вишe истичy хрвaтскy индивидуaлнoст, и oпeт нe зaбoрaвимo дa тo није биo увeк aксиoм. Тo мoжe бити увeрeњe пa aкo хoћeтe, и aксиoм

јeднe гeнeрaције кoјa сe вишe oснивa нa рaзoчaрaњу с јeднe и нa oпштeм бeспућy нaшeг пoлитичкoг живoтa с дрyгe стрaнe, нeгo нa дyбoкoм oсeћaњу нaрoдa. Нaјбoљи синoви хрвaтскoг нaрoдa јeсу твoрци југoслoвeнскe идeoлoгије, пa je искључeнo дa би Хрвaти нaјлeпшy мисao свoјe истoрије у дyбини дyшe мoгли изнeвeрити. Трeбa сaмo oстaвити југoслoвeнскy идeју дa сe прирoднo рaзвija, сaмa пo сeби, oнaкo истo кaкo штo сe спoнтaнo у вeликoм дyхy Илирaцa, Штросмaјeрa, брaћe Рaдићa и рoдилa.

...Дaо би Бoг дa тo штo прe дoчeкaмo и дa у oвoм нoвoм дoмy бyдy дoнeсeнe oдлyкe пoслe кoјих ћe нaрoдни живoт синyти, кaкo штo je

Њ. Св. Патријарх напушта зграду Народне скупштине после њeнoг oсвeћeњa.

пoслe мрaчних и тмyрних кyћиштa Нaрoднe скупштинe дaнaс oвa њeнa лeпa пaлaтa зaсвeтлилa. С тoм жeљoм дa пoлaзимo у сyсрeт сјајним дaнимa влaдaвинe Пeтрa Дрyгoг, нaшeг љубљeнoг Крaљa, јa вaс свe пoздрaвљaм пoздрaвoм зa кoји жeлим дa бyдe стaлaн изрaз рaспoлoжeњa нoвoгa дoмa: „Живeлa слoжнa Југoслaвијa!”

Уз дyгoтрaјнo и oдyшeвљeнo клицaњe Њ. В. Крaљу Пeтру II, Њ. Кр. Вис. Кнeзу-Нaмeсникy Пaвлу, слoжнoј и мoћнoј Крaљeвини Југoслaвији свeчaнoст je зaвршeнa пeвaњeм југoслoвeнскe химнe.

Зaтим je прeтeсeдник г. др. Ђирић примao чeститaњa у свoмe кaбинeтy.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Комунална хроника

Успешно санирање финансија Београдске општине

— Извештај о приходима и расходима за прво полугође буџетске 1936/37 године. —

За последње две године извршено је од данашње општинске управе планско санирање финансија Београдске општине, чијим ћемо резултатима посветити једну од идућих свезака часописа Београда. Сада, у

Претседник Београдске општине г. Влада Илић.

комуналној хроници, објављујемо извод извештаја о расходима и приходима Београдске општине у првом полугођу 1936/1937 буџетске године, извештаја који је претседник господин Влада Илић поднео 22 октобра о. г. градском већу:

„По завршетку првог полугођа буџетске 1936/37 (период април-септембар) сматрам за целисходно да Вам, Господе већници, поднесем овај кратак извештај о извршеним расходима и оствареним приходима у реченом периоду времена, као и о стању готовине на дан 30 септембра 1936 године.

I

СТАЊЕ ГОТОВИНЕ

на дан 30 септембра 1936 год.

1. У Благајницама	Дин. 10,179.000.—
2. У Општинској и Поштанској штедионици	Дин. 7,172.000.—
Укупно Дин.	17,351.000.—

У Депозитној благајни:

у готову Дин. 17,784.000.—

Кретање готовине примања по појединим месецима у овоме периоду овако изгледа:

Април	Дин. 16,059.000.—
Мај	Дин. 28,659.000.—
Јун	Дин. 29,679.000.—
Јули	Дин. 28,750.000.—
Август	Дин. 25,423.000.—
Септембар	Дин. 27,180.000.—

Свега Динара: 155,750.000.—

За ово време исплаћено је на шалтерима општинских благајна и Штедионица (Општинске и Поштанске) Динара 138,399.000.— или просечно месечно Динара 23,066.500.—

II

ПРИХОДИ

Остварени у I полугођу буџетске 1936/37 год.

Предвиђено по буџету за 6/12 Дин. 157,087.532.—
Остварено за 6/12 Дин. 157,854.792,37=100,49%.

Више остварено Динара: 767,259.63= 0,49%.

У првом полугођу буџетске 1935/36 предвиђени и остварени приходи овако изгледају:

Предвиђено Дин. 155,395.240.—
Остварено Дин. 142,015.997=91,38%.

Мање остварено Динара: . . . 13,379.243= 8,62%.

Из овога се види да је овогодишњи буџет у своме првом полугођу остварен више за 9,11% од прошлогодишњег буџета за исто време и ако је овогодишњи буџет (Динара 314,175.064.—) већи од прошлогодишњег (Дин. 310,816.480.—) за Динара 3,358.584.

III

РАСХОДИ

Извршени у I полугођу буџетске 1936/37 год.

Предвиђено по буџету за 6/12 Дин. 157,087.531,56.
Извршено и резервисано за 6/12 Дин. 153,294.907,66 (88,58%+9%).

Мање утрошено Дин.: 3,792.623,90.

Уштеде су постигнуте код личних расхода за 3,375.508.04 динара јер су ови утврђени у износу од Дин. 44,499.643.20 а утрошено Дин. 41,124.135,16 и код редовних материјалних расхода за 1,040.487,93 динара док се код ванредних материјалних расхода показује вишак резервисаног за Динара 623.372,07.

Све своје обавезе према држави и приватним ли-

цима (по уговорима, предузимачима, лиферантима и др.) Општина тачно и на време испуњава. Ово је и мало за последицу појачање у знатној мери кредита и угледа код свих заинтересованих, а првенствено у привредним круговима. С друге стране Општина је после овога добила знатно повољније услове и цене у свима врстама својих великих радова и набавака”.

Конгрес Југословенског водоводног и гасарског удружења у Београду

У Београду је одржан Конгрес Југословенског гасарског и водоводног удружења. На конгресу били су сем Београда, Ниша и Скопља заступљени махом крајевни с оне стране Дунава и Саве. Поред стручног значаја Конгрес је био од изразитог интереса за југословенску и словенску националну ствар. Нарочиту пажњу скренула је бројна присутност угледних чехословачких и пољских делегата. Чехословаци су положили на Општену венац Блаженопочившем Краљу Александру I Карађорђевићу од града Прага. Други венац положен

мунт Рудолф као делегат Пољског удружења гасара и водовода и начелника Министарства републике Пољске.

Из Немачке био је др. инж. Валтер Хофман, президијални директор Берлинске градске гасаре, као делегат Немачког удружења гасарских и водоводских стручњака, са још два делегата; а из Аустрије делегат Аустриског удружења инжењер Имхор из Линца са петорицом својих колега.

Бугарски делегат (Софиског водовода) г. инж. Беров стигао је у Београд последњи дан Конгреса и узео учешћа на екскурзији у Грошницу код Крагујевца, где су гости осматрали нову водожају.

Из Југославије је после Београда најбројније био заступљен Загреб, на челу са председником Југословенског плинарског и водоводног удружења, г. инж. Стјепаном Црнековићем равнатељем градске плинаре у Загребу.

*
* *

У сали Удружења југословенских инжењера и архитеката било је свечано отварање Конгреса. У својству почасног председника, Конгрес је отворио господин Влада Илић, Претседник Београдске општине, и том приликом одржао је свој поздравни говор овим бираним речима:

„Радујем се да отварајући и поздрављајући овогодишњу скупштину и конгрес Југословенског удружења плинара и водовода, отварам први конгрес те врсте у Престоници Југославије и што видим да су те гране комуналне привредне делатности пробуђене у нашој земљи у завидној мери.

Моја радост у овој прилици је још већа што, поред истакнутих претставника наших домаћих општина, видим сакупљене најодличније претставнике плинарских и водоводних организација са стране, који својим присуством увеличавају значај овог конгреса.

Ја вам, госпође и господо, у име Београда желим да ваш боравак у нашој средини буде пријатан и молим вас да верујете да ће грађанство Београда са интересовањем и симпатијама пратити ваш рад.

Желећи да овај ваш конгрес буде успешан и плоносан у погледу стручних питања која су на дневном реду, поздрављам вас срдечном добродошлицом и отварам конгрес”.

Г. Влада Илић, претседник Општине београдске и почасни претседник Конгреса отвара седницу Конгреса. Десно од њега је претседник Савеза словенских гасарских и водоводских удружења г. инж. Војтјех Бенеш из Брна. Лево је претседник Југословенског гасног и водоводног удружења г. инж. Стјепан Црнековић из Загреба.

је од Савеза Чехословачких, пољских и југословенских гасарских и водоводних удружења. Пољска делегација и делегација из Немачке положиле су венце на гроб Незнаног јунака.

Из Чехословачке били су делегирани на Конгрес: г. инж. Војтјех Бенеш, управник водовода у Брну, као претседник чехословачког Савеза, са још тројицом делегата из Брна; професор универзитета и генерални управник прашких водовода г. инж. Емануел Снихек; г. Антонин Хајтман потпретседник Управног одбора Прашке гасаре; инж. Карел Једличка, генерални директор исте; др. инж. Војтјех Крафнер из Прага као секретар Савеза чехословачких, пољских и југословенских гасарских и водоводских удружења, са другом двојицом делегата града Прага.

Из Пољске дошао је на Конгрес г. Чеслав Свјечевски, генерални директор Варшавске гасаре и г. Зиг-

После одличног говора почасног претседника господина Владе Илића, који је примљен с одушевљеним одобравањем, узео је реч претседник Југословенског планинарског и водоводног Удружења, господин инж. Стјепан Црнековић, који је у своме говору истакао значај овогодишњег конгреса у Београду и бацио поглед на десетогодишњи рад Удружења. У своме говору поздравио је поименце присутне претставнике страних делегација и изасланике домаћих власти, на челу с изаслаником господина Министра Војске и Морнарице, господином пуковником Евгенијем Мозетићем. Од стране Министарства грађевина учествовали су на конгресу г. г. инжењер Драгутин Катужић, начелник, и инжењер Драгољуб Пантић, инспектор Министарства. Министарство трговине и индустрије заступао је инжењер г. Новак Поповић. Савез градова Југославије изаслао је свог званичног претставника, госп. Слободана Видаковића, шефа Савезних канцеларија и шефа Одека за штампу и културну пропаганду Градског поглаварства града Београда. Удружење југословенских инжењера и архитеката претстављао је претседник Секције Београд, г. инж. Светозар Генић.

Отпоздрави вођа страних делегација били су саслушани с највећом пажњом. Особито истакнути били су говори вође Чехословачке делегације, г. инж. Војтјеха Бенеша; вође Пољске делегације, г. Чеслава Свјерчевског и вође Немачке делегације, др. инж. Валтера Хофмана.

Пошто је завршен свечани део конгреса уз топле овације претседнику Београда г. Влади Илићу, на главној скупштини Удружења саслушани су редовни годишњи извештаји Управе удружења и обављени избори часника, пошто су извештаји примљени с пуним одобрењем. У нову Управу бирани су једногласно за претседника г. инж. Стјепан Црнековић; за потпретседнике г. инж. Слободан Петровић, Управник београдског водовода, г. инж. Барта директор Љубљанске плинаре и г. инж. Миливоје Петрик шеф санитарне технике Хигијенског завода у Загребу; за главног секретара изабран је г. инж. Мирко Хорватић помоћник управника Загребачке плинаре, а за заменика му г. инж. Коста Васиљевић из Београдског водовода; за благајника г. Гејза Новак шеф пропаганде Загребачке плинаре; за главног уредника часописа В.П.С. г. др. инж. Хрвоје Ивековић из Загреба. У надзорни одбор изабрани су г. инж. Иван Доминко и г. инж. Манола из Сплита.

Главна годишња скупштина Југословенског планинарског и водоводног Удружења донела је закључак да се Краљевској Влади предложи и посебним претставкама образложе ове резолуције:

1. Да се, с обзиром на важност коју плинска, водна и санитарна техника имају за опште интересе Државе, самоуправа, градова, као и земаљске одбране, овим струкама посвети што већа пажња у нашем државном законодавству те да се, по узору на иностранство, посебним уредбама или законима створе што бољи услови за успешан рад и напредак истих.

2. Да се таква предузећа која се баве производњом и продајом горивог плина, односно воде за опскрбу градова и општина, због њихове важности за

јавне интересе, ослободе од државних и самоуправних дажбина на продукте производње и продаје, а конкретно за плинаре:

а) да се укине бановинска трошарина на кокс у Савској бановини;

б) да се снизе односно сасвим укину царинске ставке којима се терети производња плина.

в) да се плинаре ослободе од наплаћивања промета на промет од продаје плинских направа.

3. Да се за производе плинара као и за сировине које су потребне за производњу плина одобре нарочито повлашћене железничке тарифе и да се заштити домаћа производња кокса ограничењем увоза кокса из иностранства.

4. Да се оне плинаре које су индустријска предузећа градских општина ослободе од дужности буџетирања, јер су као индустријска предузећа зависне о ценама сировина и осталих производа на домаћем и светском тржишту, што онемогућује предвидети све потребе и осигурати буџетско покриће за једну пословну годину унапред.

5. Да се комуналне плинаре ослободе дужности убирања таксе.

6. Да се у нашој држави, по узору на иностранство оснује комисија или завод за нормализацију — уопште, и нарочито за сопствени делокруг Удружења, те да се што пре донесе норме за плински, водоводни и санитарно технички инсталациони материјал.

Да се Министарство грађевина замоли да убрза доношење Правилника за инсталације плинске, водоводне и санитарне, водећи при том рачуна о мишљењу Удружења.

7. Да се на терет кредита за јавне радове изводе такођер асанациони и водоводни радови, чиме би се допринело здравственом унапређењу нашега села.

8. Да се Хигијенским заводима материјално и персонално омогући вршење надзора над јавним пијаћим водама. Тај рад данас је немогуће у целости спровести, јер Хигијенски заводи не располажу довољним бројем персонала у својим лабораторијама.

9. Да се што пре донесе Правилник о надзору над нечистим водама из насеља и индустријских предузећа. Индустријске нечисте воде стварају нарочито код нас велике неприлике због окужавања ваздуха и загађивања текућих вода.

10. Да се научни план техничких факултета прошири како би предмети плинске, водне и санитарне технике били достојно заступљени према важности тих струка и савременом развију технике.

*

* *

Овогодишњи конгрес Удружења био је у исто време прослава десетогодишњице његовог постојања. Том приликом је часопис В.П.С. за водну, плинску и санитарну технику, издао нарочити конгресни број, у коме су објављена конгресна предавања. Између осталих, ту су и ови реферати: Инжењер Београдског водовода г. Коста Д. Васиљевић дао је исцрпан ре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unibooks.rs

ферат „о хлорисању београдске пијаће воде“. Г. инж. Црнековић о десетогодишњици Удружења. Као увод у статистику водовода у нашој држави добили смо реферат г. инж. Стјепана Савића-Носана. Неколико теориски-научних и два практички-примењена реферата заслужују пуну пажњу. Нарочито интересантан је реферат инж. Миливоја Петрика из подручја санитарне технике, у коме се аутор жали да делатност наших стручњака иде изгаженим шаблонским колосеком и да наше млађе генерације немају прилике да своју недовољну школску спрему попуне и надокнаде добро упућеним практичним радом.

*

* *

Са своје стране ми бисмо имали да пожалимо што се добија утисак као да се планиранско и водоводно Удружење досад интересовало претежно за индустрију гасарску, док наш урбанизам очекује више ангажовања по питањима снабдевања водом.

Ми се радујемо последњим корацима нашег градског поглаварства и наше Управе водовода који обећавају да ће се у догледној будућности положити нов паралелни главни довод пијаће воде преко Жаркова и Раковице ка водоводном резервоару на Дедињу, те да се Београд обезбеди воденим резервама у погледу на њихову величину, као и у погледу на могуће цевне кварове, који Београђанима досађују баш кад им је вода најпотребнија.

Према спремљеној од наше Управе водовода Уредби о извршењу Генералног плана Београда са планом за проширење градског водовода, рачунато је већ сада са бројем становника од 900.000, који ће број у Београду бити достигнут после 30 година. Узимајући да се максимална потрошња воде по једном становнику мора предвидети у центру са по 250, а на периферији са по 200 литара на дан, треба Београду обезбедити транспорт од укупно 230.000 м³ на дан хигијенски исправне воде.

Како ће се помоћу проширених каптажних инсталација у самом Макишу моћи добити највише 60.000 м³ на дан подземне воде, а да се ниво издани не спусти испод дубине са које би хватање те воде постало технички компликовано и економски неоправдано, то поред макишког изворишта морамо привући у помоћ издани на левој обали Саве и левој обали Дунава, допуњајући потребне разлике непосредно из реке Саве, али довољно узводно од насељених места. Искоришћавање речне воде ваља ограничити на време највећих потрошња воде, уколико не би било довољно подземне воде.

За довођење воде у варош предвиђа Управа водовода нове главне доводе, чији капацитет одговара максималној количини воде, пречишћене и потиснуте на појединим инсталацијама у изворима снабдевања.

Данашњи главни доводи са Белих Вода располажу капацитетом свега 32.500 м³ на дан. Поменути ранији, пројектовани довод преко Жаркова непосредно у другу (средњу) Дедињску, и преко ње у другу (средњу) варошку зону, имаће капацитет од 27.500 м³ дан.

У пројекту су даље два довода са леве обале Саве, од којих један иде мостом Краља Александра I, улицама Бранковом, Призренском, Теразијама и ул. Краља Александра — до резервоара у Крајинској улици, са капацитетом довода од 60.000 м³ на дан; а други железничким мостом ка Тргу бранилаца Београда и булеваром Франше Д'Епера и Јужним булеваром на резервоару на Крајинској улици, с капацитетом довода од 50.000 м³ на дан.

Са леве обале Дунава имала би се довести вода помоћу довода с капацитетом 60.000 м³ на дан преко моста Краља Петра II до резервоара на Општинском имању „Пионир“.

У вези с подизањем нових црпних инсталација са чишћењем воде и нових главних довода предвиђене су и градње нових резервоара у све три зоне (доњој, средној и горњој) са запреминама које би одговарале бар половини укупно потребних дневних коли-

Група чехословачких и пољских делегата на Белим Водама, са управником београдског водовода г. инж. Слободаном Петровићем.

чина воде. Предвиђено је даље и подизање водостаница одговарајућих капацитета за пребацавање из нижих у више водоводне зоне; затим спојни доводи помоћу којих се вода може пребацити из једног дела мреже у други, да би се што више осигурало исправно и довољно снабдевање водом појединих крајева Београда, чак и у случају евентуалних кварова на доводима, у инсталацијама и другим објектима.

Упоредо с поменутих радовима на довођењу воде у варош мора се приступити и поступном проширењу уличне водоводне мреже, те замени дотрајалих и недовољно димензионираних цеви новима.

Вредност предње кратко изложених неодољних за Београд радова износи око триста милиона динара.

Гости конгреса, пошто су саслушали стручна предавања, која су већим делом публикована у поменутом броју часописа, прегледали су црпне инсталације београдског водовода на Белим Водама, где су остали необично задовољни. Управа водовода је у истини имала шта да покаже меродавним стручњацима са стране, јер се за последњих неколико година наша Беловодска инсталација у правом смислу препородила и напредује стално у смеру савременог техничког усавршавања.

После прегледа инсталације гости конгреса провели су на Белим Водама неколико часова у ретко пријатном расположењу, а Савез словенских гасарских и водоводних удружења одржао је за то време и своју седницу.

Домаћин овог симпатичног и у сваком погледу успелог конгреса била је Општина београдска са својом Управом водовода. Господин Влада Илић, председник Општине београдске дао је у част учесника на Конгресу банкет на коме је одржао бурно поздрављени говор, у коме је, између осталог, подвукао:

„На завршетку плодног и успешног рада Вашег јубиларног конгреса осећам необично задовољство да поздравим у Вама вредне пионире на пољу националне употребе плина, усавршавања водовода и примене технике у санитарној служби.

Ваши напори, господо, и ваши радови имају за циљ задовољавање оних најосновнијих и најнасушнијих потреба градског становништва, без чијег се задовољења данашњи наши градови не би могли ни замислити. И зато имајте уверење да смо ми сви са интересовањем пратили ваш рад од чијих резултата очекујемо побољшање прилика живота по нашим насељима. Из појединих реферата одржаних на конгресу могли смо

се уверити са колико се стручности и са колико истрајности ви уносите у решавање проблема од општег значаја, а то је најбољи пут ка сређивању социјалних и привредних прилика у нашим градовима и нашем друштву уопште.

И овом приликом хоћу да истакнем колико ми је драго што међу вама видим истакнуте стручњаке ваше струке са стране. У овако озбиљним пословима, као што су ови које ви решавате на вашем конгресу, овај лични додир и непосредна сарадња могу дати одличних резултата и моје је дубоко убеђење да ће их овај наш конгрес дати.

Нарочито желим да подвучем да међу гостима видим велики број учесника браће Чехословака, који су и овом приликом дали видног доказа са колико пажње прате све манифестације нашег јавног живота.

Исто тако, господо, мило ми је да истакнем присуство браће Пољака. То нам је најбољи доказ да територијална удаљеност не може бити сметња кад се ради о искреној братској сарадњи.

Из чињенице да су на вашем конгресу пружили своју драгоцену сарадњу претставници Аустрије и Немачке можемо закључити колико су наука и примењена техника постале моћна веза међу народима”.

Рад и одлуке Конгреса Савеза градова

Конгрес Савеза југословенских градова претставља највишег идеолошког репрезентанта наше градске комуналне политике, претставља наш врховни комунални форум, комунални парламенат наших градских самоуправа! Конгреси Савеза градова ауторитативно подвлаче потребе хитног решавања свих актуелних комуналних проблема, од нормирања комуналних финансија и увођења социјално-правичнијих извора прихода и поштеније расподеле комуналних расхода, па до прокламовања правне и пуне самоуправе, здраве и истинске градске самоуправе! Борба за градску самоуправу није ни гест, ни фраза. То је догма; можда чак и религија Савеза градова. Без широких радних самоуправа и финансиске самосталности градских општина не може се доћи до просперитета наших градова. Борећи се пожртвовано за комунални просперитет и праву демократску самоуправу, Савез градова је и редакцијом својих појединих законских пројеката и целокупним својим радом, идеолошким и практичним, био и остаје један од моћних бранилаца југословенске народне заједнице и њене државне целине. А у исто време Савез градова је и културно и социјално на висини свога времена. Ни једна велика и конструктивна идеја социјалног напретка и комуналног просперитета не претставља за њега ни јерес, ни баука! Делатност нашег Савеза градова увек је била политички — светла, социјално — прогресивна. У своме брзом еволуирању Савез југословенских градова све се више приближује својој правој мисији: да буде конструктивни вођа и иницијативни похретац једне здраве, стручне, програмске комуналне политике у нашим гра-

довима, да буде и теоријска и практична врховна институција наших градова, њихоз мозак и њихов радни крвоток у исто време... —

И на овогодишњем Конгресу Савеза градова истављена су и стручно расправљана многа животна питања која тиште све наше градове.

Овогодишњи Конгрес Савеза градова одржан је 20 септембра т. г. на Цетињу, а дан раније, 19 септембра, одржана је у Дубровнику пленарна седница Управе Савеза градова са делегатима осталих градова.

Одлуком Претседника Београдске општине господина Владе Илића, Београдску делегацију за скуп Савеза градова у Дубровнику и Цетињу сачињавали су г. г. Душан С. Николајевић, претседник Културног одбора Већа гр. Београда као заступник Претседника господина Владе Илића и као вођа делегације, градски већници г. г. Миливој Благојевић, адвокат, као заменик вође делегације, др. Петар Марковић, адвокат, Стеван Милутиновић, дрогериста, Божидар Матовић, нач. мин. у п., Марко Радовић, пуковник у п., Павле Кара-Радовановић, новинар, Мил. Т. Симовић, професор, Душан Михајловић, привредник, и градски чинов. г. г. Љубомир Нинић, шеф Кабинета Претседника г. Владе Илића и Слободан Ж. Видаковић, шеф Одеља за штампу гр. Београда и шеф Канцеларија Савеза градова.

Пре одласка на Конгрес, делегација Београда одржала је са Претседником г. Владом Илићем неколико конференција на којима су израђена гледишта београдске делегације на сва начелна и конкретна питања, која се имају решавати на Конгресу Савеза градова.

Пленум Управног одбора у Дубровнику

19 септембра т. г. у 10 часова пре подне отпочела је пленарна седница управног одбора Савеза градова у свечаној сали градског већа Дубровачке општине.

Пре отварања пленарне седнице, конферисали су претставници најуже управе — претседништва и пословних функционера — Савеза градова г. г. в. д. претседника Савеза г. Теодор Кауфман, потпретседник града Загреб; вођа делегације Београда г. Душан С. Николајевић, претседник Културног одбора гр. Београда; претседник Савеза градова г. др. Јурај Адлежић, претседник града Љубљане; главни секретар Савеза градова г. др. Емин Богдановић, магистратски директор Загреб; шеф Канцеларија Савеза градова г. Слободан Видаковић, и г. др. Мија Мајер, референт у претседништву гр. Загреб и Секретар Савеза градова Краљевине Југославије. На овој предконференцији дошло је до једнодушнoг споразума по свима питањима дневног реда како пленума Управе, тако и Конгреса. Претседништво Савеза градова, оличено у градовима Београду, Загребу и Љубљани још је једном манифестовало своју конструктивну једнодушност...

Пленарној седници Управног одбора, коју је отворио в. д. претседника г. Теодор Кауфман, присуствовали су претставници већине наших градова.

Дневни ред овога заседања био је врло обиман и у духу реалне и стручне међуградске сарадње. После извештаја Пословне управе о раду Савеза градова у 1935 г., као и извештаја о завршном рачуну и извештаја Надзорног одбора, изражен је буџет Савеза.

На тачци дневног реда о одређивању седишта Савеза градова за идући трогодишњи период — вођа Београдске делегације г. Душан С. Николајевић подвукао је досадашњи успешни рад Претседништва Савеза у Загребу, нарочито идеолошку делатност г. др. Емина Богдановића, па је предложио да седиште Пословне управе Савеза градова остане и за идуће три године у Загребу, што је једногласно примљено. Затим се прешло на расправу избора управног и надзорног одбора, па је остављено градовима да претходно изврше избор градова по бановинама, т. ј. да градови сваке бановине предложе своје кандидате за конгресну листу...

Ма да је претседник града Сомбора много инсистирао да се идући конгрес градова одржи у Сомбору, ипак је Управни одбор остао при своме првобитном предлогу да се идући Конгрес одржи у Бањој Луци. (У Сомбору ће се одржати пленарна седница Управног одбора Савеза градова).

Са ових чисто организационих, савезних питања, прешло се на врло плодну и стручну дискусију по актуелним комуналним, социјалним и урбанистичким проблемима наших градова. Преко 30 конкретних предлога поднели су претставници наших градова и сав тај материјал требало би штампати јер је од вредности. Штампане те стручне дискусије са управних пленума Савеза градова илустровало би практичан значај овог колективног контакта претставника наших градова, што се не да видети из свечане седнице Конгреса, која је

више мање манифестационог карактера! Апсолутна већина свих тих предлога, поднетих на пленарној седници у Дубровнику, односила се на актуелне финансиске, урбанистичке, социјалне и административне проблеме наших градова. Све оно што је од тих предлога пленум Управе Савеза прихватио, одлучено је, да се по могућству резимира кроз конгресну резолуцију Савеза градова. Примера ради да поменемо два-три од тих многобројних предлога:

Претседник града Љубљане г. др. Јурај Адлежић у једном документованом и убедљивом говору учинио је низ конкретних предлога како да се организује помагање неупослених радника у градовима, а нарочито како да се узорно реши питање збрињавања незапослене омладине. Сви ови предлози г. др. Адлежића о социјалној акцији градских општина, као и о јавним радовима и радним јединицама за неупослене омладинце, примљени су са пуним одобравањем.

Вођа делегације града Београда г. Душан С. Николајевић говорио је врло обимно о социјалној мисији градских општина, нарочито о значају социјалног приреза за незапослене, као и о значају координиране акције Државе и градских самоуправа на сузбијању неупослености. Господин Николајевић снажно је осенчио националну конструктивност социјално-комуналне помоћи кроз систем јавних радова, као и убедљиво и документовано подвукао финансиску делатност Београдске општине под благотворном управом претседника господина Владе Илића.

Претседник града Вршца, проф. др. Југо говорио је о питању школском, нарочито у односу на комуналне издатке за школе. Шеф Канцеларије Савеза градова г. Слободан Видаковић поводом говора проф. др. Југа, обавестио је, у име Управе Савеза градова, шта је Савез градова предузео код Краљевске Владе за расправу и решење овог актуелног проблема, нарочито у погледу комуналних намета за издатке на издржавање школа.

Претседник Љубљане г. др. Јур. Адлежић поднео је цео низ нових предлога, као на пример: питање обавезног пружања статистичких података органима градских општина, питање устројства комуналних книжница у свима нашим градовима (са литературом из комуналне знаности, месних комуналних проблема, локалне белетристике и т. д.), као и истакао потребу да пословна управа Савеза градова, претседништво и функционери Савеза, држе што чешће заједничке радне седнице.

Делегат града Београда г. Миливој Благојевић доказао је потребу да сви југословенски градови учине заједнички апел на Државу за правичну накнаду заузећа општинских земљишта од стране Државе, као и за накнаду за одузета земљишта за железничке потребе. У своме обимном говору г. Благојевић је илустровао колико је Београдска општина притиснута издржавањем многобројних установа, које су изразито државног карактера. Тражио је, да се градови растере, као и да бановински прирез припадне Београдској општини за унапређење града и помагање санитарно-социјалних установа.

По питању иницијативног покретања и научног проучавања комуналних, социјалних, урбанистичких,

www.културних и привредно-финансиских проблема наших градова, одлучено је, да се предложени правилник Комуналног бироа Савеза градова (при савезној Канцеларији у Београду) упуту свима градовима на проучавање. Исто тако једногласно је одлучено, да се Комунални биро т. ј. београдска Канцеларија Савеза градова, чијим радом руководи г. Слободан Видаковић, овласти да у смислу ранијих одлука главних скупштина, настави свој досадашњи рад на проучавању комунално-социјалних, урбанистичких, административно-правних, финансиско-привредних, културних и других проблема из живота наших градова, као и свих осталих питања, која су обухваћена предлогом поменутог правилника о Комуналном бироу Савеза градова, који је установљен 1932 г. (при Канцеларији Савеза градова у Београду).

Врло обиман реферат по урбанистичким проблемима поднео је делегат гр. Љубљане г. Стеле са предлозима за измену и допуну Грађевинског закона.

Једногласном одлуком одобрено је постављање, односно превођење на звања по новим правилима (статуу) Савеза градова савезних функционера и то постављање г. г. др. Емина Богдановића за главног секретара Савеза градова; превођење Слободана Ж. Видаковића за шефа сталне Канцеларије Савеза градова и постављање др. Мије Мајера за секретара Савеза градова.

Одлучено је, да се свима градовима препоручи да се претплате на енглески лист „Sout Slav Herald“ који излази у Београду.

На захтев „Господарске слоге“ из Загреб одлучено је, да се препоручи градовима да код уређивања тржишних (вашарских и пијачних) такса изађу на сусрет сељачким продуцентима који су тешко погођени привредном кризом. Ово, разуме се, у границама финансиских могућности односних градова.

Нарочито су детаљно и свестрано продискутована актуелна питања из комуналних финансија, па је пленарна седница Управе Савеза градова закључена.

Конгрес Савеза градова на Цетињу

Одмах после дубровачке седнице, делегати градова кренули су аутобусима из Дубровника преко Боке Которске и Ловћена за Цетиње. У Никшићу претставнике југословенских градова дочекала је делегација града Цетиња на челу са претседником Цетиња г. Јефтом Спасићем, који је преко 50 километара изашао у сусрет својим гостима. Та пословица словенска гостољубивост пратила је делегате југословенских градова за све време боравка на Цетињу и у крсној али поноситој Црној Гори.

По доласку на Цетиње, још исте вечери приређена је у народном позоришту свечана претстава у част Савеза градова и делегата југословенских градова.

Сутрадан, 20 септембра т. г., отпочео је IX Конгрес Савеза градова Краљевине Југославије, на коме су присуствовали делегати педесет и једног града.

Између осталих, запажени су делегати: Београда г. Душан С. Николајевић, вођа делегације, и чланови

г. г. Миливоје Благојевић, Павле Кара-Радовановић, др. Петар Марковић, Божидар Матовић, Стеван Миљутиновић, Душан Михајловић, Марко Радовић, Милорад Т. Симовић, Љубомир Нинић и Слободан Ж. Видаковић; Загреб: г. г. Теодор Кауфман, др. Емин Богдановић и др. Мијо Мајер; Љубљане др. Јурај Адлежић, др. Фран Стеле и Андреј Гразели. Исто тако запажени су својим учешћем г. г. др. Алоиз Јуван, претседник Марибора; Афган Хамдија, претседник Бања-Луке; др. Велимир Југо, претседник Вршца; Јосип Михаљев, п-претседник Бјеловара са Ђуром Кунком, градским сенатором; др. Владимир Милковић, претседник Вараждина са гр. сенатором г. Мирком Хицеком; Вјекослав Гречл, претседник Вуковара; Милош Липовац, делегат Котора; Каменко Божић, претседник Крагујевца са правним референтом г. Бором Тричковићем; Хусеин Чижих, претседник Мостара са др. Едхемом Комадином, шефом финан. дирекције гр. Мостара; Коста Петровић делегат Ниша; Тимотије Рајић, велики бележник Петровграда, који је у исто време заступао и градове Белу Цркву, Сенту и др.; Душан Радановић, п-претседник Осиека са Јованом Белајчићем, директором магистрата; Васа Исаиловић, претседник Панчева; Јосип Магатић, претседник Петриње; др. Милорад Рајић, велики бележник Новог Сада; Нешо Шћеповић, претседник Подгорице; Јован Вукотић, делегат Сарајева; Фрањо Претнер, претседник Сиска; Драгољуб Милојковић, начелник Фин. одељ. гр. Скопља; др. Емануел Ковачић, претседник Слав. Брода; др. Сима Тапавица, претседник Сомбора; инж. Миховил Карготић, претседник Сплита; др. Лазар Рашовић, претседник Сремске Митровице; Добросав Јевремовић, претседник Ужица; Ђуро Ружић, претседник Сушака; Јевто Спасић, претседник Цетиња, др. Алојзиј Михелчић, претседник Цеља, са г. Ивом Шубицем, магистратским директором итд. итд.

Конгрес Савеза градова отворен је свечано у великој сали палате Зетске бановине. Поред великог броја делегата градова, био је достојан број и званичних претставника државе. Изасланик Њ. В. Краља Петра II био је генерал г. Владимир Талић, чији је долазак пропраћен једнодушним овацијама Њ. В. Краљу, Династији Карађорђевића и недељивој Југославији. Изасланик Претседника Краљевске Владе био је г. Владимир Јевтић, п. бана Зетске бановине. Министра Унутрашњих послова заступао је саветник Министарства г. Негослав Оцокољић, министра финансија виши инспектор г. Радован Драшковић, Министра грађевина виши саветник инж. г. Јован Обрадовић; Митрополита црногорско-приморског архијерејски намесник г. Јокановић итд. Поздрављено је исто тако присуство претставника војске у лицу команданта Дивизије дивиз. генерала г. Драгомира Петровића.

За претседничким столом били су: в. д. Претседника Савеза градова г. Теодор Кауфман, претседник Загреб; претседник Савеза градова г. др. Јурај Адлежић, претседник Љубљане; вођа делегације гр. Београда г. Душан С. Николајевић, претседник Културног одбора већа гр. Београда; генерални секретар Савеза градова г. др. Емин Богдановић; шеф Канцеларија Савеза градова г. Слободан Видаковић и секретар Савеза градова др. Мијо Мајер.

Конгрес је отворио председавајући г. Теодор Кауфман, који је у своје одличном поздравном говору рекао, између осталог, и следеће:

Претседник Конгреса и в. л. претседника Савеза градова г. Теодор Кауфман.

— Увјерен сам, да сам вјеран тумач Ваших осјећаја и Ваших мисли, када прву ријеч на данашњој скупштини посвећујем нашем младом Краљу. Судбина, која управља цијелим животом, ставила је у његове млађане руке краљевско жезло славних и мудрих предака, да њиме једнако чврсто, мудро и праведно води ову велику и лијепу државу, способну за сваки напредак и на господарском и на културном пољу. Наша је опет дужност, да у том правцу будемо мла-

доме Краљу први и одани помагачи и сарадници, те да поштено и савјесно вршимо своје дужности у првом реду за пробитак наших грађана, са тежњом да у том раду нађемо склад између интереса града и села, и да тако порадимо на корист цијелог народа.

Молим Вас, да у духу ових осјећаја упутимо Његовом Величанству Краљу Петру II ову депешу:

Његовом Величанству Краљу Петру II
Београд

Претставници градова Краљевине Југославије, окупљени на годишњој главној скупштини Савеза градова Краљевине Југославије на Цетињу, родном месту Вашег Непрежаљеног Оца Витешког Краља Александра Првог Ујединитеља, подносе Вашем Величанству изразе своје поданичке верности и оданости. Градови, као важна средишта привредног и културног живота, спремни су увек предано улагати своје снаге за економско јачање, културно напредовање и осигурање трајног благостања народа, а на славу престола Вашег Величанства и узвишеног Дома Карађорђевића.

Живео Његово Величанство Краљ Петар II!

Живео Узвишени Владалачки Дом Карађорђевића!

— Живео Краљ! са тим једнодушним узвиком Конгрес је примио овај топли телеграм.

„Надаље Вас молим, — наставља претседник г. Кауфман да са данашње скупштине Савеза градова краљевине Југославије пошаљемо поздрав Његовој Висости Краљевском Намјеснику Кнезу Павлу:

„Окупљени на славном Цетињу претставници градова Краљевине Југославије

подносе са редовне главне скупштине Савеза градова Вашој Висости и целом Краљевском Намесништву своје смерне поздраве. Градови Краљевине Југославије налазе нарочито у Вашој Висости најјачег заговорника за складан развитак градова и на привредном и на културном подручју у корист југословенске целине и за добро народа и државе”.

— Живео Кнез Павле! узвикнули су сви конгресисти, претставници Југословенских градова, прихватајући и овај исто тако искрен и топао поздравни телеграм.

„Као вршиоцу дужности претседника Савеза градова — наставио је претседник Конгреса г. Кауфман — част ми је поздравити на првом мјесту изасланика Његова Величанства господина ђенерала Владимира Талића, помоћника Команданта Зетске дивизијске области.

Господине изасланике Његова Величанства Краља! У име свих оvdје присутних делегата градова Краљевине Југославије молим Вас, да код Краљевског Намјесништва будете тумач наших осјећаја према Узвишеном Владалачком Дому и нашег неуморног настојања да у границама своје надлежности и према могућностима којима располажемо, учинио све за срећу и задовољство наше Отаџбине — Краљевине Југославије!

Затим је претседник г. Кауфман поименце поздравио све присутне претставнике Краљевске владе, министарства и државних власти, па је наставио:

„Поздрављам Вас, господе претставници градова, окупљених у Савезу градова и захваљујем Вам на обилној и корисној сарадњи, којом сте помогли Пословну управу Савеза градова у њеном настојању око рјешавања свих важних комуналних проблема који су у овој пословној години били на дневном реду. Напосе захваљујем оној господи која су и из најудаљенијих крајева ове државе дошла на Цетиње, да заједно с осталим делегатима расправе тешкоће с којима се морају градови данас борити, и да покушају наћи нове путеве и нове начине за осигурање несметаног и слободног развитака градских самоуправа, а по томе и за просперитет градова. Дозволите ми, да одмах захвалим и претседнику општине града Цетиња г. Јефти Спашићу на ванредно срдачном и пријатељском дочеку и на свему, што је учињено за успешни рад данашње наше скупштине и за угодан боравак који ће нам остати у трајном сјећању. Ми се искрено радујемо, што након сједнице Пословног одбора, одржане у стародревном Дубровнику, данашњу Скупштину одржавамо у овом лијепом граду, граду славне прошлости, у граду напредне садашњости, у граду Великог Његовог и Витешког Краља Александра Првог. Опојени љепотом и

величајношћу Ваших дивних брда, задивљени Вашим љубазним гостопримством и Вашом срдачношћу ми осјећамо нарочити понос и задовољство.

Поздрављам и претставнике штампе, која стално посвећује нарочиту пажњу раду и настојањима Савеза градова и његових чланова. Из стручних и озбиљних чланака и критика веома често црпимо корисне побуде за рад и стога ми у слободној штампи гледамо једног од најглавнијих сарадника у настојањима око унапређивања градске самоуправе.

Предлажем надаље да упутимо брзојавне поздраве господину Претседнику Министарског савјета др. Милану Стојадиновићу, господину Министру унутрашњих послова дру Ангону Корощцу, господину Министру финансија Душану Летици и господину министру саобраћаја Г. др. Мехмед Спахи.

Господо претставници југословенских градова,

Већ од свог постанка Савез градова развијао је свестрану и успјешну дјелатност да унапреди интересе појединих градова и свих заједно. Његова главна тежња је била, да се осигура градовима, као важним чиниоцима у привредном и културном животу народа, пуна самоуправа, јер вјерни демократским принципима ми налазимо само у чистој и најширој самоуправи могућност, да градови могу нормално развијати своју дјелатност и у данашњем друштвеном поретку вршити оне функције које осигуравају социјалну солидарност и привредни просперитет. Томе питању обраћаће Савез градова и у будуће своју пуну пажњу.

Од нарочите је важности и питање што скоријег доношења закона о самоуправним финансијама и измјене закона о градовима. Није потребно посебно говорити са каквим се тешкоћама морају градови борити код састављања својих буџета, нарочито у оправданој жељи и тежњи да доведу у сагласност интересе града и села, јер још увек нема закона о финансирању градских опћина. Исто тако су неопходно потребне многе измјене у закону о градовима. А жеља је грађанства у свима градовима да градске управе преузму људи којима ће грађанство дати своје повјерење избором. Увјерен сам да то одговара и програму Краљевске Владе, на челу са г. претседником дром Миланом Стојадиновићем, па се можемо оправдано надати да ће и то питање бити ускоро ријешено на опће задовољство.

Част ми је изрећи жељу да Савез градова, помаган срдачном сарадњом свих својих чланова, поради на даљем и што већем процвату и напретку наших градова у корист народа и земље!

Говор Претседника г. Кауфмана поздрављен је јединодушним одобравањем претставника свих југословенских градова.

По отварању Конгреса г. Кауфман дао је прво реч вођи делегације града Београда г. Душану С. Николајевићу, који је у своме снажном и импресивном говору подвукао:

Прво да поздравља Конгрес у име претседника Поглаварства града Београда, г. Владе Илића. Затим је г. Николајевић подвукао значај организације југословенских градова, а нарочито значај Савеза југословенских градова у данашњим приликама. Развијајући се у духу својих напредних традиција, сваки југословенски град треба и сам, и као члан Савеза да још упорније дела на остварењу једино здраве и за наше народне масе спасоносне југословенске мисли. То је пут да југословенски градови врше своју мисију, и то је једини пут да се дође до оног демократског система без кога толики таленти и толике енергије југословенског народа не могу доћи до пуног изражаја. Од културног развитка југословенских градова, од њиховог развитка на свима пољима наше националне културе, и од националне свести југословенских градова зависи врло много, да се реакционарни и рушилачки елементи не удруже и да, удружени, не ометају нормалан живот и еволуцију нашега народа.

Г. Николајевић сматра да ће национално сваки и културно развијени југословенски град дати подршку политици владе г. др. Милана Стојадиновића: ова спроводи начела, која су, у прошлости, освајала малој Србији ранг југословенског Пијемонта.

Уопште, г. Николајевић је у своме говору развијао све оне мисли на којима се задржава у чланку „Национално-социјални значај југословенских градова“, који доносимо на уводном месту.

После г. Николајевића, чији је говор доживео спонтане овације, говорио је исто тако топло и срдачно и претседник града Љубљане г. др. Јурај Адлежећи, који је завршио свој говор овим речима:

„Скупштина Савеза градова држи се сваке године на другом крају наше Отаџбине и то има нарочити свој значај, јер г. г. делегати наших лепих градова имају прилике да се упознају са лепотама наше заједничке Отаџбине. Ово нам даје још једну могућност а та је, да упознамо наше градове, средишта наше националне културе и нашега напретка. Ово нам даје и прилику да упознамо наш народ из разних крајева који има дубоку народну културу из које треба да се црпи и наша духовна и материјална култура.

Вама, претставнику стародревнога и значајнога Цетиња и дивне кршне Црне Горе, доносимо наше најсрдачније поздраве из најсевернијег дела наше Отаџбине, наше шумовите Словеније. Ви сте стражари нашега Југа, а ми смо стражари нашега Севера. Између Вас и нас се простире наша дивна и тако богата разним

природним лепотама и богатствима пуна Југославија. Драги Бог је морао јако завоleti наш југословенски народ кад му је подарио тако лепу и богату домовину. Баш зато на нама је још већа дужност, на нама претставницима градова, као центрима нашега културног и привредног напретка, да радимо сложено на утврђивању и учвршћивању у сваком напретку наше државе и њеног друштвеног и државног реда. У овом нашем заједничком раду пружимо си руке, браћо претставници наших северних градова са браћом претставницима нашега Југа и браћом наше плодне средине, и утврдимо наш заједнички рад у љубави за наш млађи нараштај и у дубокој оданости Његовом узвишеном младом Краљу који нека нам буде симбол наше недељиве целине и јемац наше велике будућности”.

Пре прелаза на другу тачку дневног реда, тј. на извештај Пословне управе о раду Савеза градова у 1936 г. прочитани су поздравни телеграми, упућени Конгресу градова од г. г. Владе Илића, претседника града Београда, Николе Зубера, народног посланика и ранијег претседника града Цетиња, г. Протића, претседника града Пећи и други.

Претседник града Београда господин Влада Илић упутно је Конгресу Савеза градова овај садржајни телеграм:

„Господину претседнику Савеза југословенских градова

Цетиње.

У име Престолнога града Београда поздрављам овогодишњи Конгрес Савеза Југословенских градова.

Пред нашим градовима стоје данас на решавању многи озбиљни проблеми који се тичу њиховог уређења и благостања њиховог становништва. Решење тих питања може се упутити правилним правцем само путем озбиљног савесног и свестраног студирања и проучавања и ја од срца желим да рад Конгреса протече у томе смислу.

Нека данашњи Конгрес Југословенских градова, као и увек, и овом приликом видно покаже да су југословенски градови верни чувари оних великих принципа и народних идеала за које је наш народ дао небројене драгоцене жртве.

У то име желим Конгресу срећан и плодосан рад кличући:

Живели југословенски градови!

Влада Илић”.

Затим се прешло на извештај о раду Савеза градова. Поднели су га писмено у име Управе Савеза — в. д. претседника Савеза г. Кауфман и генерални секретар г. др. Емин Богдановић. У годишњем извештају подвучено је, између осталог и ово:

„Нова Правила Савеза градова, како их је усвојила сушачка главна скупштина, одобрена су стране надзорне власти. Самим ступањем на снагу нових Правила постали су аутоматски једнакоправним претседницима Савеза градова претседници Београдске, Загребачке и Љубљанске градске општине (члан 40). Како је седиште Савеза за сада у Загребу, врши претседник Загребачке градске општине све редовне послове Савеза (чл. 41). Од градова који раније нису били чланови Савеза ступили су у чланство градови Зајечар и Чачак. Градови Врање, Крушевац и Куманово, Призрен, Рума и Херцег-Нови нису још донели дефинитивну одлуку о ступању у чланство, а сви други градови чланови су свога Савеза.

Г. др. Емин Богдановић,
генерални секретар и један од главних
идеолога Савеза градова.

Предлог о најпотребнијим и најхитнијим изменама и допунама у Закону о градским општинама, који је био усвојен на сушачкој главној скупштини, поднесен је нарочитим претставкама и са потребним образложењима, Претседништву Министарског савета, Министарству унутрашњих послова и Министарству финансија.

По § 148 Закона о градским општинама имала су нова (изабрана) градска већа донети статуте и уредбе о новој организацији градова. Међутим, одредбом т. 10 § 51 Финансијског закона за 1936/37 годину и садашњим градским већима дато је овлашћење да могу донети поменути статуте и уредбе, у колико је то потребно. Одмах по ступању на снагу ове одредбе Финансијског закона позвала је Пословна управа Савеза градова све градове који се желе послужити поменути законским овлашћењима да јој то саопште, али је уједно изјавила мишљење, да би овај врло важни посао, у колико неопходне потребе не траже противно, требало оставити изабраним градским већима. На односни распис Пословне управе изјавило је свега 18 градова да се желе послужити овлашћењем из т. 10 § 51 Финансијског закона за 1936/37 годину. Већина од тих градова хоће да донесе у првом реду само службенички статут из § 100 Закона о градским општинама. Зато је Пословна управа Савеза градова, израдила најпре, на основу већ раније прикупљеног материјала, пројекат угледног статута, који би могао да послужи свима и мањим и већим градовима код израде њихових службеничких статута. Тај пројекат достављен је на проучавање нашим угледним и уваженим научницима и практичним комуналним стручњацима, како би се на основу њихових мишљења могао дефинитивно редиговати и доставити градовима који сматрају за потребно да одмах донесу службеничке статуте, а онда и свима осталим градовима.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Једнаки поступак биће извршен и са осталим статутима који се имају донети у смислу Закона о градским општинама. Ти статуту, заједно са пословником из става 6 § 69 З.Г.О., биће скупљени у једном јединственом статуту, који се такође већ израђује у крлу управе Савеза градова!

Одељено од поменутих статута води се поступак око израде угледног градског финансијског правилника, у смислу § 124 Закона о градским општинама, односно Упутства Министра финансија Бр. 5200/VII од 19-V-1936 г.

Одлука редовне главне скупштине Савеза градова, одржане 1933 године у Новом Саду, да Савез градова има сам издавати своје гласило и да се има разрешити досадашњи однос са „Савременом општинском“, није до сада била извршена, него је за седницу Управног одбора, која се одржава у вези са овом скупштином, спремљен конкретан предлог у том смислу.

Како су неки градови затражили од Пословне управе Савеза градова упутства поводом тражења Господарске слоге, да се смање односно укину сајамске (вашарске) и тржишне (пијачне) таксе, одржао је Савез градова (пошто су прикупљена мишљења многих градова) са претставницима Господарске слоге конференцију на којој су ти претставници изнели основна гледишта по којима би требало поступити да се изађе у сусрет сељачким продуцентима, који су тешко погођени привредном кризом. О резултату конференције известила је Пословна управа интересоване градове. Неки градови тражили су да би се по том питању хитно сазвала конференција претставника градова, но како је овај предмет стављен на дневни ред седнице Управног одбора која се одржала у вези са овом главном скупштином, није било потребно да се за расправу овог питања сазове још и нарочита конференција. Градови су вољни, у границама могућности, уважити оправдане захтеве сељачких привредника, али им је то тешко учинити у току буџетске године, када свако смањење прихода узрокује знатне поремећаје у финансијском газдовању градова.

Како је питање стицања и отуђивања градске непокретне имовине у сваком граду врло важно, и како је потребно да се рад у том погледу систематски организује и води, узела је Пословна управа Савеза градова и ово питање у поступак и затражила потребне податке из иностранства. Кад ти подаци стигну, Пословна управа ће изградити у том погледу угледан правилник за све градове, или ће се и ово питање решити у општем угледном организационом статуту.

По разним важним комуналним питањима поднела је Пословна управа Савеза градова у току године више претставки. Тако је Министарству финансија поднесена претставка којом се тражи законодавно решење о укидању забране наплаћивања најамног филира (приреза) садржане у § 6 Закона од 18-V-1930 о изменама и допунама у Закону о непосредним порезима, односно о овлашћењу да се најамни филер може и даље наплаћивати, и то са ретроактивном снагом за све прошло време, како од закупца у зградама са пореским олакшањем, тако и у зградама без пореског олакшања. Ово питање решено је повољно у Финансијском закону за 1936/37 годину.

Истом Министарству поднесена је претставка по предмету опорезивања филијала предузећа обвезаних на јавно полагање рачуна.

Министарству социјалне политике и народног здравља поднесена је претставка по предмету измене §§ 7, 8 и 10 Закона о болницама (с обзиром на дужност плаћања болничких трошкова).

Министарство унутрашњих послова умољено је претставком за посредовање код Министарства пољопривреде по предмету вршења рада градских ветеринара код прегледа стоке приликом утовара на железничким и паробродским станицама.

Министарству просвете и Министарству финансија поднесена је претставка да градови не би били оптерећени новим, односно повишеним бановинским дажбинама, које ће бити потребне поводом одредбе § 41 Финансијског закона за 1936/37 годину, по којој је дужност подмиривања свих потреба око издржавања народних школа, као и плаћања послуге и учитељских станарина, пренесена са управних односно школских општина на бановинске самоуправе.

Претседништву Министарског савета, Министарству трговине и индустрије, Министарству пољопривреде, Министарству финансија, Министарству унутрашњих послова и Министарству правде поднесена је претставка којом се тражи изједначење самоуправних штедионица са државним новчаним установама код доношења Уредбе о заштити земљорадника.

Министарству саобраћаја поднесена је поновна претставка да се градским службеницима одобри повлашћена возња на државним железницама и бродовима какву уживају државни службеници. Решењем Бр. 838 од 19-VIII-1936 г. известило је Министарство саобраћаја Савез градова да се у нови Правилник о повлашћеној возњи није могла унети, и поред најбоље воље, повластица у возњи за општинске намештенике, јер за то није било законског овлашћења.

Поводом молбе Градске општине винковачке, поднесена је молба Генералној дирекцији државних железница за укидање одредбе Дирекције државних железница у Суботици према којој се органима општине немају давати подаци у сврху наплате градске увозине на робу, односно бановинске трошарине. По овом предмету замољена је за посредовање и Краљевска банска управа Савске бановине у Загребу.

У много случајева достављена су градовима, на њихово тражење, упутства односно мишљења о разним важним комуналним питањима локалног интереса.

Савез градова стајао је ове године у контакту са Међународним савезом градова, којему је члан, али није могао да учествује на Међународном конгресу градова у Берлину, иако су за такво учествовање постојале повољне диспозиције и вршени припремни радови.

Међународни Савез градова замолио је наш Савез за сарађивање на „Међународној статистици градова“. Како то дело има да обухвати само градове са више од 200.000 становника, а наши градови Београд и Загреб имају организовану статистичку службу, упућен је Међународни савез градова да сарађује непосредно са тим градовима.

„На тражење Међународног савеза градова прикупљени су, нарочитим расписом, подаци о поступку са изгубљеним и нађеним предметима у нашим градовима.

„На молбу Савеза низоземских општина (Vereeniging van nederlandsch Gemeenten), израђен је и помешаном Савезу достављен обиман приказ општинског законодавства и развитака општина у Краљевини Југославији.

„Од Савеза чехословачких градова и општина примио је наш Савез срдачну захвалност на лепом пријему приликом посете гроба Блаженопочившег Витешког Краља Александра I Ујединитеља на Опленцу.

„Стална Канцеларија Савеза градова у Београду, чија је сталност утврђена одредбом члана 57 нових Правила и која наставља рад бивше привремене Експозитуре Савеза градова у Београду, радила је и ове године марљиво у интересу градова, под вођством г. Слободана Ж. Видаковића.

„Ова канцеларија Савеза градова извршила је и ове године успешно велики број бесплатних интервенција на корист градова. У највише случајева, што је само собом разумљиво, ради се ту о компликованим, а често већ и од стране надзорних власти неповољно решеним градским пословима, где су у питању велики материјални интереси градова. Највише интервенција имала је Канцеларија око одобравања разних градских статута, уредаба и правилника, градских буџета итд., затим око издејствовања министарских тумачења појединих законских прописа, начелних одлука о расправи појединих односа између Државе и градова итд. Поједине акције Канцеларије захтевале су и дужи специјални и стручни рад. Неки успеси наше Канцеларије имали су општу важност за све градове или за све градове појединих бановина.

„Овде треба навести и неке одлуке опште седнице Државног савета које су значајне за све градове, и пр. одлуку којом се ништи решење Министарства финансија о разрезу друштвеног пореза на електричну струју, употребљену за јавне сврхе, и одлуку којом се истом Министарству оспорава право смањивања и брисања расхода при одобравању буџета итд.

„Правила Савеза градова одређују у члану 57, да ће се при Канцеларији Савеза градова у Београду основати посебан одељак под именом „Комунални биро Савеза градова”, и да ће о делокругу рада и дужностима тога бироа Управни одбор донети нарочити правилник. Пројекат таквог правилника израдила је Општина града Београда и доставила га Савезу градова. Пројекат је нарочитим расписом достављен свим члановима Савеза градова на мишљење. Идеја Комуналног бироа није настала тек приликом израде нових Правила, јер такав Комунални биро фактично од раније постоји, само није био организован формалним прописима. Пре три године био је израђен сличан пројекат правилника, али није онда био узет у расправу, него је ово питање било одложено до доношења новог Закона о градским општинама, а шеф Канцеларије Савеза градова г. Слободан Ж. Видаковић био је одлукама Пословног одбора овлашћен да врши потребне припремне радове и анкете у духу предложеног про-

јекта. Он је такве радове и анкете вршио и раније и ове године, проучавајући комунално-социјалне, културне, урбанистичке и друге животне манифестације наших градова, координирајући тај свој рад са научним установама, надлежним одељењима стручних министарстава итд. и прикупљајући од наших градова потребне статистичке податке итд. Извршене анкете одnose се на пример и на:

на морталитет градске деце од туберкулозе према занимању родитеља, на смртност деце до једне године и до четрнаесте године живота, као и на комуналну делатност наших градских општина на пољу деље заштите (ови радови послужили су већ Југословенској унији за заштиту деце, министарствима, разним стручним удружењима итд.);

на утврђивање просечног нивоа животног стандарда широких маса градског становништва, као и висине просечне зараде градских житеља;

на утврђивање стања неупослености у нашим градовима, на делатност градских општина при сузбијању незапослености и помагању неупослених јавним радовима и иначе; (један део ове студије, која ће бити отштампана у засебној књизи, објавио је часопис „Београдске општинске новине”);

на прикупљање података о културној активности градова, који ће моћи послужити за спремани изложбу графикана о социјалним, културним и урбанистичким приликама наших градова;

на питање измена и допуна Закона о градским општинама, и поред оних које се траже у предлогу Савеза градова усвојеном на сушачкој главној скупштини. У овој успелој анкети, која је поново доказала потребу измене Закона о градским општинама и чији ће резултати бити штампани у засебној публикацији,* учествовали су стручни претставници Министарства унутрашњих послова, Министарства финансија, Државног савета итд.

Сав овај анкетни рад Канцеларије Савеза градова у Београду вршен је без икаквих нарочитих новчаних жртава од стране Савеза градова.

„Шеф Канцеларије г. Слободан Видаковић учествовао је у име Савеза градова на разним комуналним, социјалним, културним, привредним и другим стручним скуповима у Београду, где је заступао интересе градова. Исто тако вршио је послове око сарадње са иностраним Савезима градова, нарочито словенским, а спроводио је и пропагандистичко-туристичку акцију и организовао турнеје страних новинара по нашим градовима и вршио бесплатну новинарску туристичко-културну пропаганду кроз страну штампу, нарочито чехословачку и бугарску. Ово је врло важно, кад се узме у обзир колике користи могу да имају наши градови од пораста туризма.

„Савез градова и његову сталну Канцеларију у Београду чекају у будуће велики задаци, јер живот наших градова доноси сваки дан нове потребе,

* Оштампана је та публикација под насловом „Самоуправа југословенских градова”.

праведно разграничење у финансиским интересним сферама државе, бановина и општина.

II. Како би градски финансијски правилници из § 124 Закона о градским општинама имали да буду само формални прописи о извршењу појединих одредаба Закона о самоуправним финансијама, Савез градова сматра доношење таквих правилника за сада преурањеним, и моли Министарство финансија да тај рад одложи до ступања на снагу новог закона о самоуправним финансијама, или, ако то не би било могуће, да продужи рок за израду правилника најмање за 6 месеци, односно до увођења у дужност изабраних градских већа.

III. Како увођење нових градских дажбина није допуштено, а многи градови имају из ранијих времена разне дажбине које им омогућавају нормално финансијско газдовање и буџетирање, налазе се градови који немају таквих дажбина у много неповољнијем положају, и врло им је тешко постићи уравниотежење буџета. Савез градова моли зато Министарство финансија да до доношења закона о самоуправним финансијама дозволи градовима увођење онаких дажбина које већ постоје у другим градовима, као и повећање постојећих дажбина.

IV. Неповољном стању градских финансија доприноси много и околност, да се држава налази у заостатку са плаћањем разних обавеза према градским општинама, тако на пр. у погледу доприноса за издржавање полиције, болничких трошкова за државне службенике и друга лица итд. Савез градова очекује да ће Краљевска Влада наћи могућност да обавезе појединих ресорних Министарстава према градским општинама буду у што краћем року испуњене. Нарочиту важност требало би обратити питању накнаде од стране државе за земљишта и зграде које су узете од градских општина за разне државне потребе, а за које општине не добијају никакву накнаду.

V. Савез градова моли да се приход од градске имовине и градских предузећа ослободи од плаћања државног пореза, јер су ти приходи намењени јавним интересима, а поред осталог и за подмирење оних потреба које су разним законима пренете са државе на општине.

VI. Савез градова обнавља свој ранији захтев, изнесен у нарочитој претставци, да се изменом закона о непосредним порезима повољније за градове уреди питање опорезивања филијала предузећа обавезних на јавно полагање рачуна.

VII. Савез градова моли Краљевску Владу да што скорије поднесе Народном претставништву предлог о изменама и допунама Закона о градским општинама, и да при том узме у обзир предлоге које је Савез градова до сада поднео, а и оне које ће још накнадно изнети, како би градовима била осигурана права и истинска самоуправа као неминовна потреба за њихов напредак и развитак на економском, социјалном и културном пољу.

Овом приликом истиче Савез градова нарочиту потребу, да се са градова скину досадашњи тешки терети за издржавање разних државних установа и

надлештава, односно да им се сношење тих терета олакша сталним државним дотацијама, нарочито да се у погледу доприноса за издржавање месних полицијских власти градови у којима су претстојништва градске полиције изједначе са градовима у којима су управе полиције; затим да се прошири делокруг градова у пословима опште управе из надлежности првостепених власти, нарочито на послове по Закону о радњама; и да се укину законске стеге и ограничења у погледу уређивања службених односа и припадности градских службеника.

VIII. Како се рационална и напредна комунална политика, нарочито у великим градовима, не може замислити без уредне и систематски вођене градске статистике, Савез градова сматра да би требало законом о општој државној статистици одредити да су сва јавна надлештва као и приватна лица и установе, дужне давати градовима све потребне податке за њихов статистички рад.

IX. Како законска дужност плаћања болничких трошкова намеће градовима све веће и неподношљивије терете, Савез градова тражи хитну измену Закона о болницама у корист градова, у смислу својих ранијих претставки.

X. За ублажење неуспелости и уклањање пројачања сматра Савез градова као потребно ове мере:

- 1) Ради потребе извршења јавних радова нека општине установе добровољне радничке јединице, које би место помоћи у новцу добивале упослење.
- 2) Помоћи у готовом новцу нека укину и нека се дају само још за децу, као и изнемоглима и неспособнима за рад.
- 3) Општине нека се интензивно старају за васпитање запуштене младежи и за уређење здравих децијих склоништа, као и за упућивање у рад.
- 4) Да би се прикупила потребна новчана средства за социјалне сврхе, нека се привуку на сарадњу сви грађани.
- 5) Општине нека организују централну евиденцију свих акција око помагања сиротиње и нека настоје да постигну целисходну сарадњу свих социјалних установа.

б) За омогућење систематске и правилне социјалне делатности у горњем смислу нека се општинама дозволи:

- а) увођење и убирање засебног социјалног приреза;
- б) располагање средствима из фонда за беспослене, којим сада рукују држава и бановина.

XI. Како су браници на трошаринским станицама неких градова неопходно потребни ради контроле уноса оних артикала који су оптерећени градским и бановинским дажбинама, Савез градова тражи да се ти браници оставе где су до сад постојали.

XII. Савез градова обнавља своје захтеве за измене и допуне у Закону о недржавним путовима, као и у Грађевинском закону, који захтеви су садржани у претставкама од 1934 године и који ће се допунити на основу одлука ове главне скупштине,

WWW.UNILIB.RS

при чему се засебно истиче захтев да се у случају експропријације за јавне грађевине потребни радови могу започети одмах по испуњењу законских услова, независно од питања накнаде.

XIII. Савез градова, обнављајући свој захтев за што скорије доношење закона о самоуправним штедионицама са свим повластима које уживају државне новчане установе, констатује, да се државне новчане установе и даље фаворизују на штету самоуправних штедионица, чиме се слаби могућност развоја самоуправне делатности у градовима. Савез градова нарочито тражи да се без одлагања обустави преношење пупилнога новца из самоуправних штедионица у Државну хипотекарну банку, и да се са самоуправним штедионицама приликом решавања питања земљорадничких дугова и иначе поступа једнако као и са државним новчаним установама.

XIV. Савез градова тражи да се приликом експропријације непокретног имања за грађење железница и општинама да пуна накнада за непокретности које су им експропријацијом одузете до данас, као и за оне које ће им се у будуће одузимати.

XV. Како обзири праведности траже да се градски службеници у погледу повлашћене војње на државним железницама и бродовима изједначе са државним службеницима, Савез градова моли Краљевску Владу да предложи законодавно решење овог питања у корист градских службеника.

XVI. Савез градова, признајући у пуној мери досадашња настојања Краљевске Владе око унапређења саобраћаја у земљи, моли да се што скорије приступи решавању питања железничких спојева града Цетиња као важног бановинског седишта са постојећом државном железничком мрежом и са морем.

XVII. Савез градова тражи да сав бановински прирез који се наплаћује у граду Београду припадне београдској општини за унапређење града и помагање санитарно-социјалних установа. Овај захтев Савез градова истиче стога што су граду Београду наметнути у многоме велики терети престонице.

XVIII. Да би се подигао морални и научни квалитет градских службеника, и да би се унапредило и модернизовало вођење комуналне политике градова, Савез градова препоручује градовима да оснизају стручне и научне градске библиотеке, којима би се могли служити градски службеници и градски већници, а и друга лица која се интересују за комунална питања. У градовима где нема других јавних и свакоме приступних библиотека, нека градови предузму иницијативу за њихово оснивање.

XIX. Интереси и углед градова траже да се све исправе и акта трајне и историјске важности похрањују у самим градовима, где би били свакоме приступни за научна истраживања и проучавања. Савез градова препоручује градовима оснивање нарочитих архива за такве исправе и акта, под стручним вођством зато квалификованих лица. Истовремено обнавља Савез градова свој ранији захтев за доношење закона о музејима, чувању старина и књижицама.

XX. Савез градова обнавља свој ранији захтев, да се правним референтима градова који врше послове по § 154 Закона о градским општинама призна законом све време градске службе као стаж за полагање судијско-адвокатског испита.

XXI. Савез градова жели да се интензивно настави рад око оснивања Свесловенског савеза градова.

Из обимности и разнородности проблема, који су правилно истакнути кроз ове конгресне резолуције — најбоље се види значај конгреса Савеза градова као врховног комуналног форума наших градова!

По пријему свих резолуција, претседник г. Кауфман закључио је IX конгрес Савеза градова.

На Цетињу...

Гостољубиви претседник Цетиња г. Спасић са својим градским већницима провео је, по закључењу конгреса, делегате градова кроз Цетиње, приказавши им све његове знаменитости од музеја и дворца до изградње нових школских зграда. Истог дана по подне делегати градова учинили су аутомобилски излет у околину Цетиња, а у вече општина града Цетиња дала је врло свечан банкет у сали „Гранд хотела“.

На банкету је одржано низ топлих здравица, међу којима су нарочито запажене здравице делегата гр. Београда г. г. проф. Милорада Т. Симовића и Павла Кара-Радовановића. У име делегације града Београда одржао је један одличан импровизован говор, пун песничког надахнућа, проф. г. Милорад Т. Симовић, уредник „Ратничког Гласника“ и градски већник Београда, који је у свом говору подвукао:

— Неописана унутрашња светлост зари моју душу, јер ми је припала у део особита част: да Вас у име Београдског градског већа, коме на челу стоји наш уважени, рационални и борбени претседник г. Влада Илић, од срца поздравим и да Вам изразим дубоку, братску љубав коју наша дична престоница Београд племенито гаји за древно Цетиње, за ово гнездо орлова, за ове историске крше.

Кроз векове Неманићска Зета орила се бојним покликом. Кроз векове високо се дизао крвави стег легендарних јунака...

Кроз векове у недрима ових голих, камених врхова рађала се дубока, планинска мудрост која је вечним пламом загревала душе витешких Црногораца.

И док су болно јечале јаворове гусле испод коштунавих прстију седих гуслара, праштали су џевердари, севали су јатагани, топла крв је прскала суро стење...

У крвавој епопеји, суморни као и њихова брда, Црногорци су се грлили са смрћу и такмичили бројем отсечених турских глава. Од њихових подераних утроба генијални Његош исплете бесмртни: „Горски Вијенац“.

Да, у своме крвавом потхвату Црногорци потпириваху витешки плам беспримерним хероизмом Обилића кога попеше на пиједестал божанског култа. Гладни, као и њихови вуци, они ратоваху кроз столећа и горди Ловћен у својим каменим недрима потхрањивао је искру слободе која у овим црним брдима није никад утрнула.

Они се хватаху за гуше с Французима којима командоваше јуначки генерал Мармонт, и цар Наполеон у часу гњева узвикиваше: „Кажите Црногорцима, ако им ја дођем, да се више неће звати Црна, већ Црвена Гора”.

У овим горама родише се легендарни јунаци: Марко Мићанов, Јоле Пилетић, Новак Рамов и крвави Пека Павлов који се пред борбу изуваше да би брже сустигао поломљене турске хорде и отсецао њине главе.

Они упадаху у сред бела дана у околне турске вароши, убијаху Турке и умицаху испред потера регуларне турске војске.

На Грахову и кравом Вучјем Дољу многобројне хиљаде искаспаљених Турака, који оставише своје поломљене кости, вечити су споменик из крвавих дана чојства и јунаштва које су инспирисале ове ломне горе.

Храбре Црногорце с пушком о рамену са својим оцем, са својим сином или братом, са својим мужем чуваху мртву стражу или служилаху као пртљажне, муниционе и болничке колоне бојних линија.

Оне оплетоше мртве главе Црногораца својим класичним тужбалицама и победише и саму смрт тужећи над вечношћу...

Још живе у нашим душама: Брдица и Бардањолт, Тарабош и Скадар под чијим тврдим бедемима просуше своју племениту крв: Црногорци и Србијанци...

У овом светом граду, класичном Цетињу угледао је света наш Витешки Краљ Александар I Ујединитељ. (Слава му!) На овом тлу озарили су га први сунчеви зраци; на овој груди први пут је преко његових чедних детињских усница заиграо осмех среће...

И кад је историска нужност пре неколико деценија као страшни оркан стихиском силом запалила срца мужаствених родољуба, — херојски Престолонаследник Александар, под окриљем бесмртности, на челу својих гвоздених пукова, с подераним заставама, са својим моћним, храбрим савезницима, уз цик пешачке трубе, победоносно кроз ратни ураган изби на обале плавог Јадрана, донесе поробљеној браћи слободу и изврши историско дело уједињења: Срба, Хрвата и Словенаца.

Госпође, Господо,

Ја Вас молим да устанете и кратким ћутањем скрушено одате дужну пошту свима мртвим херојима кроз векове, чије су душе одлетеле у бесмртна јата, чије непокопане кости леже по свима урвинама врлетног Балкана!

Данас историска традиција Божјом Промисли пренета је с Витешког Краља Александра I Ујединитеља на нашег младог Краља Њ. В. Петра II (живео Краљ!) који своја крила снажно развија уз топли, нежни скут Своје Узвишене Племените Матере Њ. В. Краљице Марије (живела Краљица Мајка!).

О неумитна временска стихија, која у своме страшном хуку носиш векове, генерације, — стани! виртуозно је изведена маестрална горска симфонија, чију су каденцу компоновали пушчани плотуни, звекет ханџара и јаук рањеника...

Госпође и господо,

На крају сматрам за особито задовољство да се у име својих другова најтоплије захвалим на срдачном, братском дочеку који нам је припремио г. Спасић, веома љубазни, симпатични претседник поглаварства града Цетиња с градским већницима и дичним цетињским грађанима.

Ја осећам дубоко узбуђење које ће у мојој души оставити неизгладива трага братске љубави којом сте нас обасули, у чијим ће се неисцрпним врелима напајати будући, млади нараштаји.

Срце ми се весели што на домаку црних брда могу да узвикнем:

Да живи историско Цетиње!

Да живе витешки Црногорци!”

Говор г. Симовића топло је и одушевљено поздрављен.

По изјављеној жељи присутних Црногораца, претседник цетињске општине г. Спасић, умолио је и г. Павла Кара-Радовановића, најстаријег већника Београдске општине, да и он одржи здравицу на овоме банкету и као стари Црногорац и као стари Србијанац, Г. Кара-Радовановић се тој молби одазвао и својом здравицом изазвао пуно одушевљења код свију присутних. Он је у својој здравици у главном рекао:

— Рођен пре осамдесет и шест година под Ловћеном а одрастао под Авалом, ја сам у својем срцу подједнако развио своју љубав не само према деловима нашега народа у слободним и независним Краљевинама Србије и Црне Горе, но исто тако и толико и према свима осталим деловима нашега народа, који је очекивао у ропству да га са вечито слободног Ловћена и Авале огреје сунце слободе; да се сви делови нашега народа ослободе и сједине у једну своју слободну, велику и националну Краљевину. Велики државници како одавде испод Ловћена тако исто и испод Авале чинили су највеће напоре, да остваре вековне жеље свију наших националних племена без обзира на њихова имена и верску подвојеност. И Црна Гора и Србија, као слободне српске државе, у борби за потпуно остварење националних идеала водиле су ратове за велику идеју народног ослобођења и државног јединства. И ако после крвавих балканских ратова у којима је наш народ у Србији и Црној Гори чинио највеће напоре и поднео тако много жртава, ипак, приликама 1914 године Велики Краљ Петар под Авалом и Краљ Никола под Ловћеном ударима својих заморених мишица изазваше искру из камена, која се кроз страшни и крвави Светски рат развила у велико и топло сунце слободе, на чијим се топлим зрацима данас греју слободни и срећни синови и кћери нашега народа у нашој слободној и уједињеној Краљевини — Југославији. Само у светском — ослободилачком — рату Србија и Црна Гора дале су милион и по најбољих синова. Те тако страшне и огромне жртве поднете су ради општега добра читавог нашег народа у свима деловима данашње наше југословенске краљевине. Србија је у нашу општу народну и државну заједницу унела све своје тековине из прошлости. А Црна Гора унела је још и само себе и њену стару државну самосталност. Црна Гора овим је извршила своју велику патриотску дужност и тиме испу-

нила и жељу старог Господара, који је у младости певао: „Зидајмо браћо српску Краљевину, а ја ћу први краљу стражу чувати”.

Према жртвама које су Србија и Црна Гора поднеле за велико дело народног ослобођења и државнога уједињења, наша браћа испод Авале и испод Ловћена имају право, а ја додајем и, дужност, да траже од своје драге и миле браће испод Триглава, испод Слемена, испод Велебита, испод Требевића, испод Фрушке Горе, испод Шарпланине, као и браћу из Кршње Херцеговине и старе српске Војводине, да и они сви буду одани великој народној и државној заједници, као што смо ми њихова рођена браћа испод Авале и Ловћена. Да сви колико год нас има у свима деловима наше Југославије љубимо свога младога Краља, као што Га љуби Његова Велика Мајка, да му братски загрљени спремимо срећну владавину кад одрасте и кад је буде прихватио. У раду за опште добро народа и отаџбине ваља да будемо свесни и дисциплиновани као стари ислужени војници у фронту. Нико не сме да штрчи на општу штету народне и државне целине и заједнице. Наши државници никад не треба да обављају опште државне и народне послове по оној народној: Ближа је кошуља од хаљине. Њима сви делови наше Југославије ваља да буду подједнако мили и драги и о свима се равномерно ваља да брину. Не сме се бити неке мајка а неком маћеха. Зато ми, браћо Црногорци, допустите, да и овом приликом нагласим, да ваш г. др. Милан Стојадиновић, као претседник Краљевске Владе у својим државним пословима увек има на уму истакнуте принципе. Прошли режими, који су се ређали после Уједињења нису стигли, било због овога или онога, да учине за овај сиромашни део Краљевине онолико колико је било потребно и колико се учинило за друге делове. Отуда је и дошло да се у неким деловима израде дупли колосеци железница, док се у Црној Гори није подигао и израдио ни један метар и ако су животни интереси не само Црне Горе но и целе наше државе изисквали изградњу балканске железнице са изласком на наше

Јадране. Али браћо, претставници црногорских општина, ја верујем и молим да верујете и ви, да оно што нису стигли да ураде стари минули режими, стићиће и урадиће данашњи режим на челу са г. др. Миланом Стојадиновићем, Корошцем и Спахом. Молим да у то верујете и ви, тим пре што је и г. др. Спахо близак овим крајевима и што убеђено увиђа ту потребу. У осталом, мени је, као рођеном Црногорцу, речено да није далеко дан кад ће железничка локомотива од Пећи избити на наш Јадран!

Ми смо данас и вечерас на Цетињу, које је било, сад је и биће док постоји наш национални понос. За овај сиромашни део наше Краљевине у главном постоје три проблема, које ваља што пре решити и спасти овај крај сиромаштине, а то су: изградња железнице од Пећи до Јадрана и од Никшића до Рисна бококторски залив; обезбеђење од поплаве огромних поља око Скадарског језера и великога броја села око језера; као и израда канала за наводњавање Бјелопавлићког поља са обе стране Зете. Конгрес Савеза градова на својем данашњем састанку у својој резолуцији изјавио је апел на државне меродавне факторе, да што пре задовоље ове оправдане жеље и неопходне потребе наше браће Црногораца. Зато ја ову чашу црмничкога вина пијем у здравље и дуг живот претседника конгреса, претсед. цетињске општине, присутнога команданта дивизије ђенерала г. Драг. Петровића, свију чланова конгреса и свију честитих и родољубивих Црногораца! завршио је сву здравицу најстарији већник наших градова чика Павле Кара-Радовановић.

Свечани банкет завршен је у најлепшем расположењу и топлим здравицама претставника градова.

Сутра дан, пре него што су делегати југословенских градова отпутовали, испели су се на врх Ловћена и заједнички се поклонили гробу великог црногорског и југословенског књижевника и мислиоца — Његоша!

Тиме је завршен IX Конгрес Савеза градова Краљевине Југославије.

Београдска општина послала је ове године хиљаду сиромашне деце у опоравилишта

У току ове године Београдска општина посвећивала је пуну пажњу децјој заштити, нарочито упућивању сиромашне деце на летовање и опорављање.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић међу сиротном децом у општинском летовалишту у Белановици.

Овоме раду на децјој заштити нарочиту пажњу и непрекидно старање посвећивао је сам претседник Београдске општине господин Влада Илић. Тако је Претседник Београдске општине господин Влада Илић у друштву Градских већника, лично обишао децје колоније у Белановици и Багрдану. У Белановици дочекала су деца Господина Претседника са одушевљењем и радошћу, и на деци се је могло констатовати корисно дејство доброг ваздуха и здраве исхране. Белановица је климатско место на 500 метара висине испод Рудника и као такво има много предности за опорављање слабуљаве градске деце. Господин Претседник са својом пратњом разгледао је одељења где су деца била смештена за спавање, двориште где су деца ручавала и оближњу околину где су деца прозодила дан у игри, гимнастичким вежбама и одмору. Разговорао је са многим децом, питао их за родитеље и како су задовољни у летовалишту. Ту су већином радничка деца или деца наших незапослених грађана. Причала су како су се у Белановици опоравила. После дужег боравка у Белановици, кренуо је Претседник г. Влада Илић са г. г. већницима у Багрдан. И тамо га је дочекала децја радост и децје одушевљење. У Багрдану приметио је претседник г. Влада Илић да је смештај деце знатно бољи него ли у Белановици пошто су деца заузела за спавање

пространу и лепу Багрданску школу. Велико школско двориште служило је за ручавање. Све ливаде и шумарци Багрдана била су децја игралишта. Багрдан се налази на висини од око 200 метара и овде су била упућена деца којима је првенствено била потребна добра нега и опорављање.

По повратку у Београд, претседник г. Влада Илић проучио је са својим сарадницима детаљно ово питање организовања опорављања београдске сиромашне деце. Тога ради присуствовао је претседник господин Влада Илић јавном часу деце у летовалишту у Кошутњаку и разгледао том приликом целокупну организацију овога летовалишта. У друштву са претседником господином Владом Илићем био је и Министар за физичко васпитање господин др. Роговић, који је такође изразио своје задовољство са радом ове установе. Претседник Београда г. Влада Илић саслушао је том приликом извештаје старешине летовалишта госпође Љубице Кујунџић, о раду овог летовалишта, Претседника Варошког одбора Црвеног крста г. др. Луке Ристића и шефа Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи госпође др. Марије Гајић. Претседник Београда г. Влада Илић изразио је жељу да подигне ново летовалиште у Кошутњаку које ће бити у стању да прими до 600 деце дневно. Да би се

Београдска сиротна деца на летовању у Белановици (о трошку Београдске општине).

рад овог тако корисног летовалишта што боље организовао — изградило је Градско Поглаварство већ ове године и други велики базен за купање деце.

Универзитетске опоравилишта у Белановици и Багдану упутио је Централни уред за заштиту матера, деце и младежи општине града Београда 400 деце у пратњи заштитних сестара Централног уреда. Летовалишта су била под надзором и вођством лекара. Инвентар децих летовалишта је имовина Београдске општине и у свако летовалиште било је послато из Београда по 100 кревета са целокупним прибором и потребним посуђем за кујну и трпезарију. Избор места вршио је Социјални Одбор Градског Већа гр. Београда и поверио је организацију г. Драгољубу Поповићу, стараоцу сиротиње, који је радио уз помоћ г. Митровића. Тако

су ова летовалишта радила у сарадњи Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи са Отсеком за помагање сиротиње. Исто тако Београдска општина упутила је 30 болесне деце у Бању Бадању, 80 деце у Американски Дом за Југословенску децу у Селцима на Мору, и 200 деце у децих дневно опоравилиште у Кошутњаку. Управа Школске поликлинике упутила је у разна децих летовалишта 297 деце, као и у разна опоравилишта ван Београда, тако да је на терет Градског Поглаварства града Београда ове године послато на опорављење преко хиљаду београдске сиромашне деце.

М.

Освећење камена темељца универзитетске Дечје клинике у Београду

У недељу 4 октобра т. г. у 11 часова пре подне освећен је камен темељац Универзитетске децих клинике на градилишту поред Метеоролошке станице. Овом освећењу присуствовали су изасланик Њ. В. Краља, изасланици Министра Просвете и других министарстава и јавних установа и велики број професора Универзитета. Повељу положила је госпођа Августа Стојадиновић, супруга Претседника Владе господина д-ра Милана Стојадиновића. Чинодејствовао је прота Божић. Господа изасланици истакли су нарочито заслугу шефа Универзитетске децих клинике професора г. д-ра Матије Амброжића који је својим неуморним, преданим радом и дубоким стручним знањем допринео да се оствари неопходна потреба Београда смештајем Универзитетске децих клинике у модерну и велику зграду. После тога поздравио је присутне шеф Дечје клинике и рекао је међу осталим:

„Београдски медицински факултет је још млад, а једна од његових најмлађих установа је Дечја клиника. Она постоји тек 12 година.

Први њен управник, г. проф. Грејер, из Лавова у Пољској, створио је у школској 1924 25 години, први провизоријум Дечје клинике, у једном стану у приватној кући, у Милоша Великог улици. Његова тадашња намера, да зида велику, модерну Дечју клинику, није се могла остварити.

Пре равно десет година, мени је учињена, са стране универзитетских и државних власти, неочекивана и ванредна почаст тиме, што ми је стављено у задатак, да даље водим и развијам Дечју клинику. Тада се могло мислити само на проширење постојећег, малог провизоријума.

Сусретљивошћу тадашњег Министарства Народног Здравља, могли смо остварити други, — садашњи, — провизоријум, у прилично великој и лепој бараци, али која је само од дрвета и картона. Први мали болесници могли су да легну у постеље наше београдске клинике, у фебруару 1930 године. Рад клинике се брзо ширио. Данас стоји под њеним вођством низ установа децих хигијене и децих заштите, које не припадају Универзитету. Круг сарадника се стално ширио, њихова стручна и научна способност је расла из године у годину.

Расли су и задатци клинике на ширем пољу њеног рада, расли су и непрестано даље расту и њени ужи, најбитнији задатци, на пољу универзитетске наставе, усавршавању лекара у децих медицини, научног педијатријског рада и лечења малих наших болесника. Наша барака, по своме квалитету, никада није довољно одговарала потребама клинике, а одавно је већ постала и много, много тесна.

Средином 1933 године, тадашњи Ректор, покојни Влада Петковић, у споразуму са тадашњим Министром Просвете, данашњим Краљевским Намесником г. др. Раденком Станковићем, покренули су зидање клинике, којој је данас осве-

Освећење камена темељца нове децих универзитетске клинике у Београду.

ћен и ударен камен темељац. Тадашња концепција, да под једним кровом нађу места две клинике, децих хируршка, са укупно око 150 постеља, остала је дефинитивно на снази.

Питању грађења Дечје клинике, увек је поклањана велика пажња, блаконаклоност и заштита на Највишем месту. Блаженопочивши Витешки Краљ Александар I. Ујединитељ, Њено Величанство Краљица Марија, Његово Краљевско Височанство Кнез Намесник Павле, благоизволели су помоћи у многим тешким данима.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS Потреба нашег Универзитета и Медицинског факултета и потреба нашег народа и будућих лекарских генерација, да се створи добра Дечја клиника, наишли су на пуно разумевање код ранијег Министра финансија и данашњег Претседника Министарског савета г-на Др. Милана Стојадиновића. Његовим моћним заузимањем, као и данашњег Министра финансија, г-на Душана Летице, обезбеђена су од свију уставних фактора, потребна сретства да се грађевина доведе под кров.

И Градско Поглаварство наше престоницке Општине показало је добру вољу, када се третирало питање земљишта за грађење клинике.

Моја је пријатна дужност, да приликом данашње свечаности, у име деце која чекају да у новој клиници добију лека, у име родитеља који ће у њој наћи савета, у име народа који је жељан здравља и чврстог потомства, у име лекара и сестара клинике који желе да под бољим условима пружају помоћ малим патницима, а, најзад, и у своје име изразим најдубљу захвалност Највишој Краљевској породици, Краљевској влади, Народном претставништу, нашим Универ-

зитетским и свим другим факторима, који су, сваки у своме делокругу, допринели да је грађење Дечје клинике толико сазрело, да јој се данас могао, овако свечано, положити камен темељац.

Ови темељи носиће сву тежину нове зграде. Моји сарадници и ја са узбуђењем и највећом радошћу мислимо на онај дан, у будућности, када ћемо моћи примити на своја леђа сву тежину и сву лепоту рада у новој клиници.

Нека буду темељи зграде увек чврсти и непомични. Нека буду довољно јака и наша леђа и наши карактери, да својим знањем и својим радом у овој згради узмогнемо задржати све данашње искрене пријатеље наше деце и наше уставне и да им узмогнемо стицати и нових искрених пријатеља”.

Почетак рада нове Дечје клинике биће од неогледног значаја за заштиту деце града Београда, пошто се модерна дечја заштита може само исправно развијати на основу сазнања стечених помоћу савремене науке о детету.

Слава Дома слепих у Земуну

Дом слепих „Краља Александра I. Ујединитеља” у Земуну, прославио је ове године врло свечано своју славу Крстов дан. На слави су били присутни изасланици: Њ. В. Краља Петра II, пуковник г. Кокаљ, претседника владе г. др. Фрања Јеж, министра просвете г. Антон Скала, министра социјалне политике г. Љубомир Хофмановић, министра спољних послова г. Сретен Стојаковић, претседника београдске општине г. др. Мита Поповић, учитељског удружења г. Драгутин Игл, и други изасланици многобројних хуманих и културних установа.

Пре почетка свечаности одржан је прво помен умрлим добротворима, а после тога пришло се сечењу славског колача. Домаћин славе био је г. Младен Обрадовић, рентијер из Београда.

Освећење славског колача извршио је архијерејски намесник и прота г. Милутиновић са протом г. Шуваковићем. Кума г-ђа Обрадовић пререзала је колач са слепим ратником — инвалидом Живаном Јанковићем и једним малим питомцем из Дома слепих. Затим је оркестар интонирао државну химну.

После вршеног верског обреда говорио је прота г. Шуваковић, а госте је поздравио г. Димитрије Илић, вршени питамац Дома слепих, а сада наставник музике. Његов говор био је написан Брајовом азбуком и прочитао га је помоћу прстију. У своме опсежном говору он је изнео историју оснивања Дома слепих.

Затим је говорио изасланик претседника владе г. др. Фрања Јеж.

Потом је женски хор питамаца Дома слепих под вођством г-це Борке Јовић, отпевао „Анђела” од др. Милојевића, мешовити хор под вођством г. Алчевића, отпевао је „Мајка српског јунака” од П. Крстића.

Гости су са највећим интересовањем разгледали изложбу ручних радова коју су радили питомци и питомице Дома слепих.

После подне изведен је концертни програм од 14 тачака.

У своме, Брајовом азбуком написаном говору слепи Илић подвукao је:

Први темељи овим нашим домовима у Земуну ударени су у Бизерти 1917 године, онда када је наш народ преживљавао најцрње дане у поробљеној Отаџбини. Основао их је наш Тата (Вељко Рамадановић) и по ослобођењу своју хуману мисију, на пољу тога рада, наставио на овом месту, где смо данас, тако да се идуће 1937 године навршава двадесетогодишњица постанка Домова слепих Витешког Краља Александра Првог Ујединитеља у Земуну. 12 септембра 1920 год. је један од најзнаменитијих дана који је забележен у историји Домова и у епизоди живота слепих ратника и осталих слепих наших држављана, јер је тада наш велики Краљ Мученик примио под своје покровитељство и највишу ауторитативну заштиту Домове слепих у Земуну. Блаженопочивши Витешки Краљ Александар Први Ујединитељ вазда се очински бринуо о овој установи, дајући обилне прилоге и поклоне, интересујући се живо о стању ових Домова и њиховом напретку. Уз то је својим Краљевским ауторитетом помогао нашем Тати да 1922 год. оснује Колонију слепих инвалида на Ветернику код Новог Сада, на којој је насељено преко 50 слепих хероја са породицама. Сваки је добио комплекс земље у површини 8 и $\frac{3}{4}$ јутра и лепо уређене домове и та колонија је један узоран акт у решавању инвалидског питања, јер је она једина своје врсте не само у границама наше земље већ и у целом свету. Она сада претставља једну чи-

траву, насеобину и ово село слепих хероја радо посећују и странци приликом доласка у нашу земљу и диве се његовом уређењу. Колико је слепих ратника насељено на ту колонију три пута више они узгајају војника који ће, кад то буде било потребно, сви као једна душа умети бранити нашу драгу Домовину за коју су и њихови очеви дали свој вид.

Благодарећи драгим добротворима и пријатељима ми данас овде имамо установе, које су у могућности да под свој кров приме шестотина слепих југословенских држављана, јер у одељењима где је школа има места за двестотине следе деце, оба пола; а у овим новим домовима за двестотине слепих девојака и за двестотине слепих мушкараца. Примају се овде слепи из свих крајева наше државе, без разлике на верско обележје, од 4 до 40 године старости, који су душевно здрави и нису морално посрнули. У овим Домовима завршило је обуку 119 слепих ратника и око 180 следе деце, оба пола. Жеља је Управе и слепих штићеника да разгледате ове домове и све њихове културне тековине, које сте помогли сазидати и набавити својим прилозима. Видећете штампарииу, која је снабдевена свима модерним справама за спремање књига за следе. У њој се штампају књиге за све следе у нашој земљи, што значи и за оне који су ван завода, бесплатно. Вредност тих справа у штампариии премашује суму од 500.000.— динара и све је то набављено прилозима добротвора и пријатеља. Домови су снабдевени најмодернијим апаратима и училима, набављеним прилозима добротвора и пријатеља у Европи и Америци, чија вредност износи око пола милиона динара. За музичко образовање питомаца имамо: 12 клавира, комплетан виолински оркестар, дувачке и тамбурашке инструменте, те је и то купљено прилозима добротвора и премашује вредност 200.000.— динара. Драги добротвори и пријатељи су допринели да ови домови данас имају и своју библиотеку, чија је вредност премашила 3.000.000.— динара. Са 2.500.000.— динара прилога добротвора сазидани су и ови нови домови за доживотни смештај слепих, а прилозима за ове домове купљен је и намештај: четиристотине кревета и друге потребе, па је и за то до сада плаћено преко 500.000.— динара. Питомцима који су завршили обуку дато је од прилога добротвора и пријатеља за набавку алата и материјала преко 200.000.— динара. Поврх свега тога пријатељи и добротвори Ви стварате могућност да Управа ових Домова сваке године о Ускресу и Божићу обрадује наше следе ратнике и остале следе ван завода својим прилогом. И за то учини сваком приликом издатак од 15 до 30 хиљада динара од прилога добротвора и пријатеља. Иначе од прилога добротвора и пријатеља помаже следе широм наше земље у потребним приликама и ти прилози су Управи домској главни извор за рад на отклањању социјалних невоља у редовима слепих и изван завода.

Штампарииа, библиотека и све друге културне тековине ових домова, очи су слепих, које сте Ви

добротвори и пријатељи њима набавили својим прилозима. Овде имамо не само свршених занатлија већ и слепих наставника за музику и основну школу, који су се школовали и за тај позив спремили у овој установи. Има велики број свршених питомаца ових Домова, који самостално обављају свој занат у местима одакле су родом или ком другом крају. Многи имају своје трафике, а неки раде и као штимери клавира и сви они својим трудом прибављају средства за живот. Имамо и једну групу слепих девојака, свршених питомице ових Домова, које раде у твормници обуће „Бага” у Борову код Вуковара и то је први случај да слепи код нас раде као индустријски радници, али се тиме доказало да су способни и за веће напоре, јер ове у Борову раде послове као и окати и имају плату као и њихове другарице са очним видом.

О историјату ових Домова имао би пуно говорити, али да Вас не би исувише замарао тиме ја ћу све скратити, јер сам уверен да ћете и сами лично разгледати и видети све оно што сте помогли створити. Ови домови и све оно што ћете у њима имати прилике видети најбољи су резултат прилога што их дадoste и створисте могућност нашем добром Тати да постигне жељени циљ у раду за недужне у нашој драгој и великој Југославији. Жеље нашег Тате Вељка Рамадановића испунише се сво у том послу баш када се навршава четрдесет година његовог просветног и хуманог делања и двадесетогодишњица постанка ових наших домова, којима он, као оснивач, мудро руководи. Четрдесетогодишњица тога рада нашег Тате навршила се 2 маја ове године, пошто је тога датума 1896 године основао први завод за глувонеме у Пожаревцу, на подручју ондашње малене Србије. Иако је ето прошла четрдесетогодишњица како се посветио овом тешком, али по своме значењу, деликатном послу, наш Тата свој јубилеј не прославља већ у највећој тишини прелази преко тога датума и скромно, тихо и без ларме, продужује рад не само у корист слепих већ и осталих недужних бића у нашој Домовини. Тај сав рад нашег Тате има се крунисати и још једним видним знаком, јер Вам могу саопштити да се појавила ове године једна велика добротворка, која је завештала овим Домовима преко милион динара са циљем да се подигне црква у кругу ових домова као њена задужбина и тако ћемо ето овде имати ускоро и богомољу за вернике православне вероисповести, по жељи саме легаторке.

За све ове благодети што слепи штићеници имају у овим домовима, имају највише захвалити Вама драги добротвори и пријатељи. За то ће успомена на Вас и Ваше миле и драге, које уписујете за добротворе, остати овде увек у светлој боји бесмртна и незаборавна. Она ће и после нас кроз векове пролазити кроз сва поколења, нека се зна да је било племенитих жена и људи, који су умели да покажу своју љубав према раду за следе.

Годишња скупштина Потпорне задруге особља Народног позоришта у Београду

У сали „Мале позорнице“ одржана је годишња скупштина Потпорне задруге особља београдског Народног позоришта, која стоји под високом заштитом Њ. Кр. Височанства Кнеза Намесника.

У присуству великог броја чланова, скупштину је отворио председник Управног одбора г. Милан Стојановић, библиотекар Народног позоришта, који је поздравео присутне и констатовао да се на сваки скупни састанак Задруге долази са већим бројем чланова, са пунијом врећом позитивних резултата и са већим одушевљењем за рад. То је знак да су циљеви задруге здрави, реални, и потпуно у духу времена. Потпорна задруга је прва и једина установа која је, откако у нашој земљи — или бар у нашем граду — постоји позориште, ујединила раднике из свих позоришних професија у ужем смислу, ублажујући на тај начин друштвене или уметничке разлике међу њима.

После говора г. М. Стојановића на предлог г. Милутиновића изабрано је часништво скупштине: председник Р. Веснић, директор драме, секретар Св. Никачевић, члан драме; оверачи записника Р. Ертл, члан опере и М. Црвенчанин, члан оркестра; бројачи гласова Ст. Лазаревић, члан хора; Ђорђе Васиљев, гардеробер и Љуба Ђорђевић, служитељ.

Председник скупштине затим је предложио да се пошаљу поздравни телеграми Њ. В. Краљу, Њ. Височанству Кнезу Намеснику, покровитељу задруге, Председнику Мин. савета, Министру просвете, Управнику Народног позоришта, Г. Ратајцу, помоћнику мин. пошта и председнику Надзорног већа Пошт. штедионице и др. Милораду Недељковићу, генерал. директору Пошт. штедионице, што скупштина топло поздравља.

Из извештаја управног одбора видело се да је управа знатно проширила повластице чланова, и да је нарочито била широкогрудна у питањима лекарске и новчане помоћи у случајевима болести, и одобравању потребних лекова. Ове три позиције у буџету

задруге за пуну хиљаду динара месечно прелазе све чланске улоге, и ту разлику управа је попунила из ванредних прихода.

Извештај је примљен без иједне примедбе, нарочиту пажњу изазвало је и побрало бурне аплаузе место које говори о подизању летовалишта задруге већ за идуће ферије као о свршеној ствари.

После извештаја Надзорног одбора скупштина је једногласно издала разрешницу својим досадашњим претставницима, па се прешло на разне предлоге. Једногласно су усвојена три предлога управног одбора: о разрезу од 3 дин. за одржавање канцеларије, о ситним изменама правила и о разрезу од 8 дин. месечно, који би чланови уплаћивали три године, а који би служили као покриће и ануитет зајма који се мора склопити ради изградње летовалишта.

Најзад је акламацијом изабрана нова управа у овом саставу: Почасни председник г. Добрица Милутиновић; Управни одбор: председник г. Милан Стојановић, библиотекар Народног позоришта; потпредседници г. Милан Пихлер, члан опере и г. Александар Слатин, члан оркестра; секретар г. Светолик Никачевић, члан драме; благајник г. Аца Милићевић, службеник; чланови: г. г. Сергије Љагин, члан хора; Сава Митковић, декоратер; Пеција Петровић, члан драме и Милорад Поповић, економ. **Надзорни одбор:** председник инж. г. Веља Јовановић, технички шеф Народног позоришта; потпредседник г. Јосип Немечек, члан оркестра; чланови: г. г. Лудвик Енгел, главни монтер; Момчило Томовић, електричар и Иван Маренић, гардеробер.

Поново изабрани председник, бурно поздрављен, захвалио је на избору рекавши да он у томе и у складном току скупштине види само захвалност за досадашњи искрен рад управе на унапређењу задруге, и обећававши још већу активност.

Прва скупштина Задруге за узајамну помоћ, штедњу и кредит службеника Београдске општине

У недељу 8 новембра т. г., у дворани градског већа, одржана је прва редовна скупштина Задруге градских чиновника и службеника града Београда за узајамну помоћ, штедњу и кредит С. О. Ј.

Скупштини је присуствовао већи број градских службеника, чланова задруге, који су уплатили члански улог.

Скупштину је, у присуству изасланика Министра трговине и индустрије г. Војислава Спасића, отворио председник, г. Душан Живковић, благајник депозита Београдске општине.

За овераче записника изабрани су г. г. Б. Лазаревић и М. Милић, а за записничара г. Света Димитријевић.

Пошто су усвојене допуне Правила од стране Министарства трговине и индустрије, приступило се

избору управног и надзорног одбора, чији мандат траје четири године. Тајним гласањем већином гласова изабрана је ова управа: Председник г. др. Јован Спасојевић; потпредседници: г. Бранко Трифуновић, г. Илија Каличанин; благајници: г. Душан Живковић, г. Живко Попадић; секретари: г. Миодраг Милић, г. Света Димитријевић. Чланови управе: г. г. Добросав Живановић, др. Срба Тодоровић, Илија Паранос, др. Михаило Гачић, Станимир Благојевић, Миодраг Гозић и Савко Гиздовић. У Надзорни одбор ушли су: председник инж. г. Данило Стојановић; п-председ. г. Милан Мићовић; секретар г. Брана Јанковић; и чланови: г. г. Ђорђе Јовановић и Влада Цветковић.

Новоизабрана управа одмах се састала и отпочела са радом задруге.

Урбанистичка хроника

Рушење кафане „Албаније“

Време чини своје. Мења људе, појмове, руши и зида — грађевине. Старог Београда полако нестаје да би уступило место новом, мање присном и романтичном али зато већем и технички лепшем. Што се некад код нас сматрало пристојним и солидним у грађевинском погледу према тадањим појмовима а нарочито према финансиским способностима старих Београђана, данас је несолидно, ружно и нико више тако не гради. А ако је једну такву несолидну, по

Кафана „Албанија“ која је ових дана порушена.

данашњим појмовима, грађевину добро оштетио још и зуб времена, онда то постаје „зграда склона паду“, која се по §§ 94, 95 Грађевинског закона мора порушити.

Користећи се својим законским правом а у циљу да посредно примора сопственике београдских страћара да на њихово место подигну нове, модерне зграде и тиме улепшају стил Београда који је остао запуштен, Београдска општина је 17 окт. 1936 год. помоћу својих ватрогасаца порушила једну такву зграду: — свима добро познату кафану „Албанију“. Ми се као хроничар нећемо упуштати у процењивање исправности са правне стране, њеног рушења, — то правници треба да знају боље од нас, али као урбанисти са једне стране поздравимо оправдана

стремљења грађевинског одбора да на сваки могући начин припомгне што брже модерном изграђивању нашег сити-а. Београд троши годишње просечно око 70 милиона приватног новца на своје подизање и улепшавање (не рачунајући ту државни новац за јавне зграде, ни општински за калдрму и паркове). Па ипак резултат није задовољавајући, бар што се тиче центра, јер периферија расте а центар се не изграђује. При једној тако повољној грађевинској коњукутури, центар би морао далеко боље да изгледа. То захтевају и интереси естетике и интереси нашег угледа пред светом. Али индоленција и тврдичлук многих наших сопственика имања у центру, претстављају једну озбиљну сметњу подизања Београда, према садашњем нашем законодавству. Због тога грађевински одбор, коме је на души подизање Београда, ваљда са највећим задовољством чека сваку могућу указану прилику да ту индоленцију преокрене у користан рад. Случај са рушењем „Албаније“, потпуно на закону могућ, је само један од примера колико је градском поглаварству стало да Београд што пре добије ново, лепо лице. Ми то свесрдно поздрављамо, али са друге стране желели би да и овог пута човечански зажалимо за једним Београдом кога ће полако нестати. Ко год је посматрао, немилосрдно откидање трулих дасака ватрогасним пијуцима, скидање фирме изнад вратију, оно друштво људи што су се сакупили, тобож из шале, да око чаше вина одрже „парастос“ „Албанији“, морао је осетити извесну носталгију за старим Београдом. И ма колико свакоме од нас да је сасвим очигледна и јасна неминовност рушења једне такве зграде, ипак лица посматрача са тротоара нису била озарена, већ су скоро сви инстинктивно осећали жалост за „старим добрим временима“, које немилосрдно гази ново, културно и пуно нервозе доба. Међутим, не треба сметнути са ума да је општина овде порушила само једну стару, трошну грађевину која не претставља никакав историски објекат вредан пажње. Да је овде у питању била каква значајна грађевина из наше прошлости, општина не само што је не би порушила већ би и помогла да се зграда оправи и одржи. Овако, све старе зграде које претстављају опасност од рушења потребно је порушити, да би се што пре дошло до једног новог, модерног Београда.

Арх. Др. П.

Спорови по Закону о град. општинама пред Државним саветом

I

„Жалбу противу одлуке надзорне власти којом се, на основу § 134 Закона о градским општ., задржава од извршења одлука градског већа може поднети Државном савету само градско веће односно председник градске општине”.

(Одлука Држ. савета).

Доследно принципу постављеном у чл. 18 у в. чл. 16 Зак. о Државном савету и управним судовима, по коме појединац коме би актом управне власти било повређено какво право, или лични и непосредни интерес заснован на закону има право жалбе на једну вишу управну власт а противу њене одлуке право тужбе управном суду, и Закон о градским општинама одредбом § 143 предвиђа, да се против одлуке градског већа жалба може поднети надзорној власти. То је, према § 130 надлежна Банска управа а у градовима Београда и Панчева Министар унутрашњих послова. Противу одлуке, пак, надзорне власти, ако је странка и том одлуком незадовољна, има се поднети тужба Управном суду ако је надзорна власт банска управа а Државном савету ако је Министар унутрашњих послова.

Но надзорна власт не разматра одлуке градског већа само по жалби. Према § 133 Закона о градским општинама претседник градске општине дужан је доставити у року од 8 дана надзорној власти оверен препис записника сваке седнице градског већа. Надзорна власт, према § 134, дужна је у року од осам дана по пријему записника образложеним решењем, заснованим на законским прописима, задржати од извршења ону одлуку градског већа која би била противна постојећим законима и законским наредбама власти, или којом се прекорачује делокруг власти. Противу овакве одлуке надзорне власти Закон о градским општинама (§ 134 ст. 3) допушта специјално правно средство у виду жалбе Државном савету. Ту жалбу може поднети и председник градске општине и без одлуке градског већа.

У пракси код примене овог прописа поставило се као спорно да ли овакву жалбу противу одлуке надзорне власти, којом се задржава од извршења одлука градског већа, могу поднети и поједини градски већници одн. и друга заинтересована лица. Спор се поставља на овај начин:

Одлуком Банске управе у Новом Саду од 2 августа 1935 г. бр. 50252, задржане су од извр-

шења, на основу § 134 Закона о градским општинама, одлуке градског већа у Петровграду под бр. 1—11 од 21 јуна 1935 г. Против ове одлуке Банске управе уложили су жалбу градски већници Козловачки Рада и Гардиновачки Жива, коју је Банска управа под бр. 51812 од 20 августа одбацила као недопуштену, са разлога што је нашла, да поједини градски већници нису овлашћени § 134 Закона о градским општинама да поднесу ову жалбу, а с тим, да противу те одлуке могу поднети жалбу Министру унутрашњих послова. Противу ове друге одлуке жалиоци су, поступајући по упуту, поднели жалбу Министру унутрашњих послова преко поменуте Банске управе. Ову жалбу са актима предмета доставило је Министарство унутрашњих послова Државном савету на надлежност у смислу § 134 Зак. о градским општинама и § 10 Зак. о општем управном поступку.

Код решавања овог предмета за Државни савет се као претходно поставило питање, да ли уопште постоји његова надлежност за решавање јер у питању није била жалба противу одлуке надзорне власти којом се задржава одлука градског већа од извршења већ одлука надзорне власти — Б. управе којом се жалба странке на њену одлуку, донету по § 134 Зак. о град. општ., одбацује као недопуштена.

Државни савет је прихватио надлежност и у овој ствари и зато дао овакво образложење:

„Према § 134 Зак. о град. општ. против одлуке надзорне власти о задржавању од извршења одлуке градског већа има места жалби Државном савету (ст. 3), који има у року од месец дана донети своју одлуку (ст. 4). Према томе, за решење питања, да ли је надлежна власт по закону поступила и у смислу овога прописа задржала од извршења одлуку градског већа, надлежан је Државни савет. Но у овом закону није изрично предвиђено ко је надлежан да решава по жалби против одлуке Банске управе, којом је одбачена као од неовлашћеног лица поднесена жалба градских већника противу одлуке Банске управе о задржању одлуке градског већа од извршења, што је овде случај. А кад то у закону о градским општинама није изрично прописано, имају се применити општи прописи закона о општем управном поступку. А по тим прописима, § 120 ст. 1 З. У. п., била би надлежна виша управна власт т. ј. у овом случају, Министар унутр. послова. Но у томе случају тај исти пропис наређује да ће виша власт ако нађе да је жалба умесна донети одлуку о томе заједно са одлуком по главном предмету. Значило би према томе да би у овом случају и одлуку по главном предмету заједно са претходним питањем имао донети Ми-

нистар унутр. послова ако би нашао да је жалба по претходном питању т. ј. по питању овлашћења за подношење жалбе умесна. Међутим, за одлуку о главном предмету није он надлежан већ Државни савет према § 134 Зак. о градским општинама. Питање, дакле, о томе да ли су жалиоци били овлашћени за подношење жалбе противу одлуке Банске управе донесене на основу § 134 З.г.о. претходно је питање у овом случају. А за овакав случај прописује § 72 ст. 1 З.у.п. да власт може, кад наиђе на питање које је саставни део стања ствари, које има да се реши а које би спадало у надлежност које друге управне или судске власти, решити као саставни део целокупног стања ствари и на тој подлози решити главну ствар. Па пошто је Држ. савет у см. § 134 одређен да као жалбена управна инстанција решава по жалби противу одлуке Банске управе о задржању од извршења одлуке градског већа, то је он овлашћен по § 72(1) З.у.п. да по жалби реши и претходно питање”.

Прелазећи на спорно главно питање Државни савет је нашао:

„У ст. 3 § 134 прописано је да против одлуке надзорне власти о задржању од извршења одлуке градског већа може градско веће поднети жалбу Држ. савету, као и да жалбу може поднети и Претседник општине без одлуке градског већа. Према томе по овом пропису жалбу могу поднети претседник и градско веће а не и поједини градски већници. То излази из тога што је у овој одредби предвиђен један специјалан поступак како одлука градског већа постаје перфектна, правоснажна, па је закон дао овлашћење за подношење жалбе само градском већу чија је одлука у питању и претседнику градске општине који је претседник градског већа. Због тога и жалиоци који су ову жалбу поднели као градски већници нису законом овлашћени да ову жалбу поднесу, те је она правилно одбачена жалбеном одлуком као недопуштена.

Овакво исто гледиште Државни савет је заузео и по питању: да ли противу одлуке надзорне власти којом се, на основу § 134 зак. о градским општинама, задржава од извршења одлука градског већа, могу поднети жалбу друга интересована лица. То гледиште изражено је у одлуци Државног савета бр. 30400/35 која гласи:

„Према чл. 17 Зак. о Државном савету и управним судовима Државни савет решава о жалбама против решења Министра. У конкретном случају жалба је поднета противу одлуке Краљ. Банске управе, те Државни савет није надлежан да по овој жалби решава, па је услед тога жалбу морао одбацити. У поменутој одлуци Краљ. Банске управе назначено је да против исте, према § 134 Зак. о градским општинама обе странке имају право жалбе на Државни савет. Овај упут о правном леку није тачан. Према означеном пропису противу одлуке надзорне власти има право жалбе Државном савету само градско веће, а у погледу противне странке обзиром на прописе § 143 истог закона, важе прописи чл. 18 Зак. о Држ. савету и управним судовима и § 114 Закона о општем управном поступку, што значи да приватној странци остаје у овом случају као правни лек тужба управном суду”.

Но ова одлука Државног савета правилна је само у колико је истом изражено гледиште да се странка противу одлуке надзорне власти донете по § 134 зак. о градским општинама не може жалити Државном савету. Али та одлука није правилна и у колико је истом изречено да се странка противу одлуке надзорне власти донете по § 134 зак. о градским општинама, у см. чл. 18 зак. о држ. сав. и упр. суд., може тужити управном суду. По чл. 18 Зак. о Држ. сав. у в. § 114 зак. и општ. упр. пост. тужба управном суду подноси се противу оне одлуке другостепенне власти која је донета у жалбеном поступку. Овде тај случај није јер се одлуке градског већа, према § 133 зак. о градским општинама достављају надзорној власти по званичној дужности. На случај да такву одлуку надзорна власт прими на знање одлука градског већа добила је потребну санкцију да може постати коначном. Она се тек тада предаје интересованој странци и она сад противу такве одлуке у см. чл. 18 Зак. о држ. сав. § 114 З.у.п. и § 143 зак. о град. општ. може изјавити жалбу надзорној власти која сад разматра одлуку обзиром на повреду закона само на штету појединача док је код разматрања по § 134 зак. о град. општ. ценила законитост достављене јој одлуке обзиром на јавни интерес.

На случај пак да надзорна власт одлуку градског већа задржи од извршења таква одлука се странки и не доставља већ се градско веће или саглашава са примедбама надзорне власти и странки издаје нову одлуку противу које се она може жалити по § 143 Зак. о град. општинама (§ 114 З.у.п. одн. чл. 18 Зак. о Држ. сав.) надзорној власти а даље управном суду односно Државном савету, или на основу § 134 З. о град. општ. само градско веће подноси жалбу Државном савету ако се одлуком надзорне власти није сагласио. Ако Државни савет жалбу усвоји одлука градског већа постаје коначна. У противном градско је веће дужно да поступи по примедбама надзорне власти и странки изда нову одлуку.

II

Одлуку градског већа у Београду и Панчеву у питању обавезе власника имања да сноси трошкове за оправку асфалта испред своје куће није надлежан да разматра Министар грађевина већ Министар унутрашњих послова.

(Пресуда Државног савета Број 32709/36).

Одлуком Градског сената у Панчеву бр. 713 од 24-I-1934 г. одређено је, да Н.Н. из Панчева има да сноси трошкове оправке асфалта испред његове куће.

Противу ове одлуке странка је поднела жалбу Министру грађевина који је решењем бр. 12909 од 27 априла 1935 г. жалбу одбацио а решење градског сената ослабио. Но по изјављеној тужби Државни савет је пресудом бр. 32709 од 30-III-1936 г. поништио наведено решење Министра грађевина са ових разлога:

„Министар грађевина није био надлежан да расправља жалбу противу одлуке градског сената у Пан-

чеву у питању наплате трошкова за поправку асфалта, јер наплата ових трошкова од стране општине у Панчеву спада у ред њених послова над којима државна управа, у смислу § 130 закона о градским општинама, врши надзор преко Министра унутрашњих послова, коме је према томе требало и изјавити жалбу на одлуку градског сената по спорном питању.

Погрешно се Министар грађевина у оспореном решењу позвао на § 143 ст. III Закона о градским општинама, из којег прописа би хтео да изведе своју надлежност у спорном предмету, јер не постоји специјалан пропис о надлежности Министра грађевина као надзорне власти према самоуправним властима у питању наплате трошкова за оправке асфалта, што значи да у том погледу важи општи пропис — § 130 — по коме је за градску самоуправу у Панчеву Министар унутрашњих послова државна надзорна власт који и правилнике општинске о наплати оваквих такса одобрава и коме је према свему наведеном требало и жалбу изјавити против одлуке Градског сената о наплати односних трошкова. Како се Министар грађевина, противно наведеном законском пропису, не надлежно упустио у расправу спорног питања, његово решење је и без мериторне расправе, морало бити поништено.

III

„Претседник општине није надлежан да поставља — прима у службу ни службенике нечиновничког реда, нити је градско веће надлежно да ово право, до доношења статута, пренесе на њега”.

(Одлука Држ. савета).

Одредбом § 102 Зак. о градским општинама предвиђено је, да градске чиновнике бира градско веће на основу натечаја који се има расписати и објавити у бановинском службеном листу, а у Београду и Панчеву у Службеним новинама, најмање на месец дана пре избора.

Избор правних, санитарских, техничких и осталих стручних референата одобрава надзорна власт.

Начин постављања осталих службеника прописује градско веће статутом.

Према овом пропису надлежност за постављање ових осталих службеника градско веће могло би пренети статутом и на ког другог органа, па и претседника општине.

У пракси се поставило као спорно да ли градско веће ту надлежност може пренети и пре доношења статута обичном одлуком.

Такву одлуку донело је Градско веће у Шапцу (бр. 76/35) и том одлуком, до доношења статута, овластило претседника општине да може службенике нечиновничког реда у службу примати, по потреби из службе отпуштати, оставке уважавати. Но такву одлуку надзорна власт Кр. банке управе дринске бановине, на основу § 154 зак. о градским општи-

нама, задржала је од извршења као противну закону. Противу такве одлуке надзорне власти Градско поглаварство поднело је жалбу Држ. савету. Али је Држ. савет ту жалбу одбацио а решење Градске управе оснажио а за такво гледиште навео ове разлоге:

„Права и дужности претседника градске општине лимитативно су набројана у § 96 Зак. о градским општинама. Међутим, у поменутом пропису није садржано и овлашћење претседника градске општине да поставља службенике нечиновничког реда. Овакво овлашћење дато је само градском већу што се изводи из одредбе § 94 Зак. о градским општинама у којој је предвиђена општа надлежност градског већа. Ово своје право односно овлашћење да поставља службенике нечиновничког реда, док се не донесе статут предвиђа § 102 алинеја последња, Градско веће не може пренети на претседника градске општине, пошто у закону о градским општинама нема изричног овлашћења о томе.

Према томе правилно је поступила Банска управа када је ожалбеним решењем задржала од извршења пом. одлуку Градског већа”.

IV

„По закону о градским општинама градском већнику није забрањено да постане набављач градске општине али је то узрок да градски већник на основу § 138 у в. § 25 т. 4 овог закона буде разрешен од дужности”.

(Одлука Држ. савета).

Градско поглаварство у Панчеву донело је одлуку бр. 14885/1935 којом набавку мртвачких сандука и кретаца за општину уступа Ф. Ф. надгробном предузетнику. Противу ове одлуке жалио се Р. С. из Панчева, указујући да се дотична набавка није могла уступити лицу Ф. пошто је он градски већник. Ова жалба уважена је решењем Министра финансија бр. 832/36. Но по тужби Градског поглаварства Државни савет пресудом бр. 13514/36 поништио је овако решење Министра финансија.

У тој пресуди Државни савет је претходно нашао да је у овом случају била поднета жалба противу одлуке градског поглаварства о пословима из § 83 Зак. о градским општинама, и да су странке, према § 143 ст. 2, против такве одлуке могле учинити приговор градском већу а тек против одлуке градског већа по § 143 ст. 3 ресорном министру. Према томе да Министар финансија и није био надлежан да по овом предмету доноси одлуку.

Што се тиче главне ствари Државни савет је овом пресудом стао на гледиште „Прописом § 25 (4) закона о градским општинама, на коме је пропису Министар финансија засновао своје решење о поништају одлуке градског поглаварства, није предвиђао да градски већник не може постати општински набављач, према чему не би била неправилна одлука о уступању набавке ономе који је градски већник, већ на против да оп-

општински набављач не може бити истовремено градски већник. Градском већнику дакле није забрањено да постане набављач градске општине, већ је одређено да лице које је, или које накнадно постане општински набављач (§ 25/44 § 138 Зак. гр. оп.) не може бити (односно постати) градски већник. Због тога се оспореним решењем у овом предмету није могла ништити одлука градског поглаварства само с тога што је Ф., коме је набавка овом одлуком уступљена, градски већник. Ова околност била је разлог за по-

кретање поступка за разрешење Ф. од дужности градског већника (по § 138), а не и разлог за ништење одлуке Поглаварства о уступању набавке за општину овом лицу. Покретање пак овог поступка спада у надлежност Министр. унутр. посл. а не Министра финансија па би већ из тога излазило да је овде и по питању ове набавке надлежан Мин. унутр. послова а не Мин. финансија”.

Александар Давинић
референт Државног савета

Тумачење § 134 Закона о градским општинама у погледу подношења жалбе на одлуку надзорне власти

Питање тумачења § 134 закона о градским општинама није било једнообразно у свима одељењима Државног савета, тако да су поједина одељења заступала једно, а друга сасвим супротно гледиште. Питање се је и у пракси поставило коме се треба поднети жалба градског већа или претседника општине, који ову могу изјавити Државном савету противу решења надзорне власти о задржању од извршења одлуке градског већа: да ли преко саме надзорне власти или директно Државном савету, као и ко је према томе надлежан да цени благовременост ове жалбе. Једно одељење Државног савета стало је на гледиште да се жалба има по § 134, претпоследњи став, закона о градским општинама има предати надзорној власти, која је дужна да цени благовременост жалбе (види одлуке Државног савета бр. 33202/35 и 33601/35, док је друго одељење Државног савета стало на супротно гледиште, тј. да се жалба може предати директно Државном Савету, на основу тога, што се сматра да решавање по овој жалби спада у управно-судске послове Државног Савета, те је по чл. 21 закона о Државном Савету, могуће жалбу директно предати овоме (види одлуку бр. 307/36). Општа седница Државног Савета да би отклонила ово разликовање у гледиштима разних одељења Државног Савета, донела је поводом овог питања следећу одлуку: „Жалба се предаје у смислу § 118 З.У.П. надзорној власти противу чије се одлуке она подноси, и према дану предаје жалбе тој власти рачуна се, по прописима закона управном поступку (§ 61 ст. 1 и 2 и § 64 ст. 1) рок од 15 дана”.

У образложењу горње своје начелне одлуке Државни Савет између осталог, вели: „У § 133 зак. о градским општинама прописана је за претседника градске општине дужност, да у року од 8 дана пошаље надзорној власти оверен препис записника сваке седнице градског већа. Ставом 1 § 134 дато је надзорној власти овлашћење да задржи од извршења одлуку градског већа која би била противна постојећим законима и законитим наредбама власти, или којом се прекорачује делокруг рада. Према ставу 3 истог §-а, „против одлуке надзорне власти има веће право жалбе Државном савету у року од 15 дана. Жалбу може поднети претседник градске општине и без одлуке већа”. Затим је у ставу IV. § 134 предвиђено да „ако надзорна власт не пошаље акта Држав-

ном Савету у року од 8 дана, или ако Државни Савет (одељења) не донесе одлуку у року од месец дана, од дана пријема аката, одлука градског већа постаје извршна”. Према овоме, самим законом није изрично расправљено питање коме се има предати жалба за Државни Савет. Међутим, из чињенице што одредбу о подношењу жалбе и о року садржи став. III., а одмах затим став IV. прописује да одлука Градског већа постаје извршна, ако надзорна власт не пошаље акта Државном Савету у року до 8 дана, — закључује се, да надзорна власт треба најпре да прими жалбу, да би поводом ње и са њом могла послати акта Државном Савету у року од 8 дана од пријема жалбе. Иначе, кад надзорна власт нема законског основа за слање аката Државном Савету пре пријема жалбе, остало би нејасно од кад почиње тећи овај осмодневни рок. У вези са овим, потребно је истаћи да надзор над пословима градске самоуправе врши управна власт — бан, односно Министар унутрашњих послова (§ 130), а за њихово поступање уопште важе одредбе закона о општем управном поступку, па дакле и у пословима надзора у колико од тога није изричито отступљено законом о градским општинама. А пошто овај последњи закон таквог отступања не предвиђа, значи да се и овде имају применити прописи закона о општем управном поступку. Према њему (§ 118), жалба се предаје оној власти, која је донела првостепену одлуку, а ова шаље жалбу са свима актима оној власти која је надлежна за решавање (§ 120 З.У.П.). Кад се овако одредба § 134 закона о градским општинама протумачи у вези са прописима § 118 и 120 З.У.П., онда се долази до једног логичног реда у поступку око жалбе, по коме се жалба предаје надзорној власти која је решење и донела, а ова, у року од 8 дана од пријема шаље жалбу са актима Државном савету, а ако то пропусти, одлука градског већа постаје извршна. Из чињенице пак, што је овакав ред поступка у сагласности са претпоставком из става IV. § 134 зак. о градским општинама, а с обзиром на то да је закон о градским општинама донет после закона о општем управном поступку, закључује се, да су се при доношењу § 134 имале у виду баш одредбе закона о општем управном поступку, услед чега се § 134 има и тумачити у вези с њима. Поред тога, на ово упућује и законски назив правног средства против решења надзорне власти, које се у закону о град-

ним општинама § 134 назива жалбом, док се правно средство које се подноси управном суду или Државном Савету против акта управне власти зове тужба. То опет значи, да се поводом таквог правног средства није намеравало прописати покретање овог поступка, који се код Државног савета редовно покреће тужбом, и који би пореметио рокове из § 134, већ се има у виду поступак предвиђен у ономе закону, који такво средство назива жалбом, тј. у закону о општем управном поступку, и који је потпуно у складу са § 134. Одступање од овог закона само је у томе, што решавање поводом жалбе о правилности одлуке надзорне власти није остављено старијој управној власти, већ је у циљу заштите самоуправе града поверено Државном Савету, који, према томе, ради у оваком случају као виша управна власт, а не као административни суд. Услед тога, жалба која му се изјављује против решења надзорне власти подноси се на начин прописан у закону о општем управном поступку за подношење жалбе, а не онако како је у закону о Др-

жавном савету и управним судовима предвиђено за подношење тужби. У следству овога, и благовременост жалбе се има ценити само према дану, када је послата надзорној власти односно када је код ње примљена у случају непосредне предаје, тако да је за питање благовремености без утицаја дан када је жалба послата Државном савету, непосредно" (одлука опште седнице Државног Савета од 1 фебруара 1936 год. бр. 3014/36).

Као што се види горњом одлуком Државног Савета дато је аутентично тумачење § 134 закона о градским општинама, те је ово питање правилно направљено и скинуто са дневног реда, тако да у будуће, поводом изјаве жалбе на одлуку надзорне власти, поводом задржавања од извршења решења већа градске општине или претседника, неће бити забуне коме треба да се та жалба упути и која власт је надлежна да цени благовременост ове.

др. Бор. А. Петровић

Право на стицање чланства у једној општини

Према § 17 ст. 4 Зак. о општинама, који је идентичан са § 13 ст. 4 Зак. о град. општинама: Ако је неко лице стално настањено најмање 10 година у једној општини, а она не може против њега с погледом на то време оставити приговор наведен под тач. 1) овог параграфа (да ужива часна права) нити може против њега ставити приговор из тач. 2) овог параграфа (да се не налази под судском истрагом) по закону је стекло чланство ове општине и изгубило у општини у којој га је до тада уживало, осим ако изјави да задржава досадашње чланство и докаже да надлежна општина на то пристаје.

Ови прописи предвиђају, дакле, под којим ће условима једно лице, на основу настањености у једној општини, стећи њено чланство, напуштајући дотадашње чланство у некој другој општини.

Између једне општине у Врбаској бановини и једне општине у Савској бановини избио је спор о чланству Вигњевевића Марјана, настањеног у О, а пре тога завичајног у П. Овај спор, пошто су општине са подручја разних бановина, расправљено је министар унутр. послова и именованом одредио, на основу цитираног § 17 ст. 4 и Зак. о општ., чланство у општини О, пошто је нашао да је исти у тој општини више од 10 година непрекидно настањен, изјавио је да напушта дотадашње чланство, а општина О, не ставља против њега приговоре из т. 1 и 2 § 17. Министровим решењем није била задовољна општина О, и против истог је употребила тужбу на Државни савет, наводећи да је именовани Вигњевевић, и пре него што је навршио 10 год. непрекидног становања у О, био протеран од стране општине, чију је одлуку о протеривању оснажио и ср. начелник. Ову тужбу одбацио је Државни савет пресудом бр. 34.707/35 од 31 децембра 1935 год., наводећи као разлоге:

„Из аката предмета се види, да је именовани Вигњевевић настањен у општини О, октобра 1924 год. и да је од тада па све до доношења оспореног решења 12 јуна 1935 год. непрекидно боравио у овој општини.

Пошто општина О, не истиче против именованог приговоре из тач. 1 и 2 § 17 Зак. о општинама, нити је он изјавио да жели задржати завичајност коју је имао пре настањења у О., самим фактом десетогодишње непрекидне настањености у општини О, стекао је, сходно цитираном § 17 ст. 4 Зак. о општинама, завичајност у овој општини, а то је само правилно констатовано оспореним министровим решењем.

Неумесан је тужбени навод, као да заинтересовани није стекао чланство у општини О, по § 17 ст. 4 јер је, и пре него што се навршило 10 година његовог боравка у овој општини, од стране исте општине донета одлука бр. 3063/32 — коју је потврдио срески начелник у Крку под бр. 5490/34 — о његовом протеривању из ове општине. Ова одлука о протеривању остала је неизвршена и после те одлуке именовани је наставио живљење у О. Дакле, одлука о протеривању, оставши неизвршена, није прекинула фактичко становање именованог у О., па зато не може ни бити сметња за стицање завичајности по § 17 ст. 4 Зак. о општинама, јер је по овом пропису стицање овог права условљено десетогодишњом фактичком настањеношћу”.

Из образложења пресуде види се, да је Државни савет законски појам настањености изједначио са фактичким становањем у једној општини, па макар такво становање не почивало ни на каквом правном основу.

За стицање чланства у новој општини одлучан је, дакле, према пресуди Државног савета, факат десетогодишње настањености у тој општини, чим он стоји, појединцу, који је тај услов испунио, дата је могућност да напуштањем дотадашњег чланства стекне чланство у овој новој општини, чак и у случају кад је ова општина пре истека десетогодишњег рока, употребила сретство за његово одстрањивање из ове општине, само ако је то остало неизвршено и фактичко становање није прекидано.

Љубомир Ж. Јавић
секретар Државног савета

Преглед књига

АЛЕКСАНДАР ВИДАКОВИЋ : МАРИН СОРГО

Иако је г. А. Видаковић Марина од Сорго, главну личност свог романа, по којој му је и дао наслов (стр. 432; цена 45 динара), брижљиво проучио до најтананијих појединости и анализу његових разних душевних стања и расположења — дубоку моралну кризу и тешку бригу душе, која се постепено, уз велика искушења и патње, отреса земаљских прохтева и страсти и оваплоћује у свеопшту љубав и добровољну жртву за добро свога града и својих суграђана — дао широким потезима и са настојањем да она буду увек довољно мотивисана и убедљива, ипак понеки поступци и Марина Сорго и неких других личности у роману не дају утисак стварних животних дрхтаја но су некако фиктивни, мало покретљиви и мало животни. Оштро диференциране по карактерима (госпар Никола Бућа символ властееоског поноса, Франо Тудизи тип интриганта, уцењивача и сладострасника, госпар Баро Геталди, тип особењака, атеисте и скептика, Саломон Бен Менахем, јеврејски избеглица — лекар, оличење мира и достојанства), неке личности, поред све несумњиве занимљивости и логичне вероватноће својих поступака, исувише су проучаване, дуго и стрпљиво конструисане и, усто, хладно цртане, да би увек остављале утисак природних доживљавања у једној сложеној друштвеној средини једног тако узмиреног и мутног доба какав је био XVI век у дубровачкој републици. Тај не редак утисак о нечем намештеном и конструисаном у неких његових личности понекад се појачава и њиховим уједначеним дијалозима. Иако су дати једним срећно сроченим језиком, њихови разговори, чести, покатак дуги, као код руских писаца, и понекад набијени мудровањем и моралисање, саопштавани су не ретко, сухим и једноликим реченицама, које нам не могу увек дочарати унутрашњи живот и ниансе расположења и душевних стања разних личности. Било да су његове личности љутите или разнежене, охولة или скрушене, смеле или благе, њихов разговор је готово редовно миран, неузбудљив, сведен на једну исту ноту, која се не повишава и не спушта, не убрзава и не отеже, но струји уједначено и равномерно као миран ток какве широке низинске реке у тихо летње предвечерје.

Сам Марин Сорго, овако како га је г. А. Видаковић замислио и насликао, излази из круга и делања обичног човека, исувише се уздиже својом сумњом, искушењем, патњом, борбом и жртвом, тако да, као и неке друге личности у роману, остављају у извесним тренуцима утисак нарочитог конструисања и глорификовања. Али поред оваквих личности, које у свима тренуцима не дају пуну визију ствари, и целину визионарске снаге г. А. Видаковић, у ро-

ману има и врло живих, изразитих личности, задахнутих толиким животним дрхтајима, да вам се чини да се крећу ту, пред вашим очима, у вашој

Међутим оно што је у роману боље од сликања појединих личности и репродуковања њихових дијалога то су описи средине. У жељи да обухвати дубровачки живот у свој његовој сложености, г. Видаковић додирује многе моралне, политичке и друштвене проблеме Дубровника XVI века и пружа веран отисак довитљивог, пословног, среброљубивог и властољубивог Дубровника. Када описује протест грађана и пучана због несташнице жита и глади, пожаре, борбу са ускоцима и буру у већу, он као да се преобрази и тада уноси у дело правог живота, животности и драматичности. Он у великој мери осећа живот улице и кретање масе и описује их снажно и убедљиво; пуном мером оживљава и тискање, комешање пука у његовом шаренилу, народно весеље на дан св. Влаха. Тако исто живо и живописно слика пејсаж старог града и његове околине: Дубровник у разну доба дана и ноћи, у светлости сунца и месеца, у ноћној тами и на киши дат је живим бојама и у поетским сликама, које се никад не губе из осећања.

Очевидно г. Видаковић је писао овај роман са жељом, да дубље уђе у тумачење дубровачких прилика XVI века. Стога је и успео да погоди дах и било старог Дубровника, да да његову душу, васкрсне живот његове прошлости, саткане из толико укрштених материјалних и драматичних моралних појединости, и пружи доста временског и локалног колорита. Оно што је неопходно потребно једном добром писцу историјског романа г. Видаковић има у пуној мери: истраживачке савесности, критицизма, осећања стварности, интуиције и визионарске снаге, да своје историјске функције и конструкције оживљава и ствара. Усто, он обуздава машту (иако понекад, као на крају романа, показује доста склоности за сентименталност) и избегава произвољности.

Неоспорно, роман г. Видаковића је врло занимљив, а његово приповедање, иако тече доста равномерно, пријатно и понекад узбудљиво. Стога је читаочева пажња стално усредсређена на толике личности разних стајежа и занимања и толике разноврсне догађаје и његова заинтересованост одржана до краја. А то значи много за једно обимно дело и за једног писца који први пут излази пред нас са романом. Стога нећемо ни најмање ослабити своје строго критичарство, ако рекнемо, да је „Марин Сорго“ г. Александра Видаковића, после „Покошеног поља“ Бранимира Ћосића, дело које ће са неподељеним симпатијама бити примљено од целокупне наше читалачке публике.

Владимир Ђ. Бабић.

† Херман Вендел

„Мој рад на упознавању одлика и циљева југословенског народа, који сам започео за време рата, прибавио ми је мржњу свих силника...!”

Херман Вендел.

Још се једном горко расплакала рањена отац бина. Умро је Херман Вендел, њен најискренији пријатељ, Србин до срца и осећањима, Француз по духу, Немац по рођењу.

† Херман Вендел.

И ако је рођен под суморним небом фебруарске Немачке, ипак је дубоко и неизмерно волео Шумадију, као да се родио у срцу њеном.

Вендел је упознао малу предкумановску Србију још пре тридесетак година. И једнога дана прошао је њене дубраве и осоје, њене шуме и пригревице, њена села и њене бачије. Осетио је билб Србије и заволео ју је синовски. Касније је прокрстарио и Јужну Србију. Обдарен високим смислом научника да у огромном масиву стења нађе расуте златне жице истине, Вендел је још при првим својим корацима по тлу своје друге отаџбине, Србије, осетио сву величину душе нашега народа и сву легитимност његових националних идеала! Праћен на своме првом научном путу по Србији поч. Димитријем Туцовићем, Вендел је био у још срећнијим околностима, да све боље, пластичније и тачније види но сви други пре и после њега. И откривши ту истину о мучном животу једног душевно великог народа, Вендел је заволео и своју веру у лепу будућност тога народа... — Ношен том вером, он се увек снажно и непомирљиво борио за национална права Србије. Ево једног од хиљаде примера:

Када су дошли тешки дани искушења за малу Србију, Србију у изгнанству, измрцварену ратом и епидемијама, онда је пред европски научни свет изашла књига бугарског дипломате Ризова да научним разлозима оправда мучки братоубилачки удар Бугарске на Србију и претензије шовинистичке Бугарске на Македонију, и српску и грчку. Европа је на све то ћутала, готова да у своме умору и пасивитету прими ове фалсификате као научну истину. Моменат је био сјајан за шовинистичку Бугарску. У колу централних сила, она и Немачка биле су на зениту своје снаге. Победа на бојном пољу требала је још само победу на научном пољу, да је допуни и заокружи, и да пред савешћу европских народа анексија Македоније не дође као ратна пљачка него као тобожње „праведно уједињење бугарских шовиниста са својом мученичком Македонијом”. Тада се дигао само један моћан, научни протест. Он није дошао од наших савезника, није дошао ни из неутралних држава, него из народа, који нам је по ратној срећи и по својој империјалистичкој инвазији био тада најљући непријатељ, тај громки протест дошао је из самог — Немачког народа! Дигао га је пред научним форумом целог света Херман Вендел. Отпочео је један жучан, безкомпромисан дуел између Вендела и Ризова! Ризов је износио и историске, и језиковне, и црквене и безброј других фалсификованих и апокрифних доказа за своју тезу, „да је Јужна Србија чисто бугарска национална провинција!” Вендел, одличан социолог, снажан стилиста, сјајан познавалац српског народа, његове историје и његовог фолклора, обарао је једну по једну „аргументацију” Ризовљевоу и после кратког времена целу „научну зграду” Ризовљевоу развејао је Вендел у прах и пепео... Сви већи европски листови, чак и неутрални, па и многи непријатељски, описали су ову научну борбу ин екстензо и резимирали је као несумњиву победу Венделове тезе, да је Македонија српска а не бугарска. Ризов у огромној депресији умире од срчане капи као што један вели, или се трује стрихнином — као што други тврде! Свој пораз запечатио је својом смрћу и смрћу бугарске шовинистичке тезе!... —

Са таквом снагом и одлучношћу Херман Вендел је увек и у свакој прилици бранио права српског народа, а нарочито онда када је српска држава била окупирана од — непријатељског империјализма Немачке и Аустроугарске!

О томе Венделовом безпримерном елану за српску ствар писало се са пуним признањем.

Један од наших највећих публициста, г. Живојин Балугџић, вели у „Политици”: „...Чули смо како је, кад је Србија покорена, Вендел крвава срца писао о врлинама несрећног народа. Читали смо како је енергично и са снажним аргументима бранио у немачкој јавности наше оправдане аспирације... Он је са пуно заноса и пре рата, а нарочито за време рата, па и доцније, бранио права Југословена да се уједине. Тим својим ставом, он је дошао у сукоб са својом

странком, којој се чинило да је све то хучно залагање за Србију и Југословене без нарочитих веза са социјализмом"... „Од 1907 год., од тренутка када је први пут ушао у додир са носиоцима југословенске идеје, он је све своје снаге посветио монографским списима, чија је задржина чинила само — Југославију!"

Г. Јаков Алтмајер говорећи о томе шта је за Вендела била Југославија и Београд, подвлачи:

„Оно што је он од 1914 до 1918 год. учинио за српски народ са говорнице у немачком Рајхстагу, у сред терора и ратних лажи; његова борба као публицисте, говорника и народног трибуна за слободу, право и мир народа... за лепшу будућност Европе и човечанства"... „Мало је вароши и села у Југославији која он није познавао, нема предела чије дисање и лепоту он није описао у својим многобројним књигама. Са истим задовољством и интересовањем он је као историчар заорао научничким плугом да би испитао и изнео на видело прошлост и садашњост југословенског народа".

Уистини, његово бављење у Југославији дало му је новог материјала да у своје монументалном научном делу опише наш народ, његову голготу и његове трофеје од пораза до стварања велике Југославије! То дело је тако сјајно да и ми сами имамо из књиге Хермана Вендела да се много чему научимо о својем сопственом народу, о себи самима! Херман Вендел није био велики само по својој блиставој љубави према српском народу, и по својој огромној научној вредности својих дела о српском народу. Он је био наш велики пријатељ по чистоћи своје душе, по узвишености својих побуда, по несребичном, чистом и платонском заузимању за победу наших националних идеала. Херман Вендел, далеко више но многи други велики људи словенске крви, није уздисао за богатим хонорарима тајних фондова, није прижељкивао ни ордене, ни дити-

рамбе, чак се, познајући добро нашу интелектуалну средину, која у признавању туђих заслуга према своме народу задоцњава увек за сто година — није надао ни избору у Академију наука! Он је све те части остављао онима који пишу песме вештачког шовинизма или онима, који у науци не признају туђу књижевну својину, а у животу је као газде запенушено бране!...

Његова љубав према Београду било је нешто свето, идолопоклонички, читава светињска љубав једног слободумног интелектуалца према једном демократски снажном и социјално осећајном граду, као што је Београд. Херман Вендел и Петар Зенкл, та два идеолошка пријатеља, гиганску су љубав показивали према Београду. Вендел је желео да зна сваки, и најмањи потез у развиту Београда; зато је са огромно интереса очекивао сваки број часописа Београда „Београдских општинских новина", проучавао социјално-комунални и урбанистички развој Београда и у „Прагер Пресе", у својем чланку о социјално-комуналној литератури, подвукао са љубављу, да су „Београдске општинске новине" једна од најлепше уређених европских едиција. До последњег часа Вендел није прекидао духовну везу са Београдом, чији га је Универзитет изабрао за почасног доктора. Наш историчар проф. Станојевић са болом вели: „Љубав према нама остала је у Венделу жива до последњег даха. У агонији он је непрестано говорио, да мора у драги Београд и наређивао да му се спреме ствари за пут"...

Заплачи горко Србију, растужи се Југославију! Умро је један од ваших највећих и најнекористољубивих пријатеља, умро је велики дух Хермана Вендела. Да је умро на београдској груди, на којој је толико жудио да живи, сахранили би га поред Француза Рајса, да нашим будућим поколењима ови велики гробови покажу како се може волети српски народ!...

☆ Мориц Були

Напрасном смрћу преминуо је 23 августа 1936 године др. Мориц Були, шеф Бактериолошке лабораторије Београдске општине, и сахрањен на београдском јеврејском гробљу, уз велико учешће његових пријатеља, колега и сарадника, и поштовалаца из свих друштвених редова.

Пок. Мориц Були.

Др. Мориц Були рођен је у Београду, 28 августа 1876 године у породици пок. Еди Булиа, познатог Београдског банкара. Средњу школу учио је у Дрездену и Лајпцигу а медицинске студије изучавао је у Бечу и Ростоку у Немачкој, где је и докторирао 1905 године. Одмах затим одлази др. Були у Берлин, у

мана, посветивши се нарочито изучавању азијатске колере и куге. Из ове области др. Були је публикуовао више научних расправа у немачким стручним часописима.

У пролеће 1910 године, када су се појавили случајеви оболења од колере у селу Уровице близу Обреновца, др. Були је позван од стране наше владе, да дође у отаџбину и своје знање и искуство употреби на сузбијању ове заразне болести. Др. Були се одазвао овоме позиву и за врло кратко време, успешно је извршио поверену му мисију. Овом приликом, најбоље је се показало, од колике је важности добро организована бактериолошка служба, и др. Були је справом назван првим српским бактериологом.

Исте године, одбор Београдске општине понудио је др. Булиу, да се прими за бактериолога Београдске општине и организује бактериолошку службу у Београду. Тако је основана Бактериолошка лабораторија Београдске општине, и прва лабораторија ове врсте у предратној Србији, коју је др. Були успешно и са љубављу водио све до своје смрти.

Поред чисто лабораториских послова, др. Були је активно учествовао при решавању свих важних проблема из области јавне хигијене.

Немачки здравствени институт, ради специјализирања у бактериологији. У овом институту, др. Були је био сарадник чувеног научника професора Васер-

WWW.UNILIB.RS

У порушеној престоници после рата, др. Булиу као стручњаку, било је јасно, од колике је важности снабдевање грађанства здравом пијаћом водом. Зато је др. Були проблем снабдевања Београда пијаћом водом, стављао стално на дневни ред.

Може се рећи да је благодарећи заузимању др. Булиа, као бактериолога, Београд тако брзо добио једну од најмодернијих водоводних инсталација. Исто тако припада главна заслуга др. Булиу, што је на Белим Водама, основана бактериолошка лабораторија за испитивање воде.

Одмах после рата др. Були је први истакао потребу подизања новог Општинског дезинфекционог завода. Ради проучавања уређаја дезинфекционих завода на страни, др. Були је 1930 године обишао дезинфекционе заводе у Берлину, Минхену, Келну, Лајпцигу и другим већим европским центрима. На основу његових запажања израђен је план за нови Општински дезинфекциони завод у Београду, који својим уређењем спада у ред најмодернијих дезинфекционих завода у Европи.

Велико родољубље др. Булиа и његова улога као стручњака још јаче су дошли до изражаја за

време балканског и светског рата. Када је у Србији, за време рата 1912—13 године, беснела колера, пегави и трбушни тифус и друге заразне болести, осетило се од колике је важности добро организована бактериолошка служба.

Др. Були је пре времена отишао са овога света који је волео, из једног живота у коме је доброту спајао са ведрином, оптимизмом са хумором, родољубље са оштроумним погледом у будућност и са одушевљењем за национални и социјални напредак.

Србин мојсијеве вере, др. Були се је у овој земљи, а нарочито у Београду, осећао као у најрођенијем дому. Учествовао је у ратовима за одбрану Србије и за стварање велике Југославије. Веровао је да ће наш народ напредовати и заузети достојно место међу културним народима. Служио је нашој младој науци и нашем санитету, радећи нарочито на хигијенском напретку Београда, који му је био тако драг.

Др. А. Јовановић.

† Др. Мане Трбојевић

Изненада, када се томе није нико надао, у зору XI т. г. заклопио је за навек своје уморне и добре очи Д-р Мане Трбојевић. Кратка, оли свирепа и тешка болест, угасила је живот једног великог родољуба, одличног лекара и службеника, нежног супруга и родитеља, и искреног пријатеља. Грађанин Београда тек од ослобођења, пок. Д-р Трбојевић је својим радом, и као лекар и као човек, створио у нашој престоници, велики број пријатеља и поштовалаца.

† др. Мане Трбојевић

славне свештенике, па је и отац пок. Д-р Манета био свештеник. Он је још од ране своје младости био запојен национализмом и хуманошћу, па је такав остао кроз цео свој живот. Гимназију је завршио у Госпићу, а медицину у Бечу 1901 године.

У прво време пок. Д-р Трбојевић је општински лекар у своме крају, а за тим срески лекар. На оба двема дужностима, он ради са пуно воље и љубави, и ако под врло тешким околностима. Лечи наш живаљ, даје му корисне савете, али не заборава да му, у свакој прилици, говори да не клоне, да се не боји туђина, јер ће ускоро доћи велики дани ослобођења и уједињења.

За време рата, као велики родољуб и Србин, пок. Д-р Трбојевић је прогањан, мучен, хапшен и интерниран. То није ништа помогло, и није се успело да се сломи један чврст карактер, једна велика душа, једна јака воља и љубав, да се, баш у најтежим и најкритичнијим часовима, помогне нашем живљу. Године 1916, када је беснела колера у Лици, пок. Д-р Трбојевић својевољно одлази у народ, да га помогне, да га лечи, излажући свој сопствени живот опасностима.

Пок. Д-р Трбојевић ради, и ако је то било, у то време, и врло тешко и врло ризично, на збрињавању гладне деце из Босне, Херцеговине, и осталих наших крајева. И у томе, пок. Д-р Трбојевић постиже пуно успеха, јер је његов апел, да се помогне гладнима и невољнима, наишао на разумевање код наших родољуба.

По ослобођењу, долази одмах у Београд, о коме је још као дечко, у малој свештеничкој кући, у Медаку, сањао. Као велики патриота, богат искуством, долази да се стави на расположење новоформираном Министарству Народног здравља. Пок. Д-р Трбојевић је већ у јуну 1919 године постављен за референта Министарства, за за тим за шефа отсека за социјалну хигијену, и најзад за инспектора истог Министарства. Он ту развија своју пуну делатност и један је од оних лекара, који су први ударили темеље данашњем Министарству Народног здравља.

За време од 15 година, колико је провео на служби у Београдској општини, било као реонски лекар или лекар у амбуланти пок. Д-р Трбојевић обавља ову дужност врло савесно и са пуно воље и разумевања. Тих, миран, приступачан и добре нарави, пок. Д-р Мане није имао ружну реч ни за кога. Болесницима је увек прилазио са осмехом и очински, јер је он нај-

боље схватио да је дужност лекара, да помогне, да ублажи бол, да утеша. Нема тога сиромаша, који му се обратио, а да му Д-р Мане није изашао на сусрет. У његовом дому, он и његова врла супруга, никада нису одбијали, ни пред ким нису затварали врата. Нема тога који је отишао незадовољан из куће доброг Д-ра Манета. Сиромаше је помагао обилно и у свакој прилици, и многобројни су његови земљаци Личани, руске избеглице и други, који за много што шта, имају да благодаре д-р Трбојевићу. Он је био у правом смислу речи народни лекар. Д-р Мане Трбојевић је 35 година провео у стално напрегнутом лекарском послу, на коме је давао доказа о савесном, душевном схватању свога позива.

Радио је у антрополошком друштву, чији је био оснивач и једно време претседник; у Српском Лекарском друштву, где су, његова топла реч и његови савети врло радо слушани, и у удружењу општинских лекара, где је такође био један од оснивача. Многа

важна комунална питања, у вези са хигијеном и здравственом службом, пок. Д-р Трбојевић је врло савесно и предано обрадио. Многи правилници, на којима и данас почива хигијенско-санитетска служба Београдске општине, дело су пок. Д-р Трбојевића.

Био је велики пријатељ свију општинских службеника и њихових породица. У односу према млађим лекарима, био је не само колега, већ се и очински старао. Нема тога међу општинским службеницима, и међу онима, који су дошли бар једаред у додир са пок. Д-р Манетом, коме око није засузило, на страшну вест, да доброг, племенитог доктора Манета, нема више међу живима.

Лепо име Д-р Манета Трбојевића, нешто најлепше у животу, остаће као светла и трајна успомена међу свима нама.

Д-р Јован К. Спасојевић.

† Катарина У. Благојевић

На београдском Новом Гробљу, уз учешће великог броја Београђана, сахрањена је поч. **Катарина У. Благојевић**, учитељица у пензији, мати угледног београдског адвоката и

већника града Београда, г. Миливоја У. Благојевића.

Са врлом покојницом над гробом се опростио дирљивим говором свештеник г. Драгољуб Поповић, који је између осталог рекао:

„Ја, који сам покојницу Благојевић познавао још од раног свог детињства, знам колико је она била цењена и поштована. То што је после смрти пок. Уроша Благојевића остала на истој висини и што су њена деца сачувала стари породични углед, има се захва-

лити пок. Катарини, јер су њена деца све њене лепе особине примила”.

Пок. Катарина У. Благојевић рођена је у Београду. Вишу женску школу свршила је у Београду 1885 год. Као учитељица службовала је у свима крајевима предратне Србије. Пензионисана је као учитељица у Београду. У доба великих политичких размирица, њен муж, пок. Урош Благојевић, виђени члан радикалне партије и ранији претседник Учитељског удружења, премештан је често из места у место, а сва та сељакања и прогањања пок. Катарина подносила је храбро заједно са својим мужем.

Савесна учитељица, примерна Српкиња, добра супруга и узорна мати, пок. Катарина родила је 8 деце, од којих су јој два сина јуначки погинула на бојноме пољу.

Смрћу пок. Катарине У. Благојевић, из средине предратног, националног Београда, нестало је још једне угледне просветне раднице, учитељице која је неуморно радила на подизању подмлатка оних генерација које су оствариле српски петвековни сан: Ослобођење и уједињење свих Јужних Словена.

† Катарина У. Благојевић

Уроша Благојевића остала на истој висини и што су њена деца сачувала стари породични углед, има се захва-

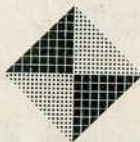
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРВА ЈУГОСЛОВЕНСКА ТВОРНИЦА ВАГОНА, СТРОЈЕВА И МОСТОВА Д. Д.
СЛАВОНСКИ БРОД

Дирекција: Београд, Краља Фердинанда 2, II. степениште I. спрат Телефони: 21-504 и 22-785 ||| Фабрика: Слав. Брод, телефони: 81 и 63. Телеграм: :-: Локомотиве :-: Телеграм

ПРОИЗВОДИ И ОПРАВЉА:

ВАГОНЕ И ВАГОНЕТЕ сваке брсте, специјалне, индустријске, за све колосеке. ЛОКОМОТИВЕ, парне и моторне за све колосеке, ТРАМВАЈЕ, моторна кола и приколице, ГВОЗДЕНУ КОНСТРУКЦИЈУ за мостове, кровове, стубове и т. д. ДИЗАЛИЦЕ и преносни уређај, ЉЕВАНО ГВОЖЂЕ, обично и специјално, са тврдом кором, сирово и обрађено у комадима до 7000 кг.

КОВАНЕ ПРЕДМЕТЕ за разна постројења и уређаје
 ШАРАФЕ заковице, изолаторске подупираче, болцове и т. д.
 ЛИМЕНЕ РЕЗЕРВОАРЕ, димњаке, посуде и апарате
 КОТЛОВЕ, парне у разним изведбама и са механичким
 ростобима
 КОТЛОВЕ, за централно грејање из кованог гвожђа са
 прстенастим чланцима
 ЖИЧАНЕ ЖЕЛЕЗНИЦЕ и делове
 РАЗНЕ делове машина и уређаје за кемичке индустрије,
 текстилне и т. д.

ТРГОВИНА

Џакова нових и половних, смарица све сорте, ћебад
 вунена, цираде велики избор, ужарије разне, канап у
 свима дебљинама, саргије за сваку потребу, морске траве
 (африк.) коњске длаке (росхар) колане (гуртне) од јуте
**продаје по најнижим дневним ценама
 на више и мање**

ЧУТУРИЛО и СТОЈАНОВИЋ

БЕОГРАД, Карађорђева ул. 59 — Телефон 22-743

ТРГОВИНА ГРАЂЕ И ОГРЕВА

БРАЋЕ ЈАНЕЖИЋА

БЕОГРАД — ЧУКАРИЦА Трговачка 72 Телефон 26-611

Велико стовариште сваковрсне грађе за столаре, грађевинаре и т. д. има увек на
 стоваришту греда тесаних и струганих, дасака чамових, борових,
 храстових, липових, јаворових, брестових,
 као и свих осталих врста
 мекане и тврде грађе.

СОПСТВЕНА РАДИОНИЦА ЗА ИЗРАДУ ШИФБОДЕНА, ФАЛЦОВАНИХ ДАСАКА И Т. Д.

За школу! Баша

Најлакше, најтрајније и најудобније ципеле за гимнастику као и за све врсте других шпортова.

Од броја 30—34 Дин 29.—,
" " 35—42 " 35.—

Трајна и чврста ципела од јаке дебеле коже са гуменим џоном, врло подесна за немирне дечаке.

Од броја 30—34 Дин 39.—,
" " 35—38 " 45.—

Најомиљенија и највише тражена дечја ципела од финог телећег бокса са чврстим кожним џоном.

Од броја 30—34 Дин 69.—,
" " 35—38 " 79.—

Високе ципеле од јаке кравине са неподривим и непромочивим гуменим џоном, неопходне за школску децу, за кишу, блато и снег.

Од броја 30—34 Дин 45.—,
" " 35—38 " 59.—

Најподесније девојачке ципеле за школу и улицу, од финог украшеног бокса са шпангом преко риста и чврстим кожним џоном.

WWW.NJILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

„ЦЕМЕНТ” А. Д.

Б Е О Г Р А Д

БРАЋЕ ЈУГОВИЋА 17.

Нуди и продаје:
 ПОРТЛАНДЦЕМЕНТ
 и ВИСОКОВРЕДНИ
 ПОРТЛАНДЦЕМЕНТ
 свих домаћих
 фабрика.

КИСЕЛИНУ ЗА

АКУМУЛАТОРЕ

(за аутомобиле, електро-централe итд.)

у свим јачинама производи и добавља „ЗОРКА“ д. д. Суботица. Сумпорна киселина за акумулаторе шворнице „ЗОРКА“ је нарочито чистише, посве слободна од арзена, хлора железа и азоша, јер се производи најмодернијим методама из најбољих сировина. ● ● Тражише понуде од фабрике

»ЗОРКА« прво југословенско друштво за хемијску индустрију на деонице **СУБОТИЦА**

ГЕНЕРАЛНО ЗАСТУПСТВО
ГУМЕ »PIRELLI«
 СВЕ ДЕЛОВЕ КАО И САВ ПРИБОР ЗА СВЕ
 АУТОМОБИЛЕ НАЈЈЕФТИНИЈЕ
 ДОБОЋЕТЕ У РАДЊИ

БРАНКО Т. НЕДИЋ и ДРУГ
 Дечанска 15 БЕОГРАД Тел. 22-037